

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

SCIENTIA

30

JUNE, 2023

HELSINKI, REPUBLIC OF FINLAND

**SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT,
MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS**

IV INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

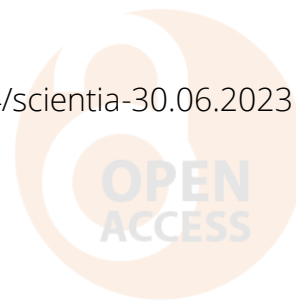

30 June, 2023

Helsinki, Republic of Finland

**SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT,
MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS**
IV International Scientific and Theoretical Conference

Helsinki, 2023

Chairman of the Organizing Committee: Holdenblat M.

Responsible for the layout: Bilous T.

Responsible designer: Bondarenko I.

- S 40 **Science of XXI century: development, main theories and achievements:** collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, June 30, 2023. Helsinki, Republic of Finland: European Scientific Platform.

ISBN 979-8-88955-774-6

DOI 10.36074/scientia-30.06.2023

Papers of participants of the IV International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «Science of XXI century: development, main theories and achievements», held on June 30, 2023 in Helsinki are presented in the collection of scientific papers.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences and registered for holding on the territory of Ukraine in UKRISTEI (Certificate № 43 dated January 17th, 2023).

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

UDC 001 (08)

© Participants of the conference, 2023

© Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2023

© European Scientific Platform, 2023

ISBN 979-8-88955-774-6

CONTENT

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

RESEARCH ON THE DEVELOPMENT OF CIRCULAR ECONOMY IN MODERN AGRICULTURE

Han Yafeng, Shevchenko T., Zhao Fangling 11

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

ЛОГІСТИЧНА ТА ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вінник М.В. 14

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

BANK CREDIT RISK MANAGEMENT IN CONSUMER LENDING

Kharabara V. 16

КАДРОВИЙ АУДИТ ТА ЙОГО РОЛЬ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Бондаренко Н.М. 19

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Серебрянський Д.В., Діордієв О.С. 22

SECTION 4.

MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

BRAND MARKETING TA PERFORMANCE MARKETING В СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Григорська Н.М., Волощук В.А. 24

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІКТ) НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧА

Гановський В.Л. 27

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Уколов Г.Д. 31

ПОСЛІДОВНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ СПОЖИВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ДО МОЖЛИВОГО СКОРОЧЕННЯ ЇЇ ІМПОРТУ Ємельянов О.Ю.	33
РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ АГРОМАРКЕТИНГУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ Токар К.С.	36
СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ КОМПАНІЇ У СЬОГОДЕННІ Уколов Г.Д.	38
УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ В ЛОГІСТИЦІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ Кривов'язюк І.В.	40
SECTION 5. MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION	
IT INDUSTRY COMPANIES RISKS Parasii-Verhunencko I., Ostapets A.	43
ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ ВИЩИХ ОРГАНІВ АУДИТУ: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ Ганущак В.	46
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ Черкасова-Лиса П.Д.	52
РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ АРХІВІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ Голобородько Т.В.	55
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ Воскобійник М.М., Воскобійник О.М.	58
SECTION 6. LAW AND INTERNATIONAL LAW	
ACTIVITIES OF STATE FINANCIAL MONITORING ENTITIES AS SUBJECTS OF THE NATIONAL LEVEL Utkina M.	60
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСАХ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ, ДЕРАДЯНІЗАЦІЇ ТА ДЕРУСИФІКАЦІЇ В УМОВАХ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ Менська О.А.	62

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН МІЖ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ – ПІДПРИЄМЦЕМ ТА ПРАЦІВНИКОМ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ
Бобріченко В.В., Грабильнікова О.А. 66

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ АУТСОРСИНГУ В УКРАЇНІ
Денисов Д.О. 69

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ В УВП У ПЕРІОД COVID – 19
Кутєпов М.Ю. 71

SECTION 7.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ
Мислива О.О., Тінін Д.Г. 74

SECTION 8.

MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY AND SECURITY OF THE STATE BORDER

CALCULATION OF THE ELECTROMAGNETIC FIELD OF A POINT SOURCE
LOCATED NEAR THE INTERFACE OF DIELECTRIC HALF-SPACES
Scientific research group:
Riapolov I., Bodnar S., Shevaha V., Shulezhko A. 77

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Яковенко М.Д. 80

SECTION 9.

AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS

ДЕКОРАТИВНІ ФОРМИ ЯСЕНА ЗВИЧАЙНОГО (FRAXINUS EXCELSIOR L.) ЗА ФОРМОЮ КРОНИ ТА ЛИСТКІВ
Баюра О.М., Козаченко І.В. 83

ФОРМУВАННЯ РОЗСАДИ ПЕРЦЮ СОЛОДКОГО ЗА ВИКОРИСТАННЯ БІОПРЕПАРАТУ «ЖИВЕ ДОБРИВО»
Науково-дослідна група:
Попович Г.Б., Садовська Н.П., Гамор А.Ф., Куртанич Р.В. 85

SECTION 10.

AUTOMATION AND APPLIANCES MAKING

ЕНЕРГОВИТРАТИ АВТОНОМНОГО МОБІЛЬНОГО РОБОТА

Кошовий М.Д., Ащепкова Н.С.89

SECTION 11.

ENERGY AND POWER ENGINEERING

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УСТАНОВОК ЗБЕРІГАННЯ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Голуб В.А.91

SECTION 12.

COMPUTER AND SOFTWARE ENGINEERING

ASPECT-ORIENTED PROGRAMMING: ENHANCING MODULARITY AND MAINTAINABILITY IN SOFTWARE DEVELOPMENT

Vashchenko M.95

PURE SQL VS ORM LIBRARIES: A COMPARATIVE ANALYSIS FOR API APPLICATIONS

Zhykharskyi P.A., Gubaryeva O.S.97

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ У BIG DATA

Штельма А.С., Губарева О.С.99

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ KOTLIN MULTIPLATFORM ДЛЯ СТВОРЕННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ

Алексеев В.В.101

SECTION 13.

INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

REVOLUTIONIZING TRANSLATION ACTIVITIES WITH IT PLATFORMS AND PROGRAMS

Dushko D., Gudkova N.103

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ДОДАТКУ ДЛЯ СЕГМЕНТАЦІЇ ЦИФРОВОГО ЗОБРАЖЕННЯ

Нікова Д.Р., Лебедева О.Ю.107

SECTION 14.

SOCIOLOGY AND STATISTICS

ORGANIZATION OF CREATIVITY AS A COMPLEX TASK FOR THE SOCIETY

Shedyakov V.E. 109

SECTION 15.

PHILOLOGY AND JOURNALISM

BUZZWORDS IN MODERN ENGLISH AS A COMMON PHENOMENON

Potapenko N. 114

LEGAL LINGUISTICS: OPPORTUNITIES OF INTRODUCTION INTO LEGAL EDUCATION

Chayka L. 117

METHODS OF TRANSLATION OF THREE-COMPONENT ENGLISH ECONOMIC TERMINOLOGICAL COLLOCATIONS (BASED ON BOOK “BUSINESS ETHICS” BY WILLIAM H. SHAW)

Ishchuk N., Oryshko D. 119

OVERCOMING BARRIERS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

Kugai K. 122

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ СОЦКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ МУЛЬТИМЕДІЙНИМИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ

Кисельова А.О. 123

З ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ З ПСИХОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Тирон О.М. 127

КАЛЬКУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ПРИЙОМІВ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Колесниченко Н.О. 132

ПРИЧИНИ ПОЯВИ ІНШОМОВНИХ СЛІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АВІАБУДІВНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Покусаєв М.Ю. 135

SECTION 16.

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

ІНТЕГРАТИВНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕРНОЇ НАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ

Воропаєва Т.С., Авер'янова Н.М., Бойко С.М. 136

SECTION 17.

PEDAGOGY AND EDUCATION

INTERNATIONALISATION OF HIGHER EDUCATION TODAY: PRACTICES AND APPROACHES

Huet A., Grebinyk D.142

PRIMARY EDUCATION CONTENT REFORMING IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE INDEPENDENCE REVIVAL (1991-2001)

Havrylenko T.144

STUDENT ENGAGEMENT: EXPLORES STRATEGIES AND TECHNIQUES TO ENHANCE STUDENT MOTIVATION, INTEREST, AND ACTIVE PARTICIPATION IN THE LEARNING PROCESS

Slodynytska Yu.145

П. Р. ЧАМАТА (1898–1969): ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ

Демида Є.Ф.147

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

Лук'янчук С.Ф.150

SECTION 18.

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

DIGITAL AUTISM AS A FACTOR IN THE DESTRUCTION OF MEN'S PROSOCIAL SEXUAL STYLES

Afanasiev I.-M.152

SECTION 19.

MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗНАТЬ МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ У ДІАГНОСТИЦІ ОРГАНІЧНИХ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ В РІЗНИХ ВІКОВИХ ПЕРІОДАХ ЖИТТЯ

Галичанська О.М., Гаврилюк М.Д.155

БРОНХООБСТРУКТИВНИЙ СИНДРОМ ЯК НЕЗАЛЕЖНИЙ ФАКТОР РИЗИКУ АРИТМОЛОГІЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ У ПАЦІЄНТІВ НА ХРОНІЧНЕ ОБСТРУКТИВНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ

Науково-дослідна група:

Дудка П.Ф., Добрянський Д.В., Іорданова Н.Х., Бондаренко Ю.М., Вознюк В.В.,

Тарченко І.П.158

ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ
ПРИ БРОНХІАЛЬНІЙ АСТМІ У ДИТЯЧОМУ ТА ДОРОСЛОМУ ВІЦІ
Мигалатюк А.М., Собко О.Т. 161

ГРИБКОВІ ІНФЕКЦІЇ. СУЧАСНИЙ СТАН
Яночко М.М. 164

ІНТЕГРАТИВНІ НАВЧАЛЬНІ ПРАКТИКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО МЕДИЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ВІЙНИ
Тофан Г.Д., Симонович Л.І. 167

КОМБІНОВАНА СИНОВЕКТОМІЯ КОЛІННОГО СУГЛОБА У ЛІКУВАННІ
ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ
Костогрив Ю.О., Костогрив О.А. 169

РЕЗУЛЬТАТИ КЛІНІЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕРКАНІДИПІНУ У ХВОРИХ НА
АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ, АСОЦІЙОВАНУ З ІШЕМІЧНОЮ ХВОРОБОЮ
СЕРЦЯ
Науково-дослідна група:
Рішко М.В., Бичко М.В., Когутич І.І., Устич О.В. 171

РОЗВИТОК МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ У ПАЦІЄНТІВ З НАДЛИШКОВОЮ
МАСОЮ ТІЛА ТА ОЖИРІННЯМ
Яночко М.М. 177

РОЛЬ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПРОФІЛАКТИЦІ РОЗВИТКУ
ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ II ТИПУ В РОЗРІЗІ СУЧАСНОЇ НАУКИ
Підлісна В.В., Каглюк О.С. 179

SECTION 20.

PHYSICAL CULTURE, SPORTS AND PHYSICAL THERAPY

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ
Матійчук В.І. 182

SECTION 21.

HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

THE FIGURE OF SEMEN SIDORIAK IN HISTORY KAMIANETS-PODILSKYI
INSTITUTE OF PUBLIC EDUCATION (1920s)
Yablonska D. 184

ДІЯЛЬНІСТЬ МОРСЬКОГО ГІДРОФІЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ НАН УКРАЇНИ:
СТОРІНКИ ІСТОРІЇ
Звонкова Г.Л., Доронина Г.А. 187

СУЧАСНІ ВИМІРИ МЕДІАТИЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ ТА АНАЛІЗ ЇЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ
Левченко А.В.189

УНІВЕРСАЛІЗМ КУЛЬТУРИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
Наконечна О.П.190

УЧАСТЬ І. ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО В МІЖНАРОДНИХ КОНГРЕСАХ
ІСТОРИЧНИХ НАУК: ОСОБИСТИЙ ДОСВІД ТА ЗАГАЛЬНЕ ВРАЖЕННЯ
Ковальчук І.В.192

SECTION 22.

ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION

ВІД ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО БУНТУ ДО АРХІТЕКТУРНОГО КІТЧУ
Мазурук Є.195

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-
МІСТОБУДІВНИХ ОБ'ЄКТІВ
Кошель В.А.197

SECTION 23.

CULTURE AND ART

ПОШУК САМОВИРАЖЕННЯ ТА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ЧЕРЕЗ ТАНЕЦЬ У
ХОРЕОГРАФІЧНІЙ КАРТИНІ «РИТМ ВІДНОВЛЕННЯ»
Матвійшин О.Т.199

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

Han Yafeng

PhD student

Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

Henan Institute of Science and Technology, Henan, China

Shevchenko Tetiana

PhD, Associate Professor

Sumy National Agronomy University, Ukraine

Zhao Fangling

postgraduate student

Henan Institute of Science and Technology, Henan, China

RESEARCH ON THE DEVELOPMENT OF CIRCULAR ECONOMY IN MODERN AGRICULTURE

The advancement of science and technology has promoted the development of China's agricultural economy. However, increased resource consumption and serious environmental pollution have become the main obstacles to sustainable development of agriculture. How to use the theory of circular economy to improve the sustainable development of modern agriculture, and build a new rural area with ecological civilization has strong theoretical and practical significance. The concept of agricultural circular economy has gained consensus [1], and has become an important choice for constructing new rural areas and developing modern agriculture, tailored to local conditions.

The development of agricultural circular economy can significantly alleviate the contradiction between agricultural resource exploitation and environmental protection, and solve the problem of low utilization efficiency of agricultural resources [2]. Achieving an agricultural circular structure in modern agricultural planning involves interchanging materials and energy within the agricultural industry, minimizing waste emissions. For instance, the integration of rice planting and fish breeding provides a favorable environment for fish growth, where fish feed on weeds and pests, while their waste acts as fertilizer for the rice fields, increasing economic benefits and achieving a closed loop of material and energy flow. Inter-industry exchange and utilization of waste in the agricultural sector enable the resource utilization of waste. The various industries in the agricultural industry value chain form a whole system of interdependence and synergy through the exchange of waste and element coupling. For example, the sugarcane ecological industrial chain consists of sugarcane cultivation systems, sugar processing systems, alcohol brewing systems, papermaking systems, cogeneration systems, and comprehensive environmental treatment systems. These systems are connected through the exchange of intermediate products and waste, forming a relatively complete and closed ecological industrial network. In recent years, agricultural circular economy models have been initiated and various circular modes have been developed to different extents through localized and adaptive approaches [3]. These models have shown significant achievements in resource conservation, pollution reduction, and optimization of industrial structure.

The forest and fruit tree plantation-centered agricultural circular model.

“The forest and fruit tree plantation plus poultry breeding” and “forest and fruit tree plantation plus grass planting under the tree plus livestock farming plus biogas plus organic fertilizer for fruit plantation” are typical representatives of the circular economy model centered around forest and fruit tree plantation. A simple circular model involves free-range indigenous

chickens in the forest understory, where they feed on insects and grass, making them typical green food. Their manure acts as organic fertilizer, promoting the growth of forest and fruit plants. A more complex circular model involves planting grass in the forest understory for feeding livestock such as cows and sheep. The animal waste undergoes fermentation in biogas digesters, with the biogas serving as a source of energy and the digestate used as organic fertilizer for forest and fruit plantation. The forest and fruit plantation-centered agricultural circular model achieves intensive land use in three-dimensional space. It not only promotes the pollution-free production of forest and fruit products but also effectively mitigates pollution from livestock farming, significantly increasing farmers' income. The simple agricultural circular models have shorter industrial chains, but limited product diversity. However, the complex model requires higher capital and labor inputs.

(2) The pig breeding-centered agricultural circular model.

The agricultural circular models centered around pig breeding, such as "pigs plus biogas plus fruit (vegetable, grain) planting" and "pigs plus biogas plus electricity," are illustrated (Fig. 1). There are two main circular mediators in these models. Firstly, the use of biogas digesters to anaerobically ferment livestock waste (manure, garbage, etc.) generates combustible methane gas, which can be used directly as a source of energy for daily use or converted back into electricity for production and daily life. The digestate from the biogas digesters, after fermentation, serves as organic fertilizer for fruit, vegetable, and grain cultivation. Secondly, the use of fermentation beds in concentrated farming areas, employing microbial decomposition and fermentation technologies, facilitates the rapid conversion of animal waste, including feces and urine, through synergistic fermentation with bedding material. The resulting fermented bed can be used as organic fertilizer for crop cultivation or as feed for earthworms for reutilization. The pig breeding-centered circular models achieve zero emissions of pollutants. The utilization of waste recycling and resource utilization technology has effectively solved the environmental pollution problem of the pig farming industry. This greatly reduces rural dependence on traditional energy and promotes the adoption of clean energy. Moreover, the use of organic fertilizer, derived from these practices, has led to a reduction in the use of agricultural chemicals and pesticides, thereby enhancing product quality. It has significantly improved the disease resistance of livestock and facilitated the production of vegetables and fruits with minimal contamination. These efforts have played a positive role in reducing production costs, increasing farmers' income, and improving the rural living environment.

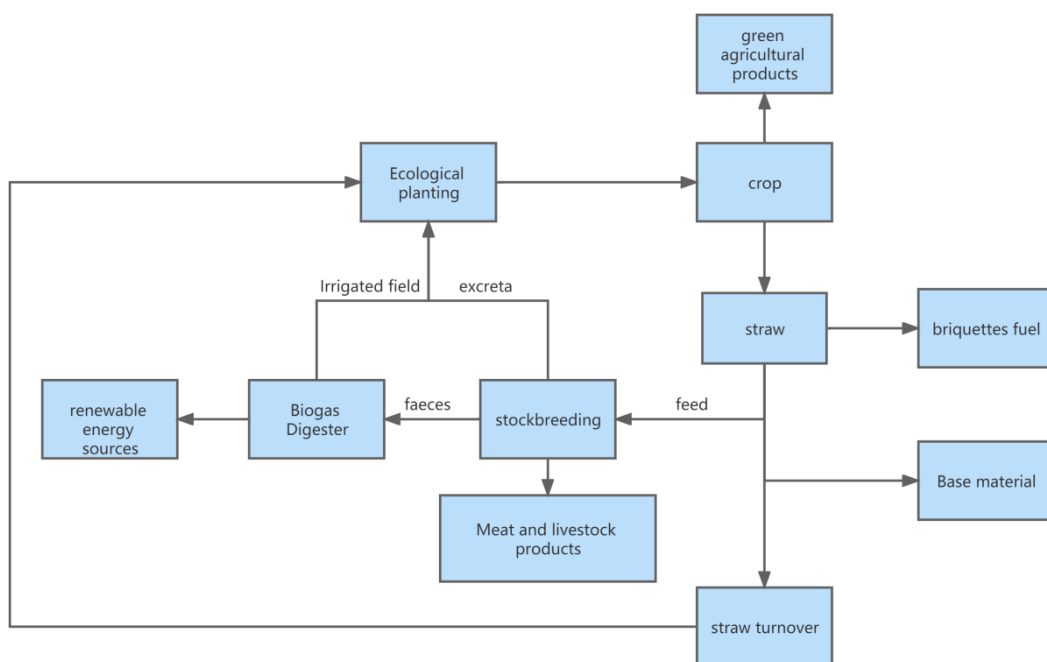

Fig 1. Agricultural circular economy model

The development of modern agricultural circular economy requires a shift from linear and resource-intensive models to more sustainable and resource-efficient models. By closing material loops, reducing waste, and optimizing resource utilization, circular agricultural systems can enhance productivity, improve environmental outcomes, and promote economic growth. Agricultural circular economy abandons the traditional agricultural growth model of mass "make, use, and dispose" and transfers modern agricultural development to the perspective of resource conservation and comprehensive utilization. To develop modern agricultural circular economy, we should insist on both resource development and conservation, achieving fundamental changes of the economic growth mode. It is necessary to adjust the agricultural industrial structure, encourage institutional innovation, and develop green technologies. Policies, regulations, and financial incentives that promote circular practices in modern agriculture should be implemented, gradually forming sustainable production and consumption patterns, promoting efficient and circular utilization of resources, and facilitating the sustainable development of modern agriculture.

References:

1. Feng K.Y. & Chun Y. L. (2021) An overview of circular economy in China: How the current challenges shape the plans for the future. *The Chinese Economy*, 54(5), 355-371.
2. Jun H. & He X. (2011) Development of circular economy is a fundamental way to achieve agriculture sustainable development in China. *Energy Procedia*, 5,1530-1534.
3. Duque-Acevedo, M., Belmonte-Ureña, L. J., Yakovleva, N., & Camacho-Ferre, F. (2020) Analysis of the circular economic production models and their approach in agriculture and agricultural waste biomass management. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(24), 9549.

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

Вінник Максим Віталійович

здобувач фахової передвищої освіти
спеціальності підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
ВСП «Ірпінський фаховий коледж НУБіП України», Україна

ЛОГІСТИЧНА ТА ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Логістична діяльність та торгівля можуть бути значно ускладнені в умовах воєнного стану через різні обмеження та загрози безпеки. Однак, залишаються важливими аспектами підтримки населення та забезпечення військових операцій.

Розглянемо проблеми та виклики, з якими зіштовхуються логістичні оператори та торговельні підприємства в умовах воєнних конфліктів, а також надамо рекомендації щодо ефективного управління цими ситуаціями. Дослідження базується на аналізі літератури та кейс-ситуаціях, що стосуються воєнних конфліктів та їх впливу на логістичні ланцюги та торговельні операції.

Умови воєнного стану надзвичайно складні та нестабільні, що впливає на функціонування логістичних систем та торговельних мереж. Логістична діяльність стає надзвичайно важливою в умовах воєнного конфлікту, оскільки забезпечує постачання необхідних ресурсів для військових операцій та гуманітарної допомоги для населення. Торговельна діяльність також відіграє важливу роль у забезпеченні потреб населення та підтримці економіки в умовах воєнного конфлікту.

Розглянемо вплив воєнного стану на логістичну діяльність:

1. Загрози безпеці та обмеження пересування. Умови воєнного стану можуть призвести до зниження безпеки, зокрема через введення блокпостів, контрольоване пересування та загрози терористичних атак. Логістичні оператори повинні розробити стратегії та плани безпеки для забезпечення безперервного постачання вантажів.

2. Зміна транспортної інфраструктури. Воєнний конфлікт може призвести до знищення чи пошкодження транспортної інфраструктури, такої як шляхи, мости та порти. Це ускладнює пересування товарів і збільшує час доставки. Логістичні оператори повинні шукати альтернативні маршрути та транспортні засоби для забезпечення постачання.

3. Брак ресурсів. Воєнний стан може призвести до зменшення доступу до необхідних ресурсів, таких як паливо, продукти харчування, медичні товари тощо. Це вимагає ретельного планування та управління запасами, а також співпраці з військовими та гуманітарними організаціями.

Розглянемо вплив воєнного стану на торговельну діяльність:

1. Знижений попит та змінений споживчий попит. Умови воєнного стану можуть призвести до зниження попиту на деякі товари та послуги, а також до зміни споживчих пріоритетів населення. Торговельні підприємства повинні адаптувати свої маркетингові стратегії та торговельний асортимент, враховуючи зміну потреб споживачів.

2. Регуляторні обмеження та ліцензування. Умови воєнного стану можуть призвести до введення спеціальних регуляторних обмежень та ліцензування для деяких товарів,

особливо тих, які можуть бути використані для військових цілей або становити загрозу безпеці. Торговельні підприємства повинні відповідати цим обмеженням та отримати необхідні ліцензії для продажу таких товарів.

Для ефективного управління логістичною та торговельною діяльністю в умовах воєнного стану можемо запропонувати такі рекомендації:

1. Розроблення планів безпеки та резервних маршрутів. Логістичні оператори повинні ретельно оцінювати загрози безпеці та розробляти плани безпеки для забезпечення безперебійного постачання. Вони також повинні шукати альтернативні маршрути та транспортні засоби для уникнення зниження продуктивності.

2. Співпраця зі сторонніми організаціями. Логістичні оператори та торговельні підприємства повинні активно співпрацювати з військовими, гуманітарними та регуляторними організаціями для отримання необхідної підтримки та інформації.

3. Гнучкість та інновації. Умови воєнного стану вимагають від логістичних операторів та торговельних підприємств гнучкості та інноваційного мислення. Вони повинні бути готовими швидко адаптуватися до змінних умов та впровадження нових рішень та технологій для ефективного управління.

Отже можемо зробити висновок, що логістична та торговельна діяльність в умовах воєнного стану є складною та вимагає спеціальних стратегій та підходів. Розуміння проблем та викликів, а також впровадження рекомендацій, може допомогти логістичним операторам та торговельним підприємствам успішно функціонувати в цих надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1. Скриньковський Р. М. Діагностика логістичної діяльності підприємства: теоретико-методичні аспекти/Р.М. Скриньковський// Молодий вчений: науковий журнал. – 2015. – березень. – №3 (18). – 4.2. – С. 48-51.
2. Крикавський Є. В. Логістика. для економістів: підручник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004.– 448 с.
3. Григорак М. Ю. Логістична інфраструктура: навч. посібник / М. Ю. Григорак, Л. В., Костюченко, О. Є., Соколова. – К. : Логос, 2013. – 400 с

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

V. Kharabara

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance and Credit
Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University, Ukraine

BANK CREDIT RISK MANAGEMENT IN CONSUMER LENDING

Consumer lending is an important source of income for banks, but it also carries significant risks due to the possibility of borrower default. Therefore, banks must develop effective credit risk management strategies and procedures to minimize losses and ensure their projected financial stability. The approaches that banks can take to reduce credit risk and protect their profits should be substantiated. In this context, two main areas for improving the efficiency of bank credit risk management in consumer lending are formulated, namely, the analysis of customers' social networks for a better assessment of consumer lending risk and the use of artificial intelligence to build a dynamic model for assessing bank credit risk in consumer lending, rather than a static one (Figure 1).

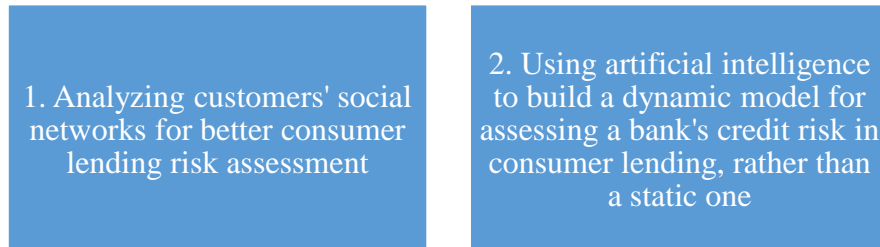

Fig. 1. Directions for improving the efficiency of the bank's credit risk management in consumer lending

Banks can use information from social media to improve the quality of credit risk management in consumer lending by using the data available on these platforms to gain insight into the financial behavior and reliability of potential borrowers. This allows banks to make more informed lending and risk mitigation decisions.

One example of how this approach can be used is to analyze a borrower's online connections and interactions to determine the reliability of their social circle. If a person is associated with financially responsible individuals, this may be an indicator that the potential client may also demonstrate responsible financial behavior. In addition, researching a borrower's employment history, education and professional achievements on platforms such as LinkedIn can give banks a better understanding of the borrower's financial stability and ability to repay loans.

Another example is the use of sentiment analysis on social media platforms to assess a potential borrower's financial habits and attitudes. By analyzing the content, tone, and context of a customer's posts and interactions, banks can identify patterns and gain insight into their spending habits, financial priorities, and overall financial health. This information is used to create a more complete risk profile of the borrower.

In the international market, some companies have already started to integrate social media data into their lending processes. For example, Singapore-based Lenddo uses non-traditional social media data to assess the creditworthiness of individuals in emerging markets. By analyzing data from Facebook, LinkedIn, and Twitter, Lenddo determines the creditworthiness of borrowers who may have limited credit history or official documents.

Similarly, Kreditech, a German online lender, uses machine learning algorithms to analyze data from various sources, including social media, to assess the creditworthiness of borrowers. Their proprietary scoring system takes into account factors such as a borrower's online presence, social connections, and reputation to provide more accurate lending decisions.

Thus, Ukrainian banks can improve their credit risk management in consumer lending by incorporating social media information into their decision-making process. By analyzing borrowers' social connections, financial views, and online behavior, banks can gain a more complete picture of their customers and make more informed lending decisions, ultimately reducing the risk of default and improving the overall quality of their loan portfolios.

To implement an approach that uses social media data in credit risk management, a bank can take the following steps:

1. Develop a change strategy. The first step is to define the overall goals and scope of the project. This process should involve senior management to ensure alignment with the bank's strategic goals and risk appetite. This includes identifying the types of consumer loans that will benefit most from social media data analysis and defining target market segments.

2. Create a cross-functional team. A dedicated team should be formed that includes representatives from various departments of the bank, including risk management, IT, data analytics, compliance, and legal. This team will be responsible for overseeing the project and ensuring cooperation between departments.

3. Legal and compliance due diligence. The legal and compliance departments should analyze the proposed use of social media data to ensure that it complies with data protection, privacy and fair lending regulations. This step is critical to avoiding potential legal issues and reputational risks.

4. Data collection and partnerships. Relevant social media platforms should be identified to obtain the necessary permissions to access and analyze user data. Banks may also consider partnering with third-party data providers or fintech companies that have experience analyzing social media data.

5. Develop and integrate scoring models. Work with the data analytics team to develop scoring models that incorporate social media data alongside traditional credit scoring factors. These models should be validated and tested for accuracy and discriminatory risk. Once the models are developed, they should be integrated into existing loan origination and credit decision-making processes.

6. Training of relevant staff. This step is to ensure that credit officers, risk management staff, and other relevant employees are trained to use the new credit scoring models and understand the information obtained from social media data.

7. Monitor and refine the approach. It is advisable to continuously monitor the effectiveness of new credit scoring models to ensure that they accurately predict credit risk and adapt to changes in consumer behavior. Model improvements and updates to data sources are necessary to maintain the effectiveness of this approach.

8. Update the policy. Periodically, the bank's credit policy and risk management procedures should be reviewed and updated to reflect the information obtained from the analysis of social media data. This may include changing lending criteria, adjusting risk-based pricing, or changing loan terms to better manage credit risk.

By following the proposed algorithm, banks can effectively integrate social media data into their credit risk management processes, allowing them to make more informed credit decisions, reduce defaults, and ultimately improve the overall quality of their loan portfolios.

Another area is the idea of using artificial intelligence to build a dynamic model for assessing credit risk in consumer lending, as opposed to a static model. The idea is that the model is constantly updated and improved based on new data and changes in consumer behavior. This dynamic approach aims to optimize credit risk management, allowing banks to adapt to changes in the market and make more informed credit decisions.

In a static credit risk model, the factors and weights used to assess creditworthiness remain constant over time. While these models can be effective in certain situations, they do not take into account changes in borrower behavior or economic conditions, which can lead to inaccurate risk assessment and potentially higher default rates.

In contrast, a dynamic credit risk model based on artificial intelligence can analyze large amounts of data in real time, identifying new patterns and trends in consumer behavior and adjusting the model accordingly. Machine learning algorithms continuously learn from data and adapt the model, ensuring that it remains accurate and relevant as market conditions and consumer behavior change.

For example, a dynamic model could automatically adjust the weight of certain factors in a risk assessment based on changing economic conditions, such as rising unemployment or fluctuating interest rates. This would allow banks to better anticipate potential risks and adjust their lending strategies accordingly. In addition, a dynamic model can incorporate non-traditional data sources, such as information from social media, in addition to traditional credit scoring factors. This allows banks to get a more complete picture of borrowers' financial behavior and risk profiles, which further improves the accuracy of credit risk assessment.

Thus, the use of artificial intelligence to build a dynamic credit risk model in consumer lending can help banks optimize their risk management processes by providing a more accurate and adaptive assessment of credit risk. This approach allows banks to respond more effectively to changes in consumer behavior and economic conditions, which ultimately reduces the number of defaults and improves the overall quality of loan portfolios.

To summarize, the bank's credit risk management in consumer lending can be significantly improved by analyzing data from social media and using artificial intelligence to build dynamic risk assessment models. These approaches allow banks to expand their understanding of borrowers' financial behavior and respond to changes in the market and economic conditions. As a result, banks can reduce default rates and improve the quality of their loan portfolios.

References:

1. Blashchuk-Devyatkina, N., Bednarchuk, V., Mlintsova, A. (2020). Spozhivche kredituvannya v UkraYinI [Consumer credit in Ukraine]. *Young scientist*, vol. 4 (80), pp. 282-285 [in Ukrainian].
2. Volkova, N.I., Statkevich, G.V. (2021). Rozvitok spozhivchogo bankIvskogo kredituvannya v umovah krizi [Development of consumer lending in crisis conditions]. *Economy and state*, vol.11, pp. 106-111[in Ukrainian].
3. Gusar, M. (2021). AnalIz stanu spozhivchogo kredituvannya v UkraYinI [Analysis of the state of consumer lending in Ukraine]. *Editorial board*, vol.2, p. 63[in Ukrainian].
4. The Law of Ukraine "On Consumer Lending" of 15.11.2016 No. 1734-VIII // Bulletin of the Verkhovna Rada (VRU), 2017, No. 1, p. 2 [in Ukrainian].
5. Kesh kredit [Cash credit]. URL: <https://www.oschadbank.ua/credit/cash> (accessed June 03, 2023) [in Ukrainian].
6. KontseptsIya vI dpovI dalnogo kredituvannya - chomu vazhливо vstanoviti dIEve reguluyuvannya u sferI spozhivchih pozik [The concept of responsible lending - why it is important to establish effective regulation in the field of consumer loans]. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/907284.html> (accessed June 03, 2023) [in Ukrainian].
7. NBU InItIyue zmini do zakonu pro spozhivche kredituvannya [NBU initiates amendments to the law on consumer lending]. URL: <https://news.dtkt.ua/finance/bank-system/83235-nbu-iniciuje-zmini-do-zakonu-pro-spozivce-kredituvannia> (accessed June 03, 2023) [in Ukrainian].
8. Nikolchuk, Y.(2022). Perspektivi rozvitku spozhivchogo kredituvannya v UkraYinI v suchasnih umovah [Prospects for the development of consumer lending in Ukraine in modern conditions]. *Modeling the development of the economic systems*, vol. 2, pp. 115-120 [in Ukrainian].

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

КАДРОВИЙ АУДИТ ТА ЙОГО РОЛЬ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Економічне зростання будь-якого підприємства залежить не тільки від ефективного використання зовнішніх ресурсів (інвестицій, кредитів, спільних проектів), а й внутрішніх. Як відомо, одним із головних внутрішніх ресурсів підприємства є персонал. У зв'язку з цим об'єктивно виникає потреба в оцінці цього найважливішого ресурсу підприємства.

Існують різні підходи до оцінки кадрового потенціалу підприємства. Спочатку оцінці піддавалася робота співробітників, їхня кваліфікація, продуктивність праці тощо.

Останнім часом керівники стали розуміти, що потрібно оцінювати не тільки і не стільки роботу співробітників, скільки власні процедури управління персоналом. Так зародилася потреба в кадровому аудиті.

І, хоча кадровий аудит є відносно новим напрямком аудиторської діяльності, вже існує повна нормативно-правова база, що регулює порядок проведення кадрового аудиту та встановлює права та обов'язки його учасників. Ця база включає ряд законодавчих та нормативних документів, які забезпечують правильність та законність процедур кадрового аудиту (табл. 1).

Крім того, у навчальній літературі, наукових публікаціях існують різні підходи до змісту кадрового аудиту. До прикладу, С. Фріман, І. Совершенна та В. Жуковська зводять цю діяльність до перевірки кадрового діловодства та аналізу роботи служби управління персоналом [8, 9, 10]. Професор А.Я. Кібанов та низка інших авторів виокремлюють два напрями в кадровому аудиті: оцінку кадрового потенціалу підприємства та аналіз кадрових процесів [11].

Таблиця 1

Характеристика нормативно-правових актів, що регулюють процедури кадрового аудиту

Нормативно-правовий акт	Характеристика нормативного документу
Конституція України [1]	визначає право на працю та соціальний захист працівників
Кодекс законів про працю України [2]	встановлює основні правила праці та трудові відносини між працівником та роботодавцем, а також передбачає проведення різних видів перевірок з питань дотримання трудового законодавства
Закон України «Про зайнятість населення» [3]	містить положення про державну службу зайнятості, яка здійснює контроль за дотриманням законодавства про працю та забезпечує охорону прав працівників
Закон України «Про охорону праці» [4]	встановлює правила та вимоги з охорони праці, включаючи заходи з попередження виникнення нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань
Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [5]	Визначає правові засади аудиту фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та регулює відносини, що виникають при її провадженні
Накази Міністерства юстиції України – № 58 [6] та № 578/5 [7]	містять вимоги до проведення кадрового аудиту на підприємствах, організаціях та установах, включаючи порядок збору та аналізу даних про персонал, а також встановлюють процедуру складання звіту про результати аудиту

Джерело: узагальнено автором

Інші автори, такі як О. Грішнова та А. Гармашев доповнюють ці напрями кадрового аудиту оцінкою організаційних структур управління, що видається цілком виправданим і кореспондується з практикою проведення кадрового аудиту в державних органах [12, 13].

На сьогодні в чинному українському законодавстві відсутнє визначення терміну «кадровий аудит». Тому трактування цього поняття залишається дискусійним в наукових та ділових колах. Водночас науковці разом з кадровим аудитом активно використовують й інші поняття. Так, досить широко використовуються такі поняття, як «аудит персоналу» та «організаційно-кадровий аудит». Визначення кожного з термінів наведено у таблиці 2.

Виходячи з наведених у таблиці 2. визначень змісту понять «кадровий аудит» та «аудит персоналу» вітчизняними та зарубіжними науковцями виходить, що кадровий аудит та аудит персоналу – це дві різні концепції, які використовуються в управлінні персоналом.

Таблиця 2

Визначення змісту понять «кадровий аудит», «аудит персоналу» та «організаційно-кадровий аудит» вітчизняними та зарубіжними науковцями

Автор	Зміст поняття
Кадровий аудит	
І. Совершенна [8]	Кадровий аудит – це сучасний метод оцінки кадрової забезпеченості підприємства, відповідності кадрового потенціалу компанії її цілям і стратегії, перший етап побудови ефективної кадрової політики, інструмент підвищення результативності менеджменту та розвитку підприємства.
В. Жуковська [9]	Кадровий аудит – це процедура організаційно-правового та ділового (незалежного) оцінювання ефективності системи (підсистем, функцій) управління персоналом підприємства, його кадрового потенціалу відповідно до цілей і корпоративної стратегії розвитку підприємства.
Аудит персоналу	
А. Кібанов [11]	Аудит персоналу – це система консультаційної підтримки, аналітичної оцінки та незалежної експертизи кадрового потенціалу підприємства, яка разом з фінансово-господарським аудитом дозволяє виявити відповідність кадрового потенціалу підприємства її цілям та стратегії розвитку.
Є. Фріман [10]	Аудит персоналу – це перевірка всієї документації стосовно організації та діяльності персоналу, яку здійснює компетентний незалежний працівник з метою визначення достовірності її звітності, обліку, повноти, відповідності діючому законодавству та встановленим нормам щоб визначити і виразити у своєму висновку ступінь відповідності цієї інформації встановленим критеріям.
Ю. Одегов [14]	Аудит персоналу – це періодичне проведення експертизи в частині управління персоналом, включаючи систему заходів стосовно збору інформації, її аналізу та оцінки, а на основі цього – ефективності діяльності підприємства, використання трудового потенціалу та регулювання соціально-трудових відносин.
Організаційно-кадровий аудит	
О. Грішнова [12]	Організаційний кадровий аудит – це діагностика консультантами системи соціально-трудових відносин та управління працею, системи управління та взаємодії в компанії, політики управління персоналом; оцінка трудового потенціалу компанії; збір та аналіз статистичних даних, вивчення динаміки кадрових змін; оптимізація системи управління персоналом відповідно до стратегії компанії.
А. Гармашев [13]	Організаційний кадровий аудит – це оцінка відповідності структурного та кадрового потенціалу організації її цілям і стратегії розвитку з метою підготовки і прийняття стратегічних рішень на перспективу.

Джерело: побудовано автором

Основна відмінність між ними полягає в тому, що кадровий аудит зазвичай зосереджений на оцінці ефективності управління персоналом, тоді як аудит персоналу зосереджений на перевірці дотримання правил та процедур з управління персоналом. І,

попри те, що кадровий аудит та аудит персоналу мають спільний об'єкт дослідження - управління персоналом, вони мають різну спрямованість та фокус.

З представлених визначень вчених О. Грішнкової та А. Гармашева вбачається, що організаційний кадровий аудит та кадровий аудит також є двома різними видами аудиту. Зокрема тому, що організаційний кадровий аудит є дещо ширшим і включає в себе сам кадровий аудит та дослідження організаційної культури та клімату в компанії [12, 13].

Отже, «кадровий аудит» можна визначити як процедуру, під час якої незалежні консультанти досліджують кадровий потенціал підприємства відповідно до його стратегії розвитку, збирають та аналізують статистичні дані про кадрові зміни, а також, за потреби, розробляють висновки щодо оптимізації системи управління персоналом. Говорячи про кадровий аудит необхідно також звернути увагу, що об'єктом кадрового аудиту виступає стан трудової сфери економічного суб'єкта, а предметом – трудовий колектив, методи і принципи управління персоналом, конкретний напрям виробничої діяльності. Як зазначає Ю.Г. Одегов, у практиці менеджменту кадровий аудит є, з одного боку, способом спостереження подібно до фінансового або бухгалтерського аудиту, а з другого - інструментом управління трудовими відносинами. Тому, кадровий аудит є не просто складовою частиною кадрового менеджменту, а й полягає в систематичному аналізі та оцінці кадрового потенціалу підприємства з метою виявлення його сильних та слабких сторін [14].

Таким чином, кадровий аудит є необхідним інструментарієм для забезпечення ефективності підприємницької діяльності, адже дає змогу підвищити прибутковість суб'єкта господарювання за рахунок виявлення внутрішньо організаційних резервів зростання ефективності роботи персоналу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України від 23.07.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
4. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 року (зі змінами та доповненнями). URL: <http://surl.li/fhfd>.
5. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258>
6. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів» № 578/5 від 12.04.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0571-12#Text>
7. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників» № 58 від 29.07.1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text>
8. Совершенна І.О. Кадровий аудит як інструмент підвищення результативності менеджменту і розвитку організації. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2013. № 1 (21). С. 31-41.
9. Жуковська В.М. Теоретико-методологічні засади кадрового аудиту. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 4. С. 48-56.
10. Фріман Є.М. Організаційні засади аудиту персоналу при прийнятті кадрових рішень на підприємстві. *Проблеми економіки*. 2012. № 3. С. 151-154.
11. Кібанов А.Я. Аудит, контролінг та оцінка витрат на персонал. Навчально-практичний посібник. – М.: Проспект, 2014. – 80 с.
12. Грішнова О.А., Брінцева О.Г. Роль кадрового консалтингу у формуванні та розвитку корпоративної культури. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2014. № 2 (6). С. 141-148.
13. Гармашев А.А. Організаційний і кадровий аудит. / А.А. Гармашев, В.М. Захаров. - Белгород-Дністровський: центр соціал. технологій, 2011. - 125 с.
14. Одегов Ю.Г., Ніконова Т.В. Аудит і контролінг персоналу: Підручник. Вид. 2, Видавництво «Альфа-Прес», 2017. – 672 с.

Серебрянський Дмитро Володимирович

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Діордієв Олександр Сергійович

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Гринь Вікторія Петрівна

канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансовим результатом господарської діяльності підприємства є прибуток або збиток. Прибуток в основному утворюється в результаті продажу (реалізації) готової продукції (послуг, товарів). Крім того, підприємство може продавати інші матеріальні цінності і послуги допоміжних виробництв та господарств, а також мати доходи і збитки, що збільшують від інвестиційної та фінансової діяльності. Прибуток формується поступово протягом фінансового-господарського року. Більшу частину прибутку становить прибуток від реалізації продукції і витратами на її виробництво та збут. На підприємстві можливі доходи, витрати, які не пов'язані з реалізацією продукції, але збільшують або зменшують суму прибутку або збитків, це фінансові результати, отримані від інвестиційної діяльності, а також результати, які пов'язані з надзвичайними подіями. Поняття фінансових результатів діяльності трактується в П(с)БО з «Звіт про фінансові результати» [1].

Фінансовий результат - це прибуток (збиток) від конкретного виду діяльності, який визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат і витрат на збут відповідного виду діяльності.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Збитки – перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати. Фінансові результати господарської діяльності формуються поступово протягом звітного періоду. Розмір і характер прибутків і збитків за кожний період діяльності підприємства є найважливішими підсумковими показниками його роботи. Визначення фінансових ресурсів полягає у визначенні чистого прибутку звітного періоду. Так, згідно з П(с)БО-3 «Звіт про фінансові результати»:

- прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати;
- збитки – перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати [2].

Отже, для визначення фінансових результатів у бухгалтерського обліку передбачається послідовне зіставлення доходів і витрат, здійснених для отримання цих доходів від усіх видів діяльності. Під видом діяльності, розуміють – сукупність подібних за економічним змістом господарських операцій. Розрізняють наступні види діяльності.

У розрізі таких видів діяльності досліджуються показники фінансових результатів:

- фінансовий результат від основної діяльності;
- фінансовий результати від іншої операційної діяльності;
- фінансовий результат від іншої звичайної діяльності;

- фінансовий результат від звичайної діяльності;
- фінансовий результат від надзвичайної діяльності [3].

Розглянемо детальніше показники:

– чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) податку на додану вартість, акцизного збору, інших зборів, знижок, вирахувань;

– валовий прибуток (збиток) – це різниця між чистим доходом і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг); .

– фінансовий результат від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат; витрат на збут та інших операційних витрат:

– фінансовий результат від іншої звичайної діяльності визначається як алгебраїчна сума доходів від участі в капіталі [5].

Узагальнення інформації про фінансові результати підприємства від фінансової діяльності та надзвичайних подій ведеться на рахунку 97 «Фінансові результати».

Оскільки процес формування, розподілу та використання фінансових результатів через об'єктивні та суб'єктивні чинники може відхилитися від бюджетних (цільових) параметрів підприємства, виникає необхідність ухвалення своєчасних рішень щодо його коригування. Дієвість і результативність таких управлінських рішень значною мірою залежить від чітко організованого на підприємстві внутрішнього контролювання, що посідає важливе місце в загальній системі управління суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Белгородцева М. О. Семантика поняття «фінансові результати» та методика їх обліку у страхових компаніях. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. 2013. № 1. С. 29–32.
2. Глідких Т. В. Фінансовий облік. Навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2007.
3. Колосок В. Особливості організаційно-методичного підходу до аналізу фінансових результатів промислових підприємств у складі холдингу. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. 2013. Вип. 35(1). С. 27–33.
4. Петришина Н. С. Методичні основи аналізу фінансових результатів діяльності промислового підприємства. Наука й економіка. 2014. Вип. 2. С. 51–55.
5. Поливанова Л. А. Організаційно-методичні основи побудови системи моніторингу фінансових результатів підприємства. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2012. № 2(2). С. 349–357.

SECTION 4. MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

Григорська Наталія Миронівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління та адміністрування

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ, Україна

Волощук Володимир Андрійович

магістрант спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ, Україна

BRAND MARKETING TA PERFORMANCE MARKETING В СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Бренд-маркетинг та перформанс-маркетинг є двома окремими підходами до просування компаній.

Бренд-маркетинг зосереджує свою увагу на створенні і утриманні позитивного іміджу бренду, залученні нових клієнтів, збільшенні впізнаваності, його цінності та унікальності. Основною метою бренд-маркетингу є підвищення свідомості про бренд, його репутації, рівня довіри клієнтів та розвитку довгострокових відносин з ними [4]. Здебільшого клієнти купують лише ті продукти, які добре знають, або хоча б щось чули про них - саме це являється результатом бренд-маркетингу. PR, «сарафанне радіо», співпраця з публічними людьми - є складовими цього підходу до просування та змушують нашу підсвідомість довіряти тій, чи іншій компанії.

Разом з цим, перформанс-маркетинг зосереджується на підвищенні конверсії, залученні нових клієнтів і збільшенні продажів в короткі терміни. В основі перформанс-маркетингу лежать конкретні числові метрики, такі як витрати на рекламу, юніт-економіка, CPA (Cost Per Action), ROI (Return on Investment) і т.д. [2].

Зазвичай більшість людей або не розділяють ці поняття, або приписують їм кліше, як наприклад: перформанс-маркетинг діє тільки для маленьких компаній, а бренд-маркетинг лише для великих «гравців». Або ж, наприклад: перформанс-маркетинг для бізнесу онлайн, а бренд-маркетинг тільки для ритейл галузі. Отож, з 7-ми річного практичного досвіду в управлінні маркетинговими кампаніями, як українських так і закордонних фірм, можна констатувати, що ситуація не така однозначна, як може здатись на перший погляд. Саме на дослідженні цього факту зупинимо основну увагу.

Пояснюючи різницю між напрямками бренд- та перформанс- маркетингу, буде корисно показати реальні успіхи великих компаній, де були застосовані різні стратегії, які є непридатними для цієї сфери.

• **Нестандартні приклади використання бренд-маркетингу:**

Стратегія Airbnb: інтернет-компанія, яка вибрала напрям бренд- маркетингу. Основна стратегія бренду Airbnb [5] полягає в тому, щоб допомогти гостям відчувати себе місцевими жителями, а не туристами, та дозволити їм заробляти, маючи вільні місця для проживання. Стратегії, які вони використали:

- «Belong Anywhere»: у 2014 році [5];
- «We Are Here»: у 2015 році [3];
- «Live There»: у 2016 році [1];

Результат стратегії Airbnb: за кілька років Airbnb стала одним з найбільших гравців на ринку туризму та розвинулася до мережі мільйонів помешкань по всьому світу. У 2021 році бренд Airbnb був оцінений у 18 млрд доларів за версією Forbes [7].

Стратегія Tesla: Ілон Маск є визнаним «генієм» бізнесу та інновацій, імідж Tesla - однозначно творіння його рук. Він приклав дуже багато зусиль, щоб цей бренд став відомим [6]. Його підхід до бренд-стратегій є незвичайним та відмінним від більшості стандартних методів. Кожен твіт засновника викликав резонанс в суспільстві і привертав увагу до бренду і це однозначно грало на руку Tesla. Багато хто знає, що Ілон Маск був прототипом «Залізної людини» в кіновсесвіті «Марвел» [10]. Його підхід до брендингу базується на інноваціях та технологіях, що гарно працює для впізнаваності бренду: створення амбасадора генія-інноватора, який стоїть за брендом.

Результат стратегії Tesla: завдяки такій стратегії бренд-маркетингу, компанія Tesla стала лідером на ринку електромобілів та збереженні довіли. Вони залучили мільйони клієнтів, завоювали першість та стали однією з найбільш цінних компаній світу.

• **Приклади використання перформанс-маркетингу:**

Стратегія Starbucks: компанія активно використовувала електронну комерцію для залучення нових клієнтів та збільшення продажів [9]. Вони запустили мобільний додаток і програму лояльності, що дозволило клієнтам замовляти напої та їжу онлайн й отримувати бонуси за кожну покупку. Також активно використовували соціальні медіа для комунікації зі своїми клієнтами та збільшення впізнаваності бренду.

Результат стратегії Starbucks: за останні кілька років Starbucks збільшила свої продажі завдяки використанню електронної комерції та соціальних медіа у декілька разів. У 2021 році бренд Starbucks був оцінений у 11,7 млрд доларів за версією Forbes [7], що свідчить про успішний перехід компанії в онлайн-сферу.

Стратегія Walmart: компанія активно залучала нових клієнтів і збільшувала свої продажі завдяки використанню електронної комерції та соціальних медіа. Запустили свій власний онлайн-магазин та мобільний додаток, що дозволило клієнтам замовляти товари, отримуючи їх доставку в будь-яку точку світу.

Результат стратегії Walmart: Walmart успішно перейшла з офлайн в онлайн-сферу та збільшила свої продажі завдяки цій стратегії. У 2021 році бренд Walmart був оцінений у 79,8 млрд доларів за версією Forbes [7].

Вибір підходу до маркетингу залежить від стратегії, цілей, ресурсів та особливостей компанії. Бренд-маркетинг підійде для побудови позитивного іміджу та довгострокових відносин з клієнтами. Перформанс-маркетинг використовується для залучення нових клієнтів і збільшення продажів швидко. Обидва підходи важливі та можуть використовуватись разом.

До прикладу, якщо компанія є новим гравцем на ринку, то бренд-маркетинг може допомогти привернути увагу клієнтів та створити позитивний імідж бренду. Якщо компанія вже має певну клієнтську базу та потребує підвищення продажів, то перформанс-маркетинг може допомогти досягти бажаного результату швидко та ефективно. Вибір залежить від бізнес-цілей, бюджету та ресурсів компанії.

Список використаних джерел:

1. Case Study: How Airbnb customized #LiveThere for the Indian market. *Social samosa*. 2018. URL: <https://www.socialsamosa.com/2018/05/airbnb-live-there-case-study/> (дата звернення: 01.04.2023).
2. Chaffey D. & Ellis-Chadwick F. *Digital marketing: Strategy, implementation and practice*. Pearson, 5th ed. 2019. 698 p.
3. From the 9th annual shorty awards. We are here. *Shorty Award*. URL: <https://shortyawards.com/9th/we-are-here> (дата звернення: 01.04.2023).
4. Keller K. L. *Strategic Brand Management: Building Measuring, and Managing Brand Equity*. Pearson, 4th ed. 2012. 608 p.

5. Leigh Gallagher. How Airbnb Found a Mission—and a Brand. *Fortune*. 2016. URL: <https://fortune.com/longform/airbnb-travel-mission-brand/> (дата звернення: 01.04.2023).
6. Rebecca. Tesla: A Complete History. *НС*. 2023. URL: <https://history-computer.com/tesla-a-complete-guide/> (дата звернення: 01.04.2023).
7. The worlds most valuable brands. URL: <https://www.forbes.com/powerful-brands/list/> (дата звернення: 01.04.2023).
8. Заркун Амін. Маркетингова стратегія Airbnb - практичний приклад. *Squeeze Growth*. 2022. URL: <https://squeezegrowth.com/uk/airbnb-marketing-strategy/> (дата звернення: 01.04.2023).
9. Заркун Амін. Маркетингова стратегія Starbucks: 8 уроків для навчання. *Squeeze Growth*. 2023. URL: <https://squeezegrowth.com/uk/starbucks-marketing-strategies/> (дата звернення: 01.04.2023).
10. «Залізна людина» нашого часу: як Ілон Маск досягнув таких висот. *Joypop*. 2019. URL: <https://joy-pup.com/ua/interesting-ua/jak-ilon-mask-dosiag-takyh-vysot/> (дата звернення: 01.04.2023).

Гановський Василь Леонідович

аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Державний торговельно-економічний університет, Україна

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІКТ) НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧА

***Анотація.** Проаналізовано дослідження класичної школи теорії поведінкової економіки та визначено їх актуальність в сучасних умовах цифровізації економіки під наростаючим впливом інформаційно-комунікаційних технологій. Досліджено сучасні стратегії впливу на поведінку споживача в розрізі діяльності маркетингових компаній та інформаційно-комунікаційних платформ (соціальних мереж). Визначено основні канали застосування сучасних стратегій цих компаній та ефективність їх використання. Виявлено основні недоліки в застосуванні маркетингових стратегій в умовах глобального використання цифрових технологій споживачами. Проведено аналіз впливу соціальних мереж на поведінку споживача.*

Формування особливості поведінки споживача в ХХІ столітті, досить складний і динамічний процес, який обумовлений швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Проте поняття «поведінка споживача» з'явилося задовго до ери цифрової економіки, і варто зазначити, що більшість поглядів на те, як формувалась ця поведінка раніше є актуальними і сьогодні. Без перебільшення родоначальником поведінкової теорії споживання і першим, хто ввів у вживання сам термін «поведінкова економіка», був Джордж Катона. У своїх роботах він стверджував, що на рішення про покупку предметів споживання впливає не лише розмір доходу покупця, необхідність робити заощадження, величина відсотка за споживчий кредит та інші об'єктивні чинники, а й суто суб'єктивні психологічні причини. Наприклад, у книзі «Психологічна економіка» Катона вказував на вплив на покупців таких факторів, як оптимістичний або песимістичний настрій, який існує в даний момент в суспільстві, моральний знос товарів тривалого користування, мода, міркування престижу і т.д [1]. Якщо розглянути ці всі фактори у сьогоднішніх реаліях розвитку інформаційного суспільства, де відбувається зростання попиту на використання цифрових технологій під час вибору товарів та послуг, не важко помітити, що основні особливості поведінки сучасного споживача мало чим відрізняється від тієї поведінки, яку автор описав у своїй роботі ще у 1975 році. І дійсно, на сьогоднішній день, споживачі також залежні від таких факторів як мода, престижність товару, його моральне застаріння тощо, проте основним джерелом впливу на формування таких думок стали соціальні платформи, де споживачі обмінюються інформацією, спостерігають за лідерами думок, проводять дискусії, підпадають під вплив монопольного становища інформаційних платформ та їх рекламної діяльності тощо. Тобто можна зробити висновок, що фактору впливу не зазнали особливих змін у порівнянні з тими, які наводив у своїй роботі Дж. Катона, відбулася зміна каналів, через які ці фактори впливають на поведінку споживача.

Важливу роль у дослідженні психології поведінки споживачів також відіграв розвиток теорії функціоналізму. Найбільш відомими вченими, що досліджували цю теорію були Вільям Джеймс та Джон Дьюї. Зокрема В. Джеймс вважав, що головною метою або функцією совісті є вибір поведінки таким чином, що дозволяє нам вижити і найкращим чином адаптуватися. Він також вважав, що психологія повинна зосередитися на повсякденному досвіді замість того, щоб зосереджуватися на абстрактних явищах і конструкціях [2]. Загалом його концепція полягала о формуванні звичок у людей і їх впливу

на всі дії, які відбуваються з людиною у повсякденному житті. Розглядаючи цю концепцію в парадигмі поведінки споживачів в умовах розвитку інформаційного суспільства варто зазначити те, що більшості споживачів дійсно властивими є адаптація та використання звичок під час вибору товарів та послуг. Зокрема адаптація одна із основних характеристик сучасного споживача, оскільки сьогодні інформаційні ринки диктують свої тенденції за рахунок швидкого поширення великого масиву даних, який фізично не може опанувати споживач, тому задля комфортного користування функціоналом цих ринків, йому доводиться постійно адаптуватися. Проте в такій концепції є велика проблема, яка полягає у тому, що інформаційно-комунікаційні системи можуть маніпулювати споживчими настроями на свою користь і при цьому власне споживач може про це навіть і не знати. Використання звичок є досить старою особливістю поведінки споживача, проте вона досі є актуальною, оскільки споживачі як і раніше при виборі товарів та послуг віддають перевагу тим постачальникам до яких вони звикли. Така концепція уже створює перешкоди для постачальників, адже їм стає важко переманювати клієнтів до себе від конкурентів, навіть за умови надання більшого спектру послуг, або меншої ціни на ті самі товари, тому що споживач досить часто відмовляється змінювати свої звички. Дж. Дьюї також вважав, що для природи людини характерні звички, проте відзначав також важливим елементом ще й імпульси [3]. В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій важливий акцент приділяється саме імпульсивності вибору споживача. Більшість компаній розробляють свої стратегії, особливо рекламні, які розраховані на те, щоб споживач приймав імпульсивне рішення, а не раціональне і ця стратегія наразі є досить дієвою та актуальною.

Характерною особливістю поведінки споживачів під час вибору товарів та послуг є «нерациональність». Висвітленням цього явища у своїй праці «Суверенітет та раціональність споживача» займався Тібор Скітовський [4]. Характеризуючи «нерациональність» споживача Т. Скітовський відзначав, що «всі форми споживацького невігластва незалежно від його причин і походження можуть бути джерелом нерациональності споживача», проте за його словами таке невігластво не дає право ігнорувати або нехтувати бажаннями споживача, постачальникам товарів та послуг необхідно його враховувати та впливати на поведінку споживача таким чином, щоб компенсувати його схильність до нерациональності [4]. Варто зазначити, що «нерациональність» є властивою характеристикою сучасної поведінки споживача в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій. Однак, нерациональність поведінки споживачів під впливом ІКТ здебільшого характеризується прийняттям рішень споживачем на основі отриманої інформації ззовні, наприклад, від лідерів думок або нав'язаних кимось модних трендів чи вдало проведених інформаційно-психологічних операцій тощо. Така «нерациональність» споживача здебільшого характеризується імпульсивністю прийняття рішень, як і зазначає Т.Скітовський у своїй роботі, проте тут виникає, ще один важливий аспект, такий як «залежність». І ця «залежність» і є феноменом сучасного інформаційного світу, при чому вона є дуже багатограним явищем. Залежність проявляється у постійному бажанні споживача бути у центрі подій, бути частинкою того, що формує сьогоднішнє, а також мати постійні стимули та цілі, які насправді будуть сформовані кимось, але при цьому споживач буде вважати їх такими, що потрібні саме йому.

Сучасні дослідження впливу ІКТ на поведінку споживача здебільшого спрямовані на розробку маркетингових стратегій компаніями, які і будуть її визначати. Проте більшість компаній загострює увагу на своїх діях та на вимірюванні ефективності стратегії, при цьому часто нехтуючи індивідуальними особливостями окремо взятих споживачів. Так у дослідженні Muniesa та Giménez вимірюється ефективність стратегії цифрового маркетингу в індустрії моди [5]. У дослідженні здебільшого аналізується, як модні бренди використовують цифрові медіа та соціальні мережі, щоб утримати своїх споживачів, проте

приділяється мало уваги власне тому, як споживачі поведуть себе при застосуванні тієї чи іншої стратегії. Автори вказують, що компанії повинні створювати якісний контент для визначення та аналізу конкретних аудиторій. У сфері моди найактивнішим поколінням є міленіали, тому модні бренди повинні використовувати цифрові медіа та соціальні мережі, щоб утримати своїх споживачів. Формування поведінки споживача, на думку дослідників, відбувається через впливових осіб у секторі моди, за рахунок яких бренди намагаються змінити думку користувачів про свої продукти та послуги, тобто через канали, де люди діляться своїми думками, бренди викликають довіру серед споживачів. Як бачимо, у даному дослідженні основна увага прикута до самої стратегії та її застосування, але при цьому взагалі не дослідженні фактори, які впливають на вибір споживачем наприклад того, чи іншого каналу, де власне буде просуватися ця стратегія.

У своєму дослідженні Reyes-Menendez A. стверджує, що для вивчення поведінки користувачів в Інтернеті компанії повинні адаптовувати свої стратегії в які будуть включені мобільні додатки [6]. На думку автора, мобільні додатки розуміються як новий канал комунікації та продажів, які змушують багатьох користувачів та споживачів змінювати свою поведінку в цифрових екосистемах, оскільки сучасний смартфон – це новий засіб купівлі. Загалом результати, опубліковані Reyes-Menendez A. спрямовані на покращення аспектів навігації, які пов'язані з візуалізацією та концентрацією споживачів, а також надають можливість компаніям глибше розуміти, як користувачі переглядають Інтернет та як можна змінити їх поведінку. Як бачимо дослідження Reyes-Menendez A., як і дослідження Muniesa та Giménez направлене на створення стратегій компаніями, за рахунок яких компанії будуть впливати на поведінку споживача, але при цьому автор не досліджує аспект пов'язаний із тим, що впливає на вибір користувачем того чи іншого додатку. Також автор не приділяє уваги віку користувачів і те як цей фактор впливає на візуальне сприйняття того чи іншого мобільного додатку, та і загалом не визначено, як, наприклад, старша вікова група 50-65 років взагалі сприймає саму доцільність встановлення мобільних додатків і подальше їх використання як засобу купівлі товарів та послуг.

Останніми роками, велика кількість досліджень прикута до того, як середовище соціальних мереж впливає на поведінку споживачів. Вчені відзначають вплив на поведінку споживачів інформаційних та соціальних характеристик соціального середовища, наприклад, через вплив думок інших споживачів, або навіть стилю життя друзів, яке вони висвітлюють у цих мережах. Досліджено вплив використання Facebook на самоконтроль конкретного користувача. Вчені виявили, що під час контакту з найближчими друзями у Facebook споживачі згодом демонстрували нижчий рівень самоконтролю при виборі, наприклад, здорового способу життя (вибір більш здорової їжі замість нездорового варіанту, що був більш притаманним для даного споживача) [7,8]. Тобто обраний спосіб життя, який друзі висвітлювали у соціальних мережах мав вплив на досліджуваного користувача в прийнятті ним рішення, щодо правильності здорового способу життя і для нього. Однак такий вибір був притаманним лише для людей, які знали своїх найближчих друзів у Facebook. Отже, вплив соціальних мереж поведінку споживача, на сьогоднішній день колосальний. Споживачі постійно відслідковують інформацію яку публікують їх найближчі друзі або лідери думок за якими вони слідкують та на рівні підсвідомості приймають рішення щодо правильності їхнього образу життя, звичок, вибору тих чи інших товарів та послуг, поглядів на тренди та модні тенденції тощо, тим самим змінюючи та адаптовуючи свою власну поведінку. Тобто сучасна поведінка споживачів в соціальних мережах, це продукт збору інформації, її інтерпретації та залежності від неї.

Висновки. Дослідження поведінки споживача це складний і довготривалий процес, який завжди матиме відкриті питання. Аналіз досліджень вчених минулого сторіччя вказує на те, що визначені ними фактори впливу на поведінку споживача є актуальним і для сучасного періоду, в якому розвиток інформаційно-комунікаційних технологій змінює усі

сфери життя та діяльності людини. На поведінку споживача досі впливають притаманні йому звички, імпульсивність та нерациональність вибору, мода та престижність товару тощо. В свою чергу, сучасні дослідження поведінки споживачів, більше сконцентровані на вплив та зміну цієї поведінки, через маркетингові стратегії компаній, розвиток бренду та залучення лідерів думок для його просування у маси. Також вагомий вплив на поведінку споживачів відбувається через соціальні мережі, а саме через зміни та адаптацію поведінки під дією зовнішніх факторів, серед яких, наприклад, стиль життя близьких друзів, погляди та думки інших споживачів, особливо тих хто має авторитет для конкретного споживача. Тому для сучасного споживача актуальним питанням є його самоконтроль при прийнятті тих чи інших рішень.

Список використаних джерел:

1. Katona G. (1975). *Psychological Economics*. Elsevier., 428-429.
2. Encyclopedia Britannica. (2021). *Functionalism | psychology*. Retrieved 15 February 2021. URL <https://www.britannica.com/science/functionalism-psychology>.
3. Boden, M. T., Berenbaum, H., & Gross, J. J. (2016). Why do people believe what they do? A functionalist perspective. *Review of General Psychology*, 20(4), 399-411.
4. Розумовський С.О. Поліваріантність економічного мислення. Монографія– Харків : ХНУРЕ, 2008. – 340 с.
5. Muniesa, R. L., & Giménez, C. G. (2020). The importance of the loyalty of fashion brandsthrough digital marketing. *Journal of Spatial and Organizational Dynamics*, 8(3), 230-243.
6. Reyes-Menendez A., Saura, J. R., & Filipe, F. (2019). The importance of behavioral data to identify online fake reviews for tourism businesses: a systematic review. *PeerJ Computer Science*, 5, Article e219.
7. Agapito, D., & Brito, Q. P. (2020). A dyadic approach to adolescents' online risky behaviours and parental mediation. *Journal of Spatial and Organizational Dynamics*, 8(3), 244-266.
8. Polanco-Diges, L., & Debasa, F. (2020). The use of Digital Marketing Strategies in the Sharing Economy: A literature Review. *Journal of Spatial and Organizational Dynamics*, 8(3), 217-229.

Уколов Георгій Дмитрович

здобувач вищої освіти факультету міжнародної економіки
Одеський національний економічний університет, Україна

Науковий керівник: Кухарська Наталія Олександрівна

д-р.екон.наук, професор кафедри Маркетингу та міжнародної логістики
Одеський національний економічний університет, Україна

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Екологічний маркетинг, він же "зелений" маркетинг, включає в себе всі дії, орієнтовані на створення, просування та розповсюдження товарів та послуг, які враховують екологічні норми і стандарти, мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище і допомагають вирішувати екологічні проблеми. Важливим і дуже переконливим фактором для формування позитивного іміджу стає екомаркетинг, коли не потрібно виправдовуватись, потрібно лише підкреслювати найкраще в товарах та послугах [1]. Це створює нові можливості для бізнесу і відкриває нові ринки.

Основні аспекти екологічного маркетингу включають:

1. Розробка та просування товарів/послуг, що мають мінімальний негативний вплив на довкілля.
2. Використання виробничих процесів та матеріалів, які зменшують вплив на довкілля.
3. Надання точної інформації про екологічні переваги продуктів/послуг.

Значущість екологічного маркетингу у контексті глобальних екологічних викликів полягає у тому, що він не тільки сприяє збереженню навколишнього середовища, але і спонукає інші компанії до екологічної відповідальності, підвищуючи їхню конкурентоспроможність та репутацію в очах споживачів.

Вплив екологічного маркетингу на споживчу поведінку стає все більш помітним у сучасному світі. Низка досліджень підтверджують, що "зелені" продукти та послуги впливають на прийняття рішень про покупку сучасними споживачами. Споживачі, особливо «молодше покоління», все частіше виявляють свою готовність платити більше за товари та послуги, які є екологічно сталими і зроблені з урахуванням етичних принципів. Це стосується не тільки продуктів харчування та одягу, але і більших покупок, таких як автомобілі та електроніка. Дослідження також показують, що споживачі все більше цікавляться впливом компаній на навколишнє середовище і допитуються про екологічні впливи продуктів та послуг перед прийняттям рішень про покупку. Механізмом, який може великою мірою сприяти екологізації споживання є розвиток екологічного підприємництва [2].

Однак, важливо врахувати, що успіх екологічного маркетингу залежить від правдивості і прозорості інформації про екологічні переваги продуктів або послуг. Споживачі можуть бути критичними до "зеленого маркетингу", якщо вони вважають, що компанії намагаються маніпулювати їхніми екологічними переконаннями. Такий ефект називають "зеленим маркетинговим махінаторством", він може серйозно пошкодити репутацію компанії і призвести до втрати довіри споживачів. Це підкреслює важливість прозорості та відповідального підходу до екологічного маркетингу.

Однак, впровадження екологічного маркетингу має ряд перешкод, з якими компанії повинні боротися:

1. Високі витрати - перехід на більш сталий виробничий процес може вимагати значних початкових інвестицій.

2. Нестабільність законодавства - законодавство у сфері екології постійно змінюється і може варіюватися від регіону до регіону.

3. Складності з вимірюванням впливу – вимірювання та демонстрація реального екологічного впливу продуктів або послуг може бути складним завданням.

4. Споживчий скептицизм - деякі споживачі можуть бути скептично налаштовані до "зелених" претензій компаній, особливо якщо вони вважають, що це лише маркетинговий хід.

5. Конкуренція - з посиленням зеленого тренду, конкуренція в цій сфері зростає. Це вимагає від компаній постійного пошуку нових та інноваційних способів, щоб вирізнитися.

Усі ці виклики вимагають від компаній гнучкості, інноваційності та стратегічного підходу до впровадження екологічного маркетингу. При цьому вони також відкривають нові можливості для інновацій, диференціації та створення сильних відносин зі споживачами.

Споживачі стають все більш освіченими і вимогливими до екологічних стандартів компаній, тому що розуміють свою роль у збереженні навколишнього середовища. Зростання "зеленого" споживання спонукає компанії до розробки нових продуктів і послуг, які відповідають цим стандартам. Впровадження цифрових технологій допоможе компаніям вимірювати і показувати свій реальний екологічний вплив, що зробить їх пропозиції більш прозорими і вірогідними для споживачів. Стимулювання попиту на екологізовані товари може відбуватися як традиційними засобами, так і нетрадиційними [1].

Однак, важливо зазначити, що успіх в екологічному маркетингу потребує більше, ніж просто "зелених" претензій. Компанії повинні впроваджувати екологічні цінності в усі аспекти своєї діяльності, від виробництва до розподілу, для того, щоб досягти автентичності у своїх заявах.

Майбутнє екологічного маркетингу обіцяє бути переповненим інноваціями, що сприяють сталому розвитку. Компаніям необхідно адаптуватися до змінюваних вимог споживачів і нормативно-правових стандартів, розробляючи гнучкі, інноваційні та інтегровані стратегії, які не просто рекламують "зелені" продукти, але й демонструють реальну відповідальність перед навколишнім середовищем.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко О. Сучасні маркетингові екологічні стратегії підприємств. Маркетинг в Україні, 2011. № 3. С. 20-23
2. Кучмійов А. В. Екологічний маркетинг у системі еколого-економічного управління. Ефективна економіка, 2011. № 11

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ПОСЛІДОВНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ СПОЖИВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ДО МОЖЛИВОГО СКОРОЧЕННЯ ЇЇ ІМПОРТУ

На теперішній час у багатьох країнах світу значно загострилася проблема із забезпеченням енергетичної та продовольчої безпеки [1–4]. Гострота цієї проблеми ще більше посилюється у контексті необхідності досягнення стійкого економічного розвитку [5–8]. При цьому вирішення зазначеної проблеми значною мірою залежить від рівня стійкості як економік країн у цілому [9], так і окремих галузей [10] та підприємств [11–14]. Своєю чергою, ця стійкість значною мірою визначається адаптаційними можливостями, якими володіють відповідні економічні системи [15–17].

Серед основних напрямів управління стійкістю споживання сільськогосподарської продукції необхідно відзначити зниження ризикованості поставок продовольства [18, 19], підвищення здатності сільськогосподарського виробництва пристосовуватися до змін [20–22], вдосконалення технологічних процесів такого виробництва тощо [23–25].

Однак, управлінню стійкістю споживання сільськогосподарської продукції повинно передувати оцінювання наявного рівня такої стійкості. При цьому слід враховувати ту обставину, що існує низка її видів. Зокрема, за безпосередніми причинами можливого зниження споживання сільськогосподарської продукції можна виділити три види стійкості такого споживання, а саме: стійкість стосовно можливого зменшення обсягів внутрішнього виробництва сільськогосподарської продукції; стійкість стосовно можливого зменшення обсягів імпорту цієї продукції; стійкість стосовно обох перелічених причин.

Якщо розглядати оцінювання стійкості споживання сільськогосподарської продукції стосовно можливого зменшення обсягів імпорту цієї продукції, то послідовність такого оцінювання повинна включати наступні основні етапи дій:

1) вибір певного виду сільськогосподарської продукції та країни, що є імпортером цієї продукції;

2) визначення базового натурального обсягу споживання цією країною обраного виду сільськогосподарської продукції. Такий обсяг може бути прийнятим на звітному рівні (якщо оцінюється ретроспективна стійкість) або на прогнозному рівні (якщо оцінюється прогнозна стійкість);

3) встановлення переліку країн – експортерів сільськогосподарської продукції, які здійснюють (або будуть здійснювати) її поставки у досліджувану країну. При цьому такі країни необхідно поділити на дві групи, а саме – країни, які з високою імовірністю здатні забезпечити стабільність поставок сільськогосподарської продукції, та країни, які на це не здатні;

4) обчислення показників структури базового натурального обсягу споживання досліджуваною країною певного виду сільськогосподарської продукції. Таке обчислення передбачає визначення часток в обсязі споживання, які припадають відповідно на внутрішнє виробництво цього виду сільськогосподарської продукції; імпорт з країн, стосовно яких існує гарантія стабільного постачання, та імпорт з країн, стосовно яких такої гарантії не існує;

5) оцінювання наявних у досліджуваній країні запасів даного виду сільськогосподарської продукції; які можна використати у разі зниження її імпорту;

6) оцінювання можливостей нарощування обсягів власного виробництва цієї продукції та збільшення імпорту з країн, стосовно яких характерна стабільність поставок даного виду сільськогосподарської продукції, з метою компенсації можливих її недопоставок з інших країн;

7) оцінювання можливостей застосування інших способів адаптації до зниження обсягів імпортованих поставок цього виду сільськогосподарської продукції до досліджуваної країни. Зокрема, одним з таких способів є заміщення даного виду сільськогосподарської продукції іншим її видом (видами);

8) визначення можливого скорочення обсягів поставок цього виду сільськогосподарської продукції з тих країн, стосовно яких не існує повної гарантії виконання контрактів на поставки, та зіставлення адаптаційної здатності країни з можливим скороченням обсягів поставок.

Необхідно відзначити, що на окремих етапах реалізації описаної вище послідовності дій доцільно залучати експертів, які спеціалізуються на питаннях здійснення експортно-імпортованих операцій з відповідними видами сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Chalvatzis, K. J. & Ioannidis, A. (2017). Energy supply security in the EU: Benchmarking diversity and dependence of primary energy. *Appl. Energy*, (207), 465–476.
2. Baranauskaitė, L. & Jurevičienė, D. (2021). Import Risks of Agricultural Products in Foreign Trade. *Economies*, (9 (3)), 102.
3. Zhang, H.-Y., Qiang, J. & Ying, F. (2013). An evaluation framework for oil import security based on the supply chain with a case study focused on China. *Energy Economics*, (38(C)), 87–95.
4. Arita, S., Grant, J., Sydow, S. & Beckman J. (2022). Has Global Agricultural Trade Been Resilient under COVID-19? Findings from an Econometric Assessment of 2020. *Food Policy*, (107), 102204. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102204>.
5. Bachev, H. (2018). Institutional Environment and Climate Change Impacts on Sustainability of Bulgarian Agriculture. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, (24(4)), 523–536.
6. Kostetckaia, M. & Hametner, M. (2022). How Sustainable Development Goals interlinkages influence European Union countries' progress towards the 2030 Agenda. *Sustain. Dev.*, (30 (5)), 916–926.
7. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. *Energies*, (14 (18)), 5999.
8. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D. & Lesyk, L. (2020). Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution. *Sustainability*, (12(15)), 6184.
9. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
10. Basso, B. & Antle, J. (2020). Digital agriculture to design sustainable agricultural systems. *Nat. Sustain.*, (3), 254–256.
11. Ємельянов, О. Ю. (2020). Діагностування рівня фінансової стійкості підприємств агропромислового комплексу. *Агроекономіка*, (21), 3–9.
12. Чепка, В. В. & Матяш, О. К. (2017). Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. *Економіка і суспільство*, (12), 649–655.
13. Dvořáková, L. & Zborková, J. (2014). Integration of Sustainable Development at Enterprise Level. *Procedia Eng.*, (69), 686–695.
14. Lesynskiy, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Petrushka, T. & Myroshchenko, N. (2022). Designing a Tool-Set for Assessing the Organizational and Technological Inertia of Energy Consumption Processes at Enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (6(13)), 29–40.
15. Bose, S. & Khan, H. Z. (2022). Sustainable Development Goals (SDGs) Reporting and the Role of Country-Level Institutional Factors: An International Evidence. *J. Clean. Prod.*, (335), 130290.

16. Kirby, A. (2019). Sustainability, adaptation and the local state: An overview. *J. Sustain. Res.*, (4), e190012. <https://doi.org/10.20900/jsr20190012>
17. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Evaluation of adaptability of Ukrainian economy to changes in prices for energy carriers and to energy market risks. *Energies*, (11 (12)), 3529.
18. Nyamah, E. Y., Jiang, Y., Feng, Y. & Enchill, E. (2017). Agri-Food Supply Chain Performance: An Empirical Impact of Risk. *Manag. Decis.*, (55), 872–891.
19. Zhao, G., Liu, S., Lopez, C., Chen, H., Lu, H., Mangla, S. K. & Elgueta, S. (2020). Risk analysis of the agri-food supply chain: A multi-method approach. *Int. J. Prod. Res.*, (58), 4851–4876.
20. Ding, Q., Chen, X., Hilborn, R. & Chen, Y. (2017). Vulnerability to impacts of climate change on marine fisheries and food security. *Mar. Policy*, (83), 55–61.
21. Hashemi, S. M., Bagheri, A. & Marshall, N. (2015). Toward sustainable adaptation to future climate change: Insights from vulnerability and resilience approaches analyzing agrarian system of Iran. *Environ. Dev. Sustain.*, (19), 1–25.
22. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L., Havryliak, A., Yanevych, N., Kurylo, O., Bodakovskyy, V., Skoropad, I., Danylovyh, T. & Petrushka, K. (2023). Assessing the Sustainability of the Consumption of Agricultural Products with Regard to a Possible Reduction in Its Imports: The Case of Countries That Import Corn and Wheat. *Sustainability*, (15), 9761.
23. Ємельянов, О. Ю. (2018). Концептуальні підходи до оцінювання рівня техніко-технологічного розвитку підприємств. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*, (7), 36–42.
24. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
25. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.

Токар Катерина Сергіївна

аспірантка III року навчання

факультету менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Пронько Людмила Миколаївна

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії

Вінницький національний аграрний університет, Україна

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ АГРОМАРКЕТИНГУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Розкриття сутності агромаркетингу та розвиток його окремих теоретичних положень є надзвичайно актуальним. Сучасна ринкова кон'юнктура потребує від агропромислового комплексу (АПК) активного впровадження маркетингового управління, за якого враховується, що виробничо-збутова діяльність підприємств АПК, незалежно від форм власності, визначається споживачем. Тому введення агромаркетингових концепцій у діяльність підприємств стає однією з умов успішного функціонування в нових економічних умовах.

В літературі зустрічаються різні трактування сутності «агромаркетингу». Деякі терміни просто констатують необхідність маркетингового «супроводу» сільськогосподарської продукції від виробника до споживача. Наприклад, «сільськогосподарський маркетинг – це доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача», «агромаркетинг – це сукупність всієї ділової активності, яка супроводжує потік продовольчих товарів та послуг від початку сільськогосподарського виробництва до груп споживачів» [3, с.180].

На основі всього вище сказаного можна виділити такі особливості агромаркетингу:

- 1) залежністю результатів від природних умов;
- 2) різноманіттю форм власності в системі АПК, що визначає жорстку конкуренцію;
- 3) продукція АПК є товаром першої життєвої необхідності;
- 4) жорстка конкуренція на ринку через ідентичність товарів;
- 5) сезонність виробництва [1, с.56].

Цілі функціонування агропромислового підприємства повинні пов'язуватися з виконанням основних функцій маркетингу, які полягають в наступному: орієнтації на ринок збуту, що передбачає вивчення всіх відомостей про структуру ринку та основних гравців; пристосуванні до мінливих ринкових умов; організації ефективної системи збуту продукції; націленості на досягнення комерційного успіху в довгостроковий період.

На сьогоднішній день маркетингова діяльність в Україні набуває широкого розповсюдження. Проте агропромисловими підприємствами використовуються лише деякі функції та стратегії маркетингової діяльності, які не вимагають значних фінансових витрат та глибоких професійних знань в даній галузі.

Система агромаркетингових досліджень передбачає прогнозування динаміки ринків на короткострокову і довгострокову перспективу; прогнозування конкурентного середовища, товарної структури ринку, цінової політики, політики розподілу, комунікаційної політики. Також систему виробництва засобів виробництва; систему виробництва продукції, їх переробки, пакування; систему розподілу, транспортування і зберігання; систему збуту; систему маркетингових комунікацій [2, с.48].

Основними факторами, що сприяють розвитку агромаркетингу є: високий рівень обізнаності керівників підприємств у галузі маркетингу; наявність висококваліфікованих кадрів; сприятлива державна політика; матеріально-технічна забезпеченість; наявність фінансових ресурсів для створення та функціонування служби маркетингу.

Для забезпечення розвитку концепції агромаркетингу слід вирішити наступні проблеми:

- 1) відсутність визнання маркетингу як ефективної концепції управління господарською діяльністю;
- 2) відсутність чітко визначеної структури та розміру попиту на продукцію;
- 3) необхідність модернізації всіх ланок виробництва для ефективної роботи маркетингових інструментів;
- 4) необхідність значних фінансових вкладень [1, с.57].

Пропонуємо наступні рекомендації з ефективної організації агромаркетингу на сільськогосподарських підприємствах:

- 1) організація на підприємстві служби маркетингу функціонального типу;
- 2) своєчасний збір та обробка інформації, отриманої із зовнішнього середовища;
- 3) формування цільової маркетингової програми та її забезпечення необхідними матеріальними ресурсами;
- 4) виявлення та усунення причин відхилень від планових показників.

Отже, агромаркетинг є ефективним ринковим механізмом, подальший розвиток якого призведе до зростання зайнятості серед населення, збільшення сільськогосподарських товарів на вітчизняному ринку за доступною ціною, забезпечення соціально-економічного росту на території всієї країни, а також дозволить випускати продукцію конкурентоздатну на міжнародному ринку.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н.І., Пахомова Л.О. Проблеми застосування маркетингу на підприємствах агропромислового сектору. *Економічні науки*. 2011. №6. С.55-57.
2. Кобернюк С.О. Розвиток аграрного маркетингу в Україні. *Економічна наука*. 2019. №5. С.45-48.
3. Якубовська Н.В. Розвиток агромаркетингу як базової концепції ринкової діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економічні науки*. 2011. №3. С.180-183.

Уколов Георгій Дмитрович

здобувач вищої освіти факультету міжнародної економіки
Одеський національний економічний університет, Україна

Науковий керівник: Кухарська Наталія Олександрівна

д-р.екон.наук, професор кафедри Маркетингу та міжнародної логістики
Одеський національний економічний університет, Україна

СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ КОМПАНІЇ У СЬОГОДЕННІ

Сьогодні використання вітчизняними підприємствами поверхових комунікацій, пов'язаних з інформуванням широкого загалу про заходи, котрі стосуються соціальної відповідальності або благодійності, не відповідають очікуванням споживачів. Сучасного споживача вже не приваблює формальне декларування цінностей. Нині для споживачів важлива щира зацікавленість у вирішенні їх проблем, прагнення підприємства не тільки стати кращим, а й змінити на краще світ навколо себе. В епоху інформатизації суспільства вітчизняним підприємствам важливо предметно доводити свою приналежність до прихильників сталого розвитку [1].

У сучасному бізнес-середовищі все більше уваги приділяється концепції соціальної відповідальності бізнесу. Соціальна відповідальність компанії — це добровільне зобов'язання вести бізнес в етичний спосіб, який позитивно впливає на суспільство і навколишнє середовище. Останніми роками це стає важливим аспектом діяльності не лише на рівні виробництва або корпоративної культури, але й в маркетингу.

Маркетинг, як функція бізнесу, що включає в себе всі аспекти взаємодії компанії з ринком, відіграє важливу роль в реалізації соціально-відповідальних практик. Він служить мостом між компанією та її стейкхолдерами, забезпечуючи ефективну комунікацію її цінностей та практик.

Соціально-відповідальний маркетинг включає в себе створення, просування та поширення товарів та послуг, що не лише задовольняють потреби споживачів, але й приносять користь суспільству в цілому. Це може включати все від використання екологічно чистих матеріалів у виробництві до співпраці з благодійними організаціями або інвестицій у соціальні проекти. Отже, реалізація соціально-відповідальних підходів у маркетингу пролягає крізь розуміння реальних потреб і інтересів людей і оточуючого середовища, у якому діє компанія [2].

Використання соціально-відповідального маркетингу дозволяє компаніям створювати позитивний імідж бренду, підвищувати лояльність споживачів, відрізнитися від конкурентів і, як результат, підвищувати прибутковість. До того ж, враховуючи зростаючі вимоги споживачів до прозорості та соціальної відповідальності компаній, активна участь в соціально-відповідальних ініціативах може стати ключовим фактором конкурентоспроможності.

Споживачі все більше враховують етичні та екологічні аспекти при прийнятті рішень про покупку. Вони охоче підтримують бренди, які демонструють соціальну відповідальність, і віддають перевагу продукції таких компаній. Це відкриває нові можливості для маркетингових стратегій, орієнтованих на соціальну відповідальність.

Компанії, які активно демонструють свою соціальну відповідальність, не лише зміцнюють свої відносини зі споживачами, але й встановлюють себе як лідери в своїх галузях. Споживачі більше цінують бренди, які беруть на себе відповідальність за вплив на

суспільство і навколишнє середовище. Це підвищує довіру до бренду, а також стимулює лояльність, оскільки споживачі віддають перевагу компаніям, що поділяють їхні цінності. Останнім часом, в соціальних медіа та інших каналах комунікації все частіше виникає обговорення соціальної відповідальності брендів, що робить цей аспект ще більш важливим для формування іміджу.

Сприйняття соціально-відповідального маркетингу споживачами є критичним фактором, який впливає на їхні рішення про покупку та відношення до бренду. Дослідження показують, що споживачі все більше цінують бренди, які демонструють соціальну відповідальність, та враховують цей фактор при виборі продуктів та послуг. Перш за все, соціально-відповідальний маркетинг може позитивно вплинути на лояльність споживачів. Споживачі, які відчувають, що компанія виконує свої соціальні обов'язки, частіше стають її вірними клієнтами. Вони можуть вважати цінності компанії своїми власними, що глибше зв'язує їх із брендом і сприяє повторним покупкам.

Слід відзначити, що соціально-відповідальний маркетинг може сприяти збільшенню продажів. Коли споживачі сприймають компанію як соціально-відповідальну, це може вплинути на їхнє рішення купувати її продукцію або послуги. Вони можуть віддати перевагу таким продуктам над конкуруючими, навіть якщо вони є дещо дорожчими, вважаючи свій вибір етичним та відповідальним.

Етика в соціально-відповідальному маркетингу передбачає справжнє зобов'язання компанії щодо соціально-відповідальних практик, а не лише їх використання для створення позитивного іміджу.

Визначення меж між реальним дотриманням принципів соціальної відповідальності та піаром може бути складним. Однак, якщо компанія дійсно дотримується принципів соціальної відповідальності, її дії будуть включати в себе як інтерналізацію цих принципів в її бізнес-моделі та корпоративну культуру, так і активне залучення до розв'язання соціальних та екологічних проблем.

З іншого боку, якщо соціальна відповідальність використовується лише як засіб для піару без реальних дій та змін, це може негативно відобразитись на іміджі компанії, оскільки споживачі все більше вимагають прозорості та справжності.

Соціально-відповідальний маркетинг займає все важливіше місце в сучасних бізнес-стратегіях. Компанії, що демонструють свою відповідальність перед суспільством і навколишнім середовищем, виграють у довірі споживачів, покращують свій імідж і стимулюють продажі. Важливість соціально-відповідального маркетингу лише зростає в умовах глобалізації, коли активності брендів стають прозорішими для споживачів по всьому світу.

Майбутнє соціально-відповідального маркетингу обіцяє бути ще більш активним. З ростом свідомості споживачів та їхніх вимог до соціальної відповідальності брендів, компанії будуть змушені все більше зосереджуватися на реалізації соціально-відповідальних практик. Більше того, оскільки це стає важливим чинником конкуренції, компанії, які не будуть здатні адаптуватися до цих змін, можуть втратити свої позиції на ринку. Отже, соціально-відповідальний маркетинг відіграє ключову роль у сучасних бізнес-стратегіях і, ймовірно, стане ще більш важливим у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Леонова С. В., Шевців Л. Ю. Соціально-відповідальний маркетинг: реалії та перспективи впровадження. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-2015.pdf>
2. Козин Л.В. Соціально-відповідальний вимір маркетингової діяльності сучасної компанії. URL: <https://core.ac.uk/reader/47229780>

Кривов'язюк Ігор Володимирович

канд. екон. наук, професор,
професор кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Луцький національний технічний університет, Україна

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ В ЛОГІСТИЦІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

В умовах нарощування кризових явищ успіх промислових підприємств залежить від адекватного та своєчасного реагування на руйнівні зміни в ринковому середовищі. Водночас, поширення пандемії Covid-19 та війна в Україні порушили налагоджену систему ланцюгів постачання в світі, загострюючи проблеми поставок промислової продукції. Це суттєво актуалізувало питання ефективного застосування сучасних високоефективних способів і методів управління інформаційними поточковими процесами, що дозволяють здійснювати адаптацію до ринкових умов та підвищити конкурентоспроможність промислових підприємств.

Інформаційна система в Україні в галузі логістики може бути виражена у вигляді спільноти, утвореної на основі використання цифрових платформ та її додатків, розробників, постачальників, користувачів логістичних служб та логістики, що мають відповідний рівень кваліфікації та практичний досвід застосування цифрових інформаційних технологій в логістичній сфері. Як показують актуальні наукові дослідження, протягом останніх років транспортна сфера функціонує в умовах економічної кризи [1]. Матеріальні потоки в логістиці промислових підприємств супроводжуються відповідними інформаційними та фінансовими потоками, а інформація розглядається як сукупність усієї статичної та динамічної інформації про рух матеріальних та нематеріальних потоків у системах [2]. Для промислових підприємств характерна криза інновацій, адже Україна продовжує розвиватися без суттєвого використання свого інноваційного потенціалу, а інноваційна продукція освоюється в основному шляхом використання науково-технічних надбань попередніх років [3]. Наявність окресленої проблеми є наслідком не лише нестачі коштів у підприємств, але й побудови статичних логістичних систем, нездатних швидко адаптуватись до викликів сьогодення.

Управління інформаційними потоками в логістиці відіграє надзвичайно важливу роль, забезпечуючи своєчасне, безперебійне та повне інформування менеджерів і виконавців про логістичні процеси в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства [4]. Водночас, взаємоузгодження матеріальних, інформаційних і фінансових потоків відбувається в межах логістичної системи, де інформаційна підсистема як основа управління підприємством охоплює пошук, збирання, обробку на надсилання інформації як всередині, так і ззовні такої системи [5].

Для ефективного управління інформаційними потоками застосовують відповідні інформаційні технології та системи, серед яких ще донедавна найбільш поширеними вважались ERP I і ERP II [6], проте останні події, серед яких поширення пандемії Covid-19 та війна в Україні, викликали необхідність дослідження рівня інформаційної асиметрії, тобто того, «наскільки підприємство і учасники логістичного ланцюга обізнані з тим, що відбувається у ньому, чи ефективно використовуються залучені кошти, чи добросовісно і своєчасно виконуються зобов'язання та контракти, і взагалі – чи підприємство знає і вміє використовувати релевантну для управління інформацію» [7]. В той самий час,

використання сучасних інформаційних технологій та отриманої завдяки ним достовірної інформації дає змогу промисловим підприємствам комплексно вирішувати актуальні проблеми, які виникають у процесі виробничої та торговельної діяльності, впроваджувати сучасне обладнання, що сприяє підвищенню рівня їх ділової активності. Використання інформаційних даних забезпечує врахування потреб клієнтів, обізнаність персоналу про можливості нової технології, що дає змогу краще спланувати повномасштабну реалізацію нововведень, виробництво нової продукції та механізм її просування на ринок [8].

Реалізація управління інформаційними потоками повинна відбуватись після проведення повноцінної цифрової трансформації підприємства, де в якості базової слід приймати одну з функціонуючих інформаційних систем (Business intelligence, Enterprise Resource Planning, Manufacturing Execution System, Industrial Internet of Things) [11]. Проте, в умовах кризи, це може створювати додаткові обмеження та перепони.

В той же час, завдяки ефективному функціонуванню системи управління інформаційними потоками підприємство вирішує різноманітні організаційні завдання. Так, попереднє поглиблене вивчення існуючих інформаційних потоків, визначення існуючих суперечностей між змістом функцій управління та його організаційними формами, між організаційною структурою та кількісним складом керівних структур і підрозділів, сприяє створенню єдиної системи операцій та регулювання функціональних обов'язків персоналу, забезпечуючи покращення структури управління підприємством [12].

Пошук шляхів удосконалення інформаційного забезпечення процесу управління на промислових підприємствах актуалізується залежно від змін векторів оптимізаційних змін [14]. Результатами досліджень доведено, що підприємства можуть підвищити рівень гнучкості, зосередившись на гнучкій стратегії ланцюгів поставок за рахунок обміну інформацією та використовуючи інформаційні технології та технології виробництва у всіх ланцюгах поставок, щоб досягти високого ступеня гнучкості. Більше того, вони можуть підвищити швидкість виконання замовлень та надійність доставки через вибір відповідного виду транспорту відповідно до характеру продукції для зменшення невизначеності за рахунок прогнозування попиту та контролю запасів для досягнення високого ступеня ефективності реагування [9]. Для отримання кращих результатів рекомендовано враховувати ступінь ризиків відносно застосовуваних інформаційних технологій [10]. Керуючись теорією обробки інформації, важливо при орієнтації на зрив ланцюга постачання застосовувати так званий органічний контроль, а при забезпеченні видимості ланцюга постачання – механічний контроль. Обидва механізми контролю створюють такі системи обробки інформації, які повинні відповідати вимогам до її обробки під час несприятливих збоїв у ланцюгах поставок унаслідок впливу пандемії Covid-19 та війни в Україні. Коли відповідність буде реалізовано, можливості управління ризиками ланцюга постачання будуть покращені [13].

Таким чином, удосконалення управління інформаційними потоками в системах логістики та інформаційних системах промислових підприємств має на меті створення інтегрованої інформаційної системи, що забезпечить досягнення наступних переваг: покращення швидкості обміну інформацією між логістичною системою та внутрішнім і зовнішнім середовищем, скорочення помилок обліку даних, покращення взаємодії окремих інформаційних блоків. В цілому це дозволить більш ефективно реалізовувати логістичні підходи в управлінні промисловими підприємствами та забезпечуватиме оптимізацію витрат логістичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Залецька, І.О. (2021). *Корпоративні інформаційні системи в логістичній діяльності підприємства*. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова.
2. Каут, О.В., Шпортко, Г.Ю., & Аніщенко, Л.О. (2022). *Ризик-менеджмент логістичної системи промислових підприємств*. Дніпро: Поліграфцентр «Формат».

3. Кривов'язюк, І.В. (2014). Криза та інноваційна діяльність промислових підприємств України. *Актуальні проблеми економіки*, 9, 218-223.
4. Кривов'язюк, І.В., & Усков, О.Р. (2011). *Управління логістичними інформаційними системами підприємства*. Львів: Манускрипт.
5. Кривов'язюк, І.В., Смерічевський, С.Ф., & Кулик, Ю.М. (2018). *Ризик-менеджмент логістичної системи машинобудівних підприємств*. Київ: Видавничий дім «Кондор».
6. Крикавський, Є.В., Люльчак, З.С., & Карпій, О.П. (2012). Інформаційні системи та технології у логістичній діяльності як напрям оптимізації енерговитрат енергопостачального підприємства. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*, 9, 128-134.
7. Полянська, А.С., Мартинець, В.Б., & Кабан, О.В. (2022). Оптимізація ланцюга постачання на підприємстві в умовах кризових явищ. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, 18(2), 112-127.
8. Швець, Ю.О. (2019). Використання інформаційних даних в управлінні операційною діяльністю промислового підприємства в умовах кризи. *Проблеми системного підходу в економіці*, 6 (74), 167-173.
9. Alzoubi, H.M., Elrehail, H., Hanaysha, J.R., Al-Gasaymeh, A., & Al-Adaileh, R. (2022). The Role of Supply Chain Integration and Agile Practices in Improving Lead Time During the COVID-19 Crisis. *International Journal of Service Science, Management, Engineering, and Technology (IJSSMET)*, 13(1), 1-11.
10. Gao, Q., Guo, S., Liu, X., Manogaran, G., Chilamkurti, N., & Kadry, S. (2020). Simulation analysis of supply chain risk management system based on IoT information platform. *Enterprise Information Systems*, 14:9-10, 1354-1378.
11. Sotnyk, I., Zavrzhnyi, K., Kasianenko, V., Roubík H. & Sidorov O. (2020). Investment Management of Business Digital Innovations. *Marketing and Management of Innovations*, 1, 95-109.
12. Voronkova, O.V., Kurochkina, A.A., Firova, I.P., & Bikezina, T.V. (2017). Implementation of an information management system for industrial enterprise resource planning. *Espacios*, 38 (49), 23.
13. Yang, J., Xie, H., Yu, G., & Liu, M. (2021). Antecedents and consequences of supply chain risk management capabilities: an investigation in the post-coronavirus crisis. *International Journal of Production Research*, 59:5, 1573-1585.
14. Yemelyanov, O., Petrushka, I., Zahoretska, O., Petrushka, K. & Havryliak, A. (2023). Information support for managing energy-saving technological changes at enterprises. *Procedia Computer Science*, 217, 258-267.

SECTION 5.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Parasii-Verhunen Iryna

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor at the Department of Financial Analysis and Audit
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Ostapets Anton

Postgraduate Student at the Department of Financial Analysis and Audit
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

IT INDUSTRY COMPANIES RISKS

In the conditions of the steadily growing IT services market of Ukraine in recent years, the issue of risk management becomes more and more important.

The activities of IT companies are associated with a large number of risks, but in the current conditions of growing market the impact of a large number of negative factors (such as the COVID-19 pandemic, military actions that caused problems with electricity supply, exchange rate fluctuations, specialists migration etc.) becomes more relevant and the issue of risk management and control becomes one of the most prioritized tasks in company management.

Therefore, the lack of a clear definition of risks and their classification does not allow full prediction of the probability of losses and development of measures that can either reduce risks consequences or avoid the occurrence of risks or prevent it. The presence of numerous diverse types of risks that take place in an unstable economy complicates their systematization, which makes it impossible to build a single classification of them. At the same time, such a classification is important because it creates a methodological basis for minimizing risks impact. Without a properly organized risk management system, an IT enterprise may lack security measures and proper assessment of possible risks. To identify risks, it is necessary to improve their classification, taking into account the specifics of the enterprise under study and the methods that will be used for their analysis.

The scheme presented below is a result of research and we propose creation of a consolidated classification of risks for companies in the information technology industry, which take into account the following groups of risks: general (inherent in any company regardless of their field of activity) and specific for IT-industry.

Proposed risks definition:

Catastrophic - losses of the enterprise can cause its bankruptcy.

Critical - losses may exceed the company's profit for a certain period of time.

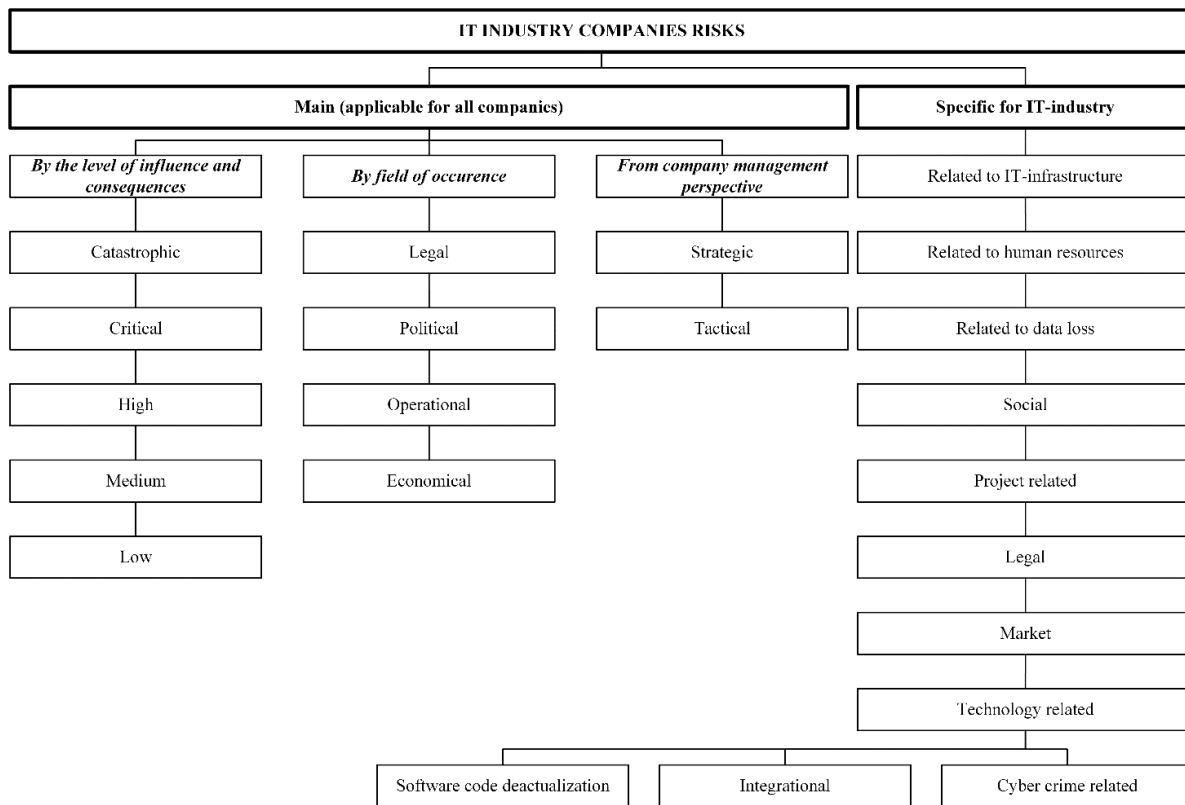
High - high probability of significant negative consequences.

Medium - available losses will not exceed the expected profit.

Low - available losses do not affect the profit of the enterprise, it can occur only in certain divisions.

Legal risk means the existing or potential risk of decrease in the company's income and assets, caused by the company's violation or non-compliance with laws, regulations, agreements, generally accepted practices or ethics, as well as possible ambiguity in the interpretation of established laws or regulations.

Political risks are risks that may cause investors to refuse or limit investments due to political changes or instability in the country/region.

Economic risks are combination of events related to the enterprise's activities that affect it; the probabilities of these events and their consequences, which make it impossible to achieve the planned goals and, as a result, affect the company's income.

Operational risks - risks of possible losses and damages that arise in the operational activities of the enterprise and are usually the consequences of unqualified management, fraudulent actions done managers, poor-quality service provision, the inability of management to quickly respond to threats and negative factors affecting the company's activities in the near future and distant perspective.

Strategic risks are a possible source of losses that may arise as a result of the implementation of an unsuccessful business plan. The following definition can be given more generally: these are risks affecting the long-term existence of the enterprise on the market and the formation and/or preservation of its competitive advantage; these are risks associated with the functioning and development of the market or industry and the behavior of the enterprise on the market.

IT infrastructure risks are the risks related to data storage, communication provision, backup systems, etc.

Human resources risks are the ones related to searching and hiring of new employees, training and improving employees' qualifications etc.

Data loss risks are related to issues of data confidentiality, intellectual property rights etc.

Social risks are related to the level of education, citizens' awareness of the industry and technologies etc.

Project risks are related to time, cost and quality of IT-projects.

Legal risks are the ones related to compliance of the products and provided services with the legislation of Ukraine and recipient's country.

Market risks are related to situation on industry market.

Software code deactualization risks are the ones related to ensuring the relevance of the used programming language, its version (support for both new and older versions), availability on any platforms.

Integrational risks are associated with the placement and implementation of developed software on different technological platforms, software platforms of customers and ensuring cross-platform interconnection.

Cybercrime risks consist in receiving direct or collateral losses by economic entities as a result of their functioning in cyberspace.

Proposed classification of risks can be used as a reference system for further improvement of risk analysis and control processes of IT organizations.

References:

1. Rittinghouse J. W. (2015). Business continuity and disaster recovery for infosec managers. Oxford: Elsevier, 408 p.
2. Henry K. Risk management and analysis. Boca Raton : Auerbach Publications, 2017. P. 321-329.
3. Kuraś M. (1999). Czynniki powodzenia i ryzyka projektów informatycznych / M.Kuraś, A.Zajac // Zeszyty Naukowe. – Akademia Ekonomiczna w Krakowie, (№ 522), (pp. 159–182).
4. Dudnieva I. E., Ryzyky organizatsyi sfery poslug: pikhody do klasyfikatsii, AMTPE, vol 5, no 10, 2018.

Вікторія Ганущак
здобувач, радник члена
Рахункової палати України, Україна

ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ ВИЩИХ ОРГАНІВ АУДИТУ: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

Сукупність загальних прав і обов'язків, які складають сукупність законодавства ЄС і включені до правових систем держав-членів ЄС визначаються Acquis Європейського Союзу. Країни-кандидати (заявники) повинні прийняти Acquis ЄС, перш ніж вони зможуть приєднатися до ЄС. Глава 32 Фінансовий контроль Acquis стосується міжнародно визнаних рамок і стандартів, а також передової практики ЄС щодо фінансового контролю:

Згідно Acquis ДВФК має застосовуватися в усьому державному секторі та включати внутрішній контроль управління фінансами як національних, так і ЄС, а також функціонально незалежний внутрішній аудит. Крім того, Acquis вимагає існування ефективних і прозорих систем управління, включаючи механізми підзвітності для досягнення цілей, а також інституційної, операційної та фінансової незалежності зовнішнього аудиту. Зокрема орган зовнішнього аудиту має виконувати аудиторський мандат відповідно до стандартів Міжнародної організації вищих органів аудиту (INTOSAI) і звітувати перед парламентом про використання ресурсів державного сектору [1].

Важливо зауважити, що у практиці країн-членів ЄС, попри розуміння і застосування зазначеної моделі фінансового контролю, класифікація, побудова і розбудова такої його складової як зовнішній аудит має свої особливості. Зокрема різняться підходи та інструменти органу зовнішнього аудиту, повноваження і функції, способи побудови та управління (орган управління/керівництво органом).

Таблиця

ІНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ ВИЩИХ ОРГАНІВ АУДИТУ В ЄС [2]

Найменування органу	Країна	Модель (тип) побудови ВОА	Мандат	Модель формалізації рішення/ орган управління ВОА
The Austrian Court of Audit (ACA)	Австрія	Вестмінстерська модель	ACA є незалежною вищою аудиторською установою на федеральному, провінційному та муніципальному рівнях, перевіряє правильність управління державними коштами	Президент

Продовження табл.

Найменування органу	Країна	Модель (тип) побудови ВОА	Мандат	Модель формалізації рішення/ орган управління ВОА
The Belgian Court of Audit (BCA)	Бельгія	Суд з юрисдикційними функціями (колегіальна модель)	BCA перевіряє надходження та використання державних коштів, а також перевіряє виконання політики виконавчою владою. BCA також має юридичну функцію щодо державних бухгалтерів. Перевіряє звітність державних бухгалтерів, які є посадовими особами виконавчої влади (якщо на рахунку бухгалтера виявлено дефіцит більше 1250 євро здійснює свої судові повноваження)	Генеральна Асамблея
The Hellenic Court of Audit (HCA)	Греція	Суд з юрисдикційними, аудиторськими та консультативними функціями (колегіальна модель)	НСА є вищим публічним фінансовим судом у системі грецького судочинства. НСА проводить перевірки витрат і рахунків держави, місцевих органів влади та інших юридичних осіб якщо вони отримують державні кошти	Пленум НСА
The Danish National Audit Office (NAO)	Данія	Аудиторська установа	NAO перевіряє рахунки уряду та перевіряє чи державними коштами розпоряджаються відповідно до намірів і рішень парламенту Данії	Генеральний аудитор
The Office of the Comptroller and Auditor General (C&AG)	Ірландія	Аудиторська установа	C&AG перевіряє управління державними коштами, зокрема дотримання принципів законності та ефективності при розпорядженні державними коштами	Генеральний контролер та аудитор Аудиторська Рада
The Tribunal de Cuentas (TCU)	Іспанія	Суд з юрисдикційною функцією (колегіальна модель)	Перевіряє стан фінансово-економічної діяльності у державному секторі, річні звіти політичних партій, які отримують субсидії на операційні витрати та виборчі процеси (функція аудиту), а також оцінює бухгалтерську відповідальність (юрисдикційна функція), та має функцію санкцій щодо політичних партій, а також обмежену консультативну функцію	Пленум
The Corte dei conti (Cdc)	Італія	Суд з юрисдикційними та аудиторськими функціями	Здійснює превентивний контроль щодо легітимності урядових заходів, аудит використання коштів державного бюджету, державного управління. Cdc виконує консультативні функції для парламенту, уряду, регіонів, муніципалітетів, провінцій і столичних областей	Президент
The State Audit Office of the Republic of Latvia (SAO)	Латвія	Аудиторська установа (колегіальна модель)	Перевіряє доходи та витрати державного та муніципальних бюджетів, включаючи використання коштів фінансової допомоги ЄС та інших міжнародних організацій чи установ, та дії з державним майном та майном місцевого самоврядування	Генеральний аудитор і Рада SAO

Продовження табл.

Найменування органу	Країна	Модель (тип) побудови ВОА	Мандат	Модель формалізації рішення/ орган управління ВОА
The Luxembourg Court of Auditors (LCA)	Люксембург	Суд без юрисдикційних функцій (колегіальна модель)	LCA контролює фінансове управління державними інструментами, адміністраціями та службами. Також може перевіряти використання державних коштів, наданих на конкретну мету юридичним особам державного сектора, а також фізичним і юридичним особам приватного сектору щодо використання цих державних коштів відповідно до цільового призначення	Президент, віце-президент та три радники
The National Audit Office of Malta (NAO)	Мальта	Аудиторська установа	NAO є відповідальною за зовнішній аудит центрального та місцевого урядів. Проводить перевірки з будь-яких питань, що стосуються державних фінансів, майна чи коштів, якими керує будь-який державний орган.	Генеральний аудитор
The Netherlands Court of Audit (NCA)	Нідерланди	Аудиторська установа без юрисдикційних функцій (колегіальна модель)	NCA перевіряє чи центральний уряд витрачає гроші платників податків розумно, економно та розсудливо. Перевіряє доходи і витрати уряду, про, що він звітує парламенту раз на рік у «День підзвітності» (третя середа травня)	Правління, (Президент та два члени)
The Bundesrechnungshof	Німеччина	Аудиторська установа без юрисдикційних функцій (колегіальна модель)	Перевіряє всі федеральні доходи та витрати, а також представницькі фонди та таємні витрати, та визначає чи належним та ефективним було управління федеральним бюджетом	Президент та Сенат
The Supreme Audit Office (NIK)	Польща	Аудиторська установа (колегіальна модель)	NIK перевіряє діяльність органів державного управління, діяльність органів місцевого самоврядування, також може перевіряти діяльність інших організаційних підрозділів і суб'єктів господарювання щодо законності, економічної обережності, ефективності	Президент і Рада NIK
The Tribunal de Contas de Portugal (TCP)	Португалія	Суд з аудиторськими та юрисдикційними функціями (колегіальна модель)	TCP контролює законність і правильність державних доходів і видатків та державного боргу, видає висновок щодо загальних державних рахунків і рахунків автономних регіонів і завіряє загальні державні рахунки, оцінює управління державними фінансами; і забезпечує виконання фінансових зобов'язань	Пленум та Президент
The National Audit Office of Finland (NAO)	Фінляндія	Аудиторська установа	NAO перевіряє державні фінанси, управління активами, оцінює фінансову політику і фінансування партій і виборів	Генеральний аудитор

Продовження табл.

Найменування органу	Країна	Модель (тип) побудови ВОА	Мандат	Модель формалізації рішення/ орган управління ВОА
The French national Court of Accounts (CDC)	Франція	Суд з юрисдикційними функціями (колегіальна модель)	CDC разом із 17 регіональними та закордонними палатами відповідає за: судові рішення щодо державних рахунків і покарання державних бухгалтерів або їх звільнення; перевірки відповідності та ефективності всіх громадських організацій та державних фондів або їх еквівалентів; засвідчення державних і соціальних рахунків; оцінка державної політики.	Колегія (перший президент та президенти палат)
The Swedish National Audit Office (NAO)	Швеція	Аудиторська установа	NAO є частиною парламентської контрольної структури і єдиний орган, який може перевіряти всі державні фінанси	Генеральний аудитор

Класично класифікують інституційні моделі побудови вищих органів аудиту (далі – ВОА) за такими типами: вестмінстерська модель, колегіальна модель та судова або юрисдикційна модель [3].

Проте, враховуючи сучасний стан розвитку зовнішнього аудиту та практику побудови ВОА, доцільно класифікувати ВОА за повноваженнями та стилем управління і формалізації рішень, а саме: колегіальна модель з юрисдикційними функціями та без них; монархична модель з юрисдикційними функціями та без них. Здебільшого колегіальна модель притаманна ВОА з юрисдикційними функціями (судам), що є зрозумілим та логічним враховуючи мандат, а також ВОА пострадянських країн, хоча вони в основному наділені виключно класичними аудиторськими функціями та не мають юрисдикційних функцій.

На нашу думку, високу управлінську ефективність, особливо у країнах, що розвиваються та для ВОА, що мають виключно аудиторські та/або контрольні функції є саме монархична модель. Особливістю монархичної моделі є те, що Голова ВОА (Президент, Генеральний контролер та аудитор, Генеральний аудитор) здійснює повне керівництво діяльністю ВОА та відповідно несе всю відповідальність перед суспільством та Парламентом за результати діяльності органу. Така модель є більш мобільною і відкритою, зокрема для впровадження сучасних тенденцій зовнішнього аудиту та простіше може справлятися різними викликами та ризиками.

В Україні де-факто вищим органом аудиту є Рахункова палата України. Рахункова палата є державним колегіальним органом, який від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням.

Рахункова палата складається з тринадцяти членів Рахункової палати. Члени Рахункової палати забезпечують здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) відповідно до рішення Рахункової палати. Для виконання своїх повноважень кожен член Рахункової палати надає доручення відповідному департаменту (департаментам) та/або територіальному підрозділу (підрозділам) щодо проведення заходу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) за закріпленим за членом Рахункової палати напрямом. У разі забезпечення здійснення заходу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) двома або більше членами Рахункової палати,

вони несуть спільну відповідальність за результати їхньої роботи.

Відповідно до законодавства кожен член Рахункової палати має право: готувати пропозиції щодо планування заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) за закріпленими напрямками; координувати з іншими членами Рахункової палати роботу щодо здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту); створювати для здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) контрольні групи, призначати керівників таких груп або очолювати такі групи, залучати у разі необхідності працівників різних департаментів; координувати роботу контрольних груп щодо здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту); за рішенням Рахункової палати представляти її у відносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання в Україні та за кордоном; подавати Секретарю Рахункової палати пропозиції щодо призначення на посади та звільнення з посад своїх радників; вимагати у межах своїх повноважень невідкладного прийому міністрами, іншими керівниками державних органів, керівниками органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій незалежно від підпорядкування, виду діяльності та форми власності, їх посадовими та службовими особами; бути присутнім у встановленому порядку на засіданнях Верховної Ради України, її органів, Кабінету Міністрів України, інших державних органів та брати участь в обговоренні питань, що стосуються компетенції Рахункової палати, за дорученням Голови Рахункової палати.

Крім того, кожен член Рахункової палати за результатами здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), за закріпленими за ним напрямками, підписує звіти за їх результатами і представляє ці звіти на засіданні Рахункової палати.

Основною організаційною формою діяльності Рахункової палати є засідання Рахункової палати, що проводяться у формі відкритих слухань. Рахункова палата на своїх засіданнях розглядає та вирішує питання: загальної концепції роботи та розвитку Рахункової палати; затвердження структури апарату Рахункової палати; затвердження штатного розпису апарату Рахункової палати; затвердження кошторису Рахункової палати; затвердження методик та методологій здійснення державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) Рахунковою палатою; затвердження Регламенту Рахункової палати; визначення напрямів діяльності Рахункової палати, закріплення цих напрямів за членами Рахункової палати; затвердження планів роботи Рахункової палати; затвердження звітів, прийняття рішень за результатами здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту); затвердження щорічного звіту Рахункової палати; організації зв'язків з громадськістю та медіа; розвитку міжнародних відносин у межах компетенції Рахункової палати; внесення на розгляд Верховної Ради України подання про дострокове припинення повноважень Голови, іншого члена Рахункової палати; інші питання, пов'язані з виконанням повноважень Рахункової палати. Рішення Рахункової палати приймаються на засіданні Рахункової палати [4].

Враховуючи результати дослідження, а також аналізу інституційних моделей (типів) ВОА в країнах-членах ЄС, якісно новою та прогресивною є комбінована модель побудови ВОА, особливо для тих ВОА, які не наділені юрисдикційними функціями. Комбінована модель передбачає наявність таких складових:

Голова ВОА (Генеральний аудитор, Президент, Генеральний контролер та аудитор тощо). Голова ВОА здійснює повне керівництво ВОА та має трьох заступників, яких призначає із представників Ради ВОА. Голова ВОА призначається на посаду Парламентом на конкурсній основі.

Рада ВОА. Рада ВОА має консультативно-дорадчі та наглядові функції за діяльністю

ВОА. Члени Ради ВОА призначаються на посаду Парламентом на конкурсній основі. Зокрема, члени Ради ВОА можуть: за дорученням Голови ВОА та у межах компетенції ВОА брати в установленому порядку участь у засіданнях Парламенту, Уряду, міністерств, інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; надавати Голові ВОА пропозиції щодо вдосконалення діяльності та інституційної спроможності ВОА (зокрема пропозиції нормативно-методологічного, кадрового, організаційного, функціонального забезпечення); здійснювати контроль якості реалізації стратегічних актів ВОА; дотримання нормативно-методологічних актів (стандартів) ВОА, зокрема при проведенні державних аудитів за його формами та видами, а також їх відповідність рамковим професійним документам INTOSAI (зокрема could review); за дорученням Голови ВОА представляти ВОА у відносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання в країні та за кордоном; розглядати проекти аудиторських звітів, затверджувати рішення ВОА щодо них, здійснювати контроль виконання таких рішень, впровадження пропозицій і рекомендацій наданих ВОА тощо.

Варто також зауважити, що комбінована модель інституційної побудови ВОА має в основі принцип стримування та противаг, а також нівелює ризики колективної безвідповідальності, корупційні ризики та можливого саботажу діяльності Голови ВОА та органу.

Список використаних джерел:

1. The European Union (EU) *acquis* [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/acquis.html>
2. Public Audit in the European Union [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://op.europa.eu/webpub/eca/book-state-audit/en/#h>
3. Державний зовнішній аудит в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/6.pdf>
4. Закон України «Про Рахункову палату» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>

Черкасова-Лиса Поліна Дмитрівна

здобувач вищої освіти факультету управління, адміністрування та туризму
Хмельницький національний університет. Україна

Науковий керівник: Карвацка Наталія Станіславівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет. Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Основними суб'єктами, що надають адміністративні послуги на місцевому рівні виступають місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Після прийняття у 2012 році Закону України «Про адміністративні послуги» передбачалось відкриття місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), що працювали б у форматі так званого «єдиного вікна», тобто здійснювали усі необхідні процедури в одному кабінеті, без необхідності звертання до багатьох офісів [4].

Окремо слід виділити проведення реформи децентралізації у 2014 році, яке теж мало вплив на розвиток системи надання адміністративних послуг на місцевому рівні, оскільки органи місцевого самоврядування отримали більше повноважень і можливостей, а також ресурсів. Також у 2014 році було затверджено Перелік послуг, які мають надаватись через ЦНАП, що містить перелік із 421 пунктів [2].

Загалом система надання адміністративних послуг через Центри розвивалась послідовно і зараз знаходиться на достатньо високому рівні. За даними Міністерства цифрової трансформації станом на початок 2022 року в Україні існує близько трьох тисяч ЦНАП, а найбільший доступ до отримання адміністративних послуг громадяни мають у Волинській, Івано-Франківській, Дніпропетровській та Черкаській областях [3]. Держава активно сприяє подальшому розвитку системи надання адміністративних послуг на місцевому рівні, зокрема одними із заходів, направлених на його забезпечення є прийняття Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 роки, а також надання місцевим бюджетам субвенцій з державного бюджету на розвиток мережі ЦНАП.

Попри це, досі існує ряд певних проблем, що виникають у процесі діяльності Центрів надання адміністративних послуг. Незважаючи на існування затвердженого переліку послуг, що мають надаватись через ЦНАП, ці вимоги не завжди дотримуються. Крім цього, для отримання деяких послуг потрібно звертатись до територіальних підрозділів Міністерства юстиції, оскільки повноваження щодо реєстрації шлюбів, або отримання свідоцтва про народження чи смерть, досі не передано органам місцевої влади в деяких регіонах. Це стосується і частини послуг у соціальній сфері.

Окремо також слід згадати і про стандарти якості надання адміністративних послуг. Попри існування Єдиних вимог до якості обслуговування відвідувачів центрів надання адміністративних послуг, де зазначено основні положення щодо діяльності адміністраторів і керівників ЦНАП, принципів її здійснення, а також стандартів якості обслуговування і різних аспектів взаємодії із суб'єктами звернення, вони мають рекомендаційний характер та не є обов'язковими до виконання, що значно знижує відповідальність щодо якості надання послуг громадянам [1].

Також слід зазначити про відсутність чітко визначених стратегій розвитку багатьох ЦНАП, які б визначали основні напрямки та конкретні засоби забезпечення реалізації мети діяльності. До того ж в багатьох Центрах виникають проблеми через застаріле матеріально-технічне забезпечення та обмеженість кадрових ресурсів, що породжують різні затримки та погіршення якості послуг, які отримують громадяни. Ще однією проблемою можна вважати низький рівень цифровізації послуг.

Отже, задля забезпечення покращення системи надання адміністративних послуг на місцевому рівні, зокрема через ЦНАП, насамперед слід усунути вищезазначені недоліки, зокрема через реалізацію наступних заходів:

- розширення мережі ЦНАП;
- розробка Стратегій розвитку для кожного із існуючих ЦНАП, що не мають окремих документів, де б були чітко визначені цілі, завдання та шляхи їх реалізації із переліком конкретних дій щодо їх досягнення;
- збільшення кількості послуг, що надаються через ЦНАП згідно з вимогами законодавства;
- проведення системного навчання адміністраторів, підвищення кваліфікації та розвиток кадрового забезпечення;
- встановлення системи контролю за якістю послуг шляхом затвердження обов'язкового виконання вимог Єдиного стандарту;
- оновлення матеріально-технічної бази Центрів надання адміністративних послуг;
- переведення документообігу в електронний формат, забезпечення можливості отримання послуг онлайн.

Розширення мережі ЦНАП допоможе, в першу чергу, правильно розподілити адміністративні ресурси громади, забезпечити рівний доступ до послуг усіх громадян, а також забезпечить пришвидшення отримання необхідних послуг населенням. Для початку також важливо провести аналіз існуючої мережі згідно з посібником з моделювання та розвитку мережі ЦНАП, розробленим Міністерством цифрової трансформації. Кошти для забезпечення реалізації таких проєктів можна отримати в формі відповідної субсидії із державного бюджету, попередньо подавши заявку.

Окрім цього, одним із заходів покращення роботи ЦНАП може стати розробка відповідних стратегій розвитку. Зараз перед відкриттям Центру надання адміністративних послуг зазвичай розробляється Концепція у якій зазначаються основні напрямки сталого розвитку, але деякі ЦНАП, що вже існують не мають окремих стратегічних документів, які б визначали конкретні заходи щодо реалізації довгострокових цілей діяльності. Тому, для таких ЦНАП, важливо розробити комплексну Стратегію, яка б містила не лише цілі і завдання, але й включала перелік конкретних заходів щодо їх досягнення. Завдяки цьому з'явиться чітке бачення того, що саме потрібно робити задля усунення можливих проблем у діяльності ЦНАП, а також буде забезпечено розуміння того, за рахунок чого та яким шляхом можливо буде їх вирішити.

Перелік послуг також має бути розширено, оскільки деякі ЦНАП не надають повного спектру, що визначений нормативними документами. Крім цього має бути забезпечено делегування повноважень органам місцевого самоврядування, для дотримання принципу «єдиного вікна», тобто забезпечення більшої зручності у процесі отримання послуги, без необхідності звернення до різних суб'єктів їх надання.

Окремо слід виділити і покращення кадрового забезпечення. В багатьох ЦНАП навантаження на персонал достатньо велике, а також існують «плаваючі графіки», що погіршує швидкість надання послуг. Доцільно було б розподілити робочий час адміністраторів так, щоб якась частина персоналу завжди була на робочому місці, в той час як інша могла б скористатись необхідною перервою. Це б дозволило забезпечити безперервну роботу ЦНАП, знизити час очікування на надання послуги та скоротити черги.

Крім цього одним із обов'язкових елементів кадрової політики ЦНАП має стати стимулювання адміністраторів до постійного професійного навчання, підвищення кваліфікації, а також проходження психологічних тренінгів.

Крім цього важливо домогтися підвищення контролю за якість послуг. Як вже було згадано вище персонал повинен обов'язково дотримуватись Єдиних стандартів якості, а керівництво у свою чергу має проводити постійний моніторинг. Також доцільно запровадити систему оцінювання відвідувачами рівня задоволеності отриманими послугами. Це дозволить більш повно розуміти, які проблеми існують, та дозволить ефективно та швидко реагувати на зауваження громадян.

Також важливо оновити матеріально-технічне забезпечення в більшості ЦНАП, оскільки через застаріле комп'ютерне обладнання та/або програмне забезпечення, часто виникають поломки та затримки у роботі через довгу обробку даних. Важливо також зазначити покращення обслуговування онлайн-сервісів ЦНАП. Ще одним напрямком розвитку має стати створення системи обміну документами в електронному форматі, що також скоротить час надання послуг. Має бути модернізовані веб-портали Центрив та створенні можливості для отримання адміністративних послуг у цифровому форматі.

Висновки. Розвиток системи надання адміністративних послуг має здійснюватися послідовно і комплексно. Заходи повинні гармонійно доповнювати один одного, задля пропорційного сталого розвитку, а також досягнення максимальної синергії, що забезпечить найбільшу ефективність.

Список використаних джерел:

1. Андреев, О., Каменчук, О., Семеніхін, В., & Шамрай, Н. (2017). *Єдині вимоги (стандарт) до якості обслуговування відвідувачів Центрив надання адміністративних послуг*. Децентралізація в Україні. Вилучено з: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/25/YeDIIINI_VIIMOGII_STANDART_pdf
2. *Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг*, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 523-р (2014) (Україна). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-p#Text>
3. *Мінцифри: Кількість точок доступу до адміністративних послуг наближається до 3000*. (2022, 17 лютого). Урядовий портал. Вилучено з: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-kilkist-tochok-dostupu-do-administrativnih-poslug-nablizhayetsya-do-3000#:~:text>.
4. *Про адміністративні послуги*, Закон України № 5203-VI (2012) (Україна). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.

Голобородько Тетяна Василівна

канд. екон. наук,

доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, Україна

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ АРХІВІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

За останні десятиліття спостерігається швидкий розвиток технологій і перехід до цифрової форми зберігання та обробки інформації. Це має прямий вплив на організації, які масово переходять до використання електронних документів та архівів.

Переваги електронних архівів над традиційними паперовими архівами є очевидними. Електронні архіви забезпечують швидкий доступ до інформації, легкість пошуку та навігації, збереження цінної інформації в електронному вигляді, ефективно ведення управлінських процесів та покращення роботи організацій.

У контексті цифровізації, коли все більше організацій переходять до електронного формату документів, питання збереження та управління електронними архівами стає дедалі важливішим. Електронні архіви є ключовим інструментом управління інформацією, забезпечуючи збереження, відтворення та захист цінної інформації організації.

Крім того, електронні архіви є необхідним елементом для виконання вимог законодавства щодо збереження і архівного обслуговування документів. За допомогою електронних архівів забезпечується додержання нормативно-правових вимог щодо збереження та доступу до документів, а також можливість проведення перевірок та аудиту збереження інформації.

Поняття «цифровий архів» і «електронний архів» у публікаціях інколи використовують як синонімічні у термінологічній площині, але ж переважна більшість авторів визначають різницю між ними на змістовному рівні [4, с. 10]. «Електронний архів» розуміється неоднозначно (рис. 1).

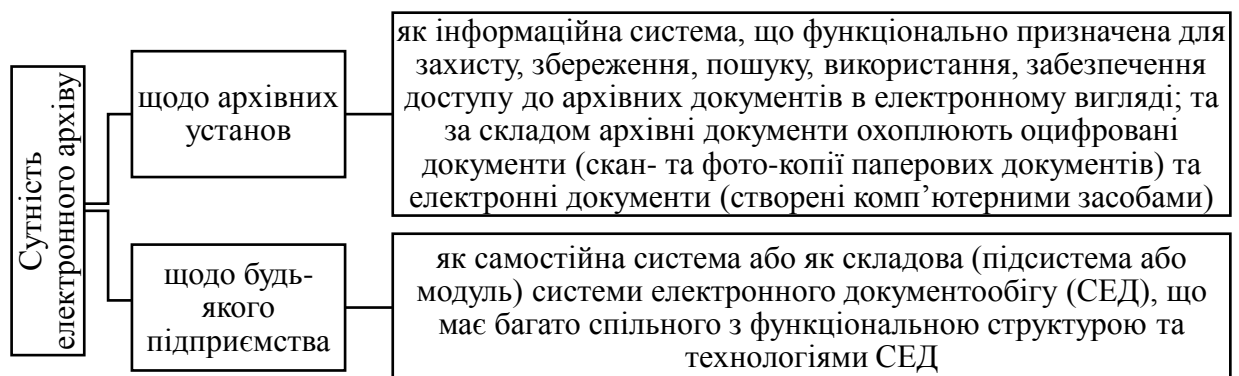

Рис. 1. Сутність електронного архіву

Джерело: побудовано за [4, с. 10]

Відповідно до Порядку роботи з електронними документами у діловодстві [3] справи постійного, тривалого (понад 10 років) зберігання та з кадрових питань (особового складу) передаються до архіву установи за описами справ. Створення архівних електронних документів передбачає додавання до реєстраційно-моніторингової картки електронного документа необхідних даних, таких як номер фонду, номер опису справ установи, дата

створення річного розділу зведених описів справ, номер електронної справи установи, код і найменування державної архівної установи або архівного відділу. Перед створенням архівного електронного документа проводиться перевірка відповідності всіх даних вимогам, які описані відповідними пунктами Порядку. Після створення архівного електронного документа йому присвоюється ім'я відповідно до встановлених вимог щодо найменування файлів архівних електронних документів. Створення архівного електронного документа завершується накладанням кваліфікованого електронного підпису відповідальної особи. Ім'я файлу архівного електронного документа та посилання на цей файл в ІАС установи додаються до реєстраційно-моніторингової картки електронного документа [3]. Таким чином, організації, що використовують СЕД обов'язково мають архів електронних документів (електронний архів).

Слід зазначити, що ефективна діяльність електронних архівів забезпечує виконання таких основних функцій: приймання документів / даних; архівне зберігання; управління даними; забезпечення доступу; адміністрування [2, с. 36].

Термін «цифровий архів» та увага до розвитку цифрових архівів відзначається відносно недавно, згідно з міжнародною тенденцією щодо створення цифрової архівної спадщини через оцифрування архівних документів. В Україні архівні установи включають переважно паперові архівні документи, їх копії (фото-, скан-копії та інші), а також електронні документи, тобто за складом таких архівних колекцій архіви відносяться до так званих «гібридних». Виклики міжнародного інформаційного суспільств обумовлюють вибір одного із стратегічних напрямів організації доступу до архівної інформації – оцифрування архівних документів і надання до них доступу через Інтернет [4, с. 10].

Отже, електронний архів є більш загальним терміном, який охоплює будь-яку форму електронного збереження документів, в той час як цифровий архів вказує на використання конкретних цифрових форматів для забезпечення довгострокової збереженості та цілісності документів.

Використання електронного архіву в організації може мати значний вплив на різні аспекти її діяльності:

1. Ефективність і продуктивність. Електронний архів дозволяє зберігати, організувати та швидко доступатися до великої кількості документів. Це спрощує пошук інформації, зменшує час, потрібний на обробку документів та збереження даних. Робота з електронними архівами може прискорити бізнес-процеси і покращити продуктивність працівників.

2. Збереження інформації. Електронний архів забезпечує безпечне зберігання документів і даних. Цифрові копії можуть бути резервовані і зберігатися на віддалених серверах або хмарних платформах, що знижує ризик втрати або пошкодження документів внаслідок природних катастроф, пожеж чи інших непередбачуваних подій.

3. Доступність та спільне використання. Електронний архів дозволяє зручно ділитися документами та співпрацювати над ними. Користувачі можуть отримати доступ до необхідної інформації з будь-якого місця та в будь-який час, що полегшує комунікацію і спільну роботу в межах організації.

4. Законодавство та відповідність. Законодавство все більше визнає електронні документи як юридично значущі. Використання електронного архіву дозволяє організаціям відповідати вимогам щодо збереження та зберігання документів, включаючи електронний підпис та збереження метаданих, що може бути критично важливим в правовому контексті.

5. Екологічна стійкість. Використання електронного архіву сприяє зменшенню використання паперу та інших ресурсів, зниженню викидів відходів та впливу на навколишнє середовище. Це сприяє створенню більш соціально відповідальної організації, забезпечуючи сталий розвиток країни [1].

Висновки. В епоху цифровізації електронні архіви стають невід'ємною складовою діяльності організацій. Вони допомагають покращити ефективність роботи, забезпечують доступ до важливої інформації та допомагають виконувати вимоги законодавства, знизити негативний вплив на довкілля.

Список використаних джерел:

1. ChatGPT. 2021. URL: <https://chat.openai.com>.
2. Коржик Н. Цифрові архіви України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 4. С. 35-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2022_4_7.
3. Порядок роботи з електронними документами у діловодстві: Наказ Мініюсту від 11.11.2014 № 1886/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text>.
4. Філіппова Л. Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_2_3.

Воскобійник Марина Михайлівна

здобувач вищої освіти ННІ «Інститут державного управління»
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Воскобійник Ольга Михайлівна

здобувач вищої освіти ННІ «Інститут державного управління»
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Бабасв Валерій Юрійович

канд. наук з держ. упр., доцент, доцент кафедри економічної політики та менеджменту
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У сучасних умовах потрібно щоб персонал підприємства був спроможний забезпечити вчасну і швидко адаптацію усіх сфер функціонування підприємства до чисельних і, часто, кардинальних змін внутрішнього і зовнішнього середовища. Адже, якщо компанія не встигатиме за змінами, то можна вважати, що компанія просто зникає, бо вона не зможе конкурувати з тими компаніями, які швидко змінюються і модернізують механізми функціонування, управлінські технології, стратегії розвитку та ін..

У цілому, світова практика менеджменту і управління господарською діяльністю свідчить, що основним засобом побудови ефективного управління підприємством є запровадження раціональної системи та реалізація оптимальних методів управління витратами і контролю за ними.

Проблема постійного пошуку шляхів оптимізації розміру витрат та забезпечення їх цільового рівня призвела до виникнення безлічі методів управління витратами, серед яких можна виділити найвідоміші: «директ-костинг», «стандарт-костинг», «таргет-костинг», «кайзен-костинг», «СVP-аналіз», «кост-кілінг», «бенчмаркінг витрат», «LCC-аналіз» тощо. Підприємства, які застосовують вказані методи управління витратами, зазвичай, спрямовують свою діяльність на пошук шляхів зниження витрат, впровадження інновацій на виробництві, забезпечення більшої точності обліку та калькулювання витрат.

Проте, сьогодні мейнстрімом є не пошук нових методів управління витратами чи оптимізація старих, а оптимізація витрат цифровими інструментами обліку, планування, контролю, аналізу і керування.

Використання цифрових технологій значно сприяє розширенню можливостей проведення глибокого аналізу використання виробничих ресурсів та результатів господарської діяльності, оптимізації бізнес-процесів підприємства та підвищенню ефективності підприємницької діяльності.

Відповідно до концепції стратегії розвитку цифрової економіки, сучасними та перспективними цифровими технологіями для суспільного та бізнес секторів є: Інтернет речей, роботизація та кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо [1].

Процеси цифровізації є всеохоплюючими по відношенню до напрямів, сфер і механізмів діяльності підприємств. При цьому, одним з важливих аспектів впровадження цифрових інструментів у процеси управління витратами є відповідна підготовка персоналу до цифрової трансформації. Персонал має бути навченим та ознайомленим з цифровими інструментами які будуть впроваджені на підприємстві. Адже, якщо це не зробити, то після

цифрової трансформації виробництво може сповільнитися, бо персонал не знатиме як використовувати нові цифрові інструменти (або використовуватиме їх з обмеженим функціоналом) і для того щоб їх опанувати власними силами працівника під час поточної діяльності піде більше часу. Цифрові технології здатні прискорити виробництво та облегшити управління ним, але без належних навичок персоналу ці інструменти можуть стати стримуючим фактором.

Для підприємства спершу потрібно визначити які саме цифрові інструменти йому потрібні з огляду на їх стратегічні можливості та довгострокові перспективи.

Одним із способів цифрової трансформації є автоматизація виробництва. Автоматизація дозволяє компаніям переорієнтуватися на рішення стратегічних задач за рахунок надання великих об'ємів актуальної інформації. Крім того, автоматизація підвищує рівень безпеки на підприємстві за рахунок повного або часткового виключення людського фактору [2, с. 50].

Практично здійснювати автоматизацію та оптимізацію бізнес-процесів дослідники пропонують за допомогою таких систем як ERP (Enterprise Resource System) та BPMS (Business Process Management System). Ці системи є оптимальним рішенням проблеми управління витратами, як загалом, так і в розрізі кожного процесу та на кожній стадії життєвого циклу продукту [3, с. 202].

Також важливими є такі цифрові засоби моніторингу, моделювання матеріальних потоків, логістики та маркетингу, як: Big Data, Інтернет речей, система об'єктивного моніторингу виробничого обладнання, система оцінки постачальників, Інтернет та інтернет портали, внутрішній та зовнішній маркетплейс [4, с. 18].

Дослідники також акцентують важливість впровадження таких цифрових інструментів, як: цифрові засоби комунікації, цифрове робоче місце, цифровий документообіг, цифрові інструменти накопичення та аналізу інформації та ін. [5, с. 252]

На нашу думку, найбільш практичними цифровими інструментами управління витратами сучасного підприємства є наявні програмні продукти (або цифрові платформи, або більш масштабні цифрові екосистеми), які дають можливість здійснювати керовані закупівлі, автоматизацію кредиторської заборгованості, управління витратами на корпоративних картках та ін.. Прикладами таких програм є: Airbase, Coupa, Mesh Payment, Vtex та ін.. Такі програми дають можливість автоматизувати керуючий вплив на витрати, контроль за ними, прийняття і реалізацію рішень в режимі 24/7 та ін.

Список використаних джерел:

1. Український інститут майбутнього (2018). Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. Вилучено з: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>
2. Іванюта, П., & Лугівська, О. (2011). Управління ресурсами та витратами: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури. 320 с.
3. Руденко, М., & Клишко, М. (2020). Імплементация цифровых инструментов в управлении расходами предприятия: проблемы и перспективы. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків* : Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 року, м. Черкаси) / Черкаський навчально-науковий інститут Університету банківської справи. Вилучено з: https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/zbirnyk_19112020_v2.pdf#page=202
4. Зуб, П., & Калач, Г. (2021). Цифровізація бізнес-процесів промислових підприємств. *Економіка та суспільство*, (26). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-52>
5. Шатілова, О., & Шишук, Н. (2020). Цифрові інструменти інноваційного розвитку бізнес-організації. *Проблеми економіки*. 4 (46). Вилучено з: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-4_0-pages-249_255.pdf

SECTION 6.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Maryna Utkina

PhD (Candidate of Legal Sciences), Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of Criminal and
Legal Disciplines and Procedures
Sumy State University, Ukraine

Research Fellow
*School of Law, University of Warwick,
the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*

ACTIVITIES OF STATE FINANCIAL MONITORING ENTITIES AS SUBJECTS OF THE NATIONAL LEVEL*

To create an effective mechanism for combating money laundering, terrorist financing and the proliferation of weapons of mass destruction in Ukraine, per the World Standards of the FATF (Financial Action Task Force), a new Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction to Legalisation (Laundering) of the Criminal Proceeds, Terrorism Financing and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction” was adopted [1]. It is aimed at protecting the rights and legitimate interests of citizens, society, and the state, ensuring national security by defining a legal mechanism for preventing and countering the legalisation (laundering) of criminal proceeds, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction. According to this regulatory act, financial monitoring is divided into two types: primary financial monitoring and state financial monitoring. Considering this, we can classify financial monitoring entities (by type of financial monitoring) into primary and state entities of financial monitoring.

The law defines the set of measures carried out by subjects of state financial monitoring and aimed at fulfilling the requirements of the legislation in the field of prevention and countermeasures against the legalisation (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction constitutes state financial monitoring.

We outline that state financial monitoring entities, as subjects of the national level, play an essential role in ensuring the efficiency and effectiveness of the fight against crimes in finance. The central importance of these entities lies in the following aspects:

(1) fight against crimes of a financial nature. State financial monitoring entities at the national level ensure an effective fight against money laundering, terrorist financing, corruption, and other financial crimes. They develop and implement strategies and policies to prevent and detect such crimes and bring criminals to justice;

(2) protection of the financial system. They ensure the security of the financial system from risks associated with criminal activities. By establishing regulatory norms, controlling the activities of financial institutions, and monitoring financial transactions, they contribute to ensuring the transparency and stability of the financial system;

* This research project is funded by the British Academy’s RaR Programme (RaR\100538)

(3) international cooperation. These entities cooperate with international organisations and partners to exchange information, norms, and best practices in the field of combating crimes of a financial nature. This contributes to the improvement of cooperation and coordination in the fight against cross-border crimes;

(4) ensuring compliance with international standards. State financial monitoring entities as subjects of the national level fulfil the requirements of international standards for combating crimes of a financial nature. This contributes to the strengthening of the country's international reputation and contributes to its integration into the global financial system;

(5) awareness raising. They play an essential role in raising the awareness of citizens and the business environment regarding crimes of a financial nature, forming a culture of responsibility and a conscious attitude to financial risks by conducting educational campaigns, training programs, and other activities.

References:

1. Pro zapobihannia ta protydiyu lehalizatsiyi (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsudzhenia zbroyi masovoho znyschennia [On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of the Criminal Proceeds, Terrorism Financing and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction]: Zakon Ukrainy – The Law of Ukraine of 06.12.2019 № 361-IX. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

Менська Олена Анатоліївна

кандидат юридичних наук,
магістр публічного управління та адміністрування
Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСАХ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ, ДЕРАДЯНІЗАЦІЇ ТА ДЕРУСИФІКАЦІЇ В УМОВАХ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

***Анотація.** Пропоновану роботу присвячено аналізу державної політики національно-культурної пам'яті України в процесах декомунізації, дерадянзації та дерусифікації в умовах нової реальності, оскільки випробовування війною наочно показало, що розпочатий процес відмови від радянської історичної спадщини й навіювання радянсько-російських наративів на світосприйняття українців, повинен бути продовжений для повного відновлення історично-національної пам'яті Незалежної України. Авторка переконує, що насадження окупаційної політики ворога, в тому числі й намагання відродити радянський спадок на теренах України, повинно бути не тільки припинено, але й назавжди прибрано з вітчизняного публічного простору.*

Постановка проблеми. Аксиоматично, що майбутнє нерозривно пов'язане із минулим, адже цивілізаційний вектор розвитку будь-якого суспільства повинен бути спрямований саме у майбутнє, а не у минуле. Тож для віднайдення одностайного знаменника для неупередженого усвідомлення історичних подій, їх трактування, має бути закладено сприятливий для взрощення інтеграційних процесів ґрунт, що дасть потрібні паростки для реновації державної політики в різних сферах, включаючи й сферу культури. Позаяк від рівня культури залежить рівень освіченості, духовного й інтелектуального збагачення суспільства, розвиток його творчого мислення. Питання культури по своїй суті без перебільшення є ключовим фактором розвитку людської цивілізації, а об'єкти культурної спадщини, синтезуючи як матеріальну, так і нематеріальну, задовольняють такі потреби.

Очевидно, що кожне нове покоління по-своєму прочитусь ті культурні коди, що закладаються митцем своєї епохи, і тільки істинні твори мистецтва з плином часу розкривають нові смисли, яких не помітили сучасники своєї пори, позаяк витлумачуються вже у новітньому часі й сприйняті за інших історичних, політичних та інших обставин і подій, оскільки культурне надбання не просто характеризує суть тієї чи іншої епохи, але й визначає, яким буде вектор розвитку майбутнього покоління з урахуванням досвіду минулого. Ці об'єкти, без перебільшення, впливають та визначають стан культурного розвитку суспільства та усієї країни на майбутнє, адже без культурної самовизначеності, сприйняття власної історії нацією, повноцінний розвиток особистості приречений на її неминучу деградацію. І сьогодні, по суті на зламі епохи, множиться канон, який часто стає предметом маніпуляцій такої історії України, а мінливість законодавчих процесів категорію «пам'ятка» наповнює абсолютно новим для сучасного розуміння значенням.

З надзвичайної кількості різноманітної наукової літератури, присвяченої темі нашого пошуку, можна констатувати, що це питання більшою чи меншою мірою розглядалося в дослідженнях з історії, культурології, з державного управління, юриспруденції. З одного боку до нинішнього часу в академічному середовищі продовжують відігравати значну роль наукові школи, думка яких дрейфувала в бік теоретизувань щодо об'єктів культурної

спадщини. Проте своєю нетиповістю дані об'єкти все ж відсахували жвавий науковий інтерес. Причини цього треба шукати в тому, що об'єкти культурної спадщини є такими, які можна назвати складними для правового урегулювання. Але у підсумку, імовірно, саме це дало дослідникам можливість збирати набагато різномірніший, ніж будь-коли раніше, емпіричний матеріал для подальшого наукового пошуку та аналізу (у сенсі кращої доступності джерел).

Утім, інтерес до цієї проблематики у час вже Незалежності України відновлюється, і пов'язано це було із поступовим відходом від радянської концепції, за якої розвиток тогочасного суспільства здебільшого детермінований змінами, які зрештою повернули до абсолютно нових уявлень про культурне надбання. А надвисокий суспільний запит, спричинений російським повномасштабним вторгненням сформував потребу, активізував й прискорив процеси декомунізації, дерадянізації та дерусифікації.

Таким чином, ці процеси в Україні, наново актуалізовані страшними подіями, що спіткали нашу країну. Тож сформульована нами тема унаочнює необхідність її обговорення. Відповідно **метою** пропонованого дослідження є аналіз державної політики національно-культурної пам'яті України в процесах декомунізації, дерадянізації та дерусифікації в умовах нової реальності.

Виклад основного матеріалу. Раніше нами зазначалося, що вітчизняне законодавство в царині пам'яткоохоронної галузі по своїй суті ще залишається внутрішньо суперечливим, оскільки корені його сягають у радянський період історії свого становлення. Тож маємо ілюстрацію того, як процес та увиразнення державної політики збереження об'єктів культурної спадщини в умовах декомунізації та дерусифікації вимагає як нормативного, так і наукового моделювання. Насамперед бракує якісних життєподібних норм галузевого законодавства, що сприятимуть результативному їх застосуванню. Імовірно це пов'язано з не однаковим його розумінням, правотлумаченням, і як наслідок, правозастосуванням. Подекуди це робиться штучно, оскільки в значній кількості випадків залежить від того, яку позицію обстоюють заінтересовані особи, що і створює можливості для прийняття нормативно-правових актів прибічниками чи носіями «руського міра» [1].

Дійсно, сучасний стан державної політики у сфері культури почасти характеризується, й відповідно розробляється, з урахуванням рецепції певних політизованих інструментів, так званої вибіркової політики національної пам'яті, за результатами якої випускається з поля уваги розлогіша проблема: розвиток державних механізмів збереження національної історичної пам'яті Незалежної України, без пропаганди різних типів ідеологій, яка не є об'єднавчою для українців. Адже советська «стилістика» опрозорюється у подібних пасажах, як-от, у безпідставній гіперболізації різних діячів, подій та дат (яких авторка не виправдовує чи обвинувачує, а сприймає винятково мовчазними самовидцями страшної епохи для історії нашої країни), меморіали й пам'ятні дошки яких досі існують як формений пантагрюелівський рай з усіх можливих видів та різновидів радянського тягаря, а отже постає неунікна очевидність: вся країна маркована їхніми пам'ятниками, хоча ця цінність так і залишилася суто номінальною. Між тим зрозуміло, що не можна удавати, боцімто Україна не мала нерадянської історії. І все ж, у суспільній свідомості українців відбувся справжній злам на процес відмови від радянської історичної спадщини. На це вказують і цифри соціологічних досліджень. Так, за даними опитування у макрорегіонах України, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми МАТРА з 13 по 21 грудня 2022 року, більшість українців в усіх регіонах (73%) позитивно розцінює розпад Радянського Союзу. У Західному макрорегіоні найбільша частка тих, хто позитивно оцінює розпад СРСР (92%), у Центрі та на Сході країни – 71% та 65% відповідно, найменше – на Півдні (48%) [2].

Ще у 2020 році «тужили» за СРСР близько 32%, а позитивно оцінювали розпад цього історичного утворення 49%. Після початку повномасштабної війни ситуація змінилася. І хоча вікова динаміка збереглася (зокрема, на Півдні та Сході), назагал російські ракети

послабили сум за Радянським Союзом. Трохи більше половини українців відзначають, що напад Росії на Україну став для них стимулом переосмислити радянське минуле. Попри те, що це суб'єктивна оцінка, попередні питання показали суттєву зміну у громадській думці щодо історичної пам'яті порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення. Абсолютна більшість респондентів відзначають, що питання історичної пам'яті та відповідної державної політики є важливими для них особисто.

Всеосяжна імперсько-російська та радянсько-комуністична топоніміка актуалізувала й зумовила процес деколонізації і дерусифікації української топонімії, впорядкування використання в українських населених пунктах географічних назв та символіки держави, яка вчинила збройну агресію проти України, з метою очищення, та забезпечення національного простору від навіювання радянсько-російських наративів на світосприйняття українців, повного відновлення історично-національної топоніміки іменами героїв України. Це підтвердило необхідність невідкладного ухвалення змін до чинного топонімічного законодавства України, яке повинно забезпечити деколонізацію та впорядкувати використання урбанонімів. Власне кажучи, така мета закладалася ініціаторами Закону України від 5 квітня 2022 року № 7253 «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [3]. Окрім вказаного, закон встановлює перегляд статусу пам'ятників та пам'ятних знаків, які є об'єктами культурної спадщини та містять символіку російської імперської політики.

Своєю ворожнечею держава-окупант спонукає нас до всеосяжної інвентаризації власного історичного спадку з метою вичищення історично заношених фальшивих радянських матеріалізованих міфів, які досі сприяють формуванню у частини населення проросійського історичного наративу. Такий підхід покликаний поєднати концепцію відмови від елементів комуністичної пропаганди, яка не уможливить збереження тих пам'яток, котрі за своєю суттю експлікують символічним контекстом комунізм, тоталітарний режим й потужну пропагандистську ідеологію, залишаючись репрезентантом російської імперськості. Промовистим прикладом цього є арка-райдуга «Дружби Народів» у Києві та монумент робітників під нею (росіянина й українця, що тримають у руках герб Союзу Радянських Соціалістичних Республік). Монумент дружби народів передбачався до ювілею створення СРСР. Загальновідомо, що ця скульптурна композиція, як невдала спроба подолати величезну вирву, виорану в історії поколінь, була присвячена «об'єднанню України з Росією». Утім, торік монумент під аркою «Дружби народів» – скульптуру двох пролетаріїв, було демонтовано. Окрім цього, Рішенням Київської міської ради від 14 травня 2022 року № 4585/4626 «Про найменування арки в місті Києві з метою врахування інтересів громадян міста Києва та ствердження шляху до свободи як основи національної ідеї українського народу», арку «Дружби народів» було найменовано на арку «Свободи українського народу» [4].

Повномасштабне вторгнення росії активізувало не тільки процес декомунізації, але й спричинило гостру потребу в перегляді підходів у формуванні державної політики в очищенні вітчизняного суспільного простору від пам'яток монументальної спадщини, яка звеличує, увіковічує, пропагує чи символізує державу-окупанта або її визначних діячів, дат, подій. Ці процеси напряду торкнулися і законотворчої діяльності. Так, для досягнення мети створення правових підстав для вилучення пам'яток культурної спадщини з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, що є символом російської імперської та радянської тоталітарної політики й ідеології, прийнято відповідний Закон України від 3 травня 2023 року № 3097-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України» [5].

З початком війни маркером антиукраїнської окупаційної політики ворога на захоплених територіях стало зросійщення публічного простору, відновлення радянської топоніміки, встановлення пам'ятників комуністичним діячам. Після звільнення цієї частини України постане завдання деокупації місцевого культурного ландшафту через його реінтеграцію до загальноукраїнського культурного і символічного простору. Власне, для

мети створення правових основ деколонізації, деокупації та суверенізації українського культурного простору України, зокрема, шляхом задоволення їх культурних потреб, що охоплює, окрім іншого й ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище, подано проєкт Закону від 14 вересня 2022 року № 7721-1 «Про подальшу деколонізацію, деокупацію та суверенізацію культурного простору України» [6].

Висновки. Беззаперечно, культура та матеріалізовані об'єкти культурної спадщини є надбанням багатьох поколінь і важлива складова суспільства, а отже ми зобов'язані усвідомити, що ці об'єкти не повинні стати винятково мірилом для демонізації певного періоду історії. Адже по своїй суті вони є важливим складником для забезпечення й встановлення як повноти й істинності історичних подій та історичної поінформованості суспільства, так і ефективним засобом передачі знань майбутнім поколінням. Це ті духовні орієнтири, якими ми маємо активно послуговуватися у всіх їхніх проявах. Якщо ж зважити на обставини нинішньої ситуації, то ці об'єкти покликані цементувати суспільство, його монолітність. Тому наше завдання зробити все, аби справжні цінності суспільства почали пробиватись крізь запону фальшивих ідей, чужинницької ідеологічної гегемонії, пишного славослів'я на честь виплечаних непотрібною для вже суверенної Незалежної України доктриною, героїв та їхніх подвигів.

Отже, з оперттям на результати власних теоретичних досліджень і відкритих статистичних даних, вимальовується цілком закономірний висновок: ми нарешті повинні не тільки усвідомити необхідність всеосяжної інвентаризації та переоцінки давно зотлілої радянсько-російської спадщини, але й активно продовжити очищувати вітчизняний простір від засилля радянсько-імперського тягаря, який вже надто довгий час нам нав'язувався, заповнив та витіснив істинну українську історію й традиції.

Маємо тверду переконаність, що процес творення новітньої політико-ідеологічної реальності зможе чимшвидше реалізуватися після оновлення відповідного законодавства, котре не тільки оформить державну політику зі збереження й популяризації національно-культурної пам'яті та задасть легітимну рамку цьому процесу, але й забезпечить подальше творення соборної Незалежної України з абсолютно українською ідентичністю.

Список використаних джерел:

1. Менська О.А. Збереження об'єктів культурної спадщини України в контексті декомунізації та дерусифікації. The process and dynamics of the scientific path: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, June 16, 2023. Athens, Hellenic Republic: European Scientific Platform. P. 48-52.
2. Засудження СРСР, дерусифікація, Майдан – як змінюється ставлення українців до політики національної пам'яті на тлі російської агресії. Опитування у макрорегіонах України проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми MATRA з 13 по 21 грудня 2022 року. URL: <https://dif.org.ua/article/zasudzhennya-srsr-derusifikatsiya-maydan-yak-zminyuetsya-stavlennya-ukraintiv-do-politiki-natsionalnoi-pamyati-na-tli-rosiyskoi-agresii> (дата звернення 17.06.2023).
3. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21.03.2023 № 3005-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-IX> (дата звернення 17.06.2023).
4. Про найменування арки в місті Києві з метою врахування інтересів громадян міста Києва та ствердження шляху до свободи як основи національної ідеї українського народу : Рішення Київської міської ради від 14.05.2022 № 4585/4626. URL: <https://kmr.gov.ua/sites/default/files/4585-4626.pdf> (дата звернення 17.06.2023).
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України : Закон України від 03.05.2023 № 3097-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3097-IX#Text> (дата звернення 17.06.2023).
6. Про подальшу деколонізацію, деокупацію та суверенізацію культурного простору України : проєкт Закону України від 14.09.2022 №7721-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40452> (дата звернення 17.06.2023).

Бобріченко Владислава Володимирівна

студентка юридичного факультету

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Грабильнікова Олена Анатоліївна

канд. юрид. наук., доцент, доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН МІЖ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ – ПІДПРИЄМЦЕМ ТА ПРАЦІВНИКОМ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Припинення трудових відносин завжди було проблемним питанням, адже приносить негативні наслідки або роботодавцю, якому треба шукати нового працівника, або працівнику, який втрачає свій заробіток і йому необхідно шукати нову роботу. Цілковито зрозуміло, що повномасштабна війна ще більше ускладнила цей процес: така велика кількість непередбачуваних обставин (наприклад, як обстріли, руйнування, виїзд громадян за кордон) може стати колапсом для підприємства. Тому законодавець на час дії воєнного стану спростив регулювання трудових відносин: прийнявши Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) та додавши главу III-Б до Кодексу законів про працю (далі – КЗПП України) – вони матимуть чинність лише під час дії воєнного стану і застосовуватимуться до чітко визначених суб'єктів. Метою даного дослідження є вивчення питання припинення трудових відносин між ФОПом і працівником у зв'язку з прийняттям даних нормативних актів для правового регулювання трудових відносин.

За загальним правилом порядок припинення трудових відносин однаковий для роботодавців і працівників, незалежно від організаційно-правової форми роботодавців (наприклад, ФОП, ТОВ і т.д.). Та для розуміння новацій у законодавстві на час дії воєнного стану нам потрібні такі поняття як малий і середній бізнес. Господарський кодекс України визначає, що суб'єктами малого підприємництва є фізичні і юридичні особи у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [2]. Визначення середнього підприємництва у законодавстві не міститься, проте можна зробити висновок, що до цієї категорії відносяться підприємства з кількістю працівників понад 50 осіб і доходом більше 10 000 000 євро, але не більше 250 працівників та доходом 50 000 000 євро. Разом з тим Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність», а з ним і глава III-Б КЗПП, зазначають, що спрощений режим регулювання, який встановлюється даними нормативно-правовими актами, застосовується до трудових відносин: 1) між працівником та роботодавцем (суб'єктом малого або середнього підприємництва) з середньою кількістю працівників за звітний період (календарний рік) не більше 250 осіб, 2) або між роботодавцем та працівником, розмір заробітної плати якого за місяць становить понад вісім розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом [3]. Цей перелік є вичерпним і ніякі інші особи не можуть застосовувати спрощений режим регулювання

трудовах відносин, і водночас з цим, спрощений режим застосовується лише на добровільних засадах: сторони можуть його передбачити у трудовому договорі, при визначенні умов роботи, або заключити договір на загальних засадах без такого режиму. Оскільки в темі нашої роботи ми визначили, що розглядатимемо роботодавця як ФОП, то максимальний ліміт доходу ФОПа не має перевищувати 1167 розмірів мінімальної зарплати (якщо округлити, це десь 8 млн. гривень), тому, по суті, вони є **мікропідприємствами** [2].

Загалом спрощений порядок припинення трудового договору, як можна побачити з його назви, передбачає можливість легшого розірвання трудового договору з працівником, і полягає у такому:

1) У ст. 36 КЗПП передбачено однією з підстав припинення трудового договору - підстави передбачені іншими законами. Нова ж глава КЗПП встановлює, що загальне правило зберігається і припинення трудового договору можливе лише у випадках передбачених КЗПП, але також зазначається, що роботодавець, який відповідає критеріям наведеним вище, може розірвати трудовий договір з підстав не встановлених КЗПП шляхом або підписання додаткової угоди про розірвання трудового договору або в односторонньому порядку: шляхом надсилання працівнику офіційного повідомлення про розірвання трудового договору у спосіб, визначений трудовим договором, або рекомендованим поштовим відправленням з описом вкладення (трудова угода вважається розірваною з наступного робочого дня після дати вручення працівнику офіційного повідомлення роботодавця про розірвання трудового договору або через сім календарних днів з дня надходження поштового відправлення роботодавця у поштове відділення за адресою працівника). Але підстави для припинення/ розірвання трудового договору обов'язково мають бути прописані у договорі [3].

2) Також роботодавець може за власною ініціативою звільнити працівника у період його тимчасової непрацездатності та у період, коли працівник перебуває у відпустці (за винятком відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку). Особа буде вважатися звільненою на наступний день за днем закінчення відпустки. Хоча відповідно до положень ч. 3 ст. 40 КЗПП таке звільнення не допускається, проте дана норма встановлюється Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», що є, по-перше, новим по відношенню до КЗПП, а, по-друге, спеціальним, оскільки застосовується до відносин, які виникають під час запровадження воєнного стану [1, 3].

3) Якщо розірвання трудового договору відбувається з підстав, не передбачених КЗПП, то залежно від тривалості роботи працівника на роботодавця, який хоче розірвати трудовий договір, йому має бути виплачена компенсація, встановлена договором, але не менше: 1) половини мінімальної зарплати - за роботу не більше 30 днів, 2) мінімальна – понад 30 днів, 3) 3 мінімальні – понад 1 рік, 4) 5 мінімальних – понад 2 роки [3].

4) За загальним правилом передбачається, що для того аби роботодавець міг розірвати трудовий договір з працівником з підстав: а) зміни в організації виробництва і праці (в т. ч. реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації), скорочення чисельності або штату працівників, б) виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи, а також в разі відмови у наданні допуску до державної таємниці або скасування допуску до державної таємниці, якщо виконання покладених на нього обов'язків вимагає доступу до державної таємниці; в) систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного стягнення; г) прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних

причин; г) нез'явлення на роботу протягом більш як 4 місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і родах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. д) появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; ж) винних дій працівника, який безпосередньо обслуговує грошові, товарні або культурні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довір'я до нього з боку роботодавця; з) вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи – йому потрібна згода профспілкового органу на звільнення. За спрощеного режиму така згода вимагається лише якщо працівник з яким хочуть припинити трудовий договір був обраний до профспілкового органу [3].

5) Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановлює можливість працівника припинити трудовий договір в односторонньому порядку і у строк, зазначений у заяві про таке припинення (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури). Але для вчинення цієї дії передбачені передумови у вигляді: веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника [1].

Висновок. Запровадження спрощеної процедури регулювання трудових відносин може мати гарний вплив на трудові відносини під час воєнного стану. Водночас з тим, головною необхідністю при запровадженні спрощеного регулювання, є потреба у якісному захисті прав та інтересів як роботодавця, так і працівника. На нашу думку, гарним положенням є те, що підстави звільнення мають все одно визначатися у трудовому договорі. Проте викликає занепокоєння норма щодо одностороннього порядку розірвання договору роботодавцем, оскільки надсилання документів має здійснюватися виключно на актуальну пошту працівника, бо у сучасних реаліях особа може часто змінювати свою адресу і буде навіть не знати, що її звільнили (тому вважаємо, що норма потребує уточнення).

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану (Закон України) № 2136-IX (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Господарський Кодекс України (Закон України) № 436-IV (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Кодекс законів України про працю (Закон України) № 322-VIII (2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Денисов Д.О.

аспірант кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін,
Інститут права та суспільних відносин
Університет «Україна», м. Київ, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ АУТСОРСИНГУ В УКРАЇНІ

У сучасному світі успішні компанії працюють над оптимізацією оперативних витрат, зберігаючи при цьому високу якість товарів і послуг, з метою ефективного управління бізнесом. Використання бізнес-моделі аутсорсингу є одним з найефективніших способів досягнення конкурентних переваг.

В Україні аутсорсинг став відомим на початку 2000-х років і понад 20 років активного застосування знайшов своє особливе місце в сфері послуг. Проте, незважаючи на це, правове регулювання аутсорсингу в країні все ще є недосконалим. Важливо зазначити, що сам термін «аутсорсинг» має законодавче визначення, а надання відповідних послуг підлягає деяким нормам чинного законодавства України.

Аутсорсинг – це передача неосновних функцій підприємства і всіх пов'язаних з ними активів в управління професійному підряднику (аутсорсеру) [1].

У нашому законодавстві поняття «аутсорсинг» визначено розділом 4 Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010», чинного від 01.01.2012 р., як угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо добору персоналу, допоміжні функції [3].

Під час аутсорсингу роботи виконуються або надаються послуги на території компанії, що є виконавцем, у рамках певного бізнес-процесу.

Нині, українці спостерігають розвиток різноманітних форм аутсорсингу у своїй державі, включаючи логістику, управління транспортом, бухгалтерський облік, юридичні, фінансові, комунікаційні послуги, перекладацькі послуги, управління персоналом тощо.

Аутсорсинг за своєю природою можна порівняти з типовим цивільно-правовим договором, який стосується виконання конкретних робіт або надання певного переліку послуг. Такий договір детально регулює спосіб надання цих послуг, визначає осіб, що беруть участь у виробничому процесі, встановлює терміни виконання робіт, вартість та інші умови. Завершенням виконання робіт є складання акту.

Україна – провідна країна серед країн-аутсорсерів в Європі. Згідно з даними українських фахівців, 90% ІТ-послуг України надається на засадах аутсорсингу для інших країн. При швидкості росту цього сегмента у світі Україна посідає друге місце, випереджаючи всі інші країни, крім Індії. Ця діяльність приносить нашій країні щорічно до 2,5 млрд. доларів США.

Основою успішного функціонування аутсорсингу в світі та в Україні є використання людських ресурсів. Серед провідних країн-виконавців виділяються Індія та Китай, які отримують замовлення з Європи, США та Японії. Проте спостерігається тенденція, що США поступово зменшують обсяги замовлень у цих країнах, з метою переорієнтації на внутрішній аутсорсинг. У той же час, Японія навпаки збільшує кількість зовнішніх замовлень на аутсорсинг, які передаються Китаю.

У Японії зафіксована тенденція невеликої частки аутсорсингових замовлень на зовнішній ринок, і вибір орієнтований на країни Азії. Виконавці з країн Східної і Центральної Європи, Китаю та Індії частіше співпрацюють з замовниками з європейських

країн у сфері аутсорсингу. Високі показники динаміки ринку досягнуті завдяки розвитку офшорного аутсорсингу в країнах з меншими витратами на ресурси. Зокрема, Україна, як країна, активно спрямована на експорт своїх послуг, надає свої послуги переважно США, країнам Європейського Союзу та Ізраїлю [2].

У сучасному світі аутсорсинг розглядається як сучасна стратегія, спрямована на створення високоефективних і конкурентоспроможних компаній в умовах жорсткої конкуренції трьох основних економічних центрів, які сформувалися на початку XXI століття – США, Японії та Європи.

Незважаючи на те, що в Україні поняття аутсорсингу не має повного законодавчого визначення та закріплення, ці послуги широко застосовуються як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Альошкін В. С. Синергетичний підхід до моделювання соціально-економічної політики України на шляху до євроінтеграції. Економічний вісник. 2018. № 2 (36). С.74-79
2. Аутсорсинг як інструмент підвищення ефективності антикризового управління. О.В. Манойленко // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. Сер. Екон. науки. 2016. Вип. 9, N 1. С. 8-12
3. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

Кутєпов Максим Юрійович

канд.юрид.наук, науковий співробітник

відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. академіка В.В. Сташиса,
Україна*

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ В УВП У ПЕРІОД COVID – 19

В глобальному контексті поширення інфекційних захворювань, людська спільнота зіштовхується з викликом, коли не завжди проявляється висока ефективність у запобіганні поширенню хвороби. Уряди багатьох країн, зіткнувшись з епідеміологічною ситуацією, були змушені прийняти надзвичайні заходи з метою зупинити швидке поширення хвороби. Однак, навіть застосовуючи жорсткі заходи, деякі об'єкти, зокрема кримінально-виконавчі установи, залишаються поза увагою урядів та суспільства, незважаючи на те, що вони можуть бути одними з найнебезпечніших джерел поширення хвороби. Такі місця несвободи загалом стають значними ризиковими факторами в процесі поширення та розповсюдження хвороби.

Під час пандемії COVID – 19 проблеми, пов'язані з дотриманням прав засуджених у кримінально-виконавчих установах, стали серйозним викликом для правосудної системи. Введення обмежувальних та карантинних заходів з метою запобігання поширенню вірусу суттєво позначилося на умовах утримання засуджених та їх доступі до основних прав.

Після оголошення пандемії COVID – 19 в Україні, в установах виконання покарань (УВП) були прийняті нормативні акти з метою запобігання поширенню вірусу, зокрема наказ Міністерства юстиції «Про запобігання поширенню на території установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, закладів охорони здоров'я ДКВС України коронавірусу COVID – 19»; наказ Державної установи «Центр охорони здоров'я, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань «Про затвердження Плану протиепідемічних заходів щодо запобігання занесенню і поширенню в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України гострої респіраторної хвороби, спричиненої новим коронавірусом, на 2020 рік» від 12 березня 2020 р. № 57-ОД / 08 / ОД – 20 та ін [2].

Згідно з положеннями внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, засуджені мають право на охорону здоров'я у відповідності до законодавства про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом [5]. Проте, на практиці, реалізація цього права і надання медичної допомоги засудженим було незадовільним. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини багаторазово звертав увагу на питання належної реалізації, охорони та захисту медичних прав засуджених. У спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, щодо стану додержання прав і свобод людини в місцях несвободи під час пандемії COVID – 19, відзначаються випадки порушення права на охорону здоров'я та медичну допомогу засудженим. Зокрема, під час моніторингових візитів працівниками Секретаріату Уповноваженого були виявлені ситуації, коли не було надано належної вторинної медичної допомоги в'язням і відсутнє необхідне медичне обладнання [7, с. 24–25].

Однією з основних проблем було обмеження права на відвідування. Багато установ забороняли відвідувачам доступ до закладу, щоб уникнути внесення інфекції. Це призвело до розриву родинних зв'язків та психологічного стресу для засуджених, особливо для тих, хто має малолітніх дітей або страждає від розлучення з родиною.

Другою проблемою була обмежена доступність медичної допомоги. УВП стали уразливими місцями для поширення COVID – 19 через недостатню соціальну дистанцію та

неадекватні санітарно-епідеміологічні умови. Багато засуджених не мали доступу до якісної медичної допомоги, що призвело до погіршення їхнього стану здоров'я та зростання ризику зараження вірусом.

Третя проблема стосувалася відсутності адекватної інформації про COVID – 19 для засуджених. Багато установ не забезпечили достатню інформацію про заходи безпеки, профілактику та лікування COVID – 19. Це створювало паніку серед засуджених і відсутність необхідних знань для запобігання зараженню та поширенню вірусу.

У місцях позбавлення волі був серйозний дефіцит масок і дезінфекторів, і переважно працівники установ і медичний персонал були обладнані індивідуальними засобами захисту [3]. У житлових блоках і камерах люди часто не прикривали обличчя і ніс. М. В. Романов правильно зауважує, що засуджені, що перебувають у кримінально-виконавчих установах, а також утримувані під вартою особи, знаходяться під повним контролем держави, оскільки їх утримують у спеціальних установах, відокремлених від суспільства. З урахуванням принципу відповідальності перед засудженими і положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, щодо забезпечення належних умов утримання, держава повинна постачати всім особам, що перебувають у вказаних установах, індивідуальні засоби захисту. Це не може бути обов'язком самого засудженого, оскільки він не завжди може забезпечити себе такими засобами, і навіть якщо він має таку можливість, то ця відповідальність не повинна лежати на ньому. Держава сама повинна взяти на себе опіку над тими, кого вона вирішила позбавити волі з метою подальшої реабілітації та ресоціалізації [6, с. 264].

Як стверджував представник Уповноваженого з прав людини з питань партнерства з інститутами громадянського суспільства, насправді точної статистики захворювання з COVID – 19 в УВП у 2020 році, точно ніхто не знав, адже тестування проводили вибірково, а масове тестування не відбувалось. Фактично в місцях позбавлення волі хворі були, але їх обліковували як хворих на ГРВІ [1]. До того ж, у багатьох випадках температурний скринінг здійснювався не електронними пристроями, як рекомендовано ВООЗ, а звичайними засобами, маски видавали по одній на 24 години і лише черговим на пости. У багатьох УВП не було рентгенографа, і тому виявити запалення легень практично неможливо [4].

Особливо вразливою групою були засуджені, які вже мали певні проблеми зі здоров'ям, такі як старість або хронічні захворювання. Вони зазнавали значної загрози від COVID – 19, але не завжди отримували необхідну медичну та охоронну допомогу.

Висновок. Отже, проблеми дотримання прав засуджених в УВП під час періоду COVID – 19 були серйозними. Обмеження доступу до відвідувань, недостатня медична допомога та відсутність належної інформації створили проблеми для засуджених. Забезпечення належної комунікації, медичної допомоги та інформування про заходи безпеки є необхідними для захисту прав засуджених в умовах пандемії. Це вимагає спільних зусиль правозахисних організацій, урядових інституцій та міжнародних організацій.

Список використаних джерел:

1. Бунти в Італії здадуться «квіточками». Як живуть ув'язнені в умовах карантину в Україні. Іб. ua. 2020. 29 квітня. URL: https://ukr.lb.ua/pravo/2020/04/29/456382_bunti_italii_zdadutsya.html .
2. Гальцова О. В. Безпека засуджених та персоналу установ виконання покарань під час пандемії. *Часопис Київського університету права*. 2020 / 2. С. 369–373.
3. Гусар Л. В. Дотримання прав ув'язнених в період пандемії. *Права людини в епоху цифрових трансформацій: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, Національний авіаційний університет, 25 лютого 2022 р. Том 1. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 298–301.

4. Як «працює» карантин у в'язницях України і що кажуть ув'язнені. Інформатор. 2020. 27 березня. URL: <https://dengi.informator.ua/2020/03/27/kak-rabotaet-karantin-v-tyurmah-ukrainy-i-chto-govoryat-zaklyuchennye/>.
5. Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби: затв. наказом Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769 / 5. Дата оновлення: 24.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text>.
6. Романов М. В. Забезпечення прав і безпеки засуджених. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 256–275.
7. Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи у період дії надзвичайної ситуації, пов'язаної з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID – 19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV – 2». Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2021. 92 с. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/dopovid-2020-covid-19-1.pdf>.

SECTION 7.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

Мислива Оксана Олегівна

підполковник поліції,
доцент кафедри ТСП, канд.юрид.наук, доцент
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

майор поліції, старший викладач кафедри ТСП
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

З початком повномасштабного військового вторгнення військ РФ на територію України життя всього нашого суспільства зазнало вимушених змін. Перед Україною постало багато викликів в різних сферах суспільного та державного механізму. В цьому аспекті Національна поліція України (далі – НПУ) активно залучається до супротиву та оборони нашої країни від загарбників та окупантів як на підконтрольній території, так і на непідконтрольній [1].

Професійна спрямованість передбачає розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності. Зміни, котрі відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають покликання до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [2].

Питання гендерної рівності у сучасному житті являється актуальним на даний момент. Жінки протягом тривалого часу борються за свої права та інтереси, прагнуть щоб їх досягнення цінувалися так само, як і чоловічі, а також не знецінювалися труд і старання. Для досягнення справедливості між чоловіками і жінками знадобилося багато часу, але навіть сьогодні не можна сказати, що мета остаточно досягнута [3].

В умовах вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання досить розповсюдженим аспектом являється вступна компанія для дівчат та хлопців на рівних засадах. Але, потрібно зауважити, що незважаючи на труднощі професії поліцейського, всі без винятку курсанти виконують одну й ту саму навчальну програму. До цього аспекту потрібно також віднести категорію несення служби. Така можливість для хлопців та дівчат отримати вищу освіту в такому закладі формує засади доступності цієї професії без врахування ознак маскулінності або фемінності [4].

Досить розповсюдженою проблематикою на сьогоднішній день являється тактична та вогнева підготовка курсантів до несення служби або можливого ведення бою в умовах міста. Така тенденція формує у здобувачів світогляд можливих проблем для ведення бою з ворогом за умови забудови. Потрібно відзначити, що ведення бою в умовах міста має

досить специфічні особливості, а це означає необхідність отримання відповідних навичок. До такої підготовки потрібно віднести й відпрацювання алгоритму дій на блокпостах, під час патрулювання, під час зупинки транспортних засобів та ін. [5].

Виокремлення питання щодо гендерної рівності на заняттях з тактико-спеціальної підготовки готує здобувачів до можливості несення служби з поліцейськими різної статі, досягання порозуміння в комунікації, досягнення мети під час роботи з суб'єктами.

Особливої уваги заслуговує питання мовного характеру, адже при формуванні поліцейського наряду хлопець/дівчина можливо досягнути позитивної комунікації з будь-якою особою. Але, при формуванні такого виду нарядів викладач повинен враховувати особисті якості та побажання кожного курсанта. Така тенденція формуватиме у майбутніх поліцейських розуміння можливого розвитку подій та захищеності під час роботи в реальних умовах. Мовний аспект в повсякденному житті курсанта формує повагу та любов до Батьківщини на самому початку своєї службової кар'єри [6].

Така тенденція та імплементація гендерного підходу в навчальній програмі курсантів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання забезпечуватиме у курсантів розуміння можливостей під час роботи спільно як з дівчатами, так і з хлопцями. Адже, на сьогоднішній день приведення умов праці поліцейських залишається не досить врегульованим питанням, а це означає, що майбутні поліцейські повинні самостійно на місці вміти вирішувати проблемні питання без очікування допомоги [7].

Приходимо до висновку, що в умовах сьогодення імплементація гендерного підходу до програми підготовки курсантів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання має лише позитивну динаміку. В професії поліцейського не може бути чіткого розмежування на маскуліність та фемінність, адже професія сама по собі вимушує навчатись та бути готовим до виконання різних службово-бойових завдань, не залежно від статі поліцейського. Сучасна підготовка майбутніх поліцейських також формує необхідність підготовки таких поліцейських до умов, в яких такі правоохоронці як після випуску, так й до завершення цього навчання, можуть стати потрібними нашій Батьківщині для відсічі збройної агресії країни-агресора.

Список використаних джерел:

1. Тінін , Д., & Тимофєєв , В. (2023). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. Матеріали конференцій МЦНД, (02.06.2023; Одеса, Україна), 98–100. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/600>
2. Тінін , Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>
3. Кучеренко , Д., Тінін , Д., & Тимофєєв , В. (2023). ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. Матеріали конференцій МЦНД, (02.06.2023; Одеса, Україна), 66–68. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/612>
4. Тінін, Д. Г. ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. Шановні учасники міжнародної конференції!, 134. // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021) / упор.: Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.
5. Тінін Д., Антипова А. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ПОРЯДКУ ТА СПОСОБУ ВЕДЕННЯ БОЮ В УМОВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ. *Молодий вчений* . 2022. № 8 (108). С. 5–7. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-8-108-2>

6. Савенко, Г. Б., Тінін, Д. Г., & Тимофєєв, В. П. (2022, June). ПРОБЛЕМА МОВНОГО ПИТАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР. In *The 3 rd International scientific and practical conference—Modern research in world science* (June 12-14, 2022) SPC—Sci-conf. com. ual, Lviv, Ukraine. 2022. 1867 p. (p. 1827). https://www.researchgate.net/profile/M-Rumiantsev/publication/361865011_MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622/links/62c91c3d3bbe636e0c4ded01/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622.pdf#page=1827
7. Тінін Д. Удосконалення умов праці поліцейського в умовах сьогодення. The 15 th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects”(August 14-16, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022. 426 p. <https://reposit.uni-sport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4356/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-14-16.08.22%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20301.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=410>

SECTION 8.
MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY
AND SECURITY OF THE STATE BORDER

SCIENTIFIC RESEARCH GROUP:

Ivan Riapolov

PhD in Engineering
Leading Researcher

*State Scientific Research Institute of Armament
and Military Equipment Testing and Certification, Ukraine*

Svitlana Bodnar

Researcher

*State Scientific Research Institute of Armament
and Military Equipment Testing and Certification, Ukraine*

Vadym Shevaha

Head of Department

*State Scientific Research Institute of Armament
and Military Equipment Testing and Certification, Ukraine*

Andrii Shulezhko

Researcher

*State Scientific Research Institute of Armament
and Military Equipment Testing and Certification, Ukraine*

**CALCULATION OF THE ELECTROMAGNETIC FIELD
OF A POINT SOURCE LOCATED NEAR THE
INTERFACE OF DIELECTRIC HALF-SPACES**

When creating mathematical models of electromagnetic fields scattered by various point radar objects (including multilayer dielectric structures), there is a need for a rigorous and fairly accurate calculation of the fields generated by point electric and magnetic sources (dipoles) located near the interface between two dielectric media, with arbitrary electric (magnetic) vector-moments and coordinates of the points of location of sources and observation points.

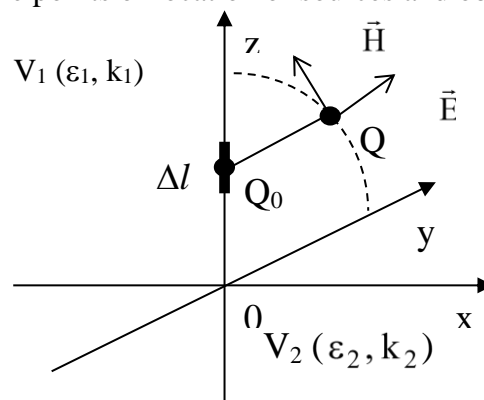

Fig. 1. Electric dipole, near the half-space interface V1, V2
Source: developed by the authors

An algorithm for finding electromagnetic fields generated by the above sources, taking into account the presence of an interface between two half-spaces, is given. The most studied method for calculating electromagnetic fields generated by such sources is the Sommerfeld method [1-5]. In works [2, 3], expressions are given for the components of the field emitted by an electric dipole for some special cases.

When calculating electromagnetic fields generated by a point source located near the interface between two dielectric media, it is necessary to calculate a series of integrals of the type

$$A(\mathbf{r}, z) = \int_0^{\infty} J_m(\lambda r) F(\lambda) e^{-M_{1,2}|z|} d\lambda, \quad m = 0, 1 \quad (1)$$

The technique is based on the use of the Simpson formula in combination with the Romberg algorithm [6]. When calculating the electromagnetic fields of point sources located near the interface between media, a ready-made integration algorithm is used, which allows calculating integrals if the integrand contains a singularity at one or both ends of the integration interval.

Therefore, to solve the problem, the integration interval is divided into two: from zero to $k_1(k_2)$ and from $k_1(k_2)$ to infinity. Thus, the singularity at $\lambda = k_{1,2}$ is eliminated [7]. The accuracy of calculating the integral, taking into account the considered singularity, can be estimated using the following example. The Hertzian vector of an electric point source in free space can be represented by the following expressions:

$$\Pi_1 = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{e^{jk_1 R}}{R}; \quad (2)$$

$$\Pi_1 = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int_0^{\infty} J_0(\lambda r) e^{M_1(z-z_0)} \frac{\lambda d\lambda}{M_1} \quad (3)$$

The verification carried out shows that the relative error in calculating (2), (3) does not exceed the relative error in calculating the integral (3).

The next step in creating an algorithm for calculating the components of electromagnetic fields of point sources is the replacement of the upper limit of integration (infinity). The value of this limit depends on the electrical distance between the source location and the interface, as well as between the interface and the point at which the field is calculated. In order to establish the upper limit of integration, a number of calculations were carried out. It was finally established that in the range of distances no more than three wavelengths, the upper limit of integration should be $2k_1$.

At large distances, to calculate the electromagnetic field of a point source, which takes into account the presence of two half-spaces, it is advisable to use asymptotic formulas.

Conclusions. Thus, mathematical relations have been obtained for electromagnetic fields generated by point electric and magnetic sources located near the interface between two half-spaces for arbitrary configurations of the source and observation points relative to the media interface. Based on them, an effective algorithm for numerical calculation on a computer of the above electromagnetic fields has been created.

References:

1. Sommerfeld A. (1950) Partial differential equations of physics: Moscow: Publishing House of Foreign Literature. 456 p.
2. Computational methods and programming. I collection of works Computing Center of Moscow State University (1962) Ed. Trifonova N.P., Roslyakova G.S., Zhogoleva Ye.A. – Moscow: Moscow State University, 350 p.

3. Computational methods and programming. III collection of works Computing Center of Moscow State University (1965). Ed. Voevodina V.V., Gorbunova A.D., Klimova G.P., Sveshnikova A.G. Moscow: Moscow State University, 546 p.
4. Kulko V.F., Mikhailovsky V.N. (1967) Electromagnetic field in layered conductive media. Kyiv: Scientific thought, 148 p.
5. Felsen L., Markuvits N. Radiation and scattering of waves (1978) – Moscow: Peace, 555 p.
6. Bakhvalov N.S. (1973) Numerical Methods. Moscow: Nauka. Publishing House of Physical and Mathematical Literature. 632 p.
7. Sukharevsky O.I., Zalevsky G.S., Muzychenko A.V. (2001) Frequency and impulse responses of subsurface objects. *Radio engineering*, No. 6, pp. 6-13.

Яковенко Максим Дмитрович

Курсант 3 курсу

Навчально-науковий інститут права

та підготовки фахівців для Підрозділів Національної поліції, Україна

Науковий керівник: Савенко Вікторія Петрівна

Підполковник поліції,

Старший викладач кафедри

Кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний Університет внутрішніх справ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація:** в роботі визначені особливості правопорушень против волі, честі та гідності громадян в часи воєнного стану, що являється досить актуальною проблемою сьогодення, наголошено на гарантії забезпечення найголовнішого права людини-право на життя.*

Актуальною є ця тема тому що загострення збройного конфлікту внаслідок нападу Російської Федерації на Україну стало приводом для введення в Україні воєнного стану.

Президент Зеленський оголосив воєнний стан і розірвання дипломатичних відносин із Росією та прокоментував її напад словами, що Росія підло і самовбивчо напала на Україну, а російська держава стоїть на шляху зла.

Правове становище людини на війні є одним із найголовніших питань у міжнародному праві, і вирішення його дуже важливе для можливої гуманізації самої війни. Очевидно, що в умовах відкритого протистояння під час військової операції ніхто не може нікому гарантувати життя, бо одна армія прагне фізично знищити іншу, солдат однієї армії вбиває солдата супротивника. Отже, для реалізації цього принципу потрібна наявність спеціальних умов, і однією з таких умов є полон. Обеззброєному ворогові, захопленому на полі бою, який не має можливості продовжувати опір, має бути гарантоване природне право - право на життя. Таким є принцип сучасного міжнародного права. Однак на протигагу позиції юристів і політиків завжди існувала позиція військових — ворог має бути повалений за будь-яку ціну [1].

Суть війни, згідно з позицією вченого, полягає у боротьбі армій держав з метою перемоги над ворогом. Завдання права у цих обставинах полягає не так у перешкоджанні військовим силам виконувати свій обов'язок, як в укладанні цього явища у певну протокольну форму. Наявність протоколу, який закріплює ключові аспекти війни, покликана відрізнити війну, наприклад, від простого вбивства. І якщо війна — це продовження політики держави у вигляді збройної боротьби, то сама збройна боротьба зведена за своєю суттю до фізичного знищення одного солдата іншим. Причому слід врахувати, що така поведінка з початком війни на полі бою набуває легітимного характеру, заохочується ворожою державою. На цьому тлі ідеї про поважного ставлення до ворога на полі бою, про принцип гуманності при веденні війни, про цінність людського життя відступають перед необхідністю виграти одну битву або війну в цілому [1].

Одним із пріоритетних завдань держави є захист прав і основоположних свобод людини. Серед таких прав – право на повагу до гідності людини і право на свободу та

особисту недоторканність, які закріплені в статтях 28 і 29 Конституції України. Вказані права посідають виняткове місце в системі прав людини. Без їх належного захисту не може йтися про реалізацію інших прав.

Необхідно зазначити, що за увесь період існування розглядуваних кримінальноправових заборон жодна особа не була засуджена за насильницьке зникнення (ст. 146-1), підміну дитини (ст. 148), незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги (ст. 151) та примушування до шлюбу (ст. 151-2). Більше того, жодній особі не було вручено підозру про вчинення вказаних злочинів. Водночас є підстави стверджувати, що зазначений стан речей пов'язаний не з фактичною відсутністю цих діянь в об'єктивній дійсності, а з іншими факторами, зокрема з недосконалою редакцією перерахованих норм, що ускладнює їх застосування.

Важливою у рамках нашої тематики дослідження є «Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів», націлена на гарантування прав цивільного населення під час збройного конфлікту [2]. У документі визнається, що діти занадто часто зазнають тяжких страждань унаслідок збройних конфліктів та прирівняних до них дій. Діти, які зазнають жорстокого поводження, переживають психічну травму, внаслідок якої вони розвиваються з певними особистісними, емоційними та поведінковими особливостями. У дослідників даної проблеми, зокрема К. Батенко, А. Бондаровська, Я. Волавка, Н.І. Дмитренко, немає сумніву, що пережите в дитинстві насильство пов'язане з формуванням у майбутньому певних особистісних розладів. Діти, які зазнали будь-якого виду жорстокого поводження, мають більше емоційних та поведінкових проблем, труднощів з навчанням порівняно з дітьми із сімей, де насильство відсутнє, жорстоке поводження перешкоджає здоровій соціалізації дитини [6]. Незважаючи на те, що зазначені міжнародні норми визнаються державами, проблема залишається невирішеною. За даними ЮНІСЕФ, понад 34 млн дітей, живуть в збройних конфліктах або надзвичайних ситуаціях та не отримують потрібного захисту, зокрема 6,6 млн дітей у Ємені, 5,5 млн дітей у Сирії та 4 млн дітей у Демократичній Республіці Конго. На Сході України приблизно 500 тис. дітей зазнають наслідків збройного конфлікту і потребують невідкладного захисту та гуманітарної допомоги, зокрема доступу до чистої питної води, безпечного середовища для навчання, якісної охорони здоров'я та психосоціальної підтримки [3].

У свою чергу необхідно відмітити, що у міжнародному праві захист прав дітей та підлітків містить велику кількість міжнародно-правових актів універсального та регіонального характеру, а також носить обов'язкову і рекомендаційну юридичну силу, беручи до уваги факт, що Україна з 1945 року є членом ООН, а з 1992 року також членом ОБСЄ і Ради Європи (з 1995 р.) на регіональному рівні. Щоденно співробітники поліції ООН, як чоловіки так і жінки, зміцнюють та відновлюють безпеку патрулюючи територію, консультують поліцейських внутрішніх служб, забезпечують та відновлюють міжнародні стандарти в галузі захисту прав людини, відновлюють та розвивають громадську безпеку та верховенство закону [7].

Слід зазначити, що 17 червня 1999 р було прийнято Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, яка ратифікована Верховною Радою України 5 жовтня 2000 року [5]. Дана Конвенція забороняє залучати дітей у віці до 18 років до робіт, які можуть завдати шкоди їх здоров'ю, моральному чи психологічному стану. Зокрема, це робота в гірській промисловості, тобто на небезпечних промислових підприємствах, а також втягування в проституцію, порнографію та торгівлю наркотиками. Не менш важливим міжнародним нормативноправовим актом є Ратифікована Україною 05 жовтня 2000 року Конвенція Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, яка зазначає, що використання неповнолітніх як солдат є однією із найгірших форм дитячої праці та забороняє вербування неповнолітніх до участі у збройних конфліктах.

Слід констатувати, що держава може засвідчувати свою неспроможність охороняти основні права людини на непідконтрольних територіях. Однак такий підхід не розв'язує проблему збереження суверенітету, територіальної цілісності та захищеності прав людини. Тому на сьогодні перед Україною гостро постала проблема пошуку нових більш дієвих моделей правозахисної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Щербіна М. Захист прав людини в умовах збройного конфлікту. Збірник тез круглого столу, присвяченого 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. 165 с.
2. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів: міжнародний документ ООН від 14 грудня 1974. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317#Text
3. ЮНІСЕФ потребує 3,9 млрд. дол. США для надання невідкладної допомоги 41 мільйону дітей у світі. Офіційна веб-сторінка ЮНІСЕФ в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_32165.html.
4. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці №182: ратифіковано Законом №2022-III від 05 жовтня 2000 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text
5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Конвенцію ратифіковано із заявою Законом №69-V від 03 серпня 2006 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text
6. Причини та наслідки вчинення насильства по відношенню до дітей : метод. рек. / В.Г. Савенко , С.В. Корогод , А.Г. Чорна , Н.В. Голошна , В.В. Шаблистий. - Дніпро: ДДУВС , 2023. - 18 с.
7. Савенко В. Роль жінок у прийнятті рішень та вирішенні збройних конфліктів, їхня участь у миротворчих операціях / В. Савенко // Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасні досягнення та перспективи : матеріали Міжнар. Наук.-практ. Конф., присвяченій 25-й річниці з дня прийняття Конституції України та 30-й річниці проголошення незалежності України (м. Дніпро, 10-11 червня 2021 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2021. – С. 231-233

SECTION 9.

AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS

Баюра Олександр Михайлович

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри лісового господарства
Уманський національний університет садівництва, Україна

Козаченко Ірина Володимирівна

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри лісового господарства
Уманський національний університет садівництва, Україна

ДЕКОРАТИВНІ ФОРМИ ЯСЕНА ЗВИЧАЙНОГО (*FRAXINUS EXCELSIOR* L.) ЗА ФОРМОЮ КРОНИ ТА ЛИСТКІВ

Основним рослинним матеріалом у зеленому будівництві є дерева та кущі. Однак, для досягнення найвищого декоративного ефекту, з метою вирішення архітектурно-композиційних завдань, поряд із видами обов'язкове використання різноманіття їх форм, які відрізняються за біоморфометричними показниками [1].

Декоративні форми рослин поділяються на три групи: за формою крони та характером росту, за формою листків, за забарвленням листків та пагонів [3]. Зустрічаються декоративні форми, в яких поєднано одразу кілька декоративних особливостей. В зв'язку з цим їх поділити на наступні комплексні групи: 1) за формою крони та формою листків; 2) за формою крони, забарвленням листків та пагонів; 3) за формою листків, забарвленням листків та пагонів [2].

Обговоримо одну із комплексних груп – декоративні рослини ясен звичайного за формою крони та листків.

F. excelsior f. *diversifolia* 'Hessei' H.A. Hesse (Nurs.) syn. 'Hesse' (H.P. Kelsey & W.A. Dayton). Високе дерево нагадує f. *diversifolia*, з якої цей сорт був виведений близько 1934–1937 року у розсаднику Гессе (Германія). Крона кругла і з віком стає широко-округлою. Висота близько 15–20 м. Кора сіро-бура і періодично неглибока, борозенчаста. Пагони більше оливково-зелені, ніж типові для f. *diversifolia*. Листки прості трійчасті, яйцеподібні, досить великі, блискучі, темно-оливково-зелені. Восени листки часто зі слабким відтінком від зеленого до жовтого та зберігаються. Він часто цвіте, але не утворює плоди [4, 6].

F. excelsior f. *diversifolia* 'Heterophylla Pendula' (B.K. Boom) syn. 'Diversifolia Pendula', 'Monophylla Pendula' (L. Beissner, E. Schelle & H. Zabel.). Невелике, акуратне дерево з мальовничою, плакучою формою крони й листками темно-зеленого кольору. Висотою до 10 м і 8 м у ширину. Молоді пагони спочатку відростають вгору, але потім опускаються. Листки поодинокі, мають овальну форму, досить сильно витягнуті і неправильно зазубрені по краях, що більше нагадує зазубрену нитку [4, 5].

F. excelsior f. *diversifolia* 'Rufa' (K. Koch). Більш прямостояча у порівнянні з f. *diversifolia*. Форма та краї листків як у f. *diversifolia*. Листки темно-зелені [4].

F. excelsior f. *diversifolia* ‘Simpicifolia Laciniata’ (E. Petzold & G. Kirchner) syn. ‘Diversifolia Lacinata’ (W.J. Bean), ‘Heterophyulla Laciniata’ (A. Wesmael), ‘Monophylla Laciniata’ (L. Beissner, E. Schelle, & H. Zabel). Дерево із повільним ростом та компактною кроною. Листки складаються із 1–2 малих, вузьких листочків, які з обох сторін наче надрізані, глибоко-зубчасті [4, 5].

F. excelsior ‘R.E. Davey’ (Dick Davey). Крона вузька та прямостояча. Швидше зростає ніж ‘Crispa’. Листки красиво закручені з вкороченими гілками [4].

Таким чином, із загальної кількості близько 95 відомих декоративних форм ясеня звичайного лише п’ять (5,3%) належать до комплексної групи декоративних рослин за формою крони та листків.

Список використаних джерел:

1. Баюра О.М. (2010). Створення колекційного фонду ясеня звичайного (*Fraxinus excelsior* L.) у національному дендрологічному парку “Софіївка” – НДІ НАН України. *Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства*, (Умань, Україна), 29–30.
2. Баюра О.М. (2023). Декоративні форми ясеня звичайного (*Fraxinus excelsior* L.) за формою крони, забарвленням листків та пагонів. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, (Bologna, Italy), 36–37.
3. Калініченко О.А. (2003). *Декоративна дендрологія*. Київ: Вища школа.
4. Laurence С.Н. (2007). *Cultivars of Woody Plants*. (Vol. I : (A-G)). North Carolina : TCR Press.
5. McArdle A.J., Santamour F.S. (1984). Checklists of cultivars of European ash (*Fraxinus*) species. *Journal of Arboriculture*. (Vol 10. № 1), 21–35.
6. Van den Berk (2004). *Van den Berk over Bomen*. Van den Berk Boomkwekerijen.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Попович Галина Богданівна

кандидат біологічних наук, доцент кафедри плодовоовочівництва і виноградарства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Садовська Надія Петрівна

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри плодовоовочівництва і виноградарства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Гамор Андрій Федорович

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри плодовоовочівництва і виноградарства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Куртанич Руслан Віталійович

магістр
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

ФОРМУВАННЯ РОЗСАДИ ПЕРЦЮ СОЛОДКОГО ЗА ВИКОРИСТАННЯ БІОПРЕПАРАТУ «ЖИВЕ ДОБРИВО»

Вступ. Перець солодкий відноситься до рослин тепловимогливих, має тривалий вегетаційний період (110–140 діб), вирощують його переважно розсадним способом. При вирощуванні розсади важливо отримати здорові рослини з гарно розвинутою кореневою системою [5].

За літературними даними [5] підживлення розсади розпочинають при утворенні в рослин одного–двох справжніх листків. Перше підживлення проводиться розчином 15 г аміачної селітри, 30 г суперфосфату і сірчаноокислого калію 15–20 г на 1,0–1,5 м² (або на 10 л води). Друге підживлення проводиться через 10 діб після першого розчином 20 г аміачної селітри, 50 г суперфосфату і сірчаноокислого калію 15–20 г на ту ж саму площу чи об'єм води.

Застосування мінеральних добрив підвищує врожайність культур, але разом із тим призводить до погіршення агроecosystem, збіднення ґрунтів та їх деградації. Тому, останнім часом, особливої актуальності набули екологічно безпечні біологічні препарати, покликані природним шляхом захистити рослини від негативного впливу стресових факторів біогенного та абіогенного походження, шкідників і збудників захворювань, поліпшити розвиток рослин. Все більшого значення та популярності у світовій практиці аграрного виробництва набувають біологічні стимулятори та регулятори росту рослин. Перспективним в овочівництві є застосування біодобрив, які позитивно впливають на врожайність та якість продукції, є екологічно безпечними [3].

Згідно рекомендацій виробника [2] «Живе добриво» – біокомплекс-БТУ біопрепарат з мікроорганізмами для овочевих культур можна застосовувати для передпосівної обробки насіння, кореневого та позакореневого підживлення рослин. Препарат містить природні азотфіксуючі бактерії, фунгіцидні бактерії широкого спектру дії, фосфор- та каліймобілізуючі ґрунтові бактерії. Застосування біопрепарату стимулює процес проростання насіння, підвищує схожість, забезпечує збалансоване живлення рослин мікро- та макроелементами, гормонами, вітамінами, зміцнює імунітет рослин та сприяє підвищенню їхньої стійкості до хвороб, підвищує стійкість до впливу негативних природних факторів (посухи, перепади температури), пестицидів, покращує смакові якості плодів.

Мета роботи полягала у вивченні впливу біопрепарату «Живе добриво» на процеси росту й формування розсади перцю солодкого.

Матеріал та методика досліджень. Дослідження проводили весною 2022 р. в плівковій теплиці приватного господарства в низинній зоні Закарпаття. Об'єктами досліджень у нашій роботі слугували ранньостиглі сорти Каліпсо і Мерседес. Досліджували вплив біодобрива на формування розсади перцю за різних схем використання. Варіанти досліду: 1) контроль – замочування насіння у воді з наступним поливом рослин тільки чистою водою; 2) В₁ – передпосівна обробка насіння розчином біопрепарату; 3) В₂ – передпосівна обробка насіння й одне кореневе підживлення рослин; 4) В₃ – передпосівна обробка насіння і два кореневі підживлення.

Згідно рекомендацій виробника «Жива земля» для передпосівної обробки насіння застосовували 7%-ий розчин біопрепарату (35 мл добрива – на 500 мл води) [2]. Для кореневого підживлення готували 0,35%-ий розчин, розчиняючи 35 мл добрива у 10 л води. Насіння висівали в пластикові стаканчики об'ємом 180 мл. Ґрунтосумішшю слугував субстрат на основі якісного верхового торфу з необхідними для росту й розвитку рослин макро- і мікроелементами, збалансованої кислотності.

У дослідіах проводили фенологічні спостереження та біометричні виміри рослин згідно загальноприйнятих методик [1, 4]. Фенологічні спостереження проводили від початку появи сходів, надалі – в міру вступання рослин у наступну вегетаційну фазу. Біометричні виміри молодих рослин перцю проводили на 10 рослинах, починаючи із фази сім'ядольних листків до сформованої розсади. Площу поверхні листкової пластинки визначали, враховуючи поправочний коефіцієнт (k= 0,74) [1].

Результати досліджень та їх обговорення. У досліді перші сходи на всіх варіантах з'явилися з різницею у один–два дні – через 16–18 діб після висіву. Масові сходи з'явилися на 19–23 добу (табл. 1).

Таблиця 1

Фенологічні фази росту й розвитку перцю солодкого за використання різних схем підживлень біопрепаратом «Живе добриво»

Варіант досліду	Фази розвитку, днів					
	сходи	масові сходи	сім'ядольні листки	I справжній листок	II справжній листок	III–IV справжні листки
Каліпсо						
контроль	16	19	24	26	29	43
В ₁	17	20	26	32	36	56
В ₂	16	20	25	27	29	43
В ₃	17	20	26	32	36	56
Мерседес						
контроль	16	21	27	29	33	42
В ₁	17	22	26	29	33	42
В ₂	17	21	26	29	33	42
В ₃	18	23	29	33	37	54

Різниця у періоді від масових сходів до повного розгортання сім'ядольних листків була в межах чотирьох–шести днів. У фазі сім'ядольних листків на варіантах В₂, В₃ провели кореневе підживлення біодобрином. У рослин сорту Каліпсо період між сім'ядольними листками та появою I-ої пари справжніх листків у варіанті з передпосівним замочуванням насіння становив десять діб. У В₂ і В₃ із повторним підживленням – чотири доби, у варіанті ж з контролем – п'ять діб. У сорту Мерседес у дослідних варіантах за різних схем використання біодобрива цей період тривав вісім (В₁ і В₂) та десять діб (В₃), а найкоротшим був у контролі – шість діб.

У фазі II-ох листків провели повторне підживлення біопрепаратом на варіанті В₃. Формування II-ої пари справжніх листків у обох сортів найшвидше відбувалося у В₂ та в контролі: протягом 14 діб у сорту Каліпсо та дев'ять діб у Мерседес. Тривалість формування IV-го листка у В₃ сягала 20 діб у рослин сорту Каліпсо та 17 діб у Мерседес,

можливо, дія добрива проявилася в цьому варіанті не відразу. В цілому, найкоротшим був період формування розсадних рослин за обробки насіння й одного кореневого підживлення біопрепаратом та у варіанті з контролем.

Починаючи з появи сходів і до формування у рослин VI-го листка на всіх варіантах дослідження вимірювали розміри листків та визначали площу асиміляційної поверхні рослин. Отримані дані порівнювали з контрольним варіантом, де насіння перед висівом замочувалося у чистій воді (рис. 1, 2).

У рослин сорту Каліпсо в контролі довжина листка знаходилася у межах від 3,5 до 5,5 см, у B₁ – від 3,8 до 5,0 см, у B₂ – від 3,7 до 6,1 см, у B₃ формувались листки довжиною від 4,5 до 6,2 см. У сорту Мерседес в контролі довжина листка знаходилася в межах від 4,5 до 6,1 см, у B₁ – від 4,1 до 5,9 см, у B₂ – від 1,2 до 6,4 см, у B₃ – від 4 до 6,3 см. Ширина листків варіювала в межах 2,0–3,2 см у рослин сорту Каліпсо та 2,0–3,5 см – у Мерседес. Таким чином, найбільші за розмірами листки формувалися у варіанті із триразовим застосуванням біопрепарату.

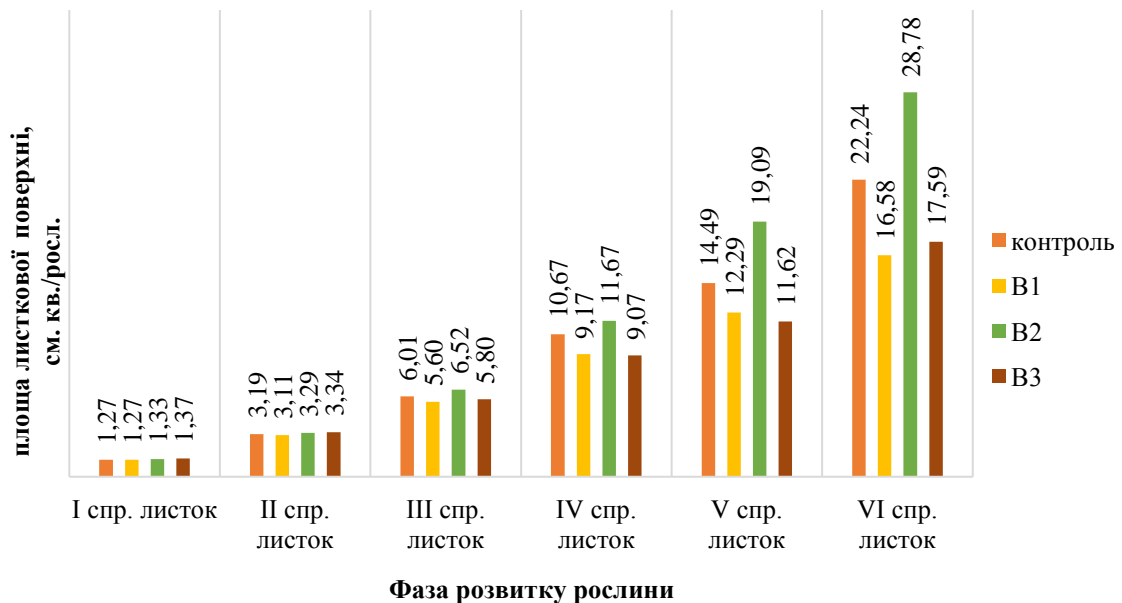

Рис. 1. Загальна площа асиміляційної поверхні розсади перцю солодкого сорту Каліпсо (см²/росл.)

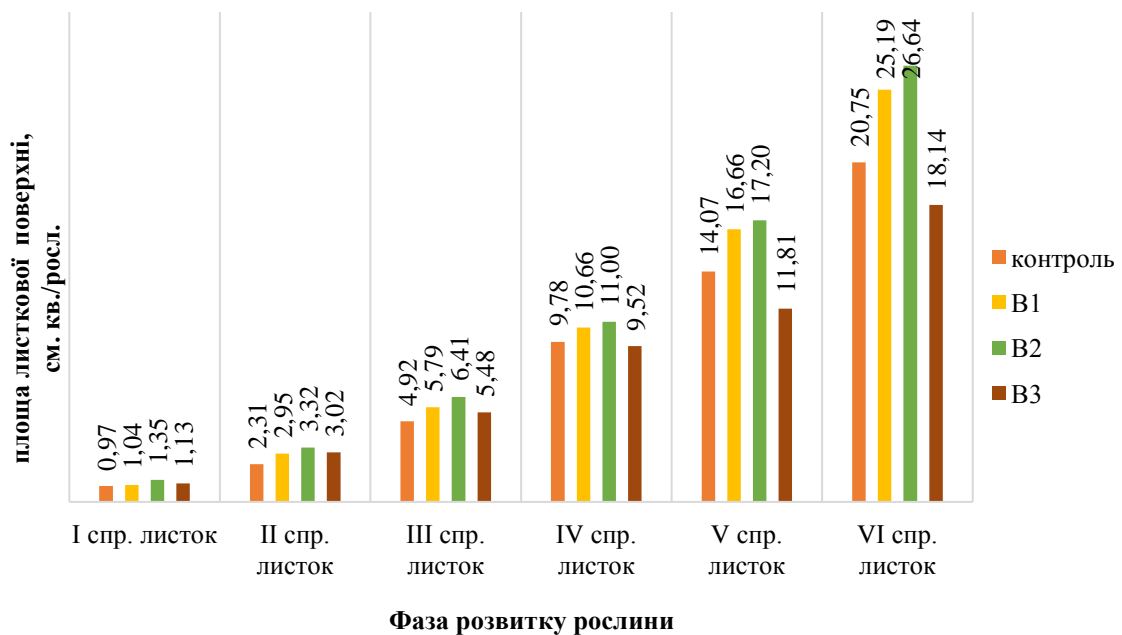

Рис. 2. Загальна площа асиміляційної поверхні розсади перцю солодкого сорту Мерседес (см²/росл.)

Отримані результати (рис. 1, 2) свідчать, що різні схеми застосування біопрепарату «Живе добриво» по-різному впливали на ріст листків. У сорту Каліпсо найменшою була площа листової поверхні у варіанті з передпосівним замочуванням насіння (В₁) – всього 16,58 см²/росл. Очевидно, що посів насінням, попередньо замоченим у розчині біопрепарату з двома наступними підживленнями (В₃), також не дало кращі результати порівняно з контролем. Особливо відчутна різниця – 6,54 см²/росл. спостерігалася між контролем та варіантом, де крім обробки насіння, провели одне кореневе підживлення (28,78 см²/росл.).

У сорту Мерседес найбільша площа фотосинтезуючої поверхні розсадних рослин – 26,64 см²/росл. була на варіанті, де крім замочування насіння у розчині біодобрива, провели одне кореневе підживлення цим же добривом у фазі сім'ядольних листків. У варіанті, де крім замочування посівного матеріалу, було проведено два кореневі підживлення, значення показника було найменшим і сягало 18,14 см²/росл. Площа фотосинтезуючого апарату за обробки насіння біопрепаратом без подальшого його застосування під час вегетації рослин сягала 25,19 см²/росл., що на 4,44 см²/росл. більше в порівнянні з контролем.

Висновки. Застосування біопрепарату «Живе добриво» при вирощуванні розсади перцю солодкого, залежно від схеми застосування, не впливало суттєво на скорочення міжфазних періодів розвитку рослин, зате проявляло позитивний вплив на формування їх асиміляційної поверхні, яка суттєво різнилася у варіанті із обробкою насіння і одним підживленням.

Список використаних джерел:

1. *Живе добриво*. Вилучено з: <https://zhyvazemlia.com/ua/td0035319-b-okompleks-btu-biocomplex-btu-ks-sc-b-oreparat-zhive-dobrivo-fasuvannya-0-51-ua>
2. Єщенко, В.О., Копитко, П.Г., Костогриз, П.В. & Опришко, В.П. (2014). *Основи наукових досліджень в агрономії*. Вінниця: ПП «ГД «Едельвейс і К»».
3. Лиховид, П.В. (2018) Біостимулятори як перспективний екологічно безпечний засіб поліпшення продуктивності овочевих культур. *Овочі та фрукти*, (11). Вилучено з: <https://www.pro-of.com.ua/biostimulyatori-yak-perspektivnij-ekologichno-bezpechnij-zasib-polipshennya-produktivnosti-ovochevix-kultur/>
4. Бондаренко, Г.Л., Яковенко, К.І. (ред.) (2001). *Методика дослідної справи в овочівництві і багтанництві*. Харків: Основа.
5. Оничко, Т.О., Ткаченко, О.М., Войтенко, О.Г. (2020). Удосконалена технологія вирощування розсади перцю солодкого в умовах закритого ґрунту. *Гончарівські читання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 91-річчю з дня народження доктора сільськогосподарських наук, професора Гончарова Миколи Дем'яновича* (с. 110–112). 25–26 травня, 2020, Суми.

SECTION 10. AUTOMATION AND APPLIANCES MAKING

Кошовий Микола Дмитрович

д-р.техн.наук, професор,

професор кафедри інтелектуальних вимірювальних систем та інженерії якості

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут», Україна

Ащепкова Наталія Сергіївна

канд.техн.наук, доцент, доцент кафедри механотроніки

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Україна

ЕНЕРГОВИТРАТИ АВТОНОМНОГО МОБІЛЬНОГО РОБОТА

Автономний мобільний робот завдяки застосуванню штучного інтелекту може самостійно оцінити оперативну обстановку, розробити стратегію по досягненню мети, синтезувати оптимальну траєкторію і переміщатися по навколишньому середовищу. АМР на відміну від автономних керованих транспортних засобів не покладаються на вміння оператора, не потребують колії або заздалегідь визначених шляхів.

Розвиток технологій обумовлює застосування автономних мобільних роботів (АМР) для дій в екстремальних або заздалегідь не визначених умовах робочого простору. Особливу увагу зараз викликають робототехнічні комплекси призначені для військових. Такі роботи застосовуються для розвідки, розмінування, забезпечення зв'язку і т.п.

Об'єктом дослідження є АМР побудований за агрегатно-модульним принципом. Конструкція АМР (рис.1) складається з повнопривідного чотирьохколісного шасі та навісного обладнання. Для виконання технологічних операцій мобільний робот оснащено навісним обладнанням: маніпулятор, ківш, бур, антена і т.п. При експлуатації АМР ці елементи переміщуються відносно платформи, змінюючи конфігурацію та геометрію мас динамічного об'єкту. Рушійна система АМР складається з електроприводів.

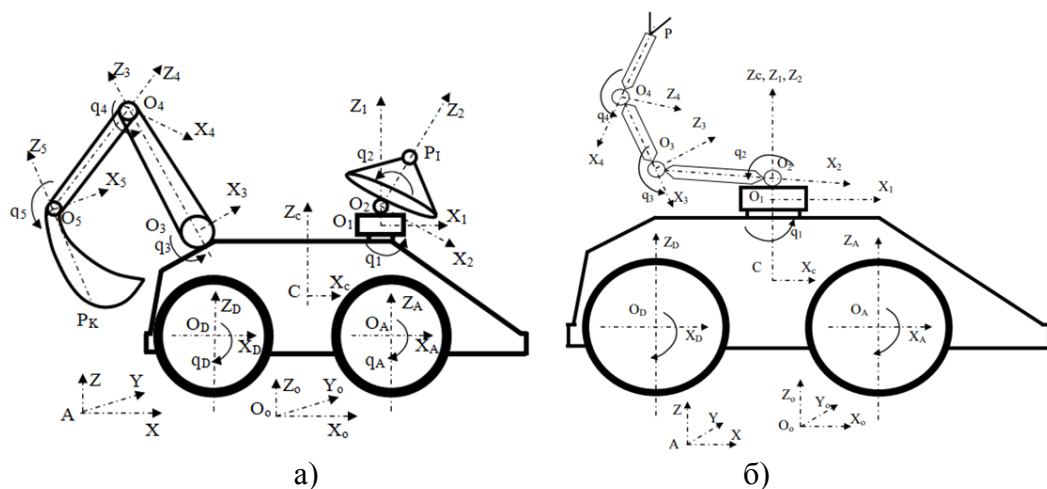

Рис. 1. Схема конструкції автономного мобільного робота: а) – з навісним обладнанням; б) – з маніпулятором

Мета дослідження – оцінити додаткові енерговитрати, які обумовлені зміною конфігурації та геометрії мас АМР. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні задачі:

- оцінити недиагональність та нестационарність тензору інерції об'єкту відносно платформи АМР;
- скласти математичну модель АМР змінюваної конфігурації;
- проаналізувати додаткові енерговитрати АМР при переміщенні навісного обладнання відносно платформи.

В [1, 2] проведено аналіз тензору інерції АМР з маніпулятором за умови, що маса маніпулятора становить 10% від маси платформи. Результати досліджень доводять, що при переміщенні маніпулятора відносно платформи значення відцентрових моментів інерції сумірні значенням осьових моментів інерції. В [3] складено математичну модель динаміки АМР з маніпулятором. В [4] запропоновано метод керування динамічним об'єктом з недиагональним та нестационарним тензором інерції при русі вздовж траєкторії. В [5] здійснено аналіз динаміки АМР змінюваної конфігурації.

Математичне моделювання здійснено для чотирьох режимів руху (прискорення, гальмування, прямолінійний рух та поворот із заданим радіусом). При цьому маніпулятор:

- нерухомий,
- переміщується з обмеженими узагальненими швидкостями,
- переміщується з довільними узагальненими швидкостями.

За результатами математичного моделювання динаміки АМР змінюваної конфігурації встановлено, що при деяких режимах руху додаткові енерговитрати досягають 40%.

Подальші дослідження передбачають натурні випробування моделі АМР.

Список використаних джерел:

1. Ashhepkova N.S. Analysis of inertia tensor of autonomous mobile robot. *Technology Audit and Production Reserves*. – February, 2022. – Vol.63. № 1-2. – P. 36 – 40.
2. Ащепкова Н.С., Кошовий М.Д., Лучко А.С. Метод аналізу поточного стану інерційних характеристик автономного мобільного робота змінюваної конфігурації. *Вестник НТУ “ХПИ”. Серія: Інформа-тика и моделирование*. – Харьков: НТУ “ХПИ”. – декабрь, 2021. – № 1(5). – С. 86 – 99.
3. Ashhepkova N.S. Construction of a mathematical model of the dynamics of an autonomous mobile robot of variable configuration. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, – Kharkiv. – December, 2022. –Vol. 6 №7 (120), – P. 30–44.
4. Ashhepkova N.S. Control of a dynamic object with an non-diagonal and non-stationary inertia tensor moving along a trajectory. *Modern engineering and innovative technologies*. – December, 2021. – Issue №18 (2), – P. 44-52.
5. Ashhepkova N.S., Zbrutsky A.V., Koshevoy N.D. *Analysis of the Dynamics and Controllability of Autonomous Mobile Robot with a Manipulator*. In book “Recent Developments in Automatic Control System”. – River Publishers, 2022 – P. 121 – 144.

SECTION 11. ENERGY AND POWER ENGINEERING

Голуб Віталій Анатолійович

здобувач вищої освіти факультету електроенерготехніки та автоматики
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, Україна

Науковий керівник: Буслова Наїна Володимирівна

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри електричних мереж та систем
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УСТАНОВОК ЗБЕРІГАННЯ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Вступ. Розвиток відновлюваних джерел енергії, що став головним компонентом сталого розвитку, викликав новий інтерес до зберігання електричної енергії. Зберігання енергії може стати домінуючим фактором в установках відновлюваної енергетики в Україні. Установки зберігання електричної енергії можуть зменшити коливання потужності, підвищують гнучкість системи, а також дозволяють зберігати електроенергію, вироблену за допомогою відновлюваних джерел енергії, таких як вітер і сонячна енергія. В електроенергетичних системах використовуються різні технології зберігання. Вони можуть бути хімічні або електрохімічні, механічні, електромагнітні або теплові [1].

Мета роботи. Дослідження потенціалу використання технології зберігання електричної енергії (надалі – УЗЕ) . Визначення переваг та недоліків технології УЗЕ та відновлювальної енергетики в Україні.

Матеріали досліджень. Відновлювальна енергетика активно розвивається в Україні оскільки є значні проблеми, які пришвидшують її розвиток. Це необхідність поліпшення екологічної ситуації, вичерпність традиційних викопних енергетичних ресурсів, потреба в побудові енергонезалежної енергосистеми та різні міжнародні зобов'язання держави.

При цьому важливе значення відіграє значний енергетичний потенціал відновлювальних джерел енергії (вітрова, сонячна енергія, енергія малих річок, біомаси), а також розвинена науково-технічна і промислова база.

Відновлювальна енергетика цілком спроможна створити економічну конкуренцію атомній та тепловій енергетиці на органічному паливі, є привабливою галуззю для інвестицій, оскільки вона позитивно сприймається місцевими громадами завдяки екологічній чистоті.

Ці фактори призвели до того, що за даними НКРЕКП, станом на 31 грудня 2021 року, електростанціями з ВДЕ було вироблено 12,8 млрд кВт·год. Однак згідно з енергетичною стратегією України на період 2035 року орієнтований прогноз виробництва електроенергії відновлювальними джерелами становить 25 млрд кВт·год [2].

Однак через випадковість та переривчастість виробництва електроенергії засобами ВДЕ, зображено на (рис. 1), їх доступ до мережі матиме великий вплив на частоту, напругу та якість електроенергії системи.

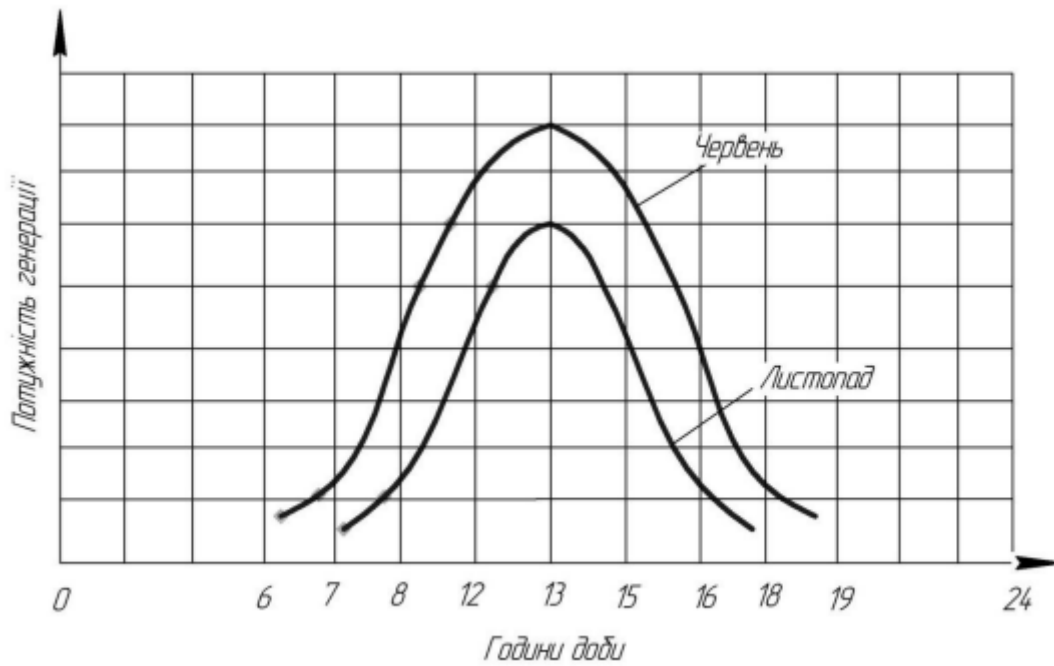

Рис 1. Графік зміни середньої потужності генерації сонячної станції

Варто також зазначити, що пікові значення генерації сонячних станцій припадають на денне зниження споживання. Графік добового виробництва електроенергії в ОЕС України зображено на (рис.2).

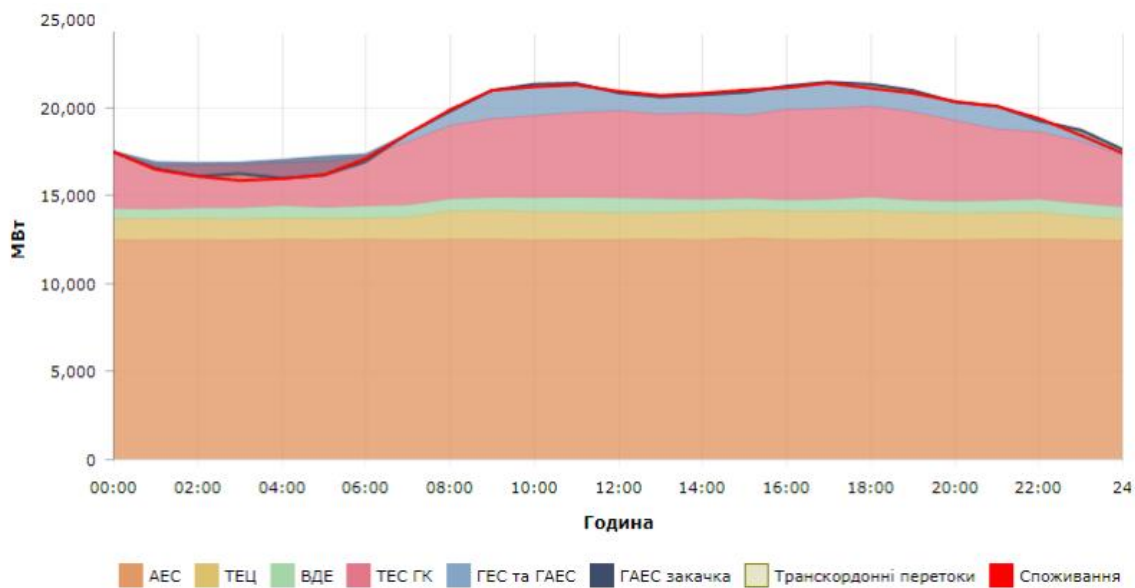

Рис 2. Графік добового виробництва електроенергії в ОЕС України за 15.12.2021 р.

Відновлювальна енергетика надає хорошу можливість для розвитку накопичувачів енергії. Зберігання енергії використовується для згладжування коливань виробництва відновлюваної енергії, що може ефективно покращити пропускну здатність та надійність потужності відновлюваної енергетики. В даний час проводиться багато досліджень щодо зберігання енергії для зменшення коливань виробництва відновлюваної енергії [3].

Зберігання енергії - це діяльність, пов'язана з видобутком електричної енергії з метою перенесення її кінцевого використання на більш пізній час, ніж час її виробництва,

перетворенням її в інший вид енергії, в якому вона може зберігатися, зберіганням та подальшим перетворенням такої енергії в електричну енергію з метою її відпуску в мережу.

Для зберігання енергії в світі розроблено ряд технологій. **Пневмоакумуляюча електростанція (ПАЕС)** – це технологія для збереження енергії, яка працює шляхом накопичення енергії за рахунок стисненого повітря, що зберігається в підземних порожнинах, як природного, так і штучного походження, або в спеціалізованих резервуарах. У періоди низького попиту на електроенергію надлишок енергії спрямовується на ПАЕС, активуючи компресори, які закачують повітря в підземні сховища, створюючи високий тиск. У періоди дефіциту електроенергії накопичене стиснене повітря випускається зі сховища. Потім воно нагрівається за допомогою спалювання природного газу і використовується для приводу турбіни і генератора, повертаючи накопичену енергію назад в електромережу.

Наразі у світі експлуатуються лише дві великі ПАЕС. Перша була створена в Німеччині в 1978 році і отримала назву "Ханторп". За рахунок стисненого повітря станція здатна працювати протягом восьми годин. Друга ПАЕС промислового масштабу була запущена в Макінтоші, США, в 1991 році, потужністю 110 МВт і максимальним часом роботи 26 годин.

Супермаховики – це електромеханічні пристрої для зберігання енергії. Супермаховик перетворює електричну енергію в кінетичну, що уможливорює її зберігання. Супермаховик - це барабанний пристрій, який обертається з високою швидкістю, коли подається надлишкова енергія. Цей обертальний рух накопичує електричну енергію як інерційну силу під час обертання. Щоб зменшити тертя повітря, маховик поміщений у вакуумний корпус, а магнітні підвіси мінімізують тертя при обертанні. Кількість енергії, що зберігається в маховику, залежить від таких факторів, як його маса, геометричні розміри та швидкість обертання.

У 2011 році в місті Стівентаун, штат Нью-Йорк, було встановлено і введено в експлуатацію парк з 200 маховиків. Ця установка стала першою в світі "інерційною" електростанцією, призначеною для стабілізації 10% електромережі в штаті Нью-Йорк.

Суперконденсатори володіють вищою щільністю потужності та коротшим часом заряджання у порівнянні із батареями. Проте, вони мають обмежену ємність, що робить їх придатними для зберігання незначних обсягів електричної енергії. Крім того, у них низька питома щільність енергії та великі втрати через саморозряд конденсаторів. Незважаючи на те, що суперконденсатори накопичують менше енергії ніж батареї, вони також застосовуються в енергетичних системах, хоча переважно для короткочасних завдань. На сьогоднішній день існують декілька робочих установок, включаючи іоністор потужністю 500 кВт, розташований в США.

Літій-іонні акумулятори розповсюджені в численних стаціонарних установках малої потужності завдяки своїй високій питомій ємності. До головних переваг акумуляторних установок можна віднести високу питому потужність і щільність енергії, значний термін служби, ефективні цикли заряду та розряду та можливість використання різних хімічних сполук у виробництві. Виробничі потужності літій-іонних акумуляторів швидко розширюються, що призводить до економії коштів. Однак зберігання енергії за рахунок акумуляторних батарей мають певні недоліки. Деякі електроліти, що використовуються в літій-іонних батареях, є токсичними, що призводить до додаткових витрат на утилізацію. Також важливим є питання безпеки щодо перегріву, що вимагає впровадження передових технологій виробництва для досягнення оптимальної продуктивності.

Використання накопичувачів енергії для зменшення коливань потужності відновлюваної енергії не тільки застосовується до великих електростанцій відновлюваної

енергії, але також застосовується в розподілених енергосистемах, автономних системах та інших системах для забезпечення стабільної та надійної роботи системи.

До головних недоліків УЗЕ можна віднести:

- значні додаткові капіталовкладення у об'єкти відновлювальної енергетики;
- збільшення вартості експлуатації та обслуговування об'єктів ВДЕ;
- збільшення кваліфікованого робочого персоналу необхідного в обслуговуванні об'єктів;
- певні види УЗЕ, такі як зберігання енергії у вигляді компримованого повітря (CAES – Compressed Air Energy Storage), використовують значні площі земельних ділянок;
- дороговартість утилізації обладнання.

Але зберігання енергії відкриває новий етап розвитку відновлювальної енергетики, що дає можливість зменшити виробництво електричної енергії за рахунок викопних ресурсів та значно покращити умови екології.

Висновки. Зростання споживання електроенергії потребує все більше екологічних об'єктів генерації. З розвитком відновлювальної енергетики розвиватимуться і УЗЕ, незважаючи на їхні недоліки, оскільки вони є необхідними для масштабного використання об'єктів ВДЕ, так як вони дають змогу впливати на якість електричної енергії і підвищувати ефективність “зеленої енергетики”.

Список використаних джерел:

1. Косой Б. В., Грудка Б. Г., Зімін О. В. Підвищення ефективності методів акумулювання енергії відновлювальних джерел //Refrigeration Engineering and Technology. – 2021. – Т. 57. – №. 3. – С. 176-188.
2. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р.
3. Sun Y. et al. Overview of energy storage in renewable energy power fluctuation mitigation //CSEE Journal of Power and Energy Systems. – 2019. – Т. 6. – №. 1. – С. 160-173.
4. Amrouche S. O. et al. Overview of energy storage in renewable energy systems //International journal of hydrogen energy. – 2016. – Т. 41. – №. 45. – С. 20914-20927.

SECTION 12. COMPUTER AND SOFTWARE ENGINEERING

Vashchenko Mykyta

graduate of the Faculty of Computer Science
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Scientific adviser: Olga Gubaryeva

PhD, Associate Professor Foreign languages department
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

ASPECT-ORIENTED PROGRAMMING: ENHANCING MODULARITY AND MAINTAINABILITY IN SOFTWARE DEVELOPMENT

The primary aim of this scientific publication is to foster further advancements in AOP research and facilitate the exchange of knowledge and experiences among researchers and practitioners. It is our hope that readers will find valuable ideas, inspiration, and a foundation for conducting their own research and development in the field of AOP through this publication.

Aspect-Oriented Programming (AOP) is a programming paradigm that aims to modularize cross-cutting concerns in software systems. Cross-cutting concerns are functionalities or behaviors that span multiple modules or components of an application, such as logging, security, error handling, and transaction management. AOP provides a way to separate these cross-cutting concerns from the core business logic of the application, improving code modularity and maintainability.

At the core of AOP are three key principles: aspects, join points, and advice. Aspects encapsulate cross-cutting concerns and define reusable modules of functionality. Join points represent specific points in the execution flow of a program, such as method invocations, exception handling, or field access. Advice is the actual implementation of the cross-cutting behavior, which can be executed at different join points in the program. By applying aspects to appropriate join points, the desired behavior can be woven into the application at compile-time or runtime [1].

AOP differs from traditional programming paradigms, such as procedural programming or object-oriented programming (OOP). In procedural programming, cross-cutting concerns are scattered throughout the codebase, making it challenging to maintain and understand the system as a whole. OOP introduces encapsulation and modularity through classes and objects, but cross-cutting concerns can still result in code duplication and scattered code.

AOP complements OOP by providing a way to explicitly modularize cross cutting concerns, allowing developers to separate the concerns and focus on the core business logic. It promotes the Single Responsibility Principle (SRP) by isolating each concern in a separate aspect, making the codebase more modular and maintainable.

Cross-cutting concerns, as mentioned earlier, are functionalities that affect multiple parts of an application. They tend to cut across different modules or components, making their management and maintenance challenging. Examples of cross-cutting concerns include logging, authentication and authorization, error handling, and performance monitoring.

The presence of cross-cutting concerns can lead to scattered code, code duplication, and tangled dependencies. This can make the codebase difficult to understand, maintain, and evolve. AOP addresses this problem by providing mechanisms to separate cross-cutting concerns from the core logic, enabling better code organization, modularity, and code reuse [2].

In AOP, an aspect is a modular unit that encapsulates a specific cross-cutting concern. Aspects provide a way to group related advice, making it easier to manage and reuse the cross-cutting behavior across the application.

Pointcuts define the specific join points in the program execution where the advice should be applied. Join points can be method invocations, field accesses, exception handling, or any other specific events in the program flow. Pointcuts allow for precise targeting of where the cross-cutting behavior should be applied.

Advice represents the actual behavior or code that is executed at the specified join points. There are different types of advice in AOP, including "before" advice (executed before the join point), "after" advice (executed after the join point), and "around" advice (wraps around the join point, allowing interception and modification of the behavior).

By combining aspects, pointcuts, and advice, developers can modularize and manage cross-cutting concerns effectively, enhancing the maintainability and readability of the codebase [3].

Balancing Concerns between Aspects and Core Business Logic:

One challenge in applying AOP is striking the right balance between aspects and the core business logic. While aspects help modularize and manage cross-cutting concerns, overusing or misusing aspects can lead to overly complex code and diminished readability. It is essential to carefully identify and encapsulate cross-cutting concerns without introducing unnecessary complexity or compromising the clarity of the primary functionality.

Debugging aspects can be more challenging compared to debugging regular code. Aspects introduce an additional layer of complexity, and issues in the aspect's logic can affect the overall behavior of the system. Proper debugging techniques, tools, and logging mechanisms need to be employed to identify and resolve problems specific to aspects. The weaving process, which inserts the advice code into the target classes, introduces some overhead in terms of runtime performance. The interception and execution of advice at runtime can also impact system performance [4]. While modern AOP frameworks strive to optimize weaving and interception mechanisms, it is crucial to assess the performance implications of AOP in the context of specific application requirements. In conclusion, understanding the challenges and limitations of AOP, as well as exploring its real-world applications and impact on software quality and maintainability, is crucial for practitioners and researchers in order to harness the full potential of AOP in various domains. By addressing these challenges and leveraging the advantages of AOP, developers can improve the modularity, reusability, and maintainability of their software systems.

In conclusion, Aspect-Oriented Programming (AOP) offers a powerful approach to address cross-cutting concerns in software systems. By separating these concerns from the core business logic, AOP enhances code modularity, reusability, and maintainability. However, the successful adoption of AOP requires careful consideration of its principles, practical implementation, challenges, and real-world applications.

Through this publication, we have explored the key principles and concepts of AOP, including aspects, pointcuts, and advice. We have discussed how AOP differs from traditional programming paradigms, such as procedural programming and object-oriented programming, and highlighted its advantages in promoting modularity and separation of concerns.

References:

1. Szőke, Gábor, and Réka Vaszi "Aspect-Oriented Programming in Practice: An Overview." *Acta Polytechnica Hungarica* 12.2 (2015): 199-217.
2. Laddad, Ramnivas. *AspectJ in Action: Practical Aspect-Oriented Programming*. Manning Publications, 2003.
3. Kiczales, Gregor, et al. "Aspect-oriented programming." *European Conference on Object-Oriented Programming*. Springer, Berlin, Heidelberg, 1997.
4. Gross, Karl-Heinz, and Hans-Martin König. *Aspect-oriented software development with the e Verification Language: a pragmatic guide for Testbench Developers*. Springer Science & Business Media, 2012.

Zhykharskyi P.A.

Student

Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

O.S. Gubaryeva

PhD, Associate Professor

Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

PURE SQL VS ORM LIBRARIES: A COMPARATIVE ANALYSIS FOR API APPLICATIONS

In the world of API development, developers often face the choice between using pure SQL or an Object-Relational Mapping (ORM) library to interact with their database. SQL, the standard language for managing relational databases, offers direct control and flexibility. On the other hand, ORM libraries abstract the database layer and provide an object-oriented approach to database interactions.

Pure SQL gives developers direct control over the queries and can fine-tune them for optimal performance. SQL allows for complex joins, subqueries, and advanced filtering options, making it a powerful tool for querying and manipulating data. Moreover, working with pure SQL provides a deep understanding of the database schema, which can be beneficial when dealing with complex data models.

By using pure SQL, developers can write efficient queries for their specific needs. This level of control is especially important for applications with unique performance requirements or complex business logic. Additionally, SQL's declarative nature makes it easy to express complex relationships between database tables.

However, relying only on SQL has some disadvantages. Writing raw SQL queries can be time-consuming and can lead to potential errors. The syntax can be complicated, and a single mistake can lead to bugs or security vulnerabilities. Maintaining complex SQL queries can become challenging, especially as the application grows and the data model evolves.

ORM libraries, such as Entity Framework in .NET, provide a layer of abstraction over the database, mapping database tables to objects in the programming language. This allows developers to interact with the database using familiar object-oriented paradigms. ORM libraries handle tasks like generating SQL queries, managing database connections, and handling data conversions.

One of the key advantages of using an ORM library is improved productivity. Developers can focus on writing application logic without being involved in writing SQL queries manually. The ORM handles the translation between objects and the database, abstracting away the underlying SQL complexities.

By using ORM, you can switch between different database backends (e.g., PostgreSQL, MySQL, SQLite) with minimal code changes. This flexibility is particularly valuable when working on projects that might require changes in the database infrastructure or when collaborating with teams using different databases.

However, ORM libraries are not a all-in-one solution. In scenarios where performance is critical or complex queries need to be executed, ORMs might introduce inefficiencies. ORM-generated queries are sometimes less optimized than manually created SQL queries, as they prioritize generality and ease of use over performance. This trade-off can impact the overall response time and scalability of the application.

The decision between pure SQL and ORM libraries depends on various factors. Consider the following aspects when making your choice:

1. **Project Complexity:** If your project involves complex relationships and extensive data manipulation, pure SQL may offer greater control and performance optimizations. However, for simpler applications, an ORM library can expedite development and improve maintainability.

2. **Performance Requirements:** If your application requires maximum performance, manually created SQL queries might be the best approach. ORM-generated queries may not always be as efficient, especially in cases where complex joins or aggregations are involved.

3. **Development Speed:** If you prioritize rapid development and code simplicity, an ORM library can help you quickly build your API application. The higher level of abstraction offered by ORMs can lead to faster iterations and reduced development time.

4. **Team Skills and Preferences:** Consider the skills and experience of your development team. On the other hand, if the team has a strong background in object-oriented programming and prefers an ORM, it may be the more suitable choice.

In conclusion, the decision between using pure SQL or an ORM library for API applications depends on the specific requirements and circumstances of your project. Pure SQL offers granular control, performance optimizations, and deep understanding of the database schema. On the other hand, ORM libraries provide productivity gains and a simpler programming interface.

References:

1. Beaulieu, A. (2009). *Learning SQL: Master SQL Fundamentals* (2nd Edition). O'Reilly Media.
2. Teorey, T. J., Lightstone, S. S., & Nadeau, T. (2011). *Database Modeling and Design: Logical Design* (5th Edition). Morgan Kaufmann.
3. Hunt, A., & Thomas, D. (2015). *The Pragmatic Programmer: Your Journey to Mastery*. Addison-Wesley Professional.

Штельма А.С.

студент

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Губарева О. С.

канд.техн.наук, доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ У BIG DATA

Дослідження та аналіз загроз у Big Data є важливими аспектами забезпечення безпеки даних. Для ефективного дослідження та аналізу загроз у Big Data рекомендується наступний підхід:

Перше - це ідентифікація потенційних загроз, необхідно ідентифікувати та класифікувати потенційні загрози, які можуть виникнути у Big Data. Це може включати загрози пов'язані з безпекою мережі, витоком даних, шахрайством, атаками на систему та іншими. Класифікують загрози для більш систематичної організації. Загрози можуть бути класифіковані за різними аспектами, включно з типом загрози (наприклад, витік даних, атаки на мережу, шахрайство), методом атаки (наприклад, фішинг, DoS-атаки, SQL-ін'єкції) або рівнем серйозності (наприклад, низький, середній, високий). На основі дослідження оточення та ідентифікації вразливостей можна визначити потенційні загрози. Це може бути пов'язано з витоком даних, несанкціонованим доступом, атаками на мережу, шахрайством та іншими видами загроз.

Друге і не менш важливе це збір та агрегація даних. Для проведення дослідження загроз у Big Data необхідно зібрати й агрегувати дані з різних джерел, як-от журнали подій, аудиторські записи, інформацію про мережевий трафік, дані про поведінку користувачів, а також збір даних у реальному часі (real-time data collection), парсинг веб-сторінок, імпорт даних із баз даних та інші методи збору даних. Це дасть змогу створити основу для аналізу та виявлення загроз. Після збору даних їх необхідно перетворити, щоб їх можна було використовувати для аналізу. Це може включати очищення даних, видалення дублікатів, перетворення форматів даних та інші перетворення, щоб дані стали придатними для використання.

У методи аналізу даних входять як машинне навчання, обробка природної мови, аналіз соціальних мереж, аналіз часових рядів, глибоке навчання і тд, тепер про кожен докладніше:

1. Машинне навчання (Machine Learning) - це метод аналізу даних, у якому комп'ютерні системи навчаються на основі досвіду і даних, щоб передбачати результати, виявляти закономірності або приймати рішення без явного програмування. Методи машинного навчання, такі як класифікація, регресія, кластеризація і виявлення аномалій, можуть бути застосовані для аналізу даних у Big Data.

2 Обробка природної мови (Natural Language Processing, NLP) - це галузь комп'ютерної лінгвістики, яка займається взаємодією між комп'ютерами і людською мовою. У Big Data аналізі NLP може використовуватися для аналізу та інтерпретації текстових даних, включно з автоматичним вилученням інформації, сумаризацією тексту, аналізом тональності та класифікацією текстів.

3 Аналіз соціальних мереж (Social Network Analysis, SNA) - це метод аналізу зв'язків і взаємодій між об'єктами в мережі, як-от люди, організації або веб-сторінки. У Big Data

аналізі SNA може використовуватися для вивчення соціальних структур, виявлення впливових осіб, виявлення спільнот та аналізу поширення інформації.

4 Аналіз часових рядів (Time Series Analysis) - це метод аналізу даних, де аналізується зміна даних у часі. У Big Data аналіз часових рядів може бути використаний для прогнозування майбутніх значень, виявлення трендів, сезонності та аномалій у часових даних.

5. Глибоке навчання (Deep Learning) - це підрозділ машинного навчання, який використовує нейронні мережі з декількома шарами для вивчення та аналізу даних. У Big Data глибоке навчання може бути застосовано для розв'язання складних завдань, як-от розпізнавання образів, обробка природної мови та обробка зображень.

Розробка моделей і алгоритмів: на основі зібраних даних і застосованих методів аналізу, можна розробляти моделі та алгоритми для виявлення і класифікації загроз у Big Data. Це може включати створення статистичних моделей, побудову класифікаторів, розробку експертних систем та інші підходи.

Впровадження системи виявлення загроз як результат дослідження та аналізу загроз можуть бути використані для розробки та впровадження системи виявлення загроз у Big Data. Це дасть змогу автоматично відстежувати та виявляти потенційні загрози, попереджати про можливі атаки та вживати відповідних заходів для забезпечення безпеки даних.

Список використаних джерел:

1. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7357562>
2. <https://scholar.google.com/>
3. "Big Data Analytics: Methods and Applications" by S. Srinivasan
4. "Big Data Analytics for Cybersecurity" by Igor Santos and Carlos Laorden.

Алексееенко Вікторія Віталіївна

асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ KOTLIN MULTIPLATFORM ДЛЯ СТВОРЕННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ

Сьогодні головною метою для розробників мобільних додатків є скорочення тривалості життєвого процесу розробки та зменшення кількості часу, що проходить між розробкою ідеї програми та її кінцевим запуском. На сьогоднішній день розробники цільових мобільних операційних систем (Android, iOS) створюють усі необхідні умови, щоб програмісти витрачали менше часу та зусиль на створення застосунків. Розробники можуть створювати програми на різних платформах, використовуючи спільний код, що дозволяє заощадити час, роботу та ресурси. Тому кросплатформна розробка є хорошим варіантом. Це дозволить уникнути написання та підтримки окремого коду для кожної платформи.

Kotlin Multiplatform — це одна з таких технологій. Kotlin Multiplatform (KMP) — це технологія, яка дозволяє розробникам писати код, який працює як на сервері, так і на клієнтському апаратному забезпеченні (наприклад, на мобільних телефонах), а також на спільній кодовій базі для різних платформ.

У сфері мобільних додатків Kotlin Multiplatform пропонує наступні особливості та переваги:

- **Спільний код.** Kotlin Multiplatform дозволяє розробникам створювати спільний код, який працює на різних платформах. Це означає, що значна частина алгоритмів програми може бути спільною для Android та iOS, що полегшує підтримку та розширення програм на різних платформах.

- **Розподіл модулів.** Multiplatform Kotlin дозволяє створювати модулі, які працюють на різних платформах. Наприклад, можуть бути використані модулі з платформозалежним кодом, які працюють на Android та iOS, а також модулі зі спільним кодом.

- **Використання бібліотек.** Kotlin Multiplatform дозволяє використовувати спільні бібліотеки на різних платформах. Це дозволяє використовувати одну і ту ж бібліотеку на Android і iOS без дублювання коду.

- **Нативний доступ до API.** Kotlin Multiplatform надає можливість використовувати нативні API платформи на кожній платформі. Це дозволяє використовувати платформозалежні функції та компоненти, коли це необхідно, зберігаючи переваги спільного коду.

- **UI-рішення.** Kotlin Multiplatform не надає єдиного фреймворка для користувацького інтерфейсу; однак можна використовувати різні фреймворки або інструменти для створення інтерфейсів для кожної платформи. Наприклад, можна використовувати Android XML-розмітку для Android і SwiftUI для iOS.

Варто виокремити й ряд недоліків при створенні мобільних додатків використовуючи технологію Kotlin Multiplatform:

- **Обмежена підтримка платформ:** Kotlin підтримує лише Android, iOS, watchOS та JavaScript, але не підтримує інших платформ. Для створення програми для інших платформ, таких як Windows або macOS, доведеться шукати інші варіанти або використовувати додаткові бібліотеки.

- Обмежені можливості платформи: оскільки Kotlin Multiplatform намагається надати спільний код для кожної платформи, він може мати обмеження щодо функціональності, доступної для кожної платформи.

- Налаштування Kotlin Multiplatform може бути складним для новачків або розробників, які не мають досвіду мультиплатформної розробки. Розподіл спільного коду, управління залежностями та налаштування проєкту можуть потребувати більшої уваги та розуміння.

- Відсутність стандартного набору інструментів: Kotlin Multiplatform є досить новим інструментом, тому він не має такої великої кількості бібліотек та інструментів, як вони є доступними для інших кросплатформних фреймворків, таких як React Native або Flutter. Це може обмежити розвиток деяких функцій та вибір сторонніх бібліотек.

- Для складних проєктів висока складність: Управління спільним кодом може стати складним завданням у більш складних проєктах з великою кодовою базою та багатьма залежностями. Крім того, вимоги до тестування, налагодження та відлагодження можуть створити проблеми при роботі з Kotlin Multiplatform.

Не зважаючи на ці недоліки, Kotlin Multiplatform є потужним інструментом для кросплатформної розробки мобільних додатків, який дозволяє використовувати логіку та код на різних платформах одночасно. Використання Kotlin Multiplatform може знизити затрати на розробку та підтримку додатків для кількох платформ, а також спростити спільну роботу команди розробників.

Список використаних джерел:

1. Ichanska, N.; Ulko, S. Основні аспекти створення мобільних додатків та вибір інструментів їх розробки. Системи управління, навігації та зв'язку. Збірник наукових праць. 2020. № 59. т. 1. С. 74-78.
2. Why You Should Consider Kotlin Multiplatform. URL: <https://x-team.com/blog/kotlin-multiplatform/>
3. Гібридні мобільні додатки та їх переваги. URL: <https://web4u.in.ua/blog/g-bridn-mob-l-n-dodatki-ta-hperevagi-18>
4. Документація Kotlin Multiplatform Mobile. URL: <https://kotlinlang.org/docs/multiplatform.html>
5. Козуб Ю., Козуб Г. Особливості розробки мультиплатформних застосунків на Kotlin. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Технічні науки». 2023. №1 С. 224-229.

SECTION 13. INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

Dushko Daniil

Bachelor's degree student of Faculty of Mechatronics and Computer Technologies
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Gudkova Nataliia

PhD in Linguistics, Ass. Prof. of the Department of Philology and Translation
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

REVOLUTIONIZING TRANSLATION ACTIVITIES WITH IT PLATFORMS AND PROGRAMS

Annotation. *The article is devoted to the problem of the increasing importance of translation skills in today's information-driven world. It discusses the evolving nature of translation work, the use of modern computer technologies, and the impact of information systems on the translation industry. It highlights the lag in adopting Translation Memory technology in Ukraine compared to the West and explores the potential of web-enabled real-time translation services. The text also highlights the role of information technologies in translator training, emphasizing the benefits of multimedia courses and the integration of new technologies for effective language learning. Overall, it provides insights into the changing landscape of translation and the significance of technology in this field.*

Introduction. Nowadays, due to the rapid development of information technologies and the steady growth of the amount of information, translation activities are becoming more and more in demand. A modern specialist, engineer, economist or employee of the budget sphere has to not only review technical and other literature in order to extract information, but also process it, that is, practically, engage in translation. Therefore, teaching students the ability to correctly and clearly present information obtained from the original source (any quote in a scientific article, a message received on the Internet, a medical prescription, an advertisement or instructions for using household appliances) is gaining more importance, becoming more relevant than ever.

Results. The main resources of the Internet and the possibilities of their use, risks and dangers associated with information on the World Wide Web, working with e-mail, search engines and means of interactive communication. Over the past 10-15 years, the nature of a translator's work and the requirements for it have changed significantly. First of all, the changes affected the written translation of scientific and technical, official and business documentation. Today, as a rule, it is no longer enough to simply translate a text using a computer as a typewriter. The customer expects from the translator that the design of the finished document will correspond to the appearance of the original as accurately as possible, and at the same time meet the standards accepted in the given country.

Modern information technologies when learning foreign languages from the point of view of gaining translation competence make it possible to ensure: conducting classroom classes and independent work on the development of oral communication skills; replenishment of active vocabulary; two-way translation skills; spelling check; analytical processing of messages; synthesis of documents; knowledge verification (testing). Specific training is needed if translators

are to benefit from the opportunities offered by the rapidly evolving field of information technology, even if it poses a significant pedagogical challenge. The integration of technological tools in a translation programme inevitably has an impact on the way translation itself is taught [1].

The highest efficiency of using computer information technologies in translation activity is achieved with their complex, systematic use. The translator also needs the ability to effectively use previously completed orders on the same topic, and the employer, in turn, expects significant savings in time and resources when translating repeated or similar text fragments. These strict, often contradictory conditions can be met only if the translator not only has a perfect command of the native and foreign languages and has deeply studied the chosen subject area, but also confidently navigates modern computer technologies.

The system approach of the computer organization of the educational process is based on the unity of technical means, information, software, methodical and organizational support implemented in the form of automated workplaces.

The basis of *technical support* is a personal computer equipped with additional devices. Technical requirements for the computer are the following: RAM capacity is at least 16 MB (preferably 32 MB), hard disk capacity is at least 850 MB, CD player, sound card, amplifier with speakers or head phones, modem, network card.

Information support consists of dictionaries, databases and knowledge bases implemented on CD-ROMs, as well as in the form of distributed databases.

Software consists of basic software and application program packages (information-reference and information-search systems, translation programs, expert systems, educational systems, etc.).

Methodological support is developed taking into account the specifics of the user's profession. The corpus paradigm supplied translation with a significant methodological support as a discipline and increased its role, prominence and visibility across linguistics [2].

Organizationally, the system is implemented in the form of separate autonomous ATMs, combined into a local network, and connected to the global network.

Conducting classes on the development of oral communication skills is based on the use of educational systems implemented on a CD or on the Internet. Their specialty is a combination of text, audio and video information, including animation. Educational systems implement, as a rule, as an animator such native speakers who ensure correct and clear diction. The student works in an individual mode and rhythm. The use of such systems is especially effective for replenishing the vocabulary, correct formation of grammatical constructions and gaining two-way translation skills.

Analytical processing of messages is provided by setting a search task in various databases of the necessary documentary and factual information (by keywords, attributes, events, headings, etc.). The acquisition of document synthesis skills is ensured by the combined use of information and search, expert systems, as well as text editors and processors, spreadsheets and other Microsoft Office tools. Automated testing systems allow you to implement both multiple-choice and free-choice tests.

In the Ukrainian translation business, there is a clear lag in the use of modern computer technologies to improve the quality of translation, namely translation memory (TM) technology and information systems that automate the production process. Translation memory is one of the most significant computer-based aids for translators and is widely used [3]. As before, only the market leaders professionally use these products. Meanwhile, in the Western world, the use of TM technology has long since become a self-evident fact, especially when translating projects of larger volumes.

Communication technologies have influenced the translation industry, the level of their adoption has approached saturation at this moment not only in the West, but also in Ukraine. Today, it is difficult to imagine a translation agency exchanging printed media with freelancers.

The level of implementation of TM technologies has also reached saturation, and TM technologies themselves undoubtedly gave a strong impetus to the development of the industry. In Ukraine, the level of implementation of TM technologies clearly does not exceed 10% (if we consider the number of translation bureaus that use TM in their work) [4].

The latest *real time translation* is defining innovation in the translation industry, which means the creation of professional translation services in real time, both written and oral sequential. Solutions of this class are now just beginning to be created abroad. Translation Workspace” for example, is a spin-off of a computer-aided translation system called Logoport, which consisted of a real-time translation memory platform. Logoport started to operate in early 2005, and by 2009 it had handled more than two billion words and services more than 19,000 users and 700 customers [5].

The use of new information technologies in the professional training of translators ensures the motivation of educational and cognitive activities, individualization of learning, independence, and the gradual formation of translation knowledge and skills. It is difficult to disagree with the fact that society is currently experiencing a time of total informatization, which is interpreted in methodological literature as the process of active widespread use of information technology for the production, processing, preservation and dissemination of information and especially knowledge.

The volumes of information in modern society are so large that the usual ways of searching, transmitting and working with it become ineffective. Therefore, in the process of formation of translation competence, an integral component of which is foreign language communicative training, more and more attention is paid to the use of multimedia courses with new unlimited possibilities, which open access to the best that has been created in the theory and practice of translation science, and radically change the educational environment.

The development of science and educational information technologies have changed the meaning of the verb *to know* [6]. Today, the meaning of this word is associated with the ability to access information (knowledge base) and the ability to use it. In this context, the role of the teacher, whose professional training should include not only the ability to transfer knowledge, but also the ability to provide students with information resources, help develop their learning strategy, and create effective cognitive technology, is being rethought. Accordingly, the issue of improving the linguistic training of translators through the use of new information technologies, in particular computer programs and Internet resources, seems relevant and timely.

Science and technology are developing at a rapid pace. As a result, new concepts may be used in published texts. In this case, as it is noted by translators and researchers, significant help is provided by searching for the necessary information in various scientific publications, encyclopedias and other resources. So, learning information and reference search should be started with texts belonging to well-known branches of technical science, on which there is a lot of reference literature with established terminology, moving gradually to texts related to new, little-developed areas of knowledge, with a conceptual apparatus that has not established itself. Therefore, at the first stage, the search for information is carried out in directories and encyclopedias, then in specialized scientific and technical journals, in the latest informational publications on the Internet, and consultations with specialists, etc. In the future, the received information helps the translator to find equivalents to the corresponding terms, which are entered by the translator in his own terminological file.

Currently, the narrow specialization of translated texts is becoming more and more apparent, therefore professional translators often turn to specialists of the company or enterprise that are the clients of the translation, to obtain the necessary consultations from them. There is no doubt, that a translator will use bilingual dictionaries in his work, but to understand and interpret a scientific and technical text, one should rely first on logic and context, and only then on the dictionary.

The use of a computer, the ability to request the necessary information via the Internet allow

to significantly expand the information and reference search for the activity of a translator of scientific and technical texts. As shown by the conducted surveys of translators, at this stage of his activity, the translator can: 1) participate in professional chats with native speakers; 2) use electronic dictionaries and on-line automated translation systems; 3) search for publications on the topic of translation; 4) visit translators' forums, that is, use the Internet for professional communication; 5) view the latest news on the topic of translation to clarify the context and terminology.

The received information can be entered into the electronic dictionary, which is maintained by the translator throughout his professional activity.

Conclusion. In the process of forming translation competence, modern information technologies make it possible to organize the educational process with maximum efficiency by replenishing the active vocabulary, improving the skills of two-way translation, checking spelling, analytical processing of messages and synthesis of various types of documents.

The use of modern information technologies in the formation of translation competence enables to solve such tasks of the educational process as the activation of the student's educational activity, the implementation of individual learning, the saving of educational time, the controllability of results, the use of the best global pedagogical experience, and the creation of conditions for the practical use of knowledge and skills. Information technologies help to effectively implement such didactic principles of linguistic education as science, accessibility, visibility and autonomy.

References:

1. Tennent, M. (2005). *Training for the New Millennium: Pedagogies for translation and interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
2. Valdeón, R. A., & Vidal, Á. (2019). *The Routledge Handbook of Spanish Translation Studies. Routledge Spanish Language Handbooks*. Routledge.
3. Somers, H. L. (2003). *Computers and Translation: A Translator's Guide*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
4. Башманівський, О., Вигівський, В. Л., & Моркотун, С. Б. (2019). Використання сучасних інформаційних технологій у процесі навчання перекладу. *Українська полоністика*, 17(1). <https://doi.org/10.35433/2220-4555.17.2020.ped-1>
5. Chan Sin-wai (2016). *The Future of Translation Technology: Towards a World without Babel*. London and New York: Taylor & Francis.
6. Яненко, Л. П. (2005). Комп'ютерні технології формування іншомовної комунікативної компетенції. *Міжнародний форум «Мовна освіта: шлях до євроінтеграції»* (с. 259-261). 2005, Київ, Україна: Ленвіт.

Нікова Діана Руменова

здобувач вищої освіти,
Інститут інформаційної безпеки, радіоелектроніки та телекомунікацій
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Лебедєва Олена Юріївна

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри кібербезпеки та програмного забезпечення
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ДОДАТКУ ДЛЯ СЕГМЕНТАЦІЇ ЦИФРОВОГО ЗОБРАЖЕННЯ

Займатися творчістю сьогодні цікаво та модно. Ми чуємо про те, що речі, виготовлені своїми руками, приносять у наш будинок комфорт та теплоту. Щоб досягти цього, не завжди потрібно витратити багато коштів. Нам хочеться вести щось свіже, нове, оригінальне до своєї кімнати, квартири чи будинку, щоб створити в ній відповідний затишок.

Розмальовка картин за номерами – це унікальна можливість відчувати себе художником, створюючи шедевр своїми руками. Пізніше це хобі завоювало визнання у всьому світі і зараз приносить задоволення людям різного віку, продовжуючи завойовувати все нових і нових шанувальників.

Сегментація зображення – це метод поділу зображення на області з різними характеристиками та вилучення об'єктів, що цікавлять. Сегментація зображень широко використовується в багатьох галузях, у тому числі і при створенні картин за номерами.

Один і той же метод сегментації може виявитися добрим для однієї задачі і поганим для іншої. Різні методи сегментації орієнтовані на різні властивості розбиття. Тому при виборі методу сегментації для вирішення конкретного завдання, слід визначитися, які властивості розбиття дійсно важливі. Тому тема роботи є актуальною.

Метою роботи є забезпечення можливості малювання за номерами шляхом розробки програмного додатку сегментації цифрового зображення.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні задачі:

- огляд сучасного програмного забезпечення для малювання за номерами;
- огляд методів сегментації цифрових зображень;
- розробити алгоритм сегментації цифрового зображення для забезпечення можливості малювання за номерами;
- програмно реалізувати розроблений алгоритм.

Однією з основних завдань обробки та аналізу зображень є сегментація, тобто, поділ зображення на області, для яких виконується певний критерій однорідності, наприклад виділення на зображенні областей приблизно однакової яскравості [1]. Поняття області зображення використовується для визначення зв'язкової групи елементів зображення, які мають певну загальну ознаку (властивість).

Сегментація поділяє зображення на складові його області чи об'єкти. Той ступінь деталізації, до якої доводиться такий поділ, залежить від розв'язуваного завдання. Інакше кажучи, сегментацію слід припинити, коли об'єкти, що цікавлять, виявляються ізольованими.

Сегментація зображень не є тривіальною, а являє собою одну з найскладніших завдань обробки зображень.

Розроблений алгоритм сегментації цифрового зображення використовує такі поняття та алгоритми, як побудова гістограми цифрового зображення, медіанна фільтрація, розмиття зображення, вибір домінуючих кольорів в зображенні та виділення меж [2].

Розроблений алгоритм сегментації цифрового зображення був програмно реалізований у вигляді додатку (рис. 1). В якості додаткових функцій у програмному додатку реалізована можливість обрізати обране цифрове зображення та змінити його розмір (кнопки Crop та Resize).

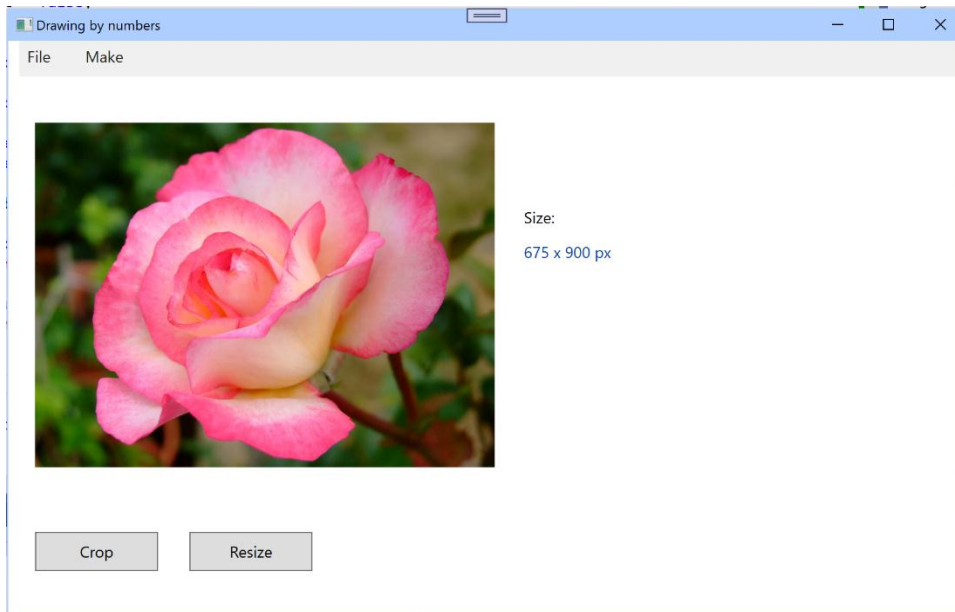

Рис. 1. Головне вікно програми

Меню Make запускає на виконання розроблений алгоритм сегментації з врахуванням налаштувань користувача. Після того, як алгоритм відпрацює буде показано два вікна с результатами роботи. В першому вікні показано зображення перед алгоритмом виділення меж, в другому вікні – зображення після алгоритму виділення меж (рис. 2)

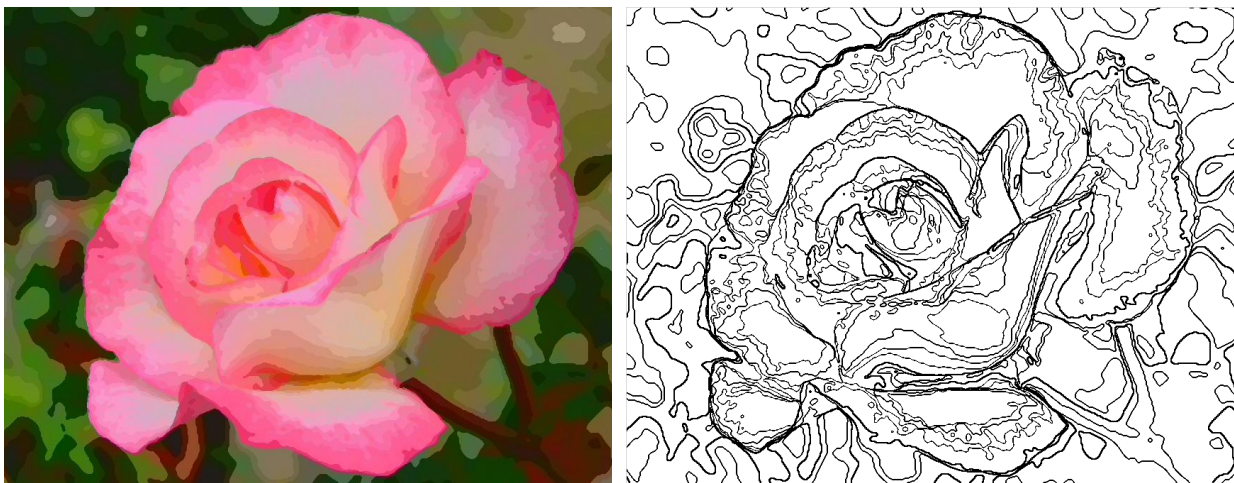

Рис. 2. Результати роботи алгоритму сегментації зображення

Висновки. Було розроблено алгоритм сегментації цифрового зображення для забезпечення можливості малювання картин за номерам. Розроблений алгоритм програмно реалізовано за допомогою мови програмування C# та WPF.

Список використаних джерел:

1. Гонсалес Р., Вудс Р. Цифрова обробка зображень. М.: Техносфера, 2005. 1072 с.
2. Прэтт У. Цифрова обробка зображень у 2-х книгах. М.: Мир, 1982. 620 с.

SECTION 14. SOCIOLOGY AND STATISTICS

Vladimir E. Shedyakov

Dr. Sc. (Sociology), Ph. D. (Economics)

Freelancer scientist, Ukraine

ORGANIZATION OF CREATIVITY AS A COMPLEX TASK FOR THE SOCIETY

...The goal of creativity is self-giving,
Not hype, not a success.
It's shameful, meaning nothing,
Howling parables on the lips of all.
B.L. Pasternak "Being famous is ugly"

Creativity is not only a factor of development and security; the actual attitude towards creativity is one of the indicators of the state of society. As you know, the essence of creativity is a selfless interest in the process and result of activity, and not at all in paying for it. We are talking about a deeply personal emotionally brightly coloured harmonious relationship of a person and society to themselves and the world around [1-5]. The nature of creative search implies going beyond the existing system, the high role of spontaneity, freedom and self-activity, weak predictability and non-hierarchy. Moreover, if earlier in human history the attraction to scientific creativity was a manifestation of an exclusively individual inclination, now its maximization is part of the tasks of society, predetermining both the quality of life in the cultural and civilizational world and positions in the competitive struggle. In other words, if unique creative work has always existed at the level of personal choice, then its socially necessary position is the achievement of mankind [6-11]. That is, a systemic rejection of society from the attitude to going beyond the usual, beyond the norm, to transformations, to change as a threat is required, it is necessary to cultivate a culture of understanding the need for different thinking. One of the main historical challenges of our time is the organizational "inscription" of creativity in society, the creation of conditions for optimizing both its process and the use of the results. Genuine interest in interaction arises from different subjects, and not from identical ones. Dissent, diversity, multiculturalism and multinationality are the potential of mutual interest and strength, for their activation it is necessary to cultivate organizational forms of development – organic and, at the same time, innovative forms, first of all, the cultivation of IT proto-clusters. And with the inability to use it, organize it, diversity can also become a factor of destruction and chaos [12-21]. During the transitional period, contradictions become aggravated, antagonisms break out to the surface of social relations. Meanwhile, the nature of creativity obviously contradicts the dictatorship of coercion, formal administration, control and order management. Thus, direct external influence-dictatorship is complicated. The subjects of creativity are not only the highest professionals in their field, but also personally interested in achieving results. They are no longer "subordinates", but "colleagues, co-participants in the creative process". At the same time, the nature of creativity is such that it does not just "reconcile with reality, lulling disagreement with injustice, imperfection of the environment", but forms development structures that unite the interests of the individual and

society on the tasks of productive self-realization, in turn, ensuring the harmony of socialization / individualization in human and social life. This opens the way of life in harmony with oneself, nature and society without corroding the essential forces of everyday vanity of vanities. Meanwhile, on a global scale, the confrontation between the people's elites and the power-oligarchic groups, the creative and barren layers of the cultural-civilizational worlds, is intensifying. The success of the cultural-civilizational world in ensuring its security and development largely depends on finding and cultivating models of organizing creativity that are adequate to its conditions and goals, as well as versatile preparation for it. For example, the current and emerging way of life requires a transition to universal higher education, by no means lowering its level and filling it with creative intensity and practical and theoretical energy. And the main task is to ensure adequate development of the personality, allowing the competent use of scientific and intellectual (and all spiritual) potential, incl. – on the way of transition from fixing a narrow section of socially divided labour to a person to a change in activity, first of all, a combination of creativity in labour and management.

Creativity is a characteristic of the measure of individualization / socialization. Being deeply personal, creativity, nevertheless, has a social content. The process of creativity is connected not only with the disclosure of talents in socially provided forms; its goals, conditions and possibilities depend on the state and dynamics of society. Moreover, the role of sociocultural communications is growing significantly in the process of creativity. Accordingly, the problem of organizing creativity is not limited to improving state regulation and private initiative (for example, through public-private partnership mechanisms), but requires changing the entire system of social relations. In this situation, it is necessary to take into account the complex formation of the material and spiritual “living space” of a person, to direct efforts towards the implementation of socially sustainable and cost-effective innovative development of the country without a systematic rationalization of the place of business (in particular, foreign business) in public life and, above all, the economic mechanism is impossible. In the process of creativity, a person is guided by ideas about the ideals of Beauty, Goodness, Truth, trying to bring them closer through his achievements. At the same time, the axiological function of social consciousness is involved in the development of social norms and traditions that not only carry out the most important regulatory mission, but also ensure the preservation, reproduction and development of cultural and civilizational worlds. At the same time, spiritual relations, the sphere of morality and morality are not a “superstructure”, but the core of the economy. An atmosphere of trust in society is a necessary element of a healthy social mechanism, including its economic sphere. Not only “the sleep of reason produces monsters”; even more dangerous chimeras can be initiated by immoral intellect. There is something much wider and more absolute in history than a simple balance of selfish interests. It (including its economic component) carries out the moral content, formed by millennia of interaction and cooperation, consent and partnership. The development of the spiritual plan of life activity occurs at the levels of both the individual spiritual and the objectified supra-individual. The social aspect is realized through reflection, both individual and social. The ratio of the actual human, holy and animal principles in a separate individual and in the social existence of any cultural and civilizational world is different. The mobility vector of this balance forms different priorities during creation: both in divine likeness in the production / creation of meanings, and in the animal – in biological reproduction / reproduction. The animal nature is tempted by satiety; the human principle – justice in ensuring the realization of the ideals of freedom, equality and fraternity. And the path of reforms is the direction of strengthening the actual human principle in society, respectively, the humanization of public life, the humanization of socio-political and socio-economic relations. It is not formal constructs, but the quality of life and the possibilities of creativity that determine the progress of the country, and new horizons of development open up where the social structure maximizes the realization of the creative potential of everyone.

Creative activity can be considered as a higher level of adaptation, which is focused not only on the external harmony of a person with the environment, but, above all, on the internal personal harmony of a person, making him able to realize (usually in interaction) his individual potential, not shackling yourself with no limits, norms and restrictions. Active socio-psychological adaptation is carried out precisely when a person strives to influence the social environment. In particular, at the same time, a person realizes his personal benefits from familiarizing himself with the values and methods of social action. Intercultural adaptation is a process of gradual assimilation of norms, culture, values, and patterns of behaviour. At the same time, the success of adaptation presupposes the achievement of social and psychological integration in organic organizational structures without loss of social experience and without distorting public memory. The conditions for the forced strengthening of the features of post-globalism are especially conducive to the formation of sociocultural dynamics based on the methodology and techniques of operating with images. At the same time, the absence of a generalizing vector (providing an automatic evaluation system with the dominance of Tradition or Modern social development models), the loss of the obligatoriness and uniqueness of the main external support and the logic of life can simplify the implementation of multi-vector transformations – up to the formation of conditions for the implementation of shifts in the spirit of the “Overton window”. The aggravation of competition between cultural and civilizational worlds, as well as their economic entities at the turn of the era is aimed both at achieving efficiency and at forming a successful model of self-realization.

Obviously, the priority tasks of participation in the international division of labour are, on the one hand, obtaining elements for the implementation of creativity, on the other hand, the realization of part of its results. At the same time, the very historical moment of forced transformations is a natural manifestation of the pattern of uneven development. When the characteristics of the information boom and the post-global environment are superimposed, an obvious loss of the model (and therefore, a weakening of sovereignty) awaits those who focus on the agricultural and raw materials sector, it is necessary to focus on scientific, educational and industrial complexes as drivers of hyper-industrialization and the transition to high technologies, the latest technical and technological structures and environmentally friendly cycles. In turn, this points to a radical change in the models of organization and incentives. With a public interest in maximizing the creative disclosure of the population, not only the early detection and realization of abilities, the guarantee of accessibility for each means of its development, but also changes in the socio-economic climate are required. Organization and stimulation become the direction of change [22-29].

The vector of the final orientation of social transformations is manifested in a predisposition to a certain orientation of talents, in the preference of a person and the social environment for specific skills. Consolidation of preferences is carried out by a system of personnel work and promotion. Socially responsible are the government and business, which, solving national or commercial tasks, combines economic success with the movement towards general social well-being and environmental safety. The creation of a productive social environment by the state and public institutions today opens up the possibility and provides for the adaptation of both world and domestic (including the Soviet period) achievements and experience. At the same time, the sociocultural environment can be, in particular, prioritized to favour plutocracy, the power of comprador oligarchs, or creativity (primarily spiritual and intellectual) and reasonable initiative, which changes the quality of social responsibility. Under the influence of the level of division of labour, the involvement of spiritual creativity (first of all, scientific-intellectual and artistic-imaginative) in the process of existing social production acquires the features of the dominance of analysis / synthesis, the ratio of universality / functionality. The state and dynamics of the socio-cultural fields of the world produce specific forms of interrelationships between social psychology and social ideology in spiritual life, interweaving of the theoretical and everyday levels of

individual and social consciousness. The intellectual and moral dimensions of social life and practical activity require their adequacy both as the quality of the fundamental methodological foundation of the practical and theoretical assimilation of reality, and the intensity of creative search.

References:

1. Энгельмейер, П.К. (2010). Теория творчества. М.: Либроком.
2. Батищев, Г.С. (1997). Введение в диалектику творчества. СПб.: Изд-во РХГИ.
3. Коршунов, А.М., Гольдентрихт, С.С. (ред.). (1982). Творчество и социальное познание. М.: Изд-во Моск. ун-та.
4. Шедяков, В.Е. (1991). Творчество как фактор единства человека и природы. *Человек. Природа. Современность*: Тез. Всесоюз. науч. конф. Курск, 106-108.
5. Шедяков, В.Е. (2019). Творчество как решающий ресурс развития. *Challenges and prospects for the development of social sciences in Ukraine and EU countries: comparative analysis* / Pyrzyk, I., Rejmak, A., Bida, O., Palinchak, M. (eds.); Cuiavian University in Wloclawek. Riga: Baltija Publishing, 305-318.
6. Селье, Г. (1987). От мечты к открытию. М.: Прогресс.
7. Гиргинов, Г. (1979). Наука и творчество. М.: Прогресс.
8. Видинеев, Н.В. (1978). Материальные формы мышления и общения. Ростов на Дону: Изд-во РГУ.
9. Шедяков, В. (1979). «Людей неинтересных в мире нет!» *Комсомольская правда*, (85 / 16492), 11 апр., 2.
10. Шедяков, В.Е. (1991). Конкретное отношение к человеку – необходимость гуманизации науки и образования. *Гуманизация науки и образования*: Тез. Всесоюз. науч.-метод. конф. Харьков, 101-102.
11. Шедяков, В.Є. (2010). Підвищення організаційної культури у сфері наукової творчості як чинник розвитку суспільства. *Політологічний вісник*: на замовлення Політол. центру при КНУ ім. Т.Шевченка, (45), 62-73.
12. Бузгалин, А.В., Колганов, А.И. (2009). Пределы капитала: методология и онтология. М.: Культурная революция.
13. Шедяков, В.Е. (2017-2018). Ценность жизни и возможность творчества как характеристики общественных изменений. *Екон. вісник Запорізької держ. інженерної академії*, (5 / 11), 11-18; (6 / 18), 34-39.
14. Шедяков, В.Е. (2016). Создание привлекательных условий жизни и благоприятных для творчества предпосылок – цель и условие долгосрочного эндогенного социально-экономического развития при формировании «умного общества». *The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise*: Proceed. of Intern. Scient. Conf. Lisbon, (II), 34-36.
15. Шедяков, В.Е. (2013). Творчество или потребительство, новый Сверхпроект или утрата исторической субъектности? *Творчество как способ бытия свободы*: Матер. XII Междунар. науч. конф. Киев, 210-212.
16. Шедяков, В.Е. (2019). Творит или вытворяет: базовые тренды трансформаций образа жизни. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти*: Матер. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Montreal, 38-40.
17. Шедяков, В.Є. (2015). Формування наукової культури в постсучасних умовах: змістовні, методологічні, організаційні виміри. *Наукові дослідження розвитку світової економіки: пропозиції, теорії: збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук*. Дніпропетровськ, (2), 159-168.
18. Шедяков, В.Е. (2020). Возможности и угрозы для творческой реализации человека в сетевом обществе. *Development of Socio-Economic Systems in a Global Network Environment*: Proceed. of Intern. Scient. Conf. Le Mans, 88-90.
19. Шедяков, В.Є. (2010). Психологія організації наукової творчості. *Соціальна психологія*, (3 / 41), 19-28.

20. Shedyakov, V. (2022). Consolidation without suppression of alternatives: recourse and methodological bases of management. *Transformation of economy, finance and management in modern conditions* / Pawlik, A., Shaposhnykov, K. (eds.). Kielce – Riga: Baltija Publishing, 236-256. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-220>
21. Шедяков, В.Е. (2018). Терпимість к иначемислюю – условие развития. *Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 79-85.
22. Шедяков, В.Е. (2016). Постглобализм и закат вульгарного мультикультурализма. *Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 62-65.
23. Шедяков, В.Є. (2019). Діапазон можливостей і обмеження ефективного стратегічного втручання в соціально-економічні процеси. *Формування ринкових відносин в Україні*, (5 / 216), 98-108. DOI 10.5281/zenodo.3336055
24. Shedyakov, V. (2019). Creation and realization of organizational-management strategy during paradigm transformation. *Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities* / Bezpartochnyi, M. (ed.). Przeworsk: WSSG, (3), 345-364.
25. Шедяков, В.Е. (2015). Осуществление парадигмальных трансформаций и развитие организационно-управленческих отношений. *Економіка, менеджмент та фінанси: аналіз тенденцій та перспектив розвитку*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, (I), 8-11.
26. Шедяков В.Е. (2020). Мягкое управление в разрешении экономических противоречий. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Міжнар. екон. відносини та світове госп-во, (30), 224-228. DOI <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-30-43>
27. Шедяков, В.Є. (2014). Розвиток виробничої демократії і взаємозв'язок рівнів регулятивних можливостей, або Сила єдності – в різноманітті. *Економіст*, (9 / 335), 9-16.
28. Шедяков, В.Е. (2018). Использование регионального своеобразия в комплексе конкурентных преимуществ. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Міжнар. екон. відносини та світове госп-во, (21, 2), 129-132.
29. Шедяков, В.Е. (2020). Кластеры как локомотивы социально-экономического развития. *Cluster Policy of Innovative Development of the National Economy: Integration and Infrastructure Aspects* / Smerichevska, S. (ed.). Poznań: WSPIA, 129-143.

SECTION 15. PHILOLOGY AND JOURNALISM

Nataliia Potapenko

Lecturer at the Department of English Philology
Izmail State University of Humanities, Ukraine

BUZZWORDS IN MODERN ENGLISH AS A COMMON PHENOMENON

The beginning of the XXI century is characterized by the rapid development of various spheres of society, which inevitably affects the nature of modern communicative practice and the linguistic picture of the world as a whole. The level of vocabulary, more than other levels of language (phonetic, grammatical or syntactic), reacts to changes in the socio-political and cultural life of people. Innovations in vocabulary represent a linguistic response to new realities and facts of objective reality, characteristic to a particular period. Moreover, each era highlights a number of words that have social significance and special expressiveness. The analysis of linguistic processes allows to make the assumption that at the moment modern English is experiencing a “neological boom”, a vivid evidence of which is the phenomenon of “buzzwords”.

“Buzz words”, “vogue words”, “fashion words” are words and expressions of current interest, which arise in connection with the need to denote new realia and modern trends, as well as to nominate phenomena already existing in the language, to give words a sense of freshness and novelty.

According to the definition provided in the Macmillan English Dictionary, *buzzwords* are words that have become very popular, especially those words that relate to a particular type or field of activity [3]. R. Callari gives the following definition: “Buzzword is a term meaning words or expressions that, at first glance, should briefly express a complex idea, but in fact are speech stamps created by representatives of a particular profession or business” [4]. The criteria for a word to belong to the category of “fashion words”, in addition to sociolinguistic (frequency) and psycholinguistic (feeling of the novelty and modernity of the word by the speakers), are also reflexive metalinguistic statements that reflect the “sociocultural mood” [4].

As for the vogue word, linguists state that it is, as a rule, a relatively new word, in which “there is some subtle aura, attractiveness of relevance and novelty”.

Based on a variety of studies, the following criteria for the “fashionable” word were identified:

- relative novelty;
- its relevance;
- modernity;
- frequency;
- versatility (mass character, frequency in use, relevance);
- demonstrativeness ;
- creativity;
- correspondence between the aesthetic tastes and needs of a certain part of society [1].

Based on these features, it’s necessary to state that a “fashionable” word is “any unit corresponding to two substantial aspects of a fashionable object – modernity and universality”.

Buzzwords refer to “culturally determined vocabulary”, as they are the names of objects and phenomena that have received a special social significance. A large number of such units are associated with the designation of phenomena and processes in the development of computer technology and the Internet, and, as a result, social phenomena that are directly related or dependent on these areas of knowledge [1].

The appearance of the buzzword is largely determined by the entry into the public life of those groups of people, which, as native speakers, are more focused on jargon than on strict literary norms, which is characteristic of the last decades. The decrease in the level of the speech standard leads to the fact that slang or colloquial units become vogue words in the general language. A buzzword is characterized by an expansion of compatibility, which results in semantic vagueness, even “emptiness” of semantics. The category of such words is not homogeneous in nature: on the one hand, it contains units that have greater figurativeness and emotional richness; on the other – it contains units which reflect the “transit” period of the language [4].

Every year new English words are added to the Oxford Dictionary based on popular culture, social and political issues and technological innovations from around the world. So, it’s necessary to know buzz words which appear in 2022-2023.

Buzz new words penetrate into all spheres of life and human activity. Progress has not left any area unattended. The following words are connected with the area of social media.

Influencer is a person who focuses on money-related topics, e.g. investment or personal finance [6].

The next word is connected with the fear of being without your mobile phone or being unable to use it. This term is *nomophobia*.

Sharent is a parent who regularly uses social media to communicate a lot of detailed information about their child. This word is made up of two words – “share” and “parent” [6].

The next words can be added to the group of fashion adjectives which may be used in daily life.

Awesomesauce – extremely good; excellent.

Hangry – bad-tempered or irritable as a result of hunger [6].

As data professionals, we love aimless hoarding of information, be it for personal use. For that seemingly important data, we keep collecting supporting information that then is never used, only using up server space for no good. It merely occupies space on the cloud because you or your organization has limitless storage capacity. Your data is trash if you don’t have use for it. Just put the data you do not need into the trash. That’s why it’s possible to use such a lexical unit, which became a vogue word – *data trash* [6].

A new buzzword that came to life in recent months, *togglng tax*, refers to the amount of time employees lose when jumping between tabs and apps. According to researchers for the Harvard Business Review, togglng between different applications and tabs during the working day can cost employees five working weeks per year [2].

In addition, in the field of travelling, it’s also possible to find the following word: *slowmadism* has been a trending topic in the world of travel, and refers to a mindset in which one slows down and truly experiences the culture of a place they are traveling to, rather than trying to see as much as possible. With remote work providing opportunities to travel for longer periods of time, this trend goes hand-in-hand with the slow living and sustainability [6].

An important characteristic of “vogue words” is that they serve as “a reflection of the colorful features of our life, important shifts in public consciousness”, since “a fashion word is a word with claims, it often sounds in oral speech, flashes in the press, every now and then coming from a radio or TV” [4]. In other words, these words are socially conditioned, plastic, designate fashionable concepts, reveal the features of the linguocultural picture of the world of native speakers in a certain time period. Also, fashionable words are relevant and modern, frequent, have ameliorative or pejorative appraisal, extended compatibility, semantic vagueness, ambivalence.

The words that have become “vogue” in the past year reflect important trends in the economy, business, politics and everyday life of a person. Buzzwords are a flexible layer of vocabulary that has social and psychological conditionality. These words mean something that has prestige and objective value in the perception of native speakers and reflects the features of the mental picture of the world of native speakers of a given language and culture in a certain period of time [1].

References:

1. Andrea Cornwall, 2007. Buzzwords and fuzzwords: deconstructing development discourse, *Development in Practice*, Taylor & Francis Journals, vol. 17(4-5), pages 471-484.
2. Business Buzzwords Everyone Will Be Hearing More of in 2023. Available at: <https://www.entrepreneur.com/leadership/business-buzzwords-everyone-will-hear-more-of-in-2023/451034>
3. Buzzwords by Macmillan Dictionary – new words in English. Available at: <https://www.macmillandictionary.com/buzzword/>
4. Callary R. Specialists speak. – New York, 2008. – 74 pp.
5. From woke to gammon: buzzwords by the people who coined them. Available at: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/dec/25/woke-to-gammon-buzzwords-by-people-coined-them>
6. The Pocket Dictionary of Buzzwords: 2022 Edition. Available at: <https://thestoryexchange.org/the-pocket-dictionary-of-buzzwords-2022-edition/>

Larysa Chayka
Doctor of Philology,
Professor of Legal Linguistics Department
State Tax University, Ukraine

LEGAL LINGUISTICS: OPPORTUNITIES OF INTRODUCTION INTO LEGAL EDUCATION

Language as a means of communication serves all spheres of socio-political, scientific and cultural life of a person. All thoughts are transmitted by means of language, and they can be comprehended only by already formalized linguistic means.

Language occupies a special place in professional activity. Violation of language rules can provoke a negative reaction or disapproval from ordinary citizens. Gaps in the language knowledge of a lawyer, inaccuracies in his/her speech can lead to misinterpretation of the law.

Language is a system of objectively existing and socially fixed phonetic, lexical and grammatical units correlating conceptual content and typical sound, as well as a system of rules for their use and compatibility¹.

The language has the following social functions: constructive, communicative, emotive, the function of influencing the addressee.

In the legal sphere there is such a thing as the language of law. The language of law is the legal language, the language of various normative legal acts.

Over the recent decades, there has been an intensive growth of researching the legal language, which influenced the emergence of a relatively independent discipline located at the intersection of Linguistics and Jurisprudence – Jurislinguistics or Legal Linguistics.

Legal Linguistics is the study of how language relates to law. The research subject of Jurislinguistics is the legal aspect of the language.

Jurislinguistics is designed to solve a number of problems: principles of legal settlement of verbal conflicts; theoretical study and practical development of legal and linguistic aspects of the state language and the language policy; development of legal language (language of law); terminological, translation and lexicographic support of legal activity; linguistic education of specialists in the field of law; linguistic expertise of legal documents; creation of recommendations for the development of texts of laws and other regulatory legal acts.

Scientists distinguish two types of problems: linguistic problems of law and legal problems of language. The linguistic problems of law include identification of the spoken text by voice signs, identification of the text by its lexico-grammatical structure.

Among the legal issues of the language existence, we can identify five most pressing questions: the problems of the state language, foreign words existence in connection with various kinds of national-state ambitions, renaming, text distortion during publication, using all kinds of linguistic tricks².

First of all, competence of Legal Linguistics includes such problems as determining the status of the legal language in the circle of term systems; identification of the general and the special in the structure and functional purpose of the legal language; description of the specificity of the legal language thinking; establishing the structural and semantic features of the texts of legal documentation; characterization of interlingual equivalence and methods of legal terminology translation; legal discourse analysis; study of a professional linguistic legal personality; research of using legal terminology in other types of discourse; description of the system of legal discourse cultural concepts; comparison of structural and functional properties of legal terms and professional jargon; investigation of the relationship between the specifics of the legal language subject area and the features of the semantics of its units, etc³.

Taking as a basis the theoretical conclusions obtained within the framework of this linguistic discipline, it is possible to develop practical recommendations for the transformation and further improvement of the legal language, as well as increasing the effectiveness of verbal communication in the legal space.

Legal linguistics is designed to study which aspects of natural language are more active in the legal space, which of its features are most clearly expressed:

- in the area of lawmaking;
- in the field of supervision over observance of laws;
- in the environment of ensuring civil rights and freedoms;
- in the course of legal proceedings;
- in other areas.

This can contribute to the solution of not only the legal problems, but also linguistic problems respectively.

Research in these fields should contribute to solving the issues that are on the verge of such areas as law and language: problems of national language policy; legal issues related to the functioning of ethnic languages; legal aspects of choosing the language of instruction in the educational field, etc.

Hence, there is every reason to consider Legal linguistics as an independent science, which should be dealt with by researchers of two fields at least, Law and Linguistics. In addition, Legal Linguistics is an academic discipline that, in our opinion, can be introduced into modern legal education.

The issues of improving the linguistic training of students of high law schools and other educational institutions, which are directly or indirectly related to the training of legal experts, are still relevant today. To no lesser extent, the need for linguistic knowledge and skills for lawyers is also manifested in the field of text interpretation⁴.

Summing up all of the mentioned above, we can conclude that Legal Linguistics is rather a young field of science and therefore there are still many unexplored problems and unresolved issues that can “warm up” students' interest in this subject. After all, a good command of the language of law is one of the most significant components of achieving professional success and career growth. For this reason, there are serious grounds for introducing Legal Linguistics into modern law education everywhere.

References:

1. Ivakina N. N. Professional speech of a lawyer: studies. grant. M.: Norm. 2008. P. 15.
2. Osipov B. I. Language problem of Law and legal problems of language/ *Yurislingvistika-1: problems and prospects*. Barnaul. 1999. P. 58-69
3. Pyzh A.M. Language and Law in the light of Legal Linguistics/*Yurislingvistika-10: Lingvokonfliktologiya and law: the interuniversity collection of scientific works* / Ed. by N. D. Golev and T.V. Chernyshova. Kemerovo; Barnaul: Publishing house Viola. 2010. 452pp.
4. *Yurislingvistika-4: juridico-linguistic disciplines at law, philological and journalistic departments of the higher education institutions: The interuniversity collection of scientific works*. Ed. by N. D. Golev. Barnaul: Publishing house Viola. 2003. 169 pp.

Nataliia Ishchuk

PhD in Pedagogy, Ass. Professor

Ass. Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes

Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

Daria Oryshko

Student, Faculty of Economics

Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

METHODS OF TRANSLATION OF THREE-COMPONENT ENGLISH ECONOMIC TERMINOLOGICAL COLLOCATIONS (BASED ON BOOK “BUSINESS ETHICS” BY WILLIAM H. SHAW)

Introduction. The study and research of translation methods is important for the development and improvement of the quality level of translation. This allows making the translation more accurate, correct and understandable for the reader. In addition, it helps to increase the professional competence of translators and editors who work with texts in a foreign language. The study of translation methods also helps to understand the cultural and linguistic features of different languages and countries, which makes it possible to make more accurate and successful translations, avoid mistakes and misunderstandings. In addition, the study of translation methods is an important element of learning a language and understanding its features and nuances, which helps to improve language competence and promotes the development of intercultural cooperation.

Review of recent publications. Ukrainian scientists who studied and researched methods of translation from English into Ukrainian include I. Frank, L. Naumenko, A. Gordyeyeva, L. Bulakhovsky, O. Ponomariv, O. Sirotyuk, V. Shovkova, and others. Foreign scholars who researched translation methods include Roman Jacobson, Catherine Schlesinger, Norbert Weiner, J. Cutford, P. Newmark, and others. Each of these scholars had their own approaches to translation, studied various aspects of the translation process, and developed their own methods.

The main **objective** of the paper is the study of translation methods is to understand and study the ways in which the content of the text can be transferred from one language to another with maximum accuracy and fidelity to the original. Such studies help to improve translation skills, respectively, ensure the quality of translation and reduce its inaccuracies and errors. In addition, studying translation methods allows you to understand the peculiarities of different languages and cultures and provides an effective communication process between people who speak different languages. The material of the research comprised 150 three-component English economic terminological collocations used in the “Business ethics” written by William H. Shaw.

Result of the research. Translation of words from English to Ukrainian is the process of transferring the meanings of words from one language (English) to another (Ukrainian). This can be useful for understanding texts, communicating with English-speaking people, learning English, and other situations where you need to understand the meaning of English words or expressions. Translation methods are used to transfer the meaning of words, phrases and texts from one language to another.

According to the definition of the famous scientist L. Naumenko, lexical-semantic translation transformations include all ways of translating lexical units (words, and phrases), taking into account variations in their form and meaning [1].

These translation transformations include such translation methods as synonymous substitution, contextual substitution, calque, descriptive translation, transcoding, antonymous translation, compression, decompression, permutation, transposition, concretization of meaning and generalization of meaning.

Three-component terminological collocations found in book “Business ethics” by William H. Shaw can be translated using the following translation methods:

Table 1

Methods of translation of three-component economic terminological collocations

Methods of translation	Examples of economic terms	Number of occurrences
Calque (word-for-word)	<i>temporary retail price – тимчасова роздрібна ціна.; international monetary unit – міжнародна грошова одиниця</i>	35
Permutation	<i>foreign trade balance – баланс зовнішньої торгівлі; credit payments period – строк кредитних платежів</i>	34
The combined method (calque + transcoding)	<i>social entity model – модель соціальної сутності; choice of market segments – вибір сегментів ринку</i>	32
The combined method (permutation + transcoding)	<i>affirmative action programs – програми позитивної дискримінації; economic system diagnostics – діагностика економічної системи</i>	25
Other, less popular methods	<i>balance sheet analysis – аналіз балансу (compression); diffusion of responsibility externalities – дифузія відповідальності зовнішніх ефектів (decompression); active bank operations – активні банківські операції (transposition + transcoding)</i>	24

[created by the authors based on 1]

The pie chart below (Fig. 1) shows the frequency of occurrence of the aforementioned methods of translation of three-component economic terminological combinations.

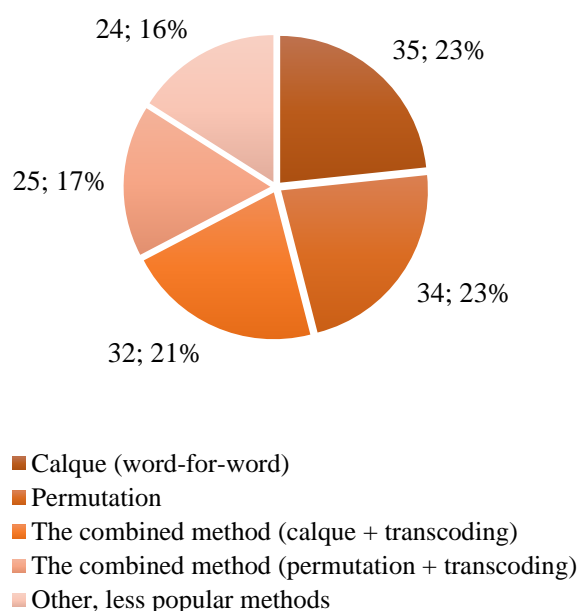

Fig. 1. Frequency of methods used in translating three-component economic terminological collocations

[created by the authors based on 1]

Conclusion. Studying translation methods helps to develop translation skills, provides an opportunity for constant self-improvement, and knowledge of translation methods is a necessary component for professional development. The study methods of translation of 150 three-component economic terminological collocations used in business and economic discourse showed the predominance of such methods: calque (word-for-word) (23%), permutation (23%), the combined method (calque + transcoding) (21%), and the combined method (permutation + transcoding) (17%). Other methods have a low frequency of about 2-4% each, accounting for 16% in total.

References:

1. William H. Shaw (2011). *Business Ethics* (7th ed.). United States of America: San Jose State University.
2. Naumenko, L. P. & Hordieieva, A. Y. (2011). *Praktychnyi kurs perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku = Practical Course of Translation from English into Ukrainian* : navch. posib. Vinnytsia : Nova Knyha.

Kseniia Kugai

Associate Professor of the Department of Philology and Translation
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

OVERCOMING BARRIERS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

In our increasingly interconnected world, effective communication across language barriers has become essential. Whether for business, travel, or personal reasons, the ability to overcome the obstacles of foreign language communication opens up opportunities and fosters intercultural understanding. In this work, we will explore common challenges faced in foreign language communication and provide strategies to overcome these barriers.

Language Proficiency. One of the main barriers in foreign language communication is the lack of proficiency in the target language. Overcoming this challenge requires dedicated effort and practice. Language learners can enrol in language courses, hire tutors, or use language learning apps to improve their vocabulary, grammar, and speaking skills. Consistency and perseverance are key to gradually develop fluency and confidence [2].

Cultural Differences. Language is not solely a means of transferring words. It carries cultural nuances and context. Understanding cultural differences is crucial to effective communication. Immersing oneself in the target culture, learning about customs, traditions, and etiquette can help avoid misunderstandings and build rapport with native speakers. Additionally, being open-minded and respectful towards cultural differences fosters better intercultural communication.

Nonverbal Communication. Nonverbal cues such as body language, facial expressions, and gestures play a significant role in communication [1]. However, these cues can vary greatly across cultures and may lead to misunderstandings. To overcome this barrier, it is important to learn about nonverbal communication norms in the target culture. Paying attention to the context and observing how native speakers use nonverbal cues can help bridge the gap and enhance understanding.

Patience and Active Listening. In foreign language communication, it is important to practice patience and actively listen to others. Speaking slowly and clearly can facilitate comprehension for non-native speakers. Similarly, active listening involves giving full attention, asking clarifying questions, and paraphrasing to confirm understanding. Cultivating patience and being attentive demonstrates respect and promotes effective communication.

Technology and Translation Tools. Advancements in technology have revolutionized language communication. Online translation tools, language learning apps, and language exchange platforms facilitate real-time translation and language practice. While these tools can be helpful, they should not replace the effort to learn and understand the target language. They can, however, serve as valuable aids in overcoming language barriers, particularly in initial stages of learning [3].

Conclusion. Overcoming the barriers of foreign language communication is a challenging yet rewarding endeavour. By dedicating time to language learning, understanding cultural nuances, and practicing active listening, people can enhance their ability to communicate across language boundaries. Embracing patience and utilizing technology as a supplement can further facilitate effective communication. Ultimately, by breaking down language barriers, we can foster connections, promote understanding, and build a more inclusive and interconnected global society.

References:

1. Cherry, K. (2023). Types of Non-verbal Communication. *Verywellmind*. Retrieved from <https://www.verywellmind.com/types-of-nonverbal-communication-2795397>
2. Communication Barriers. *Communicationtheory.org*. Retrieved from <https://www.communicationtheory.org/language-barriers-in-communication/>
3. Coviello, D. (2021). Translation Technology Tools. *Espressotranslations*. Retrieved from <https://www.espressotranslations.com/translation-technology-tools/>

Кисельова Анастасія Олексіївна

здобувач вищої освіти факультету філології та журналістики
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Науковий керівник: Король Лариса Леонідівна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ СОЦОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ МУЛЬТИМЕДІЙНИМИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ

***Анотація.** У статті проведено опис експериментального дослідження формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів на заняттях англійської мови. За результатами формувального експерименту доведено ефективність формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання.*

Постановка проблеми. Вивчення англійської мови не обмежується лише граматикую та лексикою. Розуміння соціокультурного контексту, традицій, цінностей та норм, пов'язаних з англомовними країнами, є важливим складником ефективного володіння мовою. Мультимедійні засоби дозволяють учням старших класів поглиблювати своє розуміння соціокультурних аспектів, відтворюючи реальні життєві ситуації та культурні практики [1]. Навчання англійської мови передбачає розвиток навичок комунікації [3, с. 190]. Мультимедійні засоби надають можливості для візуального, аудіального й інтерактивного сприйняття мови [2]. Вони створюють реалістичні ситуації комунікації, де учні можуть вправлятися у вмінні реагувати на мовні та культурні особливості спілкування. Використання мультимедійних засобів у навчанні дозволить створити цікаву та захопливу атмосферу, що сприятиме активному залученню учнів до вивчення мови, оскільки учні можуть бути зацікавлені вивченням мови, сприймаючи матеріал через різноманітні мультимедійні формати: відео, аудіо, графіку тощо. Це допоможе підтримувати мотивацію та позитивне ставлення до навчання на уроках англійської мови.

Мета статті – опис та аналіз результатів експериментального дослідження проблеми формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання.

Виклад основного матеріалу. Експеримент проводився з метою дослідження рівня сформованості в учнів старших класів англійськомовної соціокультурної компетентності за допомогою мультимедійних засобів навчання.

Основою нашого дослідження стала експериментальна робота, яка складалася з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного. У рамках формувального експерименту розглянуто весь комплекс методів дослідження, що дозволяють забезпечити доказову та науково-об'єктивну перевірку результатів дослідження. Експериментальна робота здійснювалася на базі середньої загальноосвітньої школи м. Полтава з 2022 по 2023 рр. У дослідженні взяли участь учні 10-х та 11-х класів у кількості 117 осіб.

Завданнями експерименту було:

1) виявлення рівня англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів;

2) пошук оптимальних можливостей комплексної інтеграції та реалізації педагогічних умов формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів;

3) перевірка ефективності педагогічних умов формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів за допомогою мультимедійних засобів навчання.

За результатами першого завдання формувального експерименту було проаналізовано результати опитування для виявлення рівня англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів. Після проведення аналізу встановлено, що у вибірці школярів контрольної групи 53,45% учасників мають середній рівень англійськомовної соціокультурної компетентності. 3,45% респондентів мають високий рівень англійськомовної соціокультурної компетентності, 43,10% – низький (рис. 1).

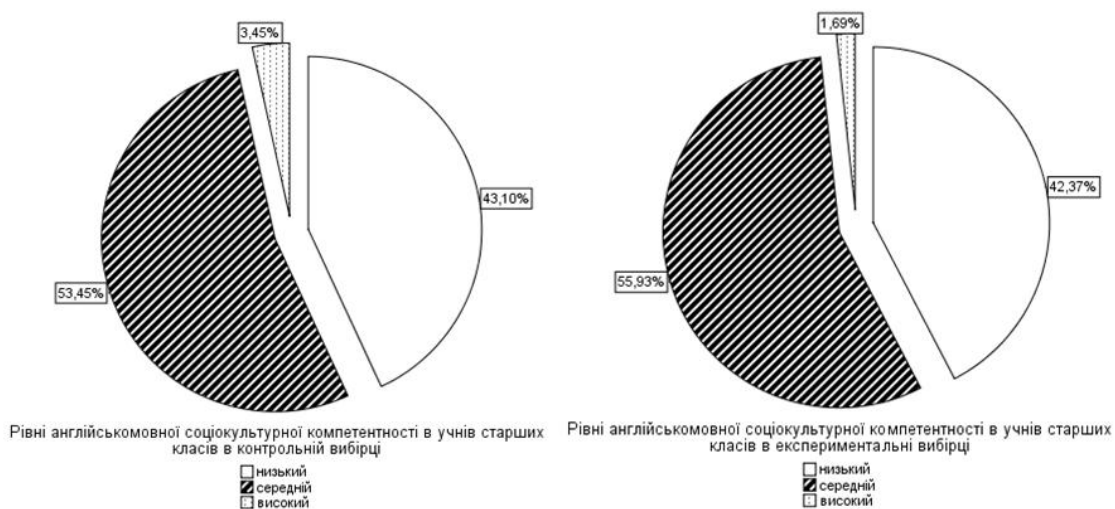

Рис. 1. Розподіл рівнів англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів в контрольній та експериментальній групах на констатувальному етапі експерименту

Схожі результати засвідчила вибірка експериментальної групи: 55,93% – середній рівень сформованості англійськомовної соціокультурної компетентності; 1,69% – високий рівень; 42,37% – низький рівень.

На основі отриманих результатів, підтверджено необхідність застосування педагогічних умов формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів за допомогою мультимедійних засобів навчання.

За результатами реалізації другого завдання було сплановано формувальний експеримент, який полягав у проведенні занять англійської мови із використанням матеріалів та їх представлення через різноманітні мультимедійні формати (відео, аудіо, графіка тощо). Загальний обсяг тривалості формувального етапу експерименту складав 40 академічних годин.

Для реалізації третього завдання була здійснена математико-статистична перевірка ефективності педагогічних умов формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів за допомогою мультимедійних засобів навчання.

Усі статистичні виміри та обрахунки здійснювалися за допомогою IBM SPSS Statistics 20 з використанням методів описової статистики, а для визначення статистично значимих відмінностей було використано t-критерій Стьюдента для парних вибірок, щоб дізнатись, чи за допомогою мультимедійних засобів навчання відбулися зміни показників англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів.

Встановлено, що між показниками англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів в експериментальній групі на констатувальному ($M = 30,00$; $SD = 3,77$) та контрольному етапах ($M = 39,92$; $SD = 7,90$) є статистично достовірні відмінності [$t(58) = 8,71$; $p \leq 0,001$]. Тоді як між показниками англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів у контрольній групі на констатувальному ($M = 29,19$; $SD = 3,73$) та контрольному етапах ($M = 28,78$; $SD = 4,15$) статистично достовірні відмінності відсутні [$t(57) = 0,92$; $p = 0,36$]. Ці результати візуалізує рис. 2.

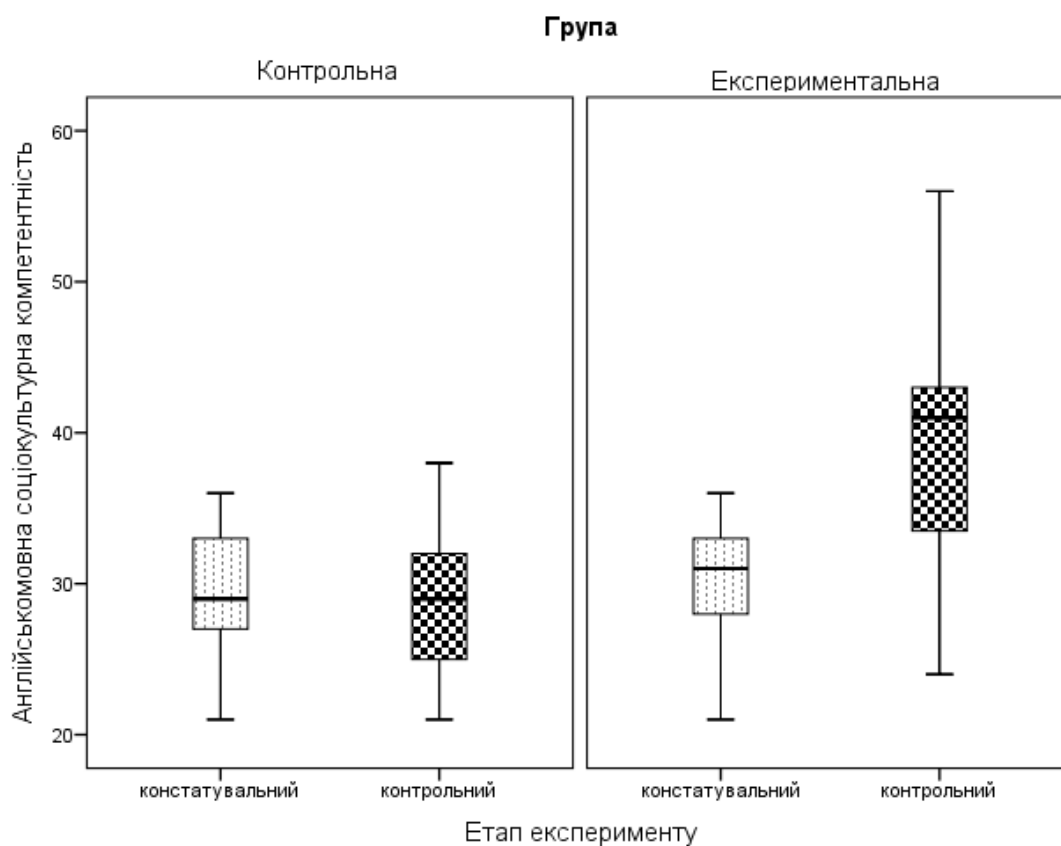

Рис. 2. Розподіл показників англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів в контрольній та експериментальній групах на констатувальному та контрольному етапах експерименту

Отже, за результатами проведеного формувального експерименту можна зробити висновок про ефективність застосування педагогічних умов формування англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів за допомогою мультимедійних засобів навчання на уроках англійської мови. Зміни у показниках англійськомовної соціокультурної компетентності в учнів старших класів в експериментальній групі є позитивними та демонструють кращі результати, аніж до проведення формувального етапу експерименту в експериментальній групі.

Висновки. Позитивні результати у зміні показників англійськомовної соціокультурної компетентності учнів в експериментальній групі підтвердили

правомірність висунутих припущень, згідно з якими розвиток соціокультурної компетенції учнів на заняттях з англійської мови за допомогою мультимедійних технологій буде більш ефективним. Відтак застосовані у дослідженні методи достовірно підтвердили ефективність розглянутої моделі розвитку англійськомовної соціокультурної компетенції учнів на заняттях англійської мови мультимедійними засобами навчання.

Список використаних джерел:

1. Грабар Н. Мультимедійні технології та їхній вплив на комунікацію в освіті. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 6. С. 20–22.
2. Денисенко С. Н. Про значення зовнішньої форми подання навчальної інформації засобами мультимедіа в інноваційних освітніх ресурсах. *Journal of Information Technologies in Education (ITE)*. 2011. № 10. С. 188–192.
3. Петрик Л. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов : дис ... канд. пед. наук (доктора філософії): 13.00.04. Київ, 2020. 285 с.

Тирон Олена Миколаївна

канд. психол.наук,
доцент кафедри психології та суспільно-гуманітарних дисциплін
Державний університет інфраструктури та технологій, Україна

З ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ З ПСИХОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

З метою активного входження в Європейський простір освіти, багато вищих навчальних закладів в Україні запроваджують викладання окремих фахових дисциплін англійською мовою. Науковці наголошують на різниці між викладанням англійської мови професійного спрямування (English for Specific Purposes) та викладанням фахових дисциплін англійською (English as Medium of Instruction) [1], [2].

Мета нашої статті - поділитися досвідом викладання фахової дисципліни з психології «Психологія комунікацій в організації» англійською мовою.

Першою задачею викладача було правильний вибір навчального матеріалу. Постало питання – перекладати лекції на англійську чи використовувати автентичні матеріали. Ми надали перевагу автентичним авторам – 1) Thomas Jay.C. Specialty Competencies in Organizational and Business Consulting Psychology; 2) Forsyth P. with Kay F. The Art of Successful Business Communication; 3) Hartley P., Bruckmann C.G. Business communication [3],[4],[5].

Тоді постало друге питання – доступність навчального матеріалу. Для досягнення доступності необхідно враховувати рівень володіння англійською здобувачів вищої освіти. Тож тексти були адаптовані та доповнені відео, малюнками та іншими ресурсами з інтернету. Ну і третє питання – це підготовлений викладач психології із вільним володінням англійською мовою. На щастя, в нашому навчальному закладі є викладачі з подвійною освітою – психолога та викладача англійської. Пройшов рік викладання, і ми готові зробити висновки з метою удосконалення нашої викладацької діяльності.

Методи та результати дослідження

Дослідження проведено в Державному університеті інфраструктури та технологій (Київ) викладачами кафедри психології та суспільно-гуманітарних дисциплін. Мета дослідження - пошук шляхів підвищення ефективності викладання фахових дисциплін з психології англійською мовою.

В дослідженні взяли участь 20 здобувачів вищої освіти Освітньо-професійних програм «Практична психологія» та «Психологія бізнесу», другий рік навчання. Етапи дослідження: 1) підготовка навчального матеріалу; 2) індивідуальні та групові бесіди із респондентами про мету викладання дисципліни «Психологія комунікацій в організації»; 3) проведення лекцій та семінарських занять; 4) опитування учасників навчання.

Питання, які нас хвилювали:

Чи розуміють студенти які здобутки такого викладання? Чи не розчарувались вони? Чи готові вони продовжити таку практику викладання?

В таблиці 1 ми надаємо питання опитування, яке проводилось після заліку. Опитування проводилось анонімно, ми не збирали електронні адреси, нас цікавили щирі відповіді. Також з метою отримати валідні результати, ми не маніпулювали порядком питань, щоб учасники опитування прийшли до бажаних нам висновків.

Таблиця 1

Зміст опитування учасників навчання фахової дисципліни з психології англійською мовою

№	Питання
1	Чи корисна дисципліна «Психологія комунікацій в організації» для Вашої майбутньої професії?
2	Я вважаю, що для повного опанування професією окремі навчальні дисципліни корисно вивчати англійською мовою.

Продовження табл. 1

№	Питання
3	Як глибокі знання предмету зі спеціальності англійською знадобляться Вам в майбутньому?
4	Що було найбільш складним при вивченні професійної дисципліни англійською мовою?
5	На заняттях мені було нудно/весело/цікаво/стресово
6	Я розумію мету викладання спеціальної дисципліни англійською мовою
7	Я готовий/ готова продовжити практику вивчення однієї дисципліни з професійної підготовки англійською мовою наступного року

Інтерпретація результатів опитування

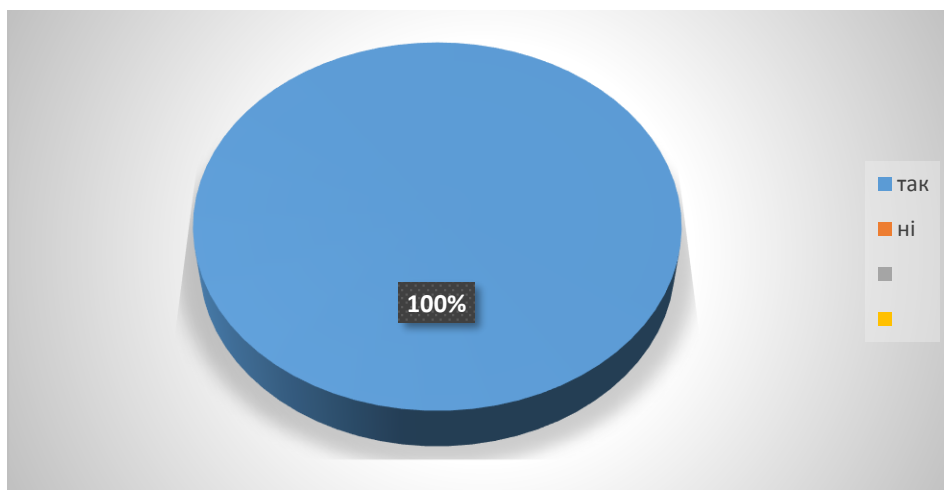

Рис. 1. Чи корисна дисципліна «Психологія комунікацій в організації» для Вашої майбутньої професії?

Фокусом нашого опитування є саме викладання фахової дисципліни англійською мовою, тому ми мали з'ясувати ставлення респондентів до самої дисципліни, щоб негативне ставлення не стало фактором впливу на питання, які нас хвилювали. Як бачимо на малюнку 1, всі учасники відповіли «так».

Проаналізуємо тепер питання, чи розуміють студенти як вони в майбутній професійній діяльності зможуть використовувати здобуті знання. Варіантів відповіді було кілька, тому ми бачимо в діаграмі розуміння практичних результатів та можливості використання здобутих знань.

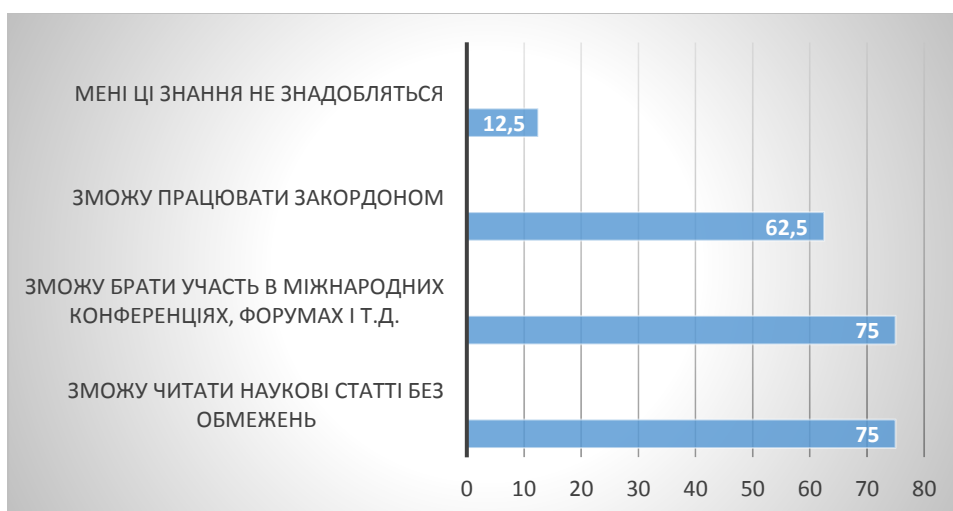

Рис. 2. Як глибокі знання предмету зі спеціальності англійською знадобляться Вам в майбутньому?

Далі доцільно проаналізувати труднощі навчання.

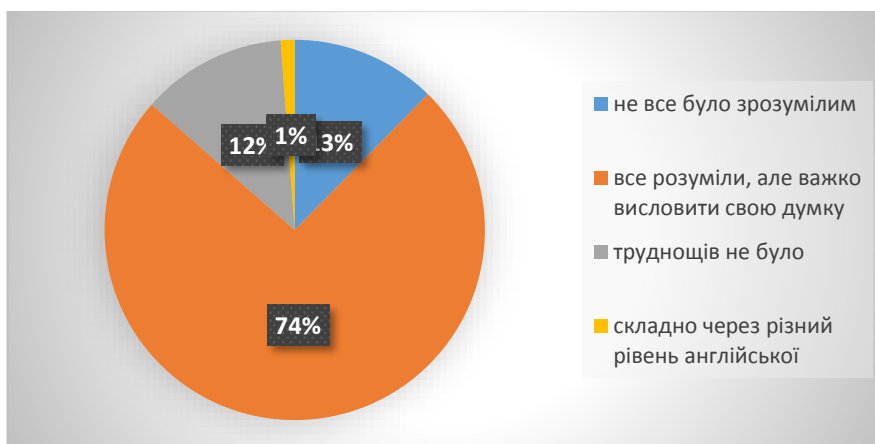

Рис. 3. Що було найбільш складним при вивченні дисципліни «Психологія комунікацій в організації» англійською мовою.

Як ми бачимо з діаграми, головні труднощі пов'язані з рівнем володіння англійською мовою. Складно було тим, чий рівень недостатній, а «нудно» чекати їх відповідей тим, чий рівень вищий. Внесок викладача видно на наступному малюнку 4. Питання також було з кількома варіантами вибору, і 100% відсотків учасників навчання фахової дисципліни відповіли, що їм було цікаво, і навіть весело.

Рис. 4. Атмосфера на заняттях

Наступні три питання показують деякі невідповідності між сприйманням викладання фахової дисципліни англійською мовою та готовністю продовжувати цю практику. Так 100% учасників опитування висловили розуміння мети такого викладання.

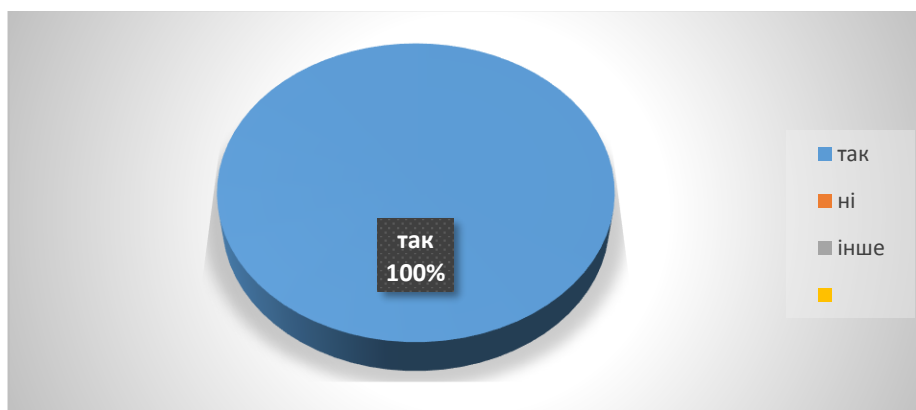

Рис. 5. Я розумію мету викладання окремих фахових дисциплін з психології англійською мовою

Але розуміючи мету, третя частина опитаних не вважають що для повного опанування професією окремі навчальні дисципліни корисно вивчати англійською мовою. Чому такий дисонанс? Є думка, що це через небажання долати труднощі. Так, необхідно підвищувати рівень англійської, складніше виконувати домашні завдання, складніше проявляти себе на заняттях. Навантаження більше, ніж цей самий предмет рідною мовою. Мабуть, невістачає мотивації. Треба продумати, як перебудувати мислення студентів.

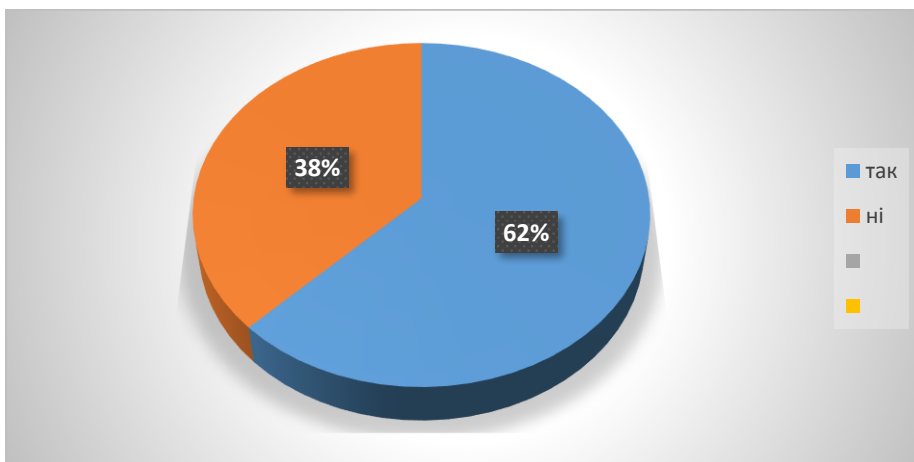

Рис. 6. **Я вважаю, що для повного опанування професією окремі навчальні дисципліни корисно вивчати англійською мовою**

Ну і останнє питання, яке для викладача перше, чи готові його студенти продовжувати навчання англійською мовою. Так, дві треті готові, але все ж одна третя учасників опитування не готові.

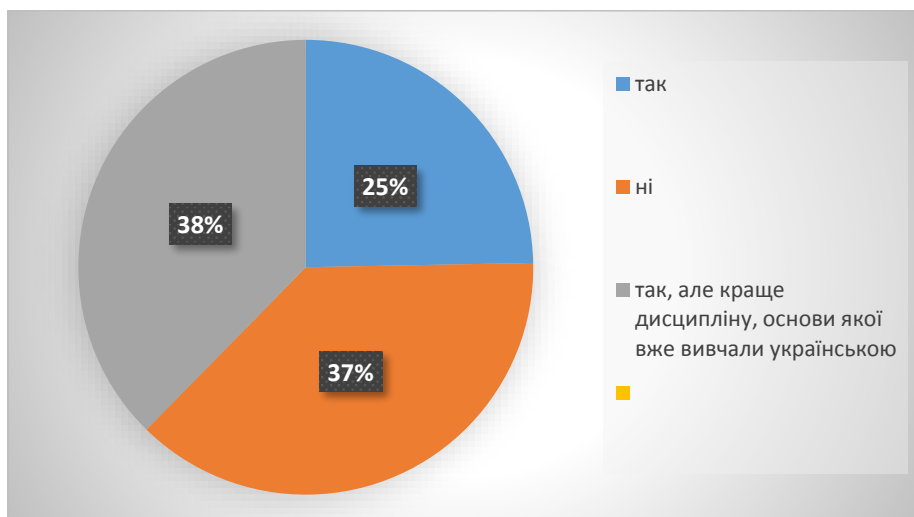

Рис. 7. **Я готовий/готова продовжувати практику вивчення однієї фахової дисципліни з психології англійською мовою наступного року**

Висновки

Труднощі відчували під час викладання дисципліни «Психологія комунікацій в організації» як викладач, так і учасники навчання. Згладжували ці труднощі гнучкою корекцією навчального матеріалу, створюючи позитивну атмосферу на занятті, дозволяючи переходити на рідну мову, коли є цікаві думки, але важко висловити. Результати дослідження показали, що здобувачі вищої освіти розуміють мету викладання фахових дисциплін англійською мовою та як вони зможуть використовувати здобуті знання у

майбутній професійній діяльності, але одна третя досліджуваних не готові долати труднощі такого навчання. Позитивним є рішення навчального закладу збільшити кількість годин (ESP) – Англійської професійного спрямування, що дозволить значно підвищити ефективність проведення (EMI) – Англійської як засобу викладання фахової дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Бабушко, С. Р., Соловей Л. С. Викладання профільних фахових дисциплін англійською мовою у ЗВО України. Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів : матеріали XI Міжнародного науково-методологічного Інтернет-семінару (19 травня 2022 р.). — Київ-Хмельницький: «Термінова поліграфія», 2022. — С. 12-15.
2. Bortnyk S. B. ENGLISH AS A MEDIUM OF INSTRUCTION: CHALLENGES FOR TERTIARY LECTURERS. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, series Philology. Social Communications*. 2019. Vol. 3, no. 1. P. 96–101. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-1/18>
3. Thomas Jay.C. Specialty Competencies in Organizational and Business Consulting Psychology.- USA: Oxford University Press, 2020.-234p.
4. Forsyth P. with Kay F. The Art of Successful Business Communication.- UK: The Institution of Engineering and Technology, 2008.- 184 p.
5. Hartley P., Bruckmann C.G. Business communication. - USA: Taylor & Francis e-Library, 2007.- 399 p.

Колесниченко Нікіта Олегович

здобувач вищої освіти II рівня 1 року навчання юридичного факультету
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Яцишин Наталія Пилипівна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

КАЛЬКУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ПРИЙОМІВ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Розглянуто спосіб калькування у перекладі. Охарактеризовано калькування як один із найважливіших прийомів перекладу юридичних термінів. Проаналізовано місце калькування серед інших способів перекладу, його визначення, поширеність і значення. Наведено приклади калькування.

Науковець Долинський Є.В. серед основних способів перекладу юридичних термінів розрізняє: 1) використання повного україномовного еквіваленту; 2) запозичення та додавання, яке полягає у запозиченні латинської одиниці і розкритті її значення за допомогою повного україномовного еквіваленту: non-grata – персона non-грата; 3) описовий переклад; 4) транскрибування; 5) транслітерація; 6) калькування [1, с. 59].

Коваленко А.Я. серед основних способів виділяє: (а) калькування – «переклад англійського слова або словосполучення за його частинами з наступним складанням цих частин»; (б) транскрибування; (с) переклад за допомогою використання родового відмінку та (d) різних прийменників і (е) описовий спосіб [2, с. 263-264].

Значення калькування, як одного із прийомів перекладу юридичних термінів, полягає в його поширеності внаслідок особливостей останніх.

Так, Бойко Ю.П. вказує, що особливістю юридичної термінології є велика кількість простих слів, які не є термінами. Виходячи з цієї особливості, близько 70% проаналізованих нею термінів перекладались калькуванням або ж за допомогою родового відмінку [3, с. 9].

Якщо вести мову конкретно про калькування, то згідно дослідження Згурської В.Г., калькування виявляється другим за частотністю використання у процесі перекладу юридичної лексики способом (31%) [4, с. 539].

Логінова Л.В. переконана, що очевидна нестача юридичних відповідників в українській мові змушує юристів калькувати більшість термінів, зокрема, назв професій. Так, в українській мові з'явилися терміни солісітер, баристер, аторней, які, у свою чергу, потребують додаткового тлумачення [5, с. 76].

Перевагою прийому калькування є стислість та простота отриманого за його допомогою еквівалента та його однозначна співвіднесеність з вихідним словом, яка доходить до повної оборотності відповідності. Необхідно зауважити, що калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові [4, с. 540].

Калькування терміну розглядається Долинським Є.В. як заміна частин лексичної одиниці словниковими відповідниками [1, с. 60], а Карабан В.І. пояснює, що калькуванням називають відтворення комбінаторного складу слова або словосполучення, при якому складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу з наступним складанням перекладених частин без будь-яких змін» [6, с. 23]

Цезар А.Р. наводить визначення прийому калькування як перекладу англійського слова чи словосполучення поетапно, тобто перекладу окремих частин з подальшим їх поєднанням, і наводить такі приклади, як: multiple accredit – множинне акредитування; accomplice of attempt – співучасник у замаху; according to law – у відповідності до закону [7, с. 200-201].

Як вказує Згурська В.Г., цей прийом перекладу термінів полягає в тому, що коли відповідником простого чи (частіше) складного терміна мови оригіналу в мові перекладу вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику. Наприклад: deprivation of life – позбавлення життя, legal status – правовий статус, execution of judgment – виконання вироку, competent court – компетентний суд, legal expertise – правова експертиза, propaganda for war – пропаганда війни. У цих прикладах українські відповідники утворені вибором першого словникового відповідника кожного з компонентів [4, с. 539].

Григоренко Н.М. детально роз'яснює такі приклади калькування:

1. При перекладі двослівний термін Suspended sentence, обидва компоненти якого є словами загальноживаної лексики, що в сполученні дають термін, використовується прийом калькування. Визначальним є те, що слово sentence тільки в межах галузі юриспруденції й у межах цього словосполучення набуває значення «вирок», а Suspended sentence – «умовний вирок» [8, с. 106].

2. Public Order Act - трикомпонентний термін, усі компоненти якого - слова загальноживаної лексики, що дають у сполученні термінологічну одиницю. Значеннєвий зв'язок між словом Act і групою слів Public Order виражений граматичним зв'язком прилягання, і при перекладі використовується калькування. Public Order Act - акт суспільного порядку [8, с. 106].

При цьому варто вказати також, що, як зазначає Долинський Є.В., під час перекладу юридичних термінів калькування може поєднувати елементи транскрипції або транслітерації, тобто бути частковим калькуванням, або бути повним дослівним перекладом, тобто бути повним калькуванням. Наприклад, juridical process – юридичний процес; operating budget – операційний бюджет; capital project – капітальний проект [1, с. 60].

Висновки. Калькування належить до основних способів перекладу юридичних термінів (31% частотності використання), що пояснюється нестачею юридичних відповідників в українській мові, а також особливостями юридичної термінології, адже в ній є багато простих слів, які не є термінами. Калькування – це заміна частин лексичної одиниці словниковими відповідниками, переклад окремих частин з подальшим їх поєднання. Під час перекладу юридичних термінів калькування може поєднувати елементи транскрипції або транслітерації (часткове калькування) або бути повним дослівним перекладом (повне калькування). Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові

Перевагою прийому калькування є стислість та простота отриманого за його допомогою еквівалента та його однозначна співвіднесеність з вихідним словом, яка доходить до повної оборотності відповідності.

Список використаних джерел:

1. Долинський Є. В. Особливості перекладу англійської юридичної термінології. Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХНУ, 2019. – Вип. 17. – С. 57-61.
2. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад 2-е вид., виправл. – Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.

3. Бойко, Ю.П. Долинський Є.В. Особливості перекладу англійської юридичної термінології в офіційно-діловому мовленні. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2021. – Вип. 21, т. 2. – С. 5-11.
4. Згурська В.Г. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови у рамках україномовного перекладу. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2010. — Вип. XXIII, ч. 2. — С. 535-542.
5. Логінова Л.В., Осадча М.О. Особливості перекладу англійської юридичної термінології. // Філологічні студії. – 2022. – С. 73.
6. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Київ : TEMPUS, 1999. 317 с.
7. Цезар А.Р. Особливості перекладу юридичної термінології. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів: [у 2-х т.]. Т. 2 (м. Київ, 4-7 квітня 2017 р.). Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2017. – 374 с.
8. Григоренко, Н. М. "Особливості перекладу юридичних багатокомпонентних термінів." Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах 23 (2011): 104-110.

Покусаєв Микита Юрійович

здобувач вищої освіти гуманітарно-правового факультету
Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

Науковий керівник: Медведь Олена Вікторівна

доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ПРИЧИНИ ПОЯВИ ІНШОМОВНИХ СЛІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АВІАБУДІВНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Авіаційний дискурс знаходиться у фокусі дослідження багатьох науковців. Визначаючи поняття авіаційного дискурсу, Х. В. Бондар зазначає, що під цим поняттям можна розуміти ті чи інші тексти, що пов'язані зі сферою авіації [1].

До текстів авіаційного дискурсу можна віднести:

- 1) тексти сфери цивільної авіації;
- 2) тексти сфери військової авіації;
- 3) тексти авіаційного радіообміну (авіаційний радіотелефонний дискурс).

І. В. Усова зазначає, що до лінгвістичних особливостей авіаційного дискурсу можна віднести:

- 1) лаконічність;
- 2) однозначність;
- 3) відносна свобода побудови висловлювань;
- 4) типова фразеологія;
- 5) широке використання авіаційної термінології;
- 6) уникання багатослів'я;
- 7) використання нестандартних мовних одиниць у нестандартних ситуаціях;
- 8) тематичне спрямування змісту авіаційного дискурсу [2, с. 264].

Наразі, терміни є одним з основних способів мовного вираження спеціальних понять. Вони створюються для того, щоб стати засобами спілкування у процесі професійно-наукової діяльності та оптимізувати розвиток людського пізнання. В рамках традиційного термінознавства, терміни розглядаються як незалежні від мови сутності, утворення, які набувають форми та існують поза мовою. Формування терміну повинно відповідати ряду принципів, які вважаються необхідними для уникнення багатозначності спеціалізованого дискурсу.

Список використаних джерел:

1. Бондар, Х. В. Дистинктивні ознаки англomовного авіаційного дискурсу радіообміну [Електронний ресурс] / Х. В. Бондар. – Режим доступу до ресурсу : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://eprints.zu.edu.ua/28137/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80.pdf>.
2. Усова, І. В. Англійська авіаційна фахова мова: становлення, загальні особливості та специфічні ознаки / І. В. Усова // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. – Сер. : Філологія. Журналістика, 2022. – №33. – С. 264–271.

SECTION 16. PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

Воропаєва Тетяна Сергіївна

кандидат психологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Авер'янова Ніна Миколаївна

кандидат філософських наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Бойко Світлана Миколаївна

кандидат філософських наук, старший дослідник

Науково-дослідний інститут українознавства, Україна

ІНТЕГРАТИВНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕРНОЇ НАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ

***Анотація:** У статті аналізуються основні етапи українського націєтворення та процес становлення й розвитку української модерної нації європейського типу. Теоретико-методологічною основою цього дослідження є інтегративний підхід. Розглядаються також головні особливості, передумови та перешкоди на шляху становлення української модерної нації європейського типу.*

Проблема становлення і розвитку української модерної нації європейського типу є надзвичайно актуальною і невідкладною, оскільки наукове осмислення подібних питань диктується нагальними потребами Української держави, а також необхідністю оптимальної реінтеграції населення окупованих територій після завершення російсько-української війни.

Вивчення науковою групою «Етнологія» Центру українознавства КНУ імені Тараса Шевченка процесів націєтворення та особливостей формування української модерної нації європейського типу розпочалось у 2000 році і відбувалось у межах науково-дослідної теми «Дослідження проблем українознавства в системі сучасних загальносвітових тенденцій розвитку націєтворчих концепцій» (№ 2000Б-010) та науково-дослідницької програми Центру українознавства філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка «Дослідження соціокультурних перетворень в історичному досвіді та сьогоденні української спільноти» (№ 06БФ034-01). Дослідження процесу становлення і розвитку української модерної нації та специфіки розгортання українських націєтворчих процесів здійснювалось нами з урахуванням праць таких відомих вчених, як Б. Андерсон, Д. Армстронг, Ф. Барт, О. Бауер, М. Вебер, Е. Гобсбаум, М. Грох, С. Гутнер, Н. Гутнік, Е. Геллнер, Г. Гроцій, Р. Девіс, Р. Дженкінс, К. Дойч, Е. Дюркгейм, Р. Емерсон, Е. Еріксон, А. Капелер, Г. Кон, В. Коннор, Ф. Майнеке, М. Мід, С. Московічі, К. Реннер, Дж. Ротшільд, Г. Сетон-Вотсон, Е. Сміт, Л. Снайдер, Г. Теджфел, Дж. Тернер, М. де Унамуно, Ю. Хабермас, М. Хаген, Е. Хобсбаум, Б. Шейфер, а також публікацій українських

дослідників: В. Барана, О. Бочковського, І. Варзара, Я. Грицака, Я. Дашкевича, І. Дзюби, О. Забужко, Л. Залізняка, Я. Ісаєвича, Г. Касьянова, З. Когута, І. Кресіної, В. Крисаченка, В. Кулика, І. Лисяк-Рудницького, В. Лісового, О. Майбороди, Г. Півторака, А. Пономарьова, Б. Попова, В. Потульницького, М. Розумного, Т. Рудницької, В. Сергійчука, Ф. Сисина, В. Смолія, В. Старосольського, М. Степика, О. Шморгуна, Р. Шпорлюка, В. Щербаківського, Н. Яковенко та ін. [3; 5; 6; 11; 13; 12; 13; 16; 17; 19].

Відомо, що західні вчені досліджують етнонаціональні проблеми, в основному, в рамках трьох підходів [6, с. 3–27; 18; 19, с. 3–17; 20; 21]: **примордіалізму** (переніалізму), **модернізму** (в якому представлені інструменталістська, або ситуаціаністська, і комунікативна теорії нації) та **конструктивізму**. Прихильники **примордіалізму** (Е. Шилз, К. Гірц, В. Коннор, Р. Уоллес, Е. Вулф, Дж. Симпсон, Дж. Йінгер та інші) віддають перевагу антропологічним, біологічним, культурним та мовним аспектам етногенезу, вони вважають, що етнічна група є феноменом, в основі якого лежать біологічні та генетичні складники, що етнічні групи базуються на культурній єдності, що етнічні зв'язки є споконвічними, що об'єктивні чинники націєтворення (етнічне походження, територія, мова) є самодостатніми. Представники однієї групи примордіалістів розглядають етнічність як природно-біологічний феномен, представники іншої групи роблять акцент на культурно-історичній природі етнічності. **Модерністи** (Г. Кон, Б. Андерсон, Е. Гелнер, Е. Гобсбаум, Ж. Ротшільд, Ж. Девос, Л. Романуччі, Дж. Бентлі та ін.) віддають належне соціальному та економічному детермінізму, вони вважають, що нація є продуктом модерної епохи, обличчя якої визначили Промислова та Французька революції, що вирішальну роль у формуванні етнічної чи національної свідомості відіграють суб'єктивні, “інструментальні” чинники (домінуючою є теза про те, що нація утворюється внаслідок рішення утворити націю). Модерністів умовно поділяють на дві школи: перша робить наголос на економічних передумових виникнення націй, а друга – на політичних та ідеологічних. **Конструктивісти** (К. Янг, П. Бергер, Т. Лукман та ін.) вважають, що етнічність – це швидше “сконструйованість”, ніж “данність”, що народні традиції виникли не в далекому минулому, а були “винайдені” в досить недавні часи. Конструктивісти переоцінюють значущість свідомої діяльності людей в процесі виникнення етнічних спільнот, оскільки вбачають природу етнічності виключно у сфері індивідуальної свідомості, яка “конструює” етнічну ідентичність в залежності від соціально-економічних та політичних інтересів (подібні явища у певних умовах соціального розвитку суспільства дійсно мають місце, але така абсолютизація може призвести до втрати будь-яких об'єктивних етнічних характеристик). **Постмодерністський** підхід у націології (деякі представники якого стверджують, що етноси і нації існують виключно у головах етнографів) не є дуже впливовим, оскільки межа між “модерністю” та “постмодерністю” є умовною, а в постмодерному просторі також спостерігаються “спалахи” націєтворення та спроби інституалізації тих націй, які в попередні часи не спромоглися збудувати власну державність.

Радянська теорія етносу була не науковою теорією, а, скоріше, ідеологічною доктриною, і саме це змушувало радянських етнографів наповнювати конкретним емпіричним та історичним матеріалом так звану “тричленну” теорію племені, народності та нації, яка прив'язувалася до п'яти відомих формацій. Марксистсько-ленінське суспільствознавство не виробило належного категоріального апарату для схоплення таких глобальних феноменів як національна ідея, національна держава, національна спільнота, національні почуття, національний характер, національний дух, а поняття “націоналізм” було перетворене на “термін-монстр”, вся філософська, політологічна, історична та культурологічна проблематика, яку охоплювало це поняття була списана “за відомством” “буржуазного націоналізму” [12, с. 6]. Заплутане в національному питанні радянське суспільствознавство, де “етнічне” та “національне” були синонімами, а етнічну

приналежність індивідів чомусь назвали “національністю”, досить тривалий час не тільки не розрізняло поняття “етнічна нація” і “політична нація”, але й поняття “етнос” і “нація” (лише в середині 80-х років радянська етносоціологія почала теоретичне й термінологічне розмежування “етнічного” та “національного” [5, с. 97–112]).

Інтегративний підхід до розгляду цих теорій і концепцій дає змогу зробити такі висновки: 1) перераховані теорії висвітлюють різні точки зору на етнонаціональні феномени, які проявляють себе в історії дуже неоднозначно; 2) примордіалізм та конструктивізм, теорія етносу та концепія етнічності, не є непримиренними антагоністами, а мають “точки дотику”; 3) суперечки між прихильниками різних теорій виникають, як правило, через термінологічні непорозуміння, оскільки дискусанти дуже часто говорять про різні речі: різні **типи націй** (етнічні та культурні, домодерні та модерні), різні **типи лояльностей**, різні **типи солідарності**, підмінюючи **національний** принцип організації людства **етнічним**, а етнічний – **родинним**; 4) природа етнонаціональних явищ є настільки складною і різноманітною, що досягнути її в рамках однієї теоретичної моделі просто неможливо; 5) досить продуктивною є ідея про багатофакторну, “ансамблеву” детермінацію нації як спільноти; 6) становлення нації – це досить складний, суперечливий і тривалий процес, а не миттєва подія; 7) системно-структурний аналіз становлення української нації дає змогу знайти продуктивні аргументи як з арсеналу примордіалістів, так і з арсеналу модерністів, причому ті висновки і пояснення, які здаються протилежними й суперечливими, просто доповнюють один одного, будучи різними варіантами осмислення процесів українського націєтворення [9, с. 94–103]. Отже, для наукового розгляду **українських націєтворчих процесів** більш доцільною буде така типологія етнічних і національних спільнот, в якій «етнічне» не підмінюється «національним», а «національне» «етнічним»: **плем'я – етнос – етнічна нація – політична нація**. Саме така типологія дозволяє застосувати **інтегративний підхід** до вивчення українських націєтворчих процесів і врахувати наступні закономірності етнонаціонального розвитку людства. Якщо в структурах племені міститься тільки «зародок» етнічності, в структурах етнічної нації розвинута етнічність тісно пов'язується з колективною суб'єктивністю (адже «зрілий» етнос, як правило, шукає своє «політичне місце» у формі власної держави, кордони якої б співпадали з етнічними кордонами даної спільноти), то в межах політичної нації етнічна складова частково «розчиняється» в структурах громадянського суспільства, яке сприяє упорядкуванню взаємовідносин між титульною нацією та етнічними й національними меншинами. Для розмежування категорій «етнос» і «нація» варто не забувати, що існує принципова відмінність між специфікою **менш сталих** етнічних спільнот ранньофеодальної доби та специфікою **усталених** «етнічних утворень» більш пізніх часів (особливо при формуванні націй), коли між окремими територіями й групами населення встановлюються набагато тісніші взаємозв'язки» [11, с. 214].

Інтегративний підхід став методологічною основою багатьох українознавчих досліджень, присвячених трансформаціям колективної ідентичності громадян України [7]; інформаційній безпеці України [2]; цивілізаційному розвитку українського народу [8]; колористичним уявленням українців [14; 15]; становленню національної самосвідомості українців [4]; впливу образотворчого мистецтва на національне виховання особистості [1].

Особливості становлення й розвитку української модерної нації європейського типу досліджувались нами в контексті трансформацій колективної ідентичності [2; 10; 17] і ціннісних пріоритетів громадян України [17, с. 6–41], а також у рамках вивчення інформаційної безпеки України [7].

Коротко окреслимо основні етапи українського націєтворення. **Перший** (козацький) **етап** українських націєтворчих процесів почався в середині XVI ст. і тривав до кінця XVIII ст. Його розгортання простежується через кілька стадій – 1) самоорганізаційно-визвольну (середина XVI ст. – кінець 50-х рр. XVII ст.); 2) деструктивну (із залишками

«пульсуючих» націєтворчих устремлінь), яка тривала з початку 1660-х рр. до 1687 р.; 3) мазепинську (1687 р. – до 1709 р.); 4) стадію гальмування й занепаду, що тривала з 1709 р. до кінця XVIII ст. **Другий етап** українських націєтворчих процесів – етап українського національного відродження – тривав із кінця XVIII ст. до початку 1920-х років. Перша стадія (національно-культурного пробудження) цього етапу збіглася з першим (академічно-дослідницьким) періодом національного відродження України (кінець XVIII ст. – 40-ві рр. XIX ст.). Друга стадія цього етапу (просвітницька) збіглася з другим – культурно-просвітницьким – періодом українського національного відродження (який був започаткований першим виданням «Кобзаря» Тараса Шевченка 1840 р. та діяльністю «братчиків» (1846–1847) і тривав до 1917 р.). Третя стадія цього етапу (стадія політичного самовизначення) збіглася з третім періодом українського національного відродження (1917 р. – початок 1920-х років). **Третій етап** українських націєтворчих процесів (етап радянської українізації) тривав із 1923 р. до початку 1930-х рр. XX ст. **Четвертий етап** українських націєтворчих процесів (етап денацієзації (з національно-визвольними спалахами)) тривав із початку 1930-х рр. до 1 грудня 1991 р. **П'ятий** – громадянсько-державницький – **етап** українських націєтворчих процесів почався у грудні 1991 р. і тривав до кінця лютого 2014 р. Основними завданнями цього етапу було зміцнення української державності, розвиток патріотизму українських громадян, становлення громадянського суспільства та формування **української модерної нації європейського типу**. Яскравим виявом цього етапу стали «Помаранчева революція» 2004 р. та Революція Гідності 2013–2014 рр. **Шостий етап** – етап неоімперської збройної експансії РФ – українських націєтворчих процесів почався у лютому 2014 року і триває й сьогодні. Нинішня **російсько-українська неоімперська війна** (2014–2023(?) рр.) розпочалась у результаті ескалації гібридної війни, що тривала на пострадянських теренах ще до 2014 р. (виявляючись у економічних, газових, інформаційних та інших війнах), адже гібридна агресія Кремля проти України (а також проти інших незалежних держав) була пов'язана як із намірами Російської Федерації відновити СРСР, так і з прагненнями відновити Російську імперію у кордонах 1913 р. (для цього достатньо ознайомитись із матеріалами Міжнародного дискусійного клубу «Валдай», починаючи з 2004 р.). Якщо агресію Російської Федерації на території України у 2014–2021 рр. можна було називати **російсько-українським збройним конфліктом неоколоніального типу**, то після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р. цю війну слід назвати **російсько-українською неоімперською війною з проявами нацизму, шовінізму та геноциду**. Цей етап пов'язаний з боротьбою України за відновлення свого суверенітету й територіальної цілісності, з поступовою деокупацією і реінтеграцією населення окупованих територій, а також із самоутвердженням української модерної нації європейського типу. Наступний етап українських націєтворчих процесів розпочнеться після російсько-української неоімперської війни, його основним спрямуванням буде післявоєнне відновлення України й завершення формування української модерної нації європейського типу.

Таким чином, модель модерної нації європейського типу є найбільш прийнятною для України, адже українці за відомою міжнародною класифікацією (представленою Я. Крейчі та В. Велімські ще в 1981 р.) потрапили до складу повномасштабних націй, тобто націй, які є і етнічними, і політичними одночасно [22, с. 58–59]. Головними перешкодами на шляху становлення української модерної нації європейського типу є колонізоване й «зрадянзоване» населення, якому нав'язані неадекватні тоталітарні радянські міфологеми й стереотипи, а також певні українофобські настанови. Для формування української модерної нації європейського типу потрібно грамотно захищати національні інтереси, інтегрувати національні меншини в українське суспільство (без втрати їхньої культурної самобутності), активізувати формування громадянського суспільства, націоналізувати

власний інформаційний простір, подолати нав'язану Україні регіональну фрагментацію, розширити простір української мови і культури, відновити історичну пам'ять українців, припинити процеси лінгво-етнічної міксації та інформаційні диверсії в українських ЗМІ, знівелювати вплив тоталітарних міфологем, стереотипів та українофобських тенденцій, розвивати у громадян України співпричетність до своєї держави, політичну культуру, демократичність і толерантність, популяризувати національні цінності. Важливими передумовами формування української модерної нації європейського типу є запровадження європейських стандартів життя в економічній та політико-правовій сферах. Адже у наш час досягнення Європейської цивілізації «пронизують» практично весь світ, а європейська науково-технологічна, культурна та економічна експансія значно ефективніша за збройну агресію. Європейський вибір, європеїзація України, відданість європейським цінностям, запровадження європейських стандартів життя мають стати важливими геополітичними, економічними та соціокультурними Стратегемами для нашої держави. При цьому варто врахувати, що сьогодні існує нагальна потреба в розробці та впровадженні цілісної системи соціогуманітарних технологій для формування і підтримки почуття колективної самоповаги громадян України до себе, для розвитку громадянського суспільства, для перетворення колишніх «радянських підданих» (адже в СРСР фактично існував «феодальний соціалізм») в українських громадян. Реалізація цих завдань буде сприяти оптимальному формуванню української модерної нації європейського типу.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова, Н.М. (2007). *Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості (українознавчий аналіз)*. Автореферат дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.12 «Українознавство». КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, Україна.
2. Авер'янова, Н.М. & Воропаєва, Т.С. (2020). Інформаційна безпека України: соціально-філософські аспекти. *Молодий вчений*, (10(86)), 297–303. Вилучено з: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-61>
3. Андерсон Б. (2001). *Уявлені спільноти: Міркування щодо походження й поширення націоналізму*. К.: Наукова думка.
4. Бойко, С. М. (2005). Становлення і розвиток національної самосвідомості українського народу: ціннісний вимір. Автореф. дис...к. філос. н.: 09.00.12 – українознавство. КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, Україна.
5. Бромлей Ю.В. (1987). *Этносоциальные процессы: теория, история, современность*. М.: Мысль.
6. Винер Б.Е. (1998). Этничность: в поисках парадигмы изучения. *Этнографическое обозрение*, (4), 3–27.
7. Воропаєва, Т. С. & Авер'янова, Н. М. СТРАТЕГІЯ «РОЗУМНОЇ СИЛИ» ЯК НАЙОПТИМАЛЬНІША СТРАТЕГІЯ ПЕРЕМОГИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ. *The 11 th International scientific and practical conference "Innovations and prospects of world science"* (pp. 476–483). June 22-24, 2022. Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2022.
8. Воропаєва, Тетяна & Авер'янова, Ніна. (2019). Цивілізаційний розвиток українського народу: культуротворчі аспекти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, (4), 18–23.
9. Воропаєва Т. (2004). Українські націєтворчі процеси крізь призму сучасних націєтворчих концепцій: комплексний підхід. *Українознавство – 2005: Календар-щорічник / Упорядники В. Піскун, А. Ціпка, О. Щербатюк*. К.: Українська Видавнича Спілка, (pp. 94–103).
10. Воропаєва Т.С. (2016). Трансформація ціннісних пріоритетів громадян України (1990–2016 рр.). *Перспективні тренди розвитку науки: філософія, література і лінгвістика, культура і мистецтво, архітектура і будівництво, історія: монографія* / [авт.кол. : Афанасьєв А.И., Богомолец О.В., Олексин Ю.П. и др.]. Одеса: КУПРИЕНКО СВ, (pp. 6–41). Вилучено з: https://www.sworld.com.ua/files/content_simp/s7/book5.pdf
11. *Етнічна історія давньої України*. (2000). К.: Наукова думка.
12. Забужко О.С. (1993). *Філософія української ідеї та європейський контекст*. К.: Наукова думка.

13. Касьянов Г. (1999). *Теорії нації та націоналізму*. К.: Наукова думка.
14. Ковтун, Л.І. (2011). Міфологема софійності в культурі Київської Русі. *Українознавчий альманах*, (6), 25–29. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2011_6_8.
15. Ковтун, Л.І. (2009). Український колористичний код світотворення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*, (13), 49–52. Вилучено з: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-13/Kovtun.pdf>
16. Майборода О. (1997). Українська нація. *Малий словник історії України /* відпов. ред. В.А. Смолій. К.: Либідь.
17. Сергійчук, В.І., Піскун, В.М. & Воропаєва, Т.С. (2005). Трансформація національної ідентичності: історіософські, культурологічні та соціально-психологічні аспекти. *Фундаментальні орієнтири науки*. (с. 24–53). Київ: Академперіодика.
18. Сміт Е. (1994). *Національна ідентичність*. К.: Наукова думка.
19. Соколовский С.В. (1994). Парадигмы этнологического знания. *Этнографическое обозрение*, (2), 3–17.
20. Хобсбаум Э. (1998). *Нации и национализм после 1780 г.* СПб.: Питер.
21. Anderson B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread on Nationalism*. London.
22. Krejci, J. & Velimsky, V. (1981). *Ethnic and Political Nations in Europe*. New York: St. Martin's Press.

SECTION 17. PEDAGOGY AND EDUCATION

Huet Alevtyna

PhD, assistant professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Grebinyk Dmytro

PhD, associate professor

Educational and Scientific Center "Institute of Biology and Medicine"

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

INTERNATIONALISATION OF HIGHER EDUCATION TODAY: PRACTICES AND APPROACHES

Universities across Europe (and beyond) have varying approaches and are at different stages of internationalisation, due to their diverse institutional, regional and national contexts. Some universities have a separate, institutional-level internationalisation strategy, which sometimes includes a concise definition of the concept. Other universities have chosen to embed internationalisation as a crosscutting element of their strategies. Across institutions, there is usually a strong will and interest to enhance their internationalisation efforts through all their activities. Yet, actors involved in these efforts may view or prioritise these efforts differently.

Students are generally equally enthusiastic about the opportunities offered by an internationalised education and are aware of the benefits to their own professional and personal development. They are, however, often confronted with obstacles arising from the organisation of internationalised education, especially with regard to mobility. Both the student focus group and survey results referred to bureaucratic hurdles, including problems with the recognition of credits earned abroad, as well as a lack of support in preparing for the mobility period and in processing and reflecting on its outcomes [1, 2].

Equally, staff often find insufficient support to develop their skills and competences in contributing to internationalised education. They may also find it difficult to take advantage of internationalised professional development [1-3].

Moreover, elements of internationalisation in institutional strategies, and the role of individual staff or staff categories in implementing these elements, are not always communicated clearly. Considering these experiences, it was identified the following practices challenging and sometimes impeding meaningful internationalisation in learning and teaching:

1. A clear, jointly developed and communicated understanding of internationalisation and its importance to providing quality education is often lacking, even when internationalisation is mentioned as a cornerstone in universities' strategy documents. This hinders the development of an internationalization community-of-practice and shared responsibilities in implementing internationalised education, even though such a community would be the basis for the success of any comprehensive and lasting internationalisation.

2. Internationalisation as a comprehensive and purposeful approach is already successfully established in research, whereas internationalised learning and teaching is often reduced to mobility and language issues. It would be more fruitful to define it more broadly as an approach aiming to equip teachers and students with a mindset, skills and competences geared towards

addressing global challenges and solutions, including measures to develop such a mindset through course content and teaching methods.

3. Many universities have initiatives and programmes developed to promote and foster an internationalised learning experience. These are often initiated and carried out at the department, programme or even individual level. Yet in many cases, concerted efforts to connect all existing activities are lacking. One factor potentially contributing to this lack of a connection might be the widespread existence of international offices as separate organisational units [1-3].

These may lead to internationalisation activities being understood as a desirable addition to a university's, faculty's or programme's offer, rather than a fundamental aspect of fit-for-purpose education provided to every student, which has implications for both students and teachers:

a. Since international activities are often targeted at either domestic or international students, these two student populations remain disconnected, even though both would benefit from a common learning experience, e.g., through intercultural communication classes or a curriculum designed to equip all learners with transversal, global skills. In addition, students are rarely aware of their university's full range of internationalisation activities, as reported by the student focus group.

b. Where internationalisation is not a comprehensive approach to education provision covering all aspects of university life and a mindset pervading an institution's learning and teaching culture, it risks remaining a niche project dependent on the efforts of a few individuals. At the same time, existing efforts by individual teachers to either offer an international learning experience to students (e.g., through their choice of topics or teaching methods, or through contact with international peers during the course) or to enhance their own competences, are not always acknowledged or supported by their supervisors.

4. The issues discussed above lead to students not always being able to process, reflect and communicate the wider added value of their international learning experience, regardless of whether the experience was obtained abroad or at the home university [1-3].

However, clearly articulating a global mindset and skills as learning outcomes would facilitate promoting the relevance of internationalised learning and teaching to stakeholders (e.g., employers), social partners, students' families and the local and international community. Thoughtfully designed, comprehensively communicated and implemented internationalisation measures have the potential to transform university education and its outcomes in every country, including Ukraine.

References:

1. Chan, K. C., Fung, A., Fung, H-G. & Yau J. (2018). A conceptual framework for instilling a global mindset in business students. *Journal of Teaching in International Business*, (29), 4-19.
2. de Wit H. & Hunter, F. (2015). Europe: The Future of Internationalization of Higher Education in Europe. *International Higher Education*, (83), 25-28.
3. Helm, F. & van der Velden, B. (2019). Erasmus+ virtual exchange impact report 2018. *Luxembourg: Publications Office of the European Union*. Retrieved from https://www.academia.edu/40299751/Erasmus_Virtual_Exchange_2018_Impact_Report

Havrylenko Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Preschool and Primary Education
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Ukraine

PRIMARY EDUCATION CONTENT REFORMING IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE INDEPENDENCE REVIVAL (1991-2001)

The restoration of Ukraine's state independence in 1991 led to transformations in all spheres of social life including education. Important attention was paid to the development of primary education as the first level of school education which is the basis for a child's entry into the socio-cultural and educational space focused on the formation of competencies necessary for further successful learning and self-realization of the individual. Among the many problems that faced primary education in the first decade of Ukraine's state independence that is a special role was assigned to reform the content of education because it is a kind of model of society's requirements for preparing young generations for life.

Having analyzed various types of sources, we state that in 1991-2001 the construction of the content of primary education was based on new methodological (democratization, depoliticization, de-ideologization, national orientation, child-centrism, compliance with the social demands of society) and didactic (variability, humanization, humanization, differentiation, integration) principles. The achievement of this period should be considered the separation of the state and school components in the curricula; creation of variable educational plans and programs; the emergence of new types of textbooks - alternative, two-level, integrated, general development; introducing the study of new subjects and courses in the humanities, social sciences and health sciences; filling the content of education with a national focus, strengthening its axiological component.

A qualitatively new way of updating the content of education was its standardization which under the conditions of the variability of the educational system, contributed to the provision of a single educational space in the state, the determination of the mandatory and sufficient level of general education training of younger schoolchildren, the departure from subject-centrism and allowed to present the content of education holistically.

Along with the positive dynamics in the development of the content of primary education, the question of involving specialists in its development in particular educational programs and textbooks, became relevant. The problem with the publication of educational literature deepened which forced the government to return the payment for the use of textbooks. We believe that in the conditions of the transition to the information society ignoring the study of informatics in elementary grades has become a short-sighted step of state policy in matters of reforming the content of education.

In general, reforming the content of primary education as one of the major tasks of educational policy under the conditions of the revival of the Ukrainian state met the contemporary requirements of society was based on universal and national values which are the actual needs and interests of the child and created the basis for the development of the content of primary education in the following decades.

References:

1. Гавриленко, Т. Л. (2019). *Розвиток початкової освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)* (Дис. д-ра пед. наук). Інститут педагогіки НАПН України, Київ.
2. Гавриленко, Т.Л. (2021). Модернізація змісту початкової освіти у контексті розроблення освітніх стандартів в Україні (1996–2001). *Освітній дискурс*, 30 (1), 46-59.
3. Гавриленко, Т.Л., & Кузьомко, Л.М. (2020). Конструювання змісту початкової освіти на нових методологічних і дидактичних принципах у період відродження національної школи в Україні (1991–1996). *Вісник Національного університету “Чернігівський колегіум”*: Серія: Педагогічні науки, 8 (164), 278-285.

Yuliia Slodynytska

teacher of the department of Ukrainian and foreign languages
Lviv State University named after I. Boberskyi, Ukraine

STUDENT ENGAGEMENT: EXPLORES STRATEGIES AND TECHNIQUES TO ENHANCE STUDENT MOTIVATION, INTEREST, AND ACTIVE PARTICIPATION IN THE LEARNING PROCESS

Student engagement is a crucial factor in effective teaching and learning. When students are motivated and actively engaged in the learning process, they are more likely to be enthusiastic, focused, and receptive to new knowledge and skills. As educators, it is essential to employ strategies and techniques that promote student motivation and sustain their interest throughout their educational journey. This section will explore various approaches to enhancing student motivation in the classroom. One of the fundamental aspects of promoting student motivation is setting clear and meaningful learning goals and objectives. When students understand what they are expected to learn and achieve, they are more likely to be motivated and invested in their own progress. Teachers should communicate learning goals explicitly and ensure that they are relevant, attainable, and aligned with students' abilities and interests. By providing a clear roadmap of what students will accomplish, teachers can enhance their motivation to engage in the learning process. One of the fundamental aspects of promoting student motivation is setting clear and meaningful learning goals and objectives. When students understand what they are expected to learn and achieve, they are more likely to be motivated and invested in their own progress. Teachers should communicate learning goals explicitly and ensure that they are relevant, attainable, and aligned with students' abilities and interests. By providing a clear roadmap of what students will accomplish, teachers can enhance their motivation to engage in the learning process. Students are more likely to be engaged and motivated when they have a sense of autonomy and agency in their learning. Offering choices within assignments, projects, or topics of study allows students to take ownership of their learning journey. Teachers can provide opportunities for students to select from a range of assignments, express their preferences in learning activities, or even co-create classroom rules and expectations. By involving students in decision-making processes, teachers empower them, increase their motivation, and cater to their individual interests and learning styles. When students perceive the relevance and authenticity of their learning experiences, their motivation to engage and excel increases. Teachers can enhance motivation by connecting classroom content to real-world situations, current events, or personal experiences. By demonstrating how the knowledge and skills they acquire can be applied in practical contexts, teachers help students see the value and significance of their learning. Additionally, incorporating hands-on activities, problem-solving tasks, and project-based learning can further heighten students' motivation by providing opportunities for active, experiential learning. Incorporating technology and multimedia resources into the learning process can significantly enhance student motivation. Students are often highly engaged with digital tools, and leveraging these resources can make learning more interactive, dynamic, and appealing. Teachers can integrate educational apps, multimedia presentations, online simulations, and virtual field trips to create engaging and immersive learning experiences. By incorporating technology effectively, teachers can tap into students' natural inclination for digital media, fostering motivation and enthusiasm for learning. In addition to promoting student motivation, fostering student interest and encouraging active participation are essential for creating an engaging and dynamic learning environment. When

students are interested in the content and actively participate in classroom activities, they are more likely to retain information, develop a deeper understanding, and experience a sense of ownership over their learning. This section will explore strategies and techniques to cultivate student interest and promote active participation in the learning process. Using a variety of instructional strategies can help capture students' interest and cater to diverse learning preferences. Teachers can employ techniques such as group discussions, debates, role-plays, hands-on experiments, multimedia presentations, and case studies to make the learning experience interactive and dynamic. By providing opportunities for active engagement and different modes of expression, teachers can tap into students' individual strengths and interests, fostering their enthusiasm and active participation. Making connections between new content and students' prior knowledge and experiences is an effective way to spark interest and engagement. By relating concepts and topics to students' existing understanding and personal lives, teachers can make the content more relatable and meaningful. This can be accomplished through the use of real-life examples, anecdotes, multimedia resources, or by encouraging students to share their own experiences and perspectives. Building these connections helps students see the relevance and applicability of what they are learning, igniting their curiosity and active involvement. Fostering student interest and promoting active participation are integral to creating a vibrant and effective learning environment. By incorporating varied instructional strategies, relating content to students' prior knowledge and experiences, providing opportunities for student voice and choice, encouraging collaboration, offering timely feedback, and connecting learning to real-world applications, teachers can cultivate student engagement and sustain their interest. These strategies empower students as active learners, fostering a sense of curiosity, ownership, and enthusiasm in their educational journey.

References:

1. Abubakr, A. Abubakar, Y., & Itse, J. (2017). Students' engagement in relationship to academic performance, *Journal of Education and Social Sciences*, 8(October), pp. 7–9.
2. Aji, C. A., & Khan, M. J. (2019). The Impact of Active Learning on Students' Academic Performance, *Open Journal of Social Sciences*, 7(3), pp. 204–211.
3. Atin, A. W. (1975). Preventing students from dropping out. San Fransisco: Jossey-Bass. Baily, C. (2010). HE Student Engagement: What insights into the concerns around issues of student engagement can be provided by taking a new approach and investigating student engagement through (adaptive) modes of employee engagement,
4. Bryson, C., & Hand, L. (2007). The role of engagement in inspiring teaching and learning. *Innovations in Education and Teaching International*, 44: 349–62.

Демида Євгенія Федорівна

молодший науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Україна

П.Р. ЧАМАТА (1898–1969): ДжЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ

Павло Романович Чамата – відомий український вчений-психолог і педагог, організатор педагогічної освіти і психологічної науки. У 1943–1945 рр. очолював Український науково-дослідний інститут педагогіки (зараз Інститут педагогіки НАПН України), у 1946–1951 рр. був директором Київського педагогічного інституту імені О. М. Горького (нині Український державний університет імені Михайла Драгоманова), а з січня 1951 до березня 1966 р. – заступником директора з наукової частини Науково-дослідного інституту психології УРСР (тепер Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України).

У 50-х роках ХХ ст. П. Р. Чамата започаткував в Україні психологічну наукову школу з проблем розвитку свідомості й самосвідомості особистості, намагався «спрямувати досягнення психологічної науки на розвиток школи, освіти, зокрема всебічного розвитку дитини, зробив вагомий внесок у розвиток педагогічної психології» [1, с. 378].

До творчого доробку П. Р. Чамати входить близько 80 наукових праць (підручники, монографії, брошури, статті). До сьогодні вони не втратили наукової цінності і розглядаються сучасними вченими в теоретико-методологічному просторі. Як наголошує Н. І. Мусіяка, «унікальність, своєрідність розгортання П. Р. Чаматою психологічної “теорії самосвідомості та її становлення в дитини”... полягає в такому системному континуумі її бачення, аналогу якому не маємо ні у вітчизняній, ні в зарубіжній психології» [2, с. 37].

У Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського акумульовано значну частину творчої спадщини П. Р. Чамати. Задля розкриття її змісту й розширення можливостей інформування про неї користувачів відкрито персональну сторінку «Чамата Павло Романович» [3] в електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу», розміщеному на вебпорталі установи (URL: <http://dnrb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>). Цей ресурс створюється з 2008 р. з метою популяризації найкращих здобутків вітчизняної та зарубіжної наук про освіту, педагогіку та психологію завдяки консолідації інформації про визначних вітчизняних і зарубіжних осіб, зокрема висвітлення їхнього життя, діяльності, творчої спадщини [4, с. 11]. Нині його наповнюють і підтримують в актуальному стані науковці відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського під керівництвом доктора педагогічних наук Л. Д. Березівської.

На персональній вебсторінці представлено комплекс інформаційних матеріалів за такими рубриками: біографічний нарис про П. Р. Чамату за посібником «Українська педагогіка в персоналіях» [1] – рубрика «Біографія»; бібліографічний список наукових робіт ученого – рубрика «Праці П. Р. Чамати»; бібліографічний список творів, присвячених ученому – рубрика «Публікації про життя та діяльність П. Р. Чамати»; світлини з життя П. Р. Чамати – рубрика «Фотогалерея»; матеріали про увічнення пам'яті про вченого в Україні – рубрика «Ушанування пам'яті».

У бібліографічному списку авторського доробку подано відомості про окремо видані праці П. Р. Чамати: «Самосвідомість та її розвиток у дітей» (1965), «Психологічна готовність дітей до праці і шляхи її формування» (1960), «Характер та його виховання у дітей» (1958), «Психологія і педагогіка запам'ятання навчального матеріалу» (1939).

Представлено навчальну літературу, підготовлену за безпосередньою участю П. Р. Чамати, зокрема це – підручник «Психологія» для педагогічних вишів (1955, 1961, 1968), підручник «Психологія» для педучилищ (1954, 1958, 1964, 1970), посібник «Психологія» для студентів педагогічних вищих шкіл (1939, 1941), підручник «Педологія» для педагогічних технікумів (1933).

Розміщено інформацію про низку статей і тез ученого з наукових збірників і журналів, у яких відображено результати його психологічних досліджень: «Про самовиховання учнів та шляхи педагогічного керівництва цим процесом» (1963), «Шляхи формування самосвідомості дитини» (1960), «До питання про якісні зміни в розвитку самосвідомості дітей» (1959), «Питання самосвідомості особистості» (1958), «Про природу та суть самосвідомості особистості» (1956), «Здібності та їх виховання у дітей дошкільного віку» (1955), «Особливості розвитку самосвідомості у дітей дошкільного віку» (1952), «Роль мови в формуванні самосвідомості у дітей» (1952), «Про генезис самосвідомості дитини» (1949), «Методика обліку поведінки дітей шкільного віку» (1931), «До питання про структури сполучених рефлексів» (1930).

Презентовано також розвідки П. Р. Чамати з історії психології, зокрема статті «І. М. Сеченов про розвиток самосвідомості дитини» (1955), «Вчення академіка І. П. Павлова про вищу нервову діяльність та його значення для дошкільного виховання» (1951).

Звертаємо увагу на «Бібліографічний довідник праць з психології за 40 років (1917–1957)» (1958). П. Р. Чамата був одним із упорядників і редактором цього покажчика, що став цінним джерелом для розвитку психологічної науки.

У бібліографічний список рубрики «Праці П. Р. Чамати» включено також відомості про рецензії вченого та видання, що вийшли друком за його редакцією. Окремим підрозділом подано інформацію про дисертації, написані під науковим керівництвом П. Р. Чамати. Автори цих праць у подальшому успішно торували свій шлях у науку, зробили вагомий внесок у розвиток психології і педагогіки (М. Й. Боришевський, О. І. Кульчицька, Л. Г. Подоляк, С. П. Тищенко та ін.).

У рубриці «Публікації про життя та діяльність П. Р. Чамати» представлено статті про вченого з таких авторитетних довідкових видань, як «Педагогічний словник» М. Д. Ярмаченка (2001), «Енциклопедія освіти» за редакцією В. Г. Кременя (2008), «Український педагогічний енциклопедичний словник» С. У. Гончаренка (2011), «Психологічний словник-довідник» Ю. О. Приходько і В. І. Юрченка (2012, 2016) та ін. Цінні спогади про П. Р. Чамату його сучасників, колег та учнів, запропоновано з книжки М. Й. Боришевського «Етюди психолога. Спогади. Per aspera ad astra» (2014) та збірки «Г. С. Костюк – особистість, вчений, громадянин. До 110-ї річниці від дня народження» (2010). Подано також відомості про біографічні нариси про вченого Л. Д. Березівської (2005, 2006), В. П. Андрущенко (2009), О. П. Міхна (2018).

Розглядувана рубрика містить також інформацію про низку робіт, у яких проаналізовано наукову спадщину П. Р. Чамати. Так, у публікаціях М. А. Мацейківа (1998) і М. Й. Боришевського (2006) розкрито заслуги ученого як фундатора української школи психології самосвідомості особистості. Питання змісту та форми психологічної теорії самосвідомості П. Р. Чамати, проблему оцінкових ставлень у ній розглянула у своїх працях Н. І. Мусіяка (2009, 2014). Думку вченого щодо диференційованого підходу до організації навчання учнів у школі дослідила Н. П. Дічек (2017).

Інформаційно насиченою є рубрика «Ушанування пам'яті». У ній відображено факти, що засвідчують велику повагу й визнання заслуг П. Р. Чамати в українському суспільстві. Зокрема, викладено відомості про підрозділ Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, якому присвоєно ім'я вченого – Лабораторію психології особистості імені П. Р. Чамати; Всеукраїнську науково-практичну

конференцію «Психологія самосвідомості особистості», присвячену 120-річчю від дня народження П. Р. Чамати (6–7 грудня 2018 р., Київ); захід пам'яті ученого в Педагогічному музеї України (2018).

У 2023 р. відзначатимемо 125-літній ювілей П. Р. Чамати. Автори ресурсу приурочили до цієї події важливі зміни в наповненні персональної сторінки. Рубрику «Публікації про життя та діяльність П. Р. Чамати» доповнять інформацією про праці дослідників творчої спадщини ученого останніх років. Буде відновлено рубрику «Повнотекстові документи» розміщенням тут цифрових копій деяких праць П. Р. Чамати (цю частину контенту втрачено через технічні причини).

Отже, розглянута вебсторінка всебічно репрезентує постать визначного українського науковця, психолога і педагога, П. Р. Чамати. Джерельний ресурс сприятиме вивченню творчої спадщини ученого, здійсненню подальших розвідок дослідників психологічної науки, історії освіти, педагогіки і психології.

Список використаних джерел:

1. Березівська, Л. Д. (2005). Чамата Павло Романович. В О. В. Сухомлинська (Ред.), *Українська педагогіка в персоналіях* (Кн. 2, с. 374–379). Київ: Либідь.
2. Мусіяка, Н. І. (2015). Дослідження оцінкових ставлень як механізму становлення особистісної ефективності учнів. В М. Т. Дригус (Ред.), *Становлення особистісної ефективності учнів в онтогенетичному вимірі* (с. 33–83). Київ: Педагогічна думка. Взято з <https://core.ac.uk/download/pdf/32309823.pdf>.
3. Лога, Т. В., & Демида, Є. Ф. (Упоряд.). (2019). *Чамата Павло Романович: сторінка інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України*. Взято з <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/chamata-p-r/>.
4. Berezivska, L. D., Pinchuk, O. P., Hopta, S. M., Demyda, Y. F., & Sereda, K. V. (2022). Creation of information and bibliographic resource “Outstanding educators of Ukraine and the world” and its influence on the development of digital humanities. *Information Technologies and Learning Tools*, 1 (87), 1–17. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>.

Лук'янчук Світлана Федорівна

канд.пед.наук, доцент

доцент кафедри педагогічної інноватики

УДУ імені Михайла Драгоманова, Україна

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

Невід'ємною частиною системи освіти в епоху інформаційних технологій є онлайн навчання. Головними складовими освіти стали онлайн платформи та навчання за допомогою соцмедіа та відеоблогів. Освітні ресурси мережі Інтернет допомагають підліткам та молоді прискорити й оптимізувати процес навчання, сприяють підвищенню якості освіти завдяки максимальній структурованості, цікавій формі викладу навчального матеріалу, швидкій доступності та візуальній привабливості.

Навчання онлайн, безумовно, вносить прогресивні зміни в систему освіти, так як всесвітня мережа надає дітям та молоді колосальні можливості для розвитку, спілкування, знайомства з кращими зразками світової літератури, мистецтва та кінематографа.

Разом з тим Інтернет містить загрози, які викликають стурбованість у світової спільноти в особі таких міжнародних організацій, як Рада Європи, Європейська комісія, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та інших.

Небезпека полягає, по-перше, в шкідливому впливі на фізичний та психічний стан молоді людини в зв'язку з неконтрольованим за часом перебуванням в мережі та змістом легкодоступних ресурсів, що не відповідають віку його споживачів.

По-друге, негативні наслідки інформації агресивного чи соціально небезпечного характеру згубно впливають на морально-етичне та соціальне становлення особистості, що провокує втрату зв'язку з реальністю, не усвідомлення необхідності дотримання правил та неминучості покарання.

Турбує тенденція до проявів агресії та насильства, в тому числі сексуального, як в реальному житті, так і в Інтернеті (кібербулінг).

В умовах війни в Україні почастишали випадки, коли російські військові залучають українських дітей до скоєння злочинів онлайн, що містить не тільки потенційну небезпеку для дітей та їх сімей, а й пряму загрозу для безпеки держави.

Проблема формування навичок безпечної поведінки у дітей та молоді в Інтернет-мережі гостро піднімається в світовій освітянській та психологічній спільноті. В українській педагогічній науці дослідження питання інформаційної безпеки здобувачів освіти в умовах онлайн навчання є порівняно новим напрямком, над яким учені почали активно працювати в другому десятилітті 21 століття. Це такі дослідники, як І. М. Кобзева, О. Є. Беленінік, О. О. Черних та деякі інші. У своїх працях вони звертаються до терміна базової компетенції безпечної поведінки в Інтернеті та пропонують його визначення як втіленої в практичну діяльність сукупність знань, умінь і цінностей, що під час користування Інтернетом сприяють задоволенню потреб особистості й водночас запобігають можливості заподіяння збитків фізичному, психічному, соціальному благополуччю та (або) майну як самої людини, так й інших [4, с.310].

На необхідності формувати компетентності дітей, батьків та педагогічних працівників щодо безпечної поведінки в цифровому просторі наголошується в рекомендаціях МОН України. Зокрема, зауважується на потребі в формуванні культури

нетерпимого ставлення до порушення прав, свобод, безпеки дитини взагалі та в цифровому середовищі зокрема, критичного мислення під час сприйняття інформації, необхідності вчити правила інформаційної гігієни з метою запобігання подібних ризиків та потрапляння дітей в небезпечні ситуації [3].

Безпечна поведінка в цифровому середовищі включає в себе сукупність знань, умінь та цінностей щодо прав людей (зокрема права в цифровому середовищі); електронної участі (участь у прийнятті рішень, збереження здоров'я під час роботи з цифровими пристроями; механізмів захисту прав, що порушуються в Інтернеті, а також способів отримати допомогу. Це повинна бути планомірна та узгоджена робота педагогів, соціальних працівників і батьків.

Аналіз досліджень показав, що виокремлюють чотири етапи у формуванні безпечної поведінки. Перший етап передбачає ознайомлення учнів із загальними нормами, алгоритмами, правилами безпечної поведінки. Учень має знати, як потрібно себе поводити в небезпечних ситуаціях і чому саме так.

Другий етап — етап формування ставлень. Учителю необхідно викликати позитивне ставлення учнів до норм і правил безпечної життєдіяльності, сприяти готовності дитини сприйняти їх як значущі для себе.

На третьому етапі відбувається формування поглядів і переконань. Цей етап характеризується сприйняттям і перетворенням норм, правил безпеки, алгоритмів дій в особисте надбання.

Четвертий етап передбачає формування спрямованості особистості [1, с. 99].

Позитивним є те, що в Україні державні, громадські та бізнес-структури впроваджують різноманітні програми з безпечної поведінки дітей у мережі Інтернет. Вони включають тренінги, вебінари, майстер-класи, квести, відеозустрічі та інші. Ефективними формами та методами роботи вважаються такі, як інформаційні повідомлення, мозкові штурми, кейс-стаді, відеообговорення, робота в малих групах та ін.

Важливим елементом змістового наповнення та організації профілактичних заходів є інформування щодо можливостей отримати допомогу практичних психологів у критичних ситуаціях, в тому числі анонімно. На практиці такі заходи впроваджуються в роботу з підлітками та молоддю, у яких домінує модель ризикованої поведінки [2].

Список використаних джерел:

1. Доценко С. О., Ворожбіт-Горбатюк В. В., Собченко Т. М. Онлайн-безпека учасників освітнього процесу в умовах дистанційного і змішаного навчання: навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 192 с.
2. Кобзева І. М., Беленінік О. Є. Формування у підлітків та молоді навичок безпечної поведінки в інформаційному просторі. URL: <https://medialiteracy.org.ua/formuvannya-u-pidlitkiv-ta-molodi-navychok-bezpechnoyi-povedinky-v-informatsijnomu-prostorii/>
3. Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі. Додаток до листа МОН від 10.03.2021 року № 1/-128. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-neobhidnosti-provedennya-dodatkovih-profilaktichnih-zahodiv-v-seredovishi-ditej-ta-pidvishennya-obiznanosti-batkiv>
4. Чорних О.О. Формування безпечної поведінки дітей в Інтернеті як актуальний напрям соціально-педагогічного супроводу. Інновації педагогічної освіти в умовах викликів сьогодення: монографія / за наук. ред. С. Я. Харченка. Київ : Талком, 2019. 343 с.

SECTION 18. PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

Afanasiev Ivan-Maximilian

PhD student at the Faculty of Philosophy
Ivan Franko Lviv National University, Ukraine

Academic supervisor: Hupalovska Viktoria
PhD student of the Department of Psychology
Ivan Franko Lviv National University, Ukraine

DIGITAL AUTISM AS A FACTOR IN THE DESTRUCTION OF MEN'S PROSOCIAL SEXUAL STYLES

Modern technologies, in particular mobile phones and smartphones, have become an integral part of our everyday lives [1]. The use of these devices affects various aspects of our existence, including social interactions and sexual styles [2]. However, recent studies indicate the existence of certain negative consequences associated with the use of digital technologies [1]. One such consequence worth considering is digital autism [1]. This essay will analyze the influence of digital autism on the prosocial sexual styles of men, particularly adolescents and adults [1].

According to research data, the formation of neural connections in the brain comes to an end at the age of 25 [3]. Awareness of this fact makes corrections in the perception of aspects of the construction of people's sexuality and the influence of external factors on the development of the same sexuality [3]. Over the years, the very architecture of neural networks has changed [3]. The structure is reinforced for efficiency, even if the elements are in different parts of the brain [3]. In other words, a young person is not just learning about the world; he is programming his brain [3]. And here is the problem [3].

We live in a hyper-informational environment, where every free minute we "steal" a feed of news, messages, or videos [3]. And when the executive network is activated, the default network is suppressed [4]. And if a person constantly consumes content, then the energy for thinking simply does not come [4]. That is, the brain goes into hibernation [4]. People who do not take their eyes off the phone rarely "turn on" their heads, think stereotypically, are stereotyped, and do not develop [4]. Instead of discoveries and changes, memes consume all the time, and the whole agenda is lined up around memes [4]. People don't just enjoy memes anymore; they think about them [4]. And this despite the fact that 90% of the brain's energy is spent precisely on the default network, which is the one that constructs the personality itself [4]. But when after work or study, where the executive network is in charge, we "rest" in the phone, as a result, we simply atrophy his thinking server, which until the age of 25 is still in the stage of formation and is especially plastic [4].

It's no secret that we spend most of our time online [5]. According to various data sources, somewhere around 7 hours [5]. Although a very wide group of people, from 16 to 64 years old, participated in the survey [5]. So I am sure that if we narrow the circle to at least 40 years, then we will actually get 10 hours, and if we measure with applications, then even more [5]. Moreover, all users face one common problem: concentration of attention [5]. After all, we check our smartphones every 12 minutes [5]. And this is where the conflict with our nature arises [5].

The thing is, it takes us 23 minutes, or 1395 seconds to be exact, to fully immerse ourselves in a task after we're distracted [5]. With 1395 seconds to catch the work wave, it is clear that we will actually resume work immediately after the distraction [5]. But our nervous system pays for such a broken mode of operation [5]. We suffer from powerful stress and dissatisfaction with the quality of our work [5]. Considering that every 12 minutes we are distracted by the phone and it takes 23 minutes to get into the working rhythm of the task, every time we hurt ourselves [5].

In general, many studies indicate that excessive use of smartphones has a negative effect on users [1]. An increased level of stress and reduced self-esteem are the signs mentioned in the literature [1]. Moreover, the frequency of Internet content consumption is associated with the severity of depression and social anxiety [1]. Some scientific works on statistics indicate exact figures [6]. If a person spends more than 2.5 hours on the phone, he has a sharp increase in depressive thoughts and suicidal tendencies [6]. A study by Japanese scientists warns that it is worth worrying after 5 hours a day spent on a smartphone [1].

But in general, almost all these works are based on surveys [6]. And in this case, this is not a very relevant source [6]. For example, depression is a serious diagnosis made by a psychiatrist [6]. But on the other hand, it is incorrect to ignore the large number of results from such studies [6]. This is only a basis for future research [6].

Next, the study of the Israelites is much more interesting [7]. They formed two groups: the first, avid smartphone users, and the second, those who did not use them [7]. And in addition to surveys, tasks were checked, and brain activity was checked on an encephalogram [7].

Active smartphone users showed more pronounced signs of ADHD and were generally more impulsive and less attentive [7]. But the most important thing is that when users were given phones, after 3 months their computing abilities dropped, but instead there was inattention and fears about social approval [7].

The question of how the use of a mobile phone affects the architecture of the brain during long-term use remains open [7]. Which, by the way, is written in the study of the Israelis [7]. Active smartphone users also exhibited increased impulsivity and impaired attention, which correlated with abnormal interhemispheric signaling and reduced excitability of prefrontal neurons [7]. That's where most of our default network resides, which is apparently asleep [7]. People with a degraded default network not only experience difficulties with processing their past experiences but also with developing scenarios for their future (including in the context of constructing sexual scenarios) [7].

For a better understanding of how the pathological form of autism spectrum disorders (caused by smartphone use) is represented by the leading features of ADHD, we consider it appropriate to use the results of research on people with ADHD in the context of building sexual relationships [8].

Establishing a safe sexual identity is the main goal of human development during the transition from childhood to adolescence and later years [8]. Attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) is a neurodevelopmental disorder defined by core symptoms of inattention, hyperactivity, and impulsivity, as well as emotional dysregulation, oppositional behavior, or disorganization that appear early in life and can affect multiple areas of personal and interpersonal human life and social development, including sexual health [8]. Nevertheless, there is still little research on the relationship between ADHD and sexual functioning [8]. When an anonymous online survey was used and a variety of sexual behaviors, including risky sexual behavior, hypersexual behavior, and sexual dysfunction, were compared between 206 individuals with ($n = 139$) and without ($n = 76$) ADHD, individuals with ADHD demonstrated significantly more hypersexual behavior than individuals without ADHD, whereas no differences were found for risky sexual behavior or sexual dysfunctions [8]. In women with ADHD, hypersexual behavior, sexual risk-taking, and sexual dysfunction were strongly associated with symptoms of emotional dysregulation, impulsivity, and oppositional symptoms [8]. In men with ADHD, the relationship between ADHD symptomatology and sexuality-related measures was less clear, but emotional dysregulation was also relevant [8].

Because individuals with ADHD are at increased risk for certain sexual behaviors, issues related to sexuality should be addressed regularly during clinical consultations to provide more comprehensive treatment to improve individual well-being and quality of life [8].

Interviewees have problems with motivation; at best, they expect an external factor to increase this same motivation [8]. A shocking fact turned out to be that the simple presence of a smartphone nearby reduces cognitive abilities [7]. 520 students were given the same tasks; the only difference was that one group put the phone on the table in front of them, the second group had the smartphone in their bag, and the third group left the smartphone in another room [7]. It turned out that having a phone nearby greatly reduces our working memory and mobile intelligence [7]. People lose the ability to think when the phone is nearby. It is explained as follows:

We have a conditional maximum power limit for solving the problem. But if our attention is constantly directed to something else, the percentage of errors will naturally increase, and the mental process will begin to slow down. If the phone is in sight, it constantly asks us to check it. And even if you don't do it, the signals are coming, and you spend effort trying not to "break." It turns out that the more you depend on your phone, the more it affects you. Or, more optimistically, the more you depend on your phone, the more you can improve your brain's capabilities. By the way, this is why we feel phantom vibrations when we think that someone has written. The phone has merged with our lives so deeply that as many as 89% of people have experienced this effect [7].

Researchers recommend taking your phone to another room to boost your cognitive performance because, even if it's turned off, even if you've turned it face down, its very presence will inhibit brain activity [7].

Conclusion: During the transition from childhood to adolescence and further development, establishing a secure sexual identity becomes a person's main goal. However, attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD), which is characterized by symptoms of inattention, hyperactivity, impulsivity, emotional dysregulation, oppositional behavior, or disorganization that appear early in life, can affect several areas of personal and social development, including sexual health [8]. Despite this, scientific research regarding the relationship between ADHD and sexual functioning is insufficient [8]. Because individuals with ADHD are at increased risk for certain sexual behaviors, issues related to sexuality should be systematically addressed during clinical consultations in order to provide comprehensive treatment to improve individual well-being and quality of life [8]. Considering the fact that the use of smartphones can cause signs of digital autism [9], it is important to study the impact of this phenomenon on the formation of sexual relationships in men. Research has shown that active smartphone users have decreased attention and increased impulsivity, which may influence their prosocial sexual styles [7]. Therefore, enriching our understanding of the impact of the pathological aspects of smartphone-induced digital autism on men's sexual behavior and style is essential to ensuring healthy and satisfying relationships in the digital age.

References:

1. Ikeda, K., & Nakamura, K. (2018). Association between mobile phone use and depressed mood in Japanese adolescents: A cross-sectional study.
2. Resnick, B. (2019). Have smartphones really destroyed a generation? We don't know.
3. Fair, D. A., Cohen, A. L., Power, J. D., Dosenbach, N. U. F., Church, J. A., Miezin, F. M., ... Petersen, S. E. (2009). Functional brain networks develop from a "local to distributed" organization.
4. Mark, G., & Gudith, D. (2005). The cost of interrupted work: More speed and stress.
5. Bergland, C. (2019). What is the Human Connectome Project? Why should you care?
6. Twenge, J. (2017). Screen time boosts depression and suicide in U.S. teens – "These increases in mental health issues among teens are very alarming."
7. Ward, A. F., Duke, K., Gneezy, A., & Bos, M. W. (2017). Brain drain: The mere presence of one's own smartphone reduces available cognitive capacity.
8. Hertz, P. G. (2015). Sexuality in adults with ADHD: Results of an online survey.
9. Sigman, A. (2012). Well connected? The biological implications of 'social networking'.

SECTION 19. MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

Галичанська Ольга Миколаївна

викладач вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист

Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Гаврилюк Марина Дмитрівна

викладач першої кваліфікаційної категорії

Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗНАНЬ МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ У ДІАГНОСТИЦІ ОРГАНІЧНИХ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ В РІЗНИХ ВІКОВИХ ПЕРІОДАХ ЖИТТЯ

Актуальність теми. На сьогоднішній день знання медичними працівниками морфофункціональних характеристик основних систем органів виходить на перший план у зв'язку з появою та всебічним впровадженням сучасних інструментальних методів дослідження, де дані знання мають фундаментальний характер для візуальної діагностики різноманітних патологічних станів організму людини.

З метою проведення повноцінної топічної діагностики органічних та функціональних порушень центральної та периферичної нервової системи медичний працівник повинен чітко володіти знаннями її будови та функціональної діяльності.

Мета дослідження. На основі деталізації вікової морфофункціональної характеристики нервової системи узагальнити необхідні знання для повноцінного проведення інструментальної діагностики захворювань центральної та периферичної системи.

Методи дослідження. Детальний аналіз науково-медичної, статистичної літератури.

Результати дослідження. На основі огляду статистичних даних по Україні на даний час захворювання нервової системи у будь-якому віці займають одне з провідних місць, що вимагає від медичних фахівців наявності чітких уявлень про анатомічну та фізіологічну норму даної системи з метою чіткої характеристики провідних клінічних симптомів та інтерпретації результатів різноманітних інструментальних методів дослідження у неврологічній практиці.

На території України офіційно зареєстровано майже 5 млн випадків неврологічних патологій (на 100 тис населення — практично 13 тис випадків), що становить близько 11% загальної чисельності населення держави, що з кожним роком зростає. Основними причинами виникнення різних клінічних форм ураження нервової системи дослідники вважають прогресуюче старіння населення, вплив супутньої патології — гіпертонічної хвороби, порушень ліпідного обміну, ожиріння, цукрового діабету, нераціонального харчування, гіподинамії, надмірної маси тіла. Важливим аспектом на даний час являється

стан хронічного стресу в умовах військових дій на території України, що особливо відбивається на здоров'ї дитячого населення та осіб похилого та старечого віку. З іншого боку, на фізіологічний стан нервової регуляції організму людини значною мірою впливає зростання випадків інфекційних уражень нервової тканини, поширеності імунної недостатності та алергізації.

З метою повноцінної діагностики певної клінічної форми порушення у нервовій системі широко використовуються методи нейровізуалізації, які вимагають від медичного працівника знань анатомо-фізіологічних особливостей даної системи.

Дослідниками доведено, що наприклад, на ступінь порушень після інсульту впливає не розмір вогнища ураження, а чітке його розміщення: інтенсивність пошкодження кортикального спинного тракту корелює з руховою активністю у даних пацієнтів. Також важливою складовою діагностики являється час її проведення у зв'язку з ризиком виникнення віддаленої атрофії віддалених ділянок мозку. На сьогоднішній момент досягнення в об'ємній МРТ дають можливість автоматизувати кількісне визначення структур мозку після поділу його на сіру та білу речовину; дифузійна МРТ дає можливість визначити напрямок ходу волокон білої речовини головного та спинного мозку, взаємозв'язок цілісності білої речовини та рухової активності пацієнта, на основі чого медичний працівник чітко може сформулювати тактику ведення пацієнта та реабілітаційну програму.

З метою проведення функціональної МРТ фахівець повинен володіти чітко знаннями ходу судинного русла в залежності від вікової приналежності, статі та стану організму пацієнта з точки зору візуалізації можливого ураження, а також інтерпретувати рівень кисневого насичення мозкової речовини, враховуючи при цьому особливості фізіологічного споживання кисню нервовою системою: кількість дезоксигемоглобіну залежатиме від рівня локального кровообігу, швидкості метаболізму кисню, що зростає при нормальній нейрональній активності та різко знижується при проблемах кровопостачання головного мозку.

Беручи до уваги пацієнтів дитячого віку, невід'ємним методом візуалізації структур головного мозку залишається ультразвукова діагностика у зв'язку з відсутністю променевого навантаження на організм дитини. Особливо важливо визначити патологічні зрушення у доклінічних стадіях з метою швидкого нівелювання симптомів та профілактики можливих ускладнень органічних чи функціональних порушень діяльності нервової системи. У дитячому віці даний момент особливо важливий у зв'язку з незрілістю нервової системи, особливою чутливістю тканини головного мозку до кисневої недостатності, що впливає у подальшому на ставлення інтелектуального розвитку пацієнта. Основний метод візуалізації анатомічних структур центральної нервової системи у дітей — нейросонографія та спинальна ультрасонографія, що на даний час відносять до “золотого стандарту” діагностики захворювань головного мозку у новонароджених дітей та дітей раннього віку.

Медичний працівник повинен володіти інформацією про те, що певні анатомо-фізіологічні особливості дитячого організму визначає характер перебігу патології головного та спинного мозку — незавершеність кіркової локалізації функцій дитячого мозку являється причиною відсутності вогнищевих симптомів навіть при наявності значних структурних змін; значна гідрофільність тканин призводить до переважання ознак дифузних церебральних пошкоджень та загальнономозкової симптоматики у пацієнтів з вогнищевими порушеннями; наявність екстра-інтракраніальних судинних анастомозів у ділянці мембранних сполучень незарощених швів забезпечує додаткові резервні можливості церебральної гемодинаміки; відносна ширина церебральних та еластичність спінальних субарахноїдальних просторів, наявність тім'ячок та черепних швів створюють умови та резерв для збільшення об'єму черепа, що у свою чергу сприяє формуванню тривалого періоду доклінічного перебігу церебральної патології. Для дитячого віку

особливо характерно, що в умовах, коли резервні лікворні простори зникають, навіть мінімальне збільшення одного з об'ємних внутрішньочерепних складових (мозок, кров, ліквор) призводить до значного, іноді стрімкого підвищення внутрішньочерепного тиску згідно із законом Монро-Келлі та виникнення раптової декомпенсації церебральної патології, у зв'язку з чим, знання вікових особливостей та визначення стану інтракраніального простору у дітей на сьогоднішній момент стає пріоритетним моментом діагностики патології нервової системи. Також необхідно зазначити, що вміння характеризувати анатомо-фізіологічні особливості нервової системи у дітей першого року життя та відповідно проводити їх диспансеризацію являється важливим кроком профілактики різноманітних захворювань внаслідок своєчасної та повноцінної їх ранньої діагностики.

Висновки. На основі детального вивчення актуальності знань анатомо-фізіологічних особливостей центральної та периферичної нервової системи у дитячому та дорослому віці можна зробити висновок, що на даний час має місце безперервне удосконалення технологій експертної оцінки стану головного мозку шляхом нейровізуалізації з використанням спеціальних режимів дослідження в залежності від віку та конкретної клінічної ситуації: нейросонографії, дифузійної, функціональної томографії, що вимагає чітких знань та вмінь медичного фахівця повноцінної характеристики будови та функціональної спроможності нервової тканини, що має вирішальне значення у прогнозуванні можливих ускладнень певної патології, її хронізації та профілактиці загострень органічних та функціональних захворювань головного та спинного мозку незалежно від вікової приналежності пацієнта.

Список використаних джерел:

1. Дегтяренко, Т. В., Дегтяренко, Т. В., & Пікалова, Т. А. (2022). Співставлення основних властивостей нервової системи з показниками нейротизму у студентів-першокурсників.
2. Захарченко, І. В. (2018). Методичні вказівки до лабораторних робіт із навчальної дисципліни «Фізична реабілітація в неврології та нейрохірургії» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» денної форми навчання.
3. Неведомська, Є. О. (2018). Анатомія та фізіологія нервової системи: навч.-метод. посіб. для практичних робіт для студ. вищ. навч. закл.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Дудка Петро Федорович

доктор мед. наук, професор кафедри внутрішньої медицини №3
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Добрянський Дмитро Вікторович

кандидат мед. наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №3
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Горданова Наталія Харитонівна

кандидат мед. наук, асистент кафедри внутрішньої медицини №3
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Бондаренко Юрій Миколайович

кандидат мед. наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №3
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Вознюк Віталій Васильович

кандидат мед. наук, асистент кафедри внутрішньої медицини №3
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Тарченко Іна Петрівна

кандидат мед. наук, асистент кафедри внутрішньої медицини №3
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

БРОНХООБСТРУКТИВНИЙ СИНДРОМ ЯК НЕЗАЛЕЖНИЙ ФАКТОР РИЗИКУ АРИТМОЛОГІЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ У ПАЦІЄНТІВ НА ХРОНІЧНЕ ОБСТРУКТИВНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ

Часті загострення хронічного обструктивного захворювання легень (ХОЗЛ) з високим ступенем активності запальної реакції та вираженим бронхообструктивним синдромом, а також нераціональне застосування медикаментозних препаратів з проаритмогенним і кардіодепресивним ефектом визначають частоту серцево-судинних ускладнень, зокрема порушення серцевого ритму [3, 4]. Серед найважливіших факторів ризику електричної нестабільності міокарда вважають: гіпоксію, оксидативний стрес, системну запальну реакцію, застосування медикаментозних препаратів з їх проаритмогенним профілем. Згідно наукових даних, існує пряма залежність між частотою загострень, ступенем активності запальної реакції, вираженістю бронхіальної обструкції та ризиком виникнення порушення серцевого ритму у пацієнтів на ХОЗЛ [5, 6]. Відомо, що в умовах гіпоксії активно інтенсифікується процес вільнорадикального окислення та утворення активних форм кисню. Найпершими мішенями їх впливу стають клітинні мембрани [3]. Внаслідок активізації процесу перекисного окислення ліпідів (ПОЛ), гідролізу при цьому лізосомними ліпазами мембранних ліпідів, відбувається інгібування або інактивація мембранозалежних ферментних білків та рецепторів [2]. Зниження рівня мембранозв'язаних ферментів негативно позначається на функціональній активності клітини в цілому. Так, зменшення рівня та активності мембранних транспортерів, зокрема Na^+/K^+ та Mg^{2+} -АТФаз є однією із причин порушення внутрішньоклітинної рівноваги електролітів та виникнення аритмій серця [1].

Метою роботи було дослідити модифікацію жирних кислот (ЖК) ліпідного бішару, окислення білкових молекул, рівень мембранозв'язаних АТФаз, морфофункціональну характеристику еритроцитів та визначити їхній вплив на частоту та характер аритмій серця у пацієнтів на ХОЗЛ.

Матеріали та методи дослідження. В першу клінічну групу увійшли 29 хворих на ХОЗЛ II стадії у фазі загострення без клінічно значущої супутньої патології. Другу клінічну групу склали 22 хворих на ХОЗЛ II стадії у фазі стійкої ремісії. В контрольну групу увійшли 13 практично здорових осіб. За віком і статтю групи були співставимі між собою. Середній вік обстежених складав 48 ± 3 роки, середня тривалість захворювання дорівнювала 12,5 роки.

Структурно-функціональну активність клітинних мембран оцінювали шляхом дослідження жирнокислотного спектру ліпідного бішару еритроцитів, окислення білкових молекул, АТФ-залежних мембранних транспортерів - Na^+/K^+ , Mg^{2+} - АТФаз та морфофункціональної характеристики еритроцитів.

Дослідження жирнокислотного спектру мембран еритроцитів проводилось методом газової хроматографії. Визначались рівні насичених, моно- та поліненасичених ЖК. Показники окислювальної модифікації білків досліджувались спектрофотометрично при довжині хвиль збудження 356, 370, 430, 530 нм і розраховувались в одиницях оптичної щільності в мл плазми крові. Визначення рівня мембранозв'язаних АТФаз - загальної, Na^+/K^+ та Mg^{2+} проводилось спектрофотометрично і розраховувалось в мкмоль/Ph/мг/год.одиницях. Морфофункціональний стан еритроцитів оцінювався методом електронної мікроскопії. Добове ЕКГ-моніторування проводилось із застосуванням системи "Кардіотехніка -4000 АД" з реєстрацією I, V₄, V₆ відведень.

Отримані результати та їх обговорення. При аналізі даних жирнокислотного спектру мембран еритроцитів у пацієнтів 1-ї групи, в порівнянні з 2-ю, було виявлено зниження насиченості ліпідного комплексу переважно за рахунок пальмітинової (C16:0) ЖК. Рівень насиченості ліпідного комплексу у пацієнтів 2-ї клінічної групи був на 24% нижчим ніж у 1-ї. Відомо, що насичені ЖК, зокрема C16:0, відіграють важливу роль в процесі антиоксидантного захисту. Зниження рівня саме пальмітинової ЖК негативно позначається на прооксидантно-антиоксидантній рівновазі та посиленні окислювальних процесів на рівні білкових і ліпідних молекул.

Відзначено також достовірне підвищення ненасиченості ліпідного комплексу клітинних мембран переважно за рахунок лінолевої (C18:2) ЖК, що має компенсаторний характер і спрямоване на відновлення жирнокислотної рівноваги та нормалізацію структурно-функціональної активності ліпідного бішару. Відомо, що саме ненасичені ЖК забезпечують мікрров'язкість ліпідного бішару і пов'язану з цим функціональну активність біомембрани. Збереження рівня арахідонової (C20:4) ЖК в межах контрольних величин є підтвердженням ініціації компенсаторних механізмів адаптації у відповідь на активацію процесу перекисидзації.

Також встановлено посилення процесу окислення білкових молекул. В порівнянні з 2-ю клінічною групою, у обстежених 1-ї групи було виявлено зниження оптичної щільності плазми крові при довжині хвиль збудження 356нм - на 21%, 370нм – на 22%, 430нм – на 20% і 530нм - на 26%. Зниження рівня оптичної щільності плазми крові було зумовлено утворенням білкових конгломератів, так званих агрегасом, які виступають ініціаторами вільнорадикальних та протеолітичних процесів. Внаслідок цього ініціюються катаболічні механізми та створюються передумови для генералізації цитолітичних процесів на рівні клітинних мембран. Посилення деструкції негативно позначається на функціональній активності біомембран, зокрема, на рівні мембранних транспортерів. Так, у обстежених 1-ї клінічної групи, в порівнянні з 2-ю, було встановлено статистично достовірне зниження рівня як загальної, так і Na^+/K^+ - АТФаз, що є свідченням пригнічення процесу гідролізу

АТФ та послаблення активності іонного натрій-калієвого насосу. Внаслідок цього відбувається порушення співвідношення електролітів між внутрішньоклітинним та позаклітинним простором. Зміна позаклітинного рівня іонів Na^+ і K^+ негативно впливає на повільну діастолічну деполаризацію клітин водія ритму, що є однією із причин порушення серцевого ритму. Виявлене нами зниження в плазмі крові рівня Mg^{2+} -АТФази також негативно позначається на внутрішньоклітинному гомеокінезі електролітів та електричній стабільності міокарда.

Порушення цілісності клітинних мембран було підтверджено дослідженням морфофункціональної активності еритроцитів. При цьому виявлено локальну деструкцію мембран еритроцитів зі слабким рівнем їх щільності.

При аналізі результатів добового ЕКГ-моніторингу пацієнтів 1-ї клінічної групи у 15% зареєстровані поліморфні парні, групові та ранні (RнаT) шлуночкові екстрасистоли. Пароксизми надшлуночкових та короткотривалих шлуночкових тахікардій виявлено відповідно у 9% та 3% обстежених.

У пацієнтів 2-ї клінічної групи були зареєстровані парні надшлуночкові екстрасистоли у 7%, парні шлуночкові екстрасистоли – у 4%. Епізодів пароксизмальних тахікардій не було виявлено.

Висновки. Посилення процесу окислення білкових молекул та фрагментація ліпідного бішару негативно позначається на ультраструктурній організації клітинних мембран.

Зниження рівня мембранозв'язаних Na^+/K^+ та Mg^{2+} -АТФаз сприяє збільшенню ризику виникнення порушення серцевого ритму.

У пацієнтів на ХОЗЛ II стадії у фазі загострення при добовому ЕКГ-моніторингу виявлені життєво небезпечні порушення серцевого ритму, серед яких ранні (R на T) шлуночкові екстрасистоли та короткотривалі пароксизми шлуночкової тахікардії, тоді як у обстежених на ХОЗЛ II стадії у фазі ремісії переважали суправентрикулярні ектопічні комплекси.

Список використаних джерел:

1. Дудка П.Ф., Кузнєцова-Арабулі Ю.В. Окислювальна модифікація білків, йонтранспортні аденозинтрифосфатази при порушенні серцевого ритму у хворих на хронічне обструктивне захворювання легень // Український пульмонологічний журнал. – 2017. – № 1. – С. 44 - 46.
2. Ковальський, П. П. Вивчення активності Na/K -АТФази за ішемії міокарда // Медицина транспорту України. – 2007. – № 3. – С. 17–20.
3. Остапченко Л.І., Компанець І.В., Синельник Т.Б. Біологічні мембрани і внутрішньоклітинна сигналізація. Навч. посібник. К.: ВПЦ "Київський університет", – 2017. 447 с.
4. Aramburu A, Arostegui I, Moraza J, Barrio I, Aburto M, GarcíaLoizaga A, et al. COPD classification models and mortality prediction capacity. *Int J Chron Obstruct Pulmon Dis.* 2019 Mar 7; 14: 605-13. doi: 10.2147/COPD
5. Fujita M, Ouchi H, Ikegame S, Harada E, Matsumoto T, Uchino J, et al. Critical role of tumor necrosis factor receptor 1 in the pathogenesis of pulmonary emphysema in mice. *Int J Chron Obstruct Pulmon Dis.* 2016 Jul 28; 11: 1705-12. doi: 10.2147/COPD.S108919
6. Rasheedy D, Taha HM. Cardiac autonomic neuropathy: The hidden cardiovascular comorbidity in elderly patients with chronic obstructive pulmonary disease attending primary care settings. *Geriatr Gerontol Int.* 2016 Mar; 16(3): 329-35. doi: 10.1111/ggi.12473

Мигалатюк Альона Миколаївна
викладач першої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Собко Олена Тодорівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ ПРИ БРОНХІАЛЬНІЙ АСТМІ У ДИТЯЧОМУ ТА ДОРОСЛОМУ ВІЦІ

Актуальність теми. Одним з найбільш поширених патологічних станів дихальних шляхів сьогодення як у дитячому, так і у дорослому віці згідно зі статистичними даними являється бронхіальна астма. У світі дане захворювання виявлене у понад 200 млн населення з поширеністю у різних країнах від 1 до 16%. Бронхіальна астма вимагає постійного та ретельного контролю функціональних можливостей повітроносних шляхів, при відсутності якого існує ризик виникнення ускладнень та частих загострень процесу, що у свою чергу призводить до розвитку інвалідизації пацієнта.

З іншого боку, у діагностиці бронхіальної астми присутні неточності, що породжує гіпо- та гіпердіагностику цієї хвороби (54% та 34% відповідно). Недостатня діагностика призводить до підвищення рівня захворюваності, смертності від бронхіальної астми, надмірна має на увазі призначення непотрібних у даному конкретному клінічному випадку медикаментів, які можуть мати негативні впливи на організм.

Актуальність знань провідних клінічних та інструментальних проявів бронхіальної астми у дитячому та дорослому віці на рівні первинної медичної допомоги виходить на перший план, що дасть можливість повноцінно та адекватно діагностувати дану патологію з метою профілактики розвитку небажаних ускладнень.

Мета дослідження. На основі детального аналізу даних науково-медичної літератури, клінічних настанов та стандартів надання медичної допомоги при бронхіальній астмі узагальнити можливості інструментальної діагностики функцій зовнішнього дихання у веденні пацієнтів з даною патологією.

Методи дослідження. Аналіз науково-медичної літератури, узагальнення статистичних даних.

Результати дослідження. Згідно з останніми світовими статистичними дослідженнями покращення організації діагностики захворювань органів дихання на первинному рівні позитивно впливає на показники захворюваності та смертності від даної патології, у тому числі на території України. Але з іншої сторони, високий рівень поширеності, захворюваності з приводу бронхіальної астми у поєднанні з відсутністю повних даних частки цієї патології серед загальної захворюваності стає причиною маскування справжніх причин смертності внаслідок розвитку ускладнень з боку серцево-судинної, ендокринної системи, виникнення гострих дихальних порушень під час сну.

Клінічними патернами бронхіальної астми незалежно від віку являються свистячі хрипи, важкість видиху, сухий кашель, важкість у ділянці грудної клітки (дані симптоми особливо актуальні у дорослому віці); погіршення симптомів вночі, зміни проявів за часом та інтенсивністю; провокування загострень вірусними захворюваннями, фізичними навантаженнями, впливом алергогенних впливів.

На фоні встановлення діагнозу бронхіальної астми згідно з клінічними настановами медичний працівник повинен детально досліджувати функціональні можливості дихальних шляхів через 3-6 місяців після визначеної тактики ведення пацієнта в індивідуальному випадку та в подальшому за показаннями.

Одним з найбільш сильних, незалежних показників функцій зовнішнього дихання являється $ОФВ_1$, який також прогнозує ризик виникнення загострень бронхіальної астми у майбутньому. Методиками дослідження даних показників у пацієнтів старше 5 років являються спірометрія та пікфлоуметрія. Перший метод передбачає оцінку об'єму форсованого видиху на першій секунді, життєвої ємності легень / ЖЄЛ, а також співвідношення даних показників ($ОФВ_1/ЖЄЛ$), другий – визначення пікової швидкості на видиху.

Зважаючи на те, що бронхіальна астма на патоморфологічному рівні характеризується вираженою обструкцією дихальних шляхів, спірометрія дає можливість визначити ступінь звуження повітроносних шляхів. Критерієм діагнозу бронхіальної астми являється зворотність $ОФВ_1$ на 12% після прийому бронходилататорів. При цьому результати спірометрії деякою мірою залежать від вольових зусиль пацієнта, зниження показників $ОФВ_1$ може спостерігатися при різних патологічних зрушеннях, у зв'язку з чим необхідно також визначати співвідношення $ОФВ_1/ЖЄЛ$, яке в нормі становить понад 0,80 у дорослих пацієнтів та 0,90 у дитячому віці. Окрім показників спірометрії, для визначення наявності обструкції дихальних шляхів повинні враховуватися індивідуальні особливості пацієнта – вік, статеву приналежність, зріст.

На сьогоднішній день фінансово доступним, портативним, з можливістю проведення діагностики у домашніх умовах являється пікфлоуметр, за допомогою якого проводиться вимірювання пікової швидкості видиху – показника обструкції дихальних шляхів. При цьому необхідно пам'ятати, що дана методика не може повноцінно замінити визначення співвідношення $ОФВ_1/ЖЄЛ$ у поліклінічних умовах внаслідок недостатньої кореляції ступеню звуження повітроносних шляхів з показником пікової швидкості видиху.

Пацієнтам у дитячому віці дослідження функцій зовнішнього дихання проводиться у ранковий час, до 11 години за допомогою спірографа з дотримання визначених вимог – виключення за 2 години до обстеження будь-яких фізичних навантажень, впливу низької температури, пасивного паління, контакту з різкими ароматами, вживання кави, чаю, шоколаду. Окрім того, за день до дослідження потрібно відмінити базисні препарати, які приймає дитина за 12 годин; бета-2-адреноміметики короткої дії – за 6-8 годин, тривалої – за 12 годин. Дослідження проводиться натще, у положенні дитини сидячи після регуляції висоти ротової трубки

На вторинному та третинному рівні надання медичної допомоги проводиться повна характеристика функцій дихання для визначення опору бронхіального дерева, абсолютних ознак підвищення внутрішньогрудного об'єму газів – $ITGV$, залишкового легеневого об'єму – RV за допомогою проведення плетизмографії.

Медичним працівникам необхідно також пам'ятати про актуальність проведення чіткої диференційної діагностики між бронхіальною астмою та хронічними обструктивними захворюваннями легень (ХОЗЛ). У наш час дослідники виділяють так званий астма/ХОЗЛ – перехресний синдром. З метою диференціації даних патологічних станів дихальних шляхів аналогічно використовується спірографія з проведенням аналізу кривої «потік та об'єм» $ОФВ$ та пікфлоуметрія з інтерпретацією пікової швидкості видиху. При астма-ХОЗЛ синдромі показники ПШВ значно зростають, спостерігаються ознаки легеневої гіперперфузії, бронхіальної обструкції, зрушення прохідності бронхів.

Висновки. На основі проведеного аналізу даних науково-медичної літератури з питання характеристики бронхіальної астми та функціональних змін зовнішнього дихання при обструктивних захворюваннях дихальних шляхів можна зробити висновки, що

поширеність бронхіальної астми у людській популяції неухильно зростає протягом останніх років, особливо серед дитячого населення, що потребує від медичних працівників первинної ланки надання медичної допомоги чітких знань принципів клінічної, лабораторної та інструментальної діагностики бронхіальної астми з повноцінним проведенням диференційної діагностики інших обструктивних патологій дихальних шляхів з метою своєчасного виставлення правильного діагнозу та адекватного ведення пацієнтів.

Список використаних джерел:

1. Бажора, Я. І., Романчук, О. П., Бажора, Я. И., & Романчук, А. П. (2018). Варіабельність та паттерн дихання пацієнтів з персистуючим перебігом бронхіальної астми та ожирінням.
2. Назаренко, К. В. (2017). Особливості функції зовнішнього дихання та відповіді на бронхолітик хворих на поєднану патологію бронхіальної астми та ХОЗЛ. *Український терапевтичний журнал*, (2), 78-84.
3. Фещенко, Ю. І., Яшина, Л. О., Назаренко, К. В., & Полянська, М. О. (2017). Дослідження функції зовнішнього дихання при комплексному лікуванні хворих на поєднану патологію бронхіальної астми та хронічного обструктивного захворювання легень. *Астма та алергія*, (1), 7-12.
4. Фещенко, Ю. І., Яшина, Л. О., Бойко, Д. М., Гаврисюк, В. К., Крахмалова, О. О., Матюха, Л. Ф., ... & Константинович, Т. В. (2020). Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах бронхіальна астма (частина 1).
5. Яшина, Л. О. (2018). Бронхіальна астма—актуальна проблема сьогодення. *Український пульмонологічний журнал*, (4), 16-20.

Яночко Михайло Михайлович

студент 4 курсу, «Лікувальна справа»

Кіровоградський медичний фаховий коледж ім. Є.Й Мухіна, Україна

Науковий керівник: Чоботарь Анатолій Іванович

викладач вищої категорії з дерматології та венерології, викладач – методист,

лікар дерматовенеролог вищої категорії

МСЧ Льотної Академії Національного Авіаційного Університету, Україна

ГРИБКОВІ ІНФЕКЦІЇ. СУЧАСНИЙ СТАН

Актуальність.

Сучасні державні та світові дослідження в дерматовенерології, безпосередньо грибової інфекції, виділяють у розвитку цієї патології комплексні дії зовнішніх (екзогенних) та внутрішніх (ендогенних чинників), серед останніх істотно значення мають спадкова схильність, розлади нервової й ендокринної регуляції, порушення обміну речовин та ін. Важливу роль у перебігу захворювань шкіри відіграє також імунна система, яка в організмі забезпечує протиінфекційний, протипухлинний захист, контроль розвитку алергічних реакцій, у тому числі, й шкірі, слизових оболонок тощо. Всі захворювання шкіри поділяють на інфекційні та неінфекційні. Серед інфекційних найчастіше зустрічаються гнійничкові, грибові та вірусні захворювання шкіри. Встановлено, що за умови зниження імунологічної реактивності організму, ці дерматози набувають тривалого хронічного перебігу з поширеним та глибоким ураженням шкіри, тяжко піддаються лікуванню. Одним з домінуючих серед них, у профілі поширення, визначають грибові ураження – мікози, дерматомикози, збудниками яких є грибки.

Кількість випадків грибкових інфекцій подвоїлась за останні 20 років у США, повідомив Центр з контролю та профілактики захворювань (CDC, США). Кількість випадків зросла на 44% до 476 у 2019 році з 330 у 2018 році, а потім на 59% до 756 у 2020 році та ще на 95% до 1471 у 2021 році, повідомили дослідники агентства. У звіті не було даних за 2022 рік, але на офіційних джерелах CDC зазначено 2377 випадків підтверджених інфекцій грибової етіології у США. Минулого року відбулося різке зростання порівняно з 53 у 2016 році, коли вперше було зареєстровано випадки в країні. Занепокоєння викликає також зростання кількості резистентних до лікування випадків.

Традиційно, кожного року в Кіровоградському фаховому медичному коледжі ім. Є.Й. Мухіна проводиться тиждень циклової комісії педіатрії та вузьких клінічних дисциплін під головуванням Доніної Ірини Вікторівни. Цього навчального року на тижні була проведена студентська науково пошуково – дослідницька конференція з проблеми дерматомикозів.

Мета .

Вивчення епідеміологічної картини грибкових захворювань шкіри серед населення України та світу загалом.

Матеріали та методи.

Для досягнення поставленої мети, були оброблені та проаналізовані дані друкованих літературних джерел та інтернетресурсів щодо поширення грибкових дерматологічних захворювань. Вивчалися доступна первинна документація.

Результати та обговорення.

Встановлено, що серед загального різноманіття грибків – не менше 500 ідентифікують як патогенні, чим і пояснюється широка епідеміологічна картина мікозів та значна частота їх поширення. За літературними даними 20-25% населення Землі мають

дерматологічні ураження мітотичного генезу. Згідно даних деяких авторів грибки шкіри займають перші позиції серед усіх інфекційних дерматологічних захворювань. На їх долю припадає 37-42% шкірних та нігтьових захворювань. Вважається, що 7-20% дорослого населення світу мають патології цієї групи інфекцій, а у літніх людей вони досягають 50%. В Україні мікози виявлені у 31% її населення. За останні десять років в нашій державі рівень захворювання грибковими інфекціями зріс в 2,3 рази. Мікотичні ураження шкіри класифікують наступним чином: кератомікози, дерматомікози, трихомікози, оніхомікози, кандидоз, маласезіоз, глибокі мікози, псевдомікози та алергічні реакції при грибкових захворюваннях. Кожна класифікаційна ніша має своє додаткове галузження відповідно до локалізації патологічного процесу та типу збудника.

Виходячи з частоти уражень, особливої уваги заслуговують оніхомікози, якими, за даними наукової літератури, уражено від 5 до 10% населення планети. За останнє десятиліття цей показник збільшився у 25 разів. У країнах Європи, від 3 до 7% населення уражено ніхомікозом. Проте в окремих місцевостях цей показник може сягати 60% у віковому діапазоні пацієнтів від 18 до 45 років. Встановлено, що 30% серед усіх хворих з підтвердженими мікозними захворюваннями припадає саме на оніхомікозну патологію. Остання, за даними літературних джерел, займає 20-40% усіх захворювань нігтів.

Оцінюючи частоту ураження оніхомікозом в Україні встановлено, що 24,9% населення віком до 65 років має цю патологію. Збудником оніхомікозу частіше за все (90% випадків оніхомікозу та мікозу шкіри) є *Trichophyton rubrum*. У 2% випадків причиною розвитку патології нігтів стало паразитування *Candida albicans*. *Fusarium*, *Aspergillus*, *Acremonium Scytilidium* та *Scopulariopsis brevicaulis* є етіологічним фактором оніхомікозу нігтів у 8% кейсів. Головними групам ризику оніхомікозу нігтів рук, викликаного дерматофітами, є пацієнти, які перебувають на гемодіалізі (11,93% пацієнтів), люди похилого віку (10,28%), пацієнти з ВІЛ-інфекцією (10,40%).

З огляду на це, логічним є твердження про імунну відповідь як основного чинника захисту від оніхомікозу. Знижена імунна активність підвищує сприйнятливість шкіри до патогенної флори, зумовлюючи розвиток патологічного стану. У ряді випадків, спостерігається поєднання грибкового ураження нігтів та шкіри, що асоціюють з паразитуванням *Trichophyton rubrum* і *Candida* spp. Окрім цього, представники роду *Candida* можуть об'єднуватись з бактеріальними агентами (*Staphylococcus aureus*, *Enterobacteria ceae* spp., *Proteu* spp., *Pseudomonas* spp.), що було неодноразово відмічено у пацієнтів з ранами при діабетичній стопі (59,3%). Одним з пускових факторів до розвитку кандидозу шкіри є знижений імунітет, ендокринні патології та трофічні порушення периферичних тканин. Усе це сприяє ураженню шкіри дріжджоподібними грибами роду *Candida*, які в нормі колонізують шкіру людини, не викликаючи в ній патологічних станів. Порушення цілісності шкірного покриву слугує вхідними воротами для грибкових агентів. Через це, одними з найчастіших ускладнень ранових пошкоджень є розвиток сааме мікозів шкіри або поєднаних грибково-бактеріальних інфекцій. Про те сьогодні активно вивчається питання резистентності грибків до лікарських засобів фунгіцидної дії. За даними літературних джерел дане явище виникає у зв'язку зі здатністю грибків до швидкого еволюціонування, а також розвитку біоплівки, що служать додатковим фактором розвитку захворювань. Зокрема біоплівки були виявлені у представників роду *Candida*. До того ж, проблемною є процедура ідентифікації грибкового агента, яка за даними деяких авторів, є можливою лише в 50% випадків.

Висновки.

Зважаючи на вищевикладену інформацію, питання щодо профілактики і лікування грибкових інфекцій шкіри не втрачають своєї актуальності і сьогодні.

Кожна людина повинна до кінця усвідомити всю небезпеку, яку несуть дерматомікози, і зробити все можливе, щоб уберегти себе і своїх рідних, близьких і знайомих від цієї

заразної інфекції. Бо грибкові захворювання уражають не дивлячись чи то дитина, чи то дорослий ... Все залежить від нас самих. Здоровий спосіб життя, дотримання санітарно – гігієнічних норм – найкращі методи профілактики грибкових захворювань.

Список використаних джерел:

1. Степаненко В.І, Чоботарь А.І., Бондарь С.О. та ін. Дерматологія і венерологія. Підручник. – Київ: Медицина, 2020. – 335 с.
2. Степаненко В.І, Чоботарь А.І., Бондарь С.О. та ін. Практикум з дерматології і венерології. – Київ: Медицина, 2018. – 358с.
3. М.Б. Шегедин, Т.О. Нужна «Дерматологія. Венерологія та клінічна оцінка лабораторних досліджень – Київ, ВСВ «Медицина», 2010 р.
4. Чоботарь А.І. Шкірні та венеричні хвороби. Атлас. Кіровоград Старт 2012.
5. К. Г. Супрун. Шкала оцінки ступеня тяжкості оніхомікозів з урахуванням супутньої патології та віку хворого. *ДУ «Інститут дерматології та венерології НАМН України» Журн. Дерматологія та венерологія . 2020. № 1(87). С. 18–20.*
6. Литинська Т. О. Оніхомікоз: сучасні можливості топічної терапії. *Укр. журн. дерматології, венерології, косметології. 2019. № 2. С. 88–92.*
7. Я. Ф. Кутасевич, І. О. Олійник, І. О. Маштакова. Лікування висівкоподібного лишая на сучасному етапі. *ДУ «Інститут дерматології та венерології НАМН України» Журн. Дерматологія та венерологія . 2020. № 1(87). С. 21–25.*
8. Л.В. Гречанська, С.П. Остапенко, П.В. Федорич. Складнощі діагностики і лікування споротрихозу шкіри. *Українська військово-медична академія, м. Київ. Журн. Дерматологія та венерологія . 2021. № 1(91). С. 51–57.*
9. British Association of Dermatologists' guidelines for the management of onychomycosis 2014 / M. Ameen, J. T. Lear, V. Madan et al. *Br. J. Dermatol. 2014. Vol. 171 (5). P. 937–958.*
10. Gupta A. K., Paquet M. Management of Onychomycosis in Canada in 2014. *Journal of Cutaneous Medicine and Surgery. 2015. Vol. 19, Iss. 3. P. 260–273.*
http://old.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20130601_0460.html - Про затвердження протоколів медичної сестри (фельдшера, акушерки) з догляду за пацієнтом та виконання основних медичних процедур та маніпуляцій.

Тофан Галина Дмитрівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Симонович Лариса Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

ІНТЕГРАТИВНІ НАВЧАЛЬНІ ПРАКТИКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО МЕДИЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність теми. Сучасний стан вищої медичної освіти вимагає досконалих знань новітніх освітніх технологій, як рушійної сили навчального процесу у період війни, що пов'язується з періодичною небезпекою повітряних тривог, з іншого боку – виникненням нових методів комунікації між учасниками освітнього процесу, появою більш складної, швидкоплинної інформації. Для студентів як майбутніх медичних фахівців першочергове значення мають навички та вміння пошуку, повноцінного збору необхідної інформації, організації, порівняння, аналізу та синтезу отриманих результатів з різних галузей медицини. Внаслідок виникнення даних обставин перед викладачами вищих медичних навчальних закладів постало важливе завдання пошуку та побудови нової моделі навчання, що призвело до широкого впровадження інтегративних форм навчання з використанням диференційної діагностики та поєднання знань та навичок з різних предметів.

Мета дослідження. На основі детального аналізу результатів впровадження інтегративного навчання у Чернівецькому медичному фаховому коледжі узагальнити отримані результати з метою удосконалення даного напрямку освітнього процесу та розробки подальших рекомендацій.

Методи дослідження. Анкетування студентів, аналіз анкетування, узагальнення отриманих результатів.

Результати дослідження. Концепція інтегративного навчання повинна забезпечувати виконання ряду певних вимог – створення нових зв'язків між елементами дисциплін, синтез інтегрованої інформації, що покладається безпосередньо на студентів для формування повноцінних практичних навичок у майбутній професійній діяльності.

Процес міждисциплінарної інтеграції має на меті створення якісно нової, узагальненої, єдиної, унікальної інформаційної сфери для майбутніх медичних працівників. Чернівецький медичний фаховий коледж активно використовує інтегративний метод навчання на суміжних дисциплінах. Розглянемо на прикладі інтегративних навчальних практик з педіатрії та акушерства і гінекології. Основна ідея – формування у студентів самосвідомості, цілеспрямованості у професійній діяльності.

Інтегративне навчання було побудоване у вигляді групових, парних навчальних практик, групового планування навчального процесу, міждисциплінарних семінарів, тематично, проблемно спрямованих навчальних курсів, спільного навчання у проєктній діяльності, вирішування задач-кейсів. Результати інтегративного навчання студенти оформляли у вигляді портфоліо.

Особливістю цього напрямку у навчальному процесі є повна теоретична підготовка до проведення занять, перевірка початкового рівня знань шляхом тестування з

використанням GOOGLE форм, що зручно для студентів та враховує періоди повітряних тривог, адже тестовий контроль студенти можуть проходити у будь який зручний для них час. Вся необхідна теоретична інформація та алгоритми поєднаних практичних навичок розміщуються на онлайн-платформі moodle, що також актуально на сьогоднішній момент можливих повітряних тривог.

З метою аналізу ефективності інтегративного навчання викладачами було проведено анонімне анкетування студентів-учасників даного напрямку освітнього процесу. Питання, які були поставлені в анкеті: «Чи був Вам зрозумілим виклад навчальної інформації на інтегративних навчальних практиках?», «Чи якісно був організований практикум з педіатрії та акушерства і гінекології?», «Чи достатньо теоретичних знань Ви отримали на підготовчому етапі для подальшого використання у практичному блоці заняття?», «Чи повноцінно ви відпрацювали практичні навички на занятті?», «Чи рекомендували б Ви інтегративні навчальні практики для подальшого навчання у коледжі», «Чи була корисна для Вас інформація для майбутньої практичної діяльності?». Студенти відповідали «Так», «Ні», «Не могу відповісти».

В анкетуванні взяло участь 54 студенти 3 та 4 курсів ОПП «Лікувальна справа». Серед опитаних студентів 80% виклад інформації був абсолютно зрозумілим та вони залишилися задоволеними даним напрямком навчального процесу (43 студенти), 10% студентів сприйняття інформації було досить важким у зв'язку з недостатністю фундаментальних знань з попередніх дисциплін (10 студентів) та 10% студентів важко було відповісти про загальні враження від проведених занять (11 студентів) внаслідок її новизни та необхідності повноцінної теоретичної підготовки до занять. При цьому всі 100% студентів бажають продовження впровадження та широкого використання інтегративних навчальних практик у подальшому навчанні, визнають даний напрям сучасним та актуальним.

На основі проаналізованої інформації можна сформулювати певні концептуальні принципи інтегрованого навчання: забезпечення цілісних підходів до професійного формування майбутніх медичних працівників; формування нового цілісного пізнання сучасної освітнього процесу на основі чітко прописаного змісту, форми, мети, методів навчання.

На думку викладацького складу Чернівецького медичного фахового коледжу інтегративні курси повинні пов'язувати різноманітні сфери охорони здоров'я з урахуванням конкретної мети, поставленої перед учасниками освітнього процесу; відповідати наступним критеріям – відповідність курсу запитам ринку праці, соціальним запитам, наявність висококваліфікованих педагогічних працівників, які зможуть забезпечити якісну підготовку студентів до виконання ними практичних навичок у лікувально-профілактичних закладах.

Висновок. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що інтегровані навчальні практики у медичних навчальних закладах виходять на перший та основний план, формуючи у студентів інтегративний цілісний світогляд, розвиваючи вміння для використання отриманих знань та навичок у майбутній професійній діяльності у системі охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Наливайко, Н., & Наливайко, О. (2021). Змішане навчання в медичних закладах вищої освіти. *Освітологічний дискурс*, 32(1), 101-111.
2. Падун, Н. О., & Падун, А. О. (2017). Інтегроване навчання як міждисциплінарна проблема.
3. Шагієва, Р. Р., Хмельяр, І. М., & Кушнір, Л. О. (2022). Значення інтегрованого навчання для цілісного сприйняття світу. *Розглянуто та рекомендовано до видання Вченою радою Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради, протокол № 3 від 09.11. 2022 р. За редакцією: Редактор: Сабадишин Ростислав Олексійович-професор, доктор медичних наук, 479.*

Костогриз Юрій Олегович

канд. мед. наук,

молодший науковий співробітник відділу травматології та ортопедії дорослих
*Державна установа «Інститут травматології та ортопедії
Національної академії медичних наук України», Україна*

Костогриз Олег Анатолійович

д-р. мед. наук, керівник відділу травматології та ортопедії дорослих
*Державна установа «Інститут травматології та ортопедії
Національної академії медичних наук України», Україна*

КОМБІНОВАНА СИНОВЕКТОМІЯ КОЛІННОГО СУГЛОБА У ЛІКУВАННІ ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ

Вступ. Ревматоїдний артрит (РА) – це хронічне системне запальне аутоімунне захворювання, яке в першу чергу вражає дрібні суглоби тіла. Незважаючи на те, що він може впливати на багато систем в організмі, його основні симптоми пов'язані з синовітом та руйнуванням хряща в суглобах. Патогенез цього захворювання пов'язаний з 2 основними процесами, які йдуть рука об руку: утворення антитіл, а потім – запалення [1]. Вважають, що антитіла з'являються в крові за 3–5 років до того, як РА стає симптоматичним, атакуючи багато цитрулінованих пептидів та білків. Поточний патофізіологічний процес підтримується підвищеними рівнями антитіл та маркерами запалення, наприклад, таким як рівень С-реактивного білка у сироватці крові. Ефектом цього запального процесу при РА є ураження суглобів. Однак еволюція медицини та медичного лікування, наприклад, застосування препаратів проти фактора некрозу пухлин (anti-TNF) та модифікованих захворюваннями протиревматичних препаратів зменшили потребу в ендопротезуванні суглобів [1, 2]. Ендопротезування суглобів є стандартною рекомендацією щодо лікування болю, спричиненого пошкодженням суглобів та деформацією, що не піддаються консервативному лікуванню. У пацієнтів з РА, які перенесли ендопротезування, частіше спостерігаються післяопераційні ускладнення та інтраопераційні захворювання, включаючи дефекти кісток, дисбаланс зв'язок та синовіт. Контрактури суглобів, фіксована деформація з елементами згинання та вальгуса, «в'ялість» зв'язок особливо проявляються у великих суглобах, що ускладнює лікування. Незважаючи на успіхи розвитку медицини за останні десятиріччя та на можливі ускладнення після тотального ендопротезування суглобів, приблизно у 20-25% постраждалих людей розвивається артрит у суглобах, а колінні суглоби є одними із найбільш часто уражених великих суглобів, що сприяє болю та загальній інвалідності у хворих на РА [3]. Тотальне ендопротезування (ТЕП) колінного суглоба виявилось надзвичайно успішним методом лікування запущеного ревматоїдного артрити. Ортопед-хірург повинен звернути особливу увагу на унікальні виклики, які представляють хворі на ревматоїдний артрит під час передопераційного, інтраопераційного та післяопераційного планування, щоб максимізувати успішний результат та якість життя цих пацієнтів [3, 4].

Мета. Вивчити та проаналізувати особливості комбінованої синовектомії колінного суглоба в лікуванні хворих на ревматоїдний артрит.

Матеріали та методи. Проліковано 69 хворих з РА, яким проведено хірургічне лікування: синовектомія із застосуванням артроскопічної техніки у 58 випадках (контрольна група) та у 11 випадках комбінована синовектомія (КСЕ) (основна група).

Серед пацієнтів контрольної групи вік коливався від 18 до 65 років і складав у середньому $(48,1 \pm 2,2)$ років, у пацієнтів основної групи вік пацієнтів склав від 18 до 60 років, у середньому $(45,1 \pm 2,1)$. У дослідження були включені пацієнти з достовірно верифікованим РА за критеріями АСР (American college of rheumatology, 1997). Розподіл пацієнтів в групах за віком оцінювалось за критерієм Пірсона (χ^2) і було однотипним ($p > 0,05$). Таким чином, показники середнього віку в групах спостережень були практично однаковими ($p > 0,2$).

Результати. В період з 2010 по 2021 роки нами було обстежено та проліковано 11 хворих на ревматоїдний артрит з синовітом колінного суглоба. Мінімальний період спостереження склав 6 місяців, максимальний – 10 років. Одноетапну КСЕ виконано у 4 хворих, двохетапну – у 7. Хворі були клінічно, лабораторно, інструментально обстежені. Діагностичну цінність неінвазивних методів дослідження оцінювали ретроспективно, з урахуванням даних, отриманих під час артроскопії, артротомії та патоморфології. Обсяг рухів у колінних суглобах до виконання операції в 62,5% спостережень визначали в діапазоні від 90 до 105° (2 бали); в цілому по групі обсяг рухів склав в середньому $(108,5 \pm 1,6)^\circ$ (1,57 бали). Через 6 місяців після операції переважали оцінки «практично без обмежень» (55,6%) або «помірне обмеження» ($40,3 \pm 5,9\%$); в цілому по групі обсяг рухів склав в середньому $(121,4 \pm 1,3)$ (0,49 бала), збільшившись таким чином на 12,9 ($p < 0,001$). До кінця періоду спостереження обсяг рухів повністю відновився в $59,7 \pm 6,1\%$ спостережень, а в цілому по групі склав $(121,2 \pm 1,3)$ (0,46 бала), що практично не відрізнялося від показника, досягнутого до 6 го місяця ($p > 0,5$). Порівняльна оцінка МРТ та артроскопічних даних показала, що МРТ стадія гонартрозу була вищою, ніж артроскопічна стадія ураження суглобового хряща, в $(20,8 \pm 4,8)\%$ спостережень, збігалася з нею в $(38,9 \pm 5,8)\%$ і була нижчою в $(40,3 \pm 5,8)\%$. Таким чином, в більшості випадків МРТ зміни при гонартрозі проявлялися пізніше, ніж зміни суглобового хряща, які виявляються в ході артроскопії.

Висновки. В структурі лікування синовіту колінного суглоба у хворих на ревматоїдний артрит комбінована синовектомія відіграє важливу роль та є альтернативою тотальній відкритій синовектомії. Двохетапна КСЕ дозволяє отримати добрі та відмінні результати, а також швидше повернути хворого до повсякденної життєдіяльності. Використання двохетапної КСЕ дає змогу дослідити регенераторний потенціал внутрішнього шару капсули суглоба після артроскопічної синовектомії, що, в подальшому, дозволить вивчити ймовірні причини виникнення контрактур та установок. Серед недоліків використання даного хірургічного методу можна виділити лише додаткову госпіталізацію хворого.

Список використаних джерел:

1. Yen, J. H., Moore, B. E., Nakajima, T., Scholl, D., Schaid, D. J., Weyand, C. M., & Goronzy, J. J. (2001). Major histocompatibility complex class I-recognizing receptors are disease risk genes in rheumatoid arthritis. *The Journal of experimental medicine*, 193(10), 1159–1167. <https://doi.org/10.1084/jem.193.10.1159>
2. Jawaheer, D., & Gregersen, P. K. (2002). Rheumatoid arthritis. The genetic components. *Rheumatic diseases clinics of North America*, 28(1), 1–v. [https://doi.org/10.1016/s0889-857x\(03\)00066-8](https://doi.org/10.1016/s0889-857x(03)00066-8)
3. Yamanishi, Y., & Firestein, G. S. (2001). Pathogenesis of rheumatoid arthritis: the role of synoviocytes. *Rheumatic diseases clinics of North America*, 27(2), 355–371. [https://doi.org/10.1016/s0889-857x\(05\)70206-4](https://doi.org/10.1016/s0889-857x(05)70206-4).
4. Scott, D. L., & Kingsley, G. H. (2006). Tumor necrosis factor inhibitors for rheumatoid arthritis. *The New England journal of medicine*, 355(7), 704–712. <https://doi.org/10.1056/NEJMct055183>

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Рішко М.В.

Доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри госпітальної терапії
ДВНЗ УжНУ, Україна

Бичко М.В.

Доктор медичних наук, професор кафедри госпітальної терапії
ДВНЗ УжНУ, Україна

Когутич І.І.

Доцент кафедри госпітальної терапії
ДВНЗ УжНУ, Україна

Устич О.В.

канд..мед.наук, асистент кафедри госпітальної терапії
ДВНЗ УжНУ, Україна

РЕЗУЛЬТАТИ КЛІНІЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕРКАНІДИПІНУ У ХВОРИХ НА АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ, АСОЦІЙОВАНУ З ІШЕМІЧНОЮ ХВОРОБОЮ СЕРЦЯ

***Анотація.** В цьому дослідженні показана висока клінічна ефективність застосування лерканідипіну у пацієнтів з артеріальною гіпертензією асоційованою із ішемічною хворобою серця. Клінічна ефективність пов'язана з позитивними змінами гемодинаміки, і виражалась в нормалізації показників діастолічної функції лівого шлуночку, що опосередковано свідчить про зменшення кінцево-діастолічного тиску.*

Вступ. Революція в лікуванні артеріальної гіпертензії (АГ) та ішемічної хвороби серця (ІХС) пов'язана з відкриттям антагоністів кальцію (АК). Першим клінічно застосованим препаратом був верапаміл (1962 рік). Пізніше, в 1967 р., А. Флекенштейн повідомив про відкриття принципово нової групи препаратів - АК (він відокремив їх від β -адреноблокаторів). З тих пір, в різний період відношення до АК змінювалось.

За останні роки АК знайшли своє широке застосування, особливо після кардіохірургічних втручань (операції АКШ, МКШ, стентування, балонна ангіопластика) [1,3,]. Однією з причин росту популярності АК є метаболічна нейтральність та покращення діастолічної функції лівого шлуночку (ДФЛШ) у гіпертензивних хворих та хворих ішемічною хворобою.

Дані багатьох досліджень вказують на особливу ефективність АК з групи дигідропіридинових похідних для зменшення ризику інсультів [1,2,4,5,6,].

Особливою популярністю серед АК користується такий представник дигідропіридинового ряду III покоління як лерканідипін (відомий як "леркамен".. Для нього характерна висока передбачувана ефективність та стабільність концентрації в плазмі (24-36 год.), що робить непотрібним створення ретардних форм. [1,2,3,].

Антигіпертензивна ефективність монотерапії лерканідипіном при м'якій та помірній АГ відповідає такій як для інших базисних антигіпертензивних препаратів, іноді навіть краща і може досягати 60-75%. На фоні терапії спостерігається покращення добового

профілю артеріального тиску (АТ); при тривалому застосуванні (>4-6 міс) розвивається регресія гіпертрофії лівого шлуночку (ЛШ). Одним із важливих ефектів препарату, підтверженими в ряді масштабних досліджень, є зниження ризику розвитку мозкових інсультів у осіб з АГ. При ІХС лерканідипін знаходить застосування у хворих з стабільною та варіантною стенокардією. У хворих ІХС препарат проявляє коронародилатуючу дію, що збільшує доставку крові до міокарда, зменшує загальний периферичний опір судин. Крім того, лерканідипін володіє антиатеросклеротичною дією. Клінічні ефекти цього препарату при ІХС включають зменшення кількості, і тривалості ангінальних епізодів та епізодів безбольової ішемії міокарда; при цьому антиангінальна дія більш виражена в порівнянні з рядом інших АК (дослідження CAPPE-II, 2002).

Враховуючи наявні літературні дані, нами проведено власне дослідження.

Мета дослідження: Вивчення клінічних і гемодинамічних ефектів лерканідипіну у хворих артеріальною гіпертензією, асоційованою з ІХС, у осіб із збереженою систолічною функцією ЛШ.

Матеріал та методи. Дослідження охоплює 55 хворих артеріальною гіпертензією, асоційованою з ІХС, яким проводили лікування леркадипіном. З них: 29 хворих – з гіпертонічною хворобою I стадії, 26 – з гіпертонічною хворобою II стадії. У 27 хворих відмічали стенокардію напруги II функціонального класу (ФК), у 28 - стенокардію III ФК, з них жінок було 27 (49,6 %), чоловіків – 28 (50,1%) віком від 34 до 73 років (у середньому $63,1 \pm 3,2$ роки). Критеріями виключення були: гострі коронарні синдроми, симптоматична АГ, наявність в анамнезі інфаркту міокарда, стентування або коронарного шунтування, цукрового діабету. В якості базової всі хворі отримували стандартну терапію еналаприлом 20 мг на добу, симвастатином 10 мг на добу і ацетилсаліциловою кислотою 100 мг на добу. Дози препаратів не змінювалися протягом двох місяців до включення в дослідження.

Клінічну ефективність оцінювали за зниженням артеріального тиску (АТ) до цільових рівнів та зменшенням кількості нападів стенокардії на 30% і більше (позитивний антиангінальний ефект). Позитивний ергометричний ефект розцінювали як приріст потужності (W) порогового навантаження на один ступінь (25 Вт). Показники гемодинаміки вивчали методом ехокардіографії. Гіпертрофію ЛШ констатували згідно з рекомендаціями A. Capau et al. [7]. Для аналізу структурно-функціонального стану серця вивчали такі показники: передньо-задній розмір ЛП, ЛШ (КСР, КДР, ТМШП, ТЗСЛШ), розраховували КСО, КДО, ФВ, ІММЛШ, ВТС. Масу міокарда ЛШ розраховували за формулою R.V. Devereux 1995. ІММЛШ розраховували як відношення ММЛШ до площі тіла (S), яке визначали по таблиці Дюбуа. Виділяли три типи геометрії ЛШ: нормальна геометрія - ІММЛШ < 125 г/м², ВТС < 0,45; ексцентрична гіпертрофія ЛШ: ІММЛШ > 125 г/м², ВТС < 0,45; концентрична гіпертрофія: ІММЛШ > 125 г/м², ВТС > 0,45. Контрольну групу склали 20 здорових осіб.

Дослідження діастолічної функції серця проводили методом доплер-ехокардіографії. Визначали такі показники: період ізовольомічного розслаблення (IVRT), максимальну швидкість раннього діастолічного наповнення (E), час сповільнення раннього діастолічного наповнення (DT), максимальну швидкість пізнього діастолічного наповнення (A) та відношення E/A.

Після стабілізації гемодинамічних показників (використовували інгібітори АПФ, сечогінні), призначали лікування лерканідипіном протягом десяти тижнів. При відсутності зниження АТ до цільових рівнів систолічного та діастолічного АТ дозу препарату збільшували з 10 мг до 20 мг. Досліджувані показники визначали до призначення лерканідипіну та через 10 тижнів прийому препарату.

Результати досліджень та їх обговорення. Середній САТ та ДАТ після лікування лерканідипіном 10мг (n=30) до початку лікування складав 163/100 мм рт.ст., а після лікування 10 тижнів знизився до 127/83 мм рт.ст. Зниження середнього САТ та ДАТ в групі

лікування лерканідипіном 10 мг було розцінено як статистично достовірно ($p < 0,005$). Середній САТ та ДАТ в групі лікування лерканідипіном 5 мг ($n=23$) до початку лікування знижилось до 125/81 мм рт.ст. ($p < 0,005$).

В цілому по групі, терапія хворих протягом 10 тижнів призводила до зменшення числа нападів стенокардії (потреба в нітрогліцерині (НГ) за тиждень зменшилась більш як у два рази), підвищувала потужність порогового навантаження (W), зменшувала порогову потребу міокарда в кисні (ПД) суттєво не впливаючи на контрактильність міокарда (табл. 1).

Критерії припинення тесту з ДФН також суттєво не відрізнялись. Побічних ефектів від лерканідипіну у хворих артеріальною гіпертензією в поєднанні з ІХС ми також не відмічали. АТ знижувався до цільових рівнів у 88% хворих.

Таблиця 1

Клініко-інструментальні показники ефективності лікування хворих АГ з ІХС лерканідипіном ($M \pm m$)

Етапи дослідження	Показники ефективності лікування				
	Кількість таблеток НГ за тиждень	Потужність (W), Вт	ПД в спокої, умовні одиниці	ПДп (порогов. навантажен.), умов. од.	ФВ, %
Хворі АГ з ІХС До лікування	28,6 \pm 2,3	82,1 \pm 3,0	87,1 \pm 6,2	178 \pm 5,8	59,2 \pm 2,4
Хворі АГ з ІХС після лікування	12,8 \pm 2,5	123,7 \pm 2,8	86,0 \pm 2,9	149 \pm 4,5	59,6 \pm 3,7
P	<0,01	<0,01	>0,05	>0,05	>0,05

Важливе значення для ефективності лікування має початковий функціональний стан міокарда, тобто функціональний клас стенокардії.

В таблиці 2 наведено дані ефективності курсового лікування хворих лерканідипіном в залежності від важкості перебігу хвороби (супутньої ішемічної хвороби серця).

Лікування лерканідипіном значно підвищує рівень потужності порогового навантаження (W) як у хворих АГ з стенокардією II ФК, так і у пацієнтів з III ФК

Таблиця 2

Показники ефективності лікування хворих артеріальною гіпертензією з ІХС в залежності від важкості ІХС

Хворі АГ з ІХС	Кількість хворих (n=55)	Потужність порогового навантаження, W (Вт)		P
		До лікування	Після лікування	
Стенокардія II ФК	27	100,2 \pm 4,1	149,0 \pm 3,8	<0,01
Стенокардія III ФК	28	49,4 \pm 2,3	74,5 \pm 2,8	<0,05

У більшості хворих АГ з ІХС відмічали гіпертрофію ЛШ (у 49 з 55 хворих). Тільки у 6 хворих з АГ, поєднаною з ІХС, гіпертрофія ЛШ була відсутня. Це явище можна пояснити підвищеними інотропними властивостями міокарда та відносно короткостроковим анамнезом АГ у цих пацієнтів.

В таблиці 3 представлено результати вивчення клінічної ефективності лерканідипіну у хворих АГ з ІХС в залежності від типу гіпертрофії ЛШ.

Частота концентричного та ексцентричного типів гіпертрофії ЛШ була приблизно однакова (27 проти 24 хворих). Згідно літературних даних, у хворих з АГ це співвідношення складає 4:1. Приєднання до АГ ішемічної хвороби серця призводить до збільшення частоти ексцентричної гіпертрофії ЛШ, а також до ризику розвитку дилатації ЛШ - підвищення ІКДР (індекс дилатації ЛШ) [4,6,7].

Таблиця 3

Клініко-інструментальні показники ефективності лікування хворих лерканідипіном в залежності від типу гіпертрофії ЛШ ($M \pm m$)

Показники ефек-сті лікування	Хворі з концентричним типом гіпертрофії ЛШ, n=27			Хворі з ексцентричним типом гіпертрофії ЛШ, n=24		
	До лікування	Після лікування	P	До лікування	Після лікування	P
К-сть табл.НГ за тиждень	25,7±1,5	11,9±2,0	<0,01	28,4±3,1	15,7±1,8	<0,01
W, Вт	78,7±2,0	134±4,1	<0,01	83,1±3,6	119±3,1	<0,01
ПДспокою ум.од.	87,0±2,1	86,8±1,5	>0,05	86,3±2,2	88,9±1,5	>0,05
ФВ, %	59,0±	58,8±1,8	>0,05	58,9±1,5	58,7±1,9	>0,05

Аналіз таблиці 3 показує на позитивну динаміку показників. Не залежно від типу гіпертрофії ЛШ, в обох групах, клінічна ефективність лерканідипіну була високою, що виражалось у зменшенні потреби в НГ протягом тижня і підвищенні рівня потужності порогового навантаження (W). Критерії зупинки тесту з ДФН суттєво не змінювались.

Виконання хворими на АГ асоційовану із ІХС більш високих порогових навантажень, після лікування лерканідипіном, проходило на фоні незначних змін детермінант центральної гемодинаміки (табл. 4).

Відмічаємо позитивну тенденцію об'ємних показників ЛШ (КДО, КСО) на фоні, практично, не змінених ФВ, Vcf та ПД. Виражений антипертензивний ефект спостерігали на фоні не зміненої ЧСС (без активації симпато-адреналової системи).

Пояснити високу клінічну ефективність лерканідипіну у хворих АГ з ІХС, у нашому дослідженні, виходячи з даних змін вказаних показників гемодинаміки неможливо.

Таблиця 4

Показники центральної та інтракардіальної гемодинаміки у хворих АГ асоційованою з ІХС під впливом лікування лерканідипіном ($M \pm m$)

Показники гемодинаміки	Хворі АГ асоційованою з ІХС		
	До лікування	Після лікування	P
ЧСС, уд./хв.	71,9±2,5	72,1±3,1	>0,05
АТ, мм рт.ст.	161,2±5,0	127,4±3,8	<0,02
ПД, умов./од.	90,1±3,7	88,1±2,9	>0,05
КДО, см ³	145,7±3,4	141,8±3,7	>0,05
КСО, см ³	74,8±3,1	71,2±2,8	>0,05
ФВ, %	59,2±2,4	59,1±3,0	>0,05
Vcf, с ⁻¹	1,19±0,04	1,20±0,04	>0,05

Вивчення гемодинамічної структури діастолі дозволило встановити у обстежених хворих, порушення діастолічної функції за гіпертрофічним (у 29 осіб) та "псевдонормальним" (у 26 осіб) типом.

У хворих з гіпертрофічним типом діастолічної дисфункції встановлено подовження IVRT (82,3±1,7 відносно 68,3±1,3 мс, P<0,05) та збільшення швидкості пізнього

діастолічного наповнення ($64,2 \pm 1,5$ відносно $43,0 \pm 1,6$ см/сек, $P < 0,05$). В той же час, швидкість раннього діастолічного наповнення ($60,2 \pm 0,9$ відносно $70,5 \pm 0,9$ см/сек, $P < 0,05$) та відношення E/A ($0,96 \pm 0,6$ відносно $1,65 \pm 0,04$ умовн. од., $P < 0,05$) зменшувались. Відмічено недостовірне збільшення DT ($190,0 \pm 8,2$ відносно $181 \pm 9,7$ мс, $P > 0,05$).

При “псевдонормальному” типі наповнення лівого шлуночку відмічали наступні зміни: зменшувалися IVRT ($62,4 \pm 2,5$ відносно $66,7 \pm 1,8$ мс, $P < 0,05$) та DT ($171,4 \pm 8,2$ відносно $182,4 \pm 10,7$ мс, $P > 0,05$) і збільшувався показник E ($78,7 \pm 1,9$ відносно $71,2 \pm 1,8$ см/сек, $P < 0,05$). Відношення E/A наближалось до нормальних показників ($1,59 \pm 0,05$ відносно $1,65 \pm 0,04$ умовн. од., $P > 0,05$). Це орієнтує нас на підвищення кінцево-діастолічного тиску у лівих відділах серця (ЛП та ЛШ).

При лікуванні лерканідипіном протягом 10 тижнів відмічали як зменшення АТс, так і АТд. Середньодобовий АТс зменшився на $36,5 \pm 2,20$ мм рт. ст., або на $20,1 \pm 0,8\%$ від вихідного рівня ($P < 0,05$), АТд - на $26,2 \pm 0,86$ мм рт. ст., або на $18,1 \pm 0,8\%$ ($P < 0,05$). ЧСС при цьому не збільшувалася.

Терапія лерканідипіном у хворих з гіпертрофічним типом діастолічної дисфункції достовірно зменшувала IVRT ($82,3 \pm 1,7$ до $69,0 \pm 1,9$ мс, $P < 0,05$), не дуже суттєво - DT (з $190,0 \pm 8,2$ до $175,4 \pm 8,9$ мс, $P > 0,05$) і швидкість пізнього діастолічного наповнення (з $64,2 \pm 1,5$ до $59,3 \pm 1,6$ см/сек, $P < 0,05$). Під впливом лікування лерканідипіном достовірно зростала швидкість раннього діастолічного наповнення (з $60,2 \pm 0,9$ до $71,4 \pm 1,2$ см/сек, $P < 0,05$). Величина E/A також збільшувалась (з $0,96 \pm 0,06$ до $1,28 \pm 0,04$ умовн. од., $P < 0,05$). Все це свідчить про гемодинамічне розвантаження ЛШ за рахунок зменшення, перш за все, переднавантаження - зниження тиску в лівих відділах серця.

При “псевдонормальному” типі діастолічної дисфункції відмічали слідуючі гемодинамічні ефекти лерканідипіну: збільшення IVRT (з $62,4 \pm 2,5$ до $84,5 \pm 1,7$ мс, $P < 0,05$), зменшувалась E (з $78,7 \pm 1,9$ до $67,2 \pm 1,6$ см/сек, $P < 0,05$) та відношення E/A (з $1,59 \pm 0,05$ до $1,24 \pm 0,06$ умовн. од., $P < 0,05$). Відмічена тенденція до збільшення швидкості пізнього діастолічного наповнення (з $50,1 \pm 1,5$ до $56,4 \pm 2,7$ см/сек.; $P > 0,05$) та DT (з $171,4 \pm 8,2$ до $182,0 \pm 8,1$ мс, $P > 0,05$). Ці зміни розцінюються як позитивні, тобто показники гемодинаміки наближались до гіпертрофічного типу діастолічної дисфункції.

Підсумовуючи вищесказане констатуємо, що лікування хворих АГ з ІХС лерканідипіном призводить до покращення діастолічної дисфункції ЛШ, наближуючи її до нормальних показників.

В літературі описані, в основному, дані, що стосуються покращення систолічної функції ЛШ у хворих АГ та ІХС під впливом терапії лерканідипіном [1,2,4,6]. В нашому дослідженні, оцінюючи систолічну функцію за об'ємними показниками, а діастолічну - за трансмітральним кровоплином, ми констатуємо перевагу у механізмі терапевтичної дії лерканідипіну у гіпертензивних хворих значимості нормалізації діастолічного тиску в ЛШ.

Відмічаємо безпечність лікування лерканідипіном, що свідчить про відсутність побічних ефектів.

Проведене дослідження показало, що лерканідипін в дозах 10 мг є ефективним препаратом для терапії АГ, добре переноситься, а також може бути ідеальною замісною терапією для пацієнтів з периферичними набряками, при застосуванні амлодипіну.

Аналізуючи дані багатоцентрових досліджень та враховуючи результати нашого дослідження можна з високою ймовірністю стверджувати про позитивні впливи в застосуванні лерканідипіну, а конкретно препарату під назвою леркамен, що виробляється фармакологічною компанією BERLIN –CHEMIE MENARINI.

Враховуючи що АК є майже ідеальними препаратами для комбінованої терапії, які можна застосовувати в поєднанні з інгібіторами АПФ, антагоністами рецепторів АРА, сечогінними препаратами то безумовно лерканідипін (леркамен) має перспективи.

Висновки. Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Леркандипіну властива висока клінічна ефективність і безпечність, що робить його препаратом вибору в лікуванні низькоренівмістних артеріальних гіпертензій в поєднанні з ішемічною хворобою серця.

2. Висока клінічна ефективність леркандипіну зумовлена позитивними змінами гемодинаміки, що виражаються в нормалізації показників діастолічної функції ЛШ. Ці зміни виражаються у зменшенні переднавантаження, а також опосередковано свідчать про зменшення кінцево-діастолічного тиску ЛШ.

3. Застосування терапії хворих на АГ асоційованою із ІХС леркандипіном у пацієнтів високого ризику значно зменшує ризик кардіоваскулярних ускладнень.

Список використаних джерел:

1. Бичко М.В. Антагоністи кальцію в кардіологічній практиці. Досягнення та проблеми / М.В.Бичко / – Ужгород: Ліра – 2001. – 217 с.
2. Бичко М.В. Антагоністи кальцію в лікуванні хворих на артеріальну гіпертензію асоційовану із ішемічною хворобою серця / М.В.Бичко/ – Ужгород: Ліра – 2010. – 397 с.
3. Грачев А.В. Масса миокарда левого желудочка, его функциональное состояние и диастолическая функция сердца у больных артериальной гипертензией при различных типах геометрии левого желудочка / А.В.Грачев, С.Б.Мостовщиков, А.Л.Аляви, Г.У.Ниязова //Кардиология. – 2000. – №3. – С.31–37
4. Лазарев П.А. Лерканидипин - новые перспективы клинического применения. //Heals-medix.com/articles/liki-ukr/2015-03-25/4/pdf
5. Нетяженко В.З., Бичко М.В., Вайда М.Ф. Спосіб оцінки ефективності лікування леркандипіном хворих на ішемічну хворобу серця з стенокардією напруження та артеріальною гіпертензією. //Патент на корисну модель № 27060 від 10.10.2007. Власник патенту Національний медичний університет ім.О.О.Богомольця
6. Трисветова Е.Л. Эффективность лерканидипина в снижении риска развития осложнений при артериальной гипертензии. //Рациональная фармакотерапия в кардиологии. -2015, №11(2)-С.202-208/
7. Canau A. Patterns of left ventricular hypertrophy in essential hypertension /A.Canau, R.B.Devereux, M.J.Roman //J. Amer. Coll. Cardiology. – 1992. – Vol. 12. – P.1550-1558.
8. Verdecchia P. Asymmetric left ventricular remodeling due to isolated septal thickening in patients with systemic hypertension and normal left ventricular masses /P.Verdecchia //Am. J. Cardiol – 1994. – Vol. 73. – P. 247-252.

Яночко Михайло Михайлович

студент 4 курсу, «Лікувальна справа»

Кіровоградський медичний фаховий коледж ім. Є.Й Мухіна, Україна

Науковий керівник: Чоботарь Людмила Валентинівна

викладач вищої категорії з внутрішньої медицини,

невідкладних станів у внутрішній медицині

Кіровоградський медичний фаховий коледж ім. Є.Й Мухіна, Україна

РОЗВИТОК МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ У ПАЦІЄНТІВ З НАДЛИШКОВОЮ МАСОЮ ТІЛА ТА ОЖИРІННЯМ

Актуальність. Ожиріння, згідно з ВООЗ,- це нова хронічна «епідемія» XXI століття, що потребує медичного втручання.. Американський учений Арнольд Глазгоу зазначив: «Тіло це багаж, який несеш все життя. Чим він важчий, тим коротша подорож». За статистичними даними, в економічно розвинутих країнах частка населення з ожирінням становить від 20 до 40%, в Україні -22%. Ожиріння-це тимчасова втрата працездатності, зменшення тривалості та зниження якості життя, передчасна смерть від захворювань що складають суть поняття «смертельного квартету» тобто: інсульту, інфаркту міокарда, метаболічного синдрому , ЦД тощо. У 2025 році, передбачають науковці, українці досягнуть рівня 25,9% ожиріння населення.

4 березня 2023 року – всесвітній день боротьби з ожирінням. В Кіровоградському фаховому медичному коледжі ім. Є.Й. Мухіна на цикловій комісії основ медсестринства та терапії провели конференцію приуроченої до цієї дати.

Мета: вивчення у студентів Кіровоградського фахового медичного коледжу ім. Є.Й. Мухіна ІМТ та хворих центральної міської лікарні м. Кропивницького із надлишковою масою тіла та ожирінням патогенезу симптомів метаболічного синдрому.

Матеріали і методи. Проаналізовано показники ІМТ у 38 студентів Кіровоградського фахового медичного коледжу ім. Є.Й. Мухіна, в групах фельдшерського відділення 419Л, 429Л, 439Л та 32 амбулаторні карти пацієнтів комунального некомерційного підприємства «Центральна міська лікарня» м. Кропивницького : 14 чоловіків та 18 жінок віком від 57 до 81 років.

Результати дослідження.

Провели дослідження у групах фельдшерського відділення 419Л, 429Л, 439Л. Було визначено ІМТ (індекс маси тіла) у 38 студентів. Результати – у однієї особи ІМТ = 15,6, тобто має III ступінь хронічної енергетичної недостатності. У однієї особи ІМТ = 17,4, тобто має II ступінь хронічної енергетичної недостатності. У 2 осіб - ІМТ = 18,1; 18,3 , тобто мають I ступінь хронічної енергетичної недостатності. У 8 осіб ІМТ від 25 до 30 – це свідчить про надлишкову масу тіла. У 1 особи ІМТ = 45, тобто має III ступінь ожиріння ,

Серед 32 пацієнтів комунального некомерційного підприємства «Центральна міська лікарня» м. Кропивницького у 42,4 % була надлишкова маса тіла, у 42,8 % – ожиріння I ступеня. Серед осіб із індексом маси тіла (ІМТ) понад 25 кг/м² у 92,6 % була Ішемічна хвороба серця та Артеріальна гіпертензія (ІХС та АГ), у 59,3 % – гіперглікемія натще понад 6,1 ммоль/л та Цукровий діабет (ЦД) 2 типу, у 51,9 % – гіперхолестеринемія, у 14,8 % – підвищений фібриноген, гіперурикемія, калькульозний холецистит, у 11,1 % – ЛПНЩ, у 7,4 % – гіпертригліцеридемія.

Висновки. Можливим патогенетичним механізмом даних порушень при МС є активація симпатoadреналової системи, яка супроводжується гіперглікемією, що підвищує ймовірність розвитку ЦД 2 типу. Недостатнє пригнічення ліполізу у жировій тканині призводить до гіпертригліцеридемії, у печінці збільшується синтез холестерину та ЛПНЩ – факторів ризику ІХС та АГ. Гіперхолестеринемія та посилення виділення холестерину в жовч є причиною утворення жовчних каменів. Гіперкатехолемія при МС провокує оксидативний стрес, який разом із порушенням синтезу та секреції оксиду азоту у судинах, спричиняє вазоконстрикцію та стимулює атерогенез що є важливим фактором для виникнення атеросклерозу та АГ. Високі концентрації уратів у крові у деяких пацієнтів з МС викликають подразнення інтими артерій, її структур неушкодження, що супроводжується ендотеліальною дисфункцією та запаленням, порушенням циркуляції та судинними ускладненнями.

Ми зробили висновок, що краще запобігти ожирінню, чим його лікувати. Здоровий спосіб життя, раціональне харчування, фізична активність – найкращі методи профілактики ожиріння.

Список використаних джерел:

1. Середюк Н.М. Внутрішня медицина: Терапія. Київ: «Медицина», 2007. С. 574-575.
2. Фойняк В.М., Бондаренко А.Д., Діденко О.М., Шаповал Н.Л. Навчальний посібник з внутрішньої медицини. Київ «Медицина», 2011. С.186-187.
3. Касевич Н.М. Загальний догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка Київ : «Медицина», 2011. С.101-116.
4. Хобзей М.К., Чернищенко Т.І. Протоколи медичної сестри (фельдшера, акушерки) з догляду за пацієнтом і виконання основних медичних процедур та маніпуляцій. Київ: ВСВ «Медицина», 2013. 95 с.
5. Світніцький А.С. Внутрішня медицина: Порадник лікарю загальної практики. Київ: ВСВ «Медицина», 2014. С. 1228-1232.
6. Пасечко Н.В., Лемке М.О., Мазур П.Є. Основи сестринської справи. Тернопіль «Укрмедкнига», 2002 с. 361-375.
7. Наказ МОЗ України № 283 від 18 травня 2015 р. «Про затвердження Переліку лікарських засобів, дозволених до застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів»
8. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2013 №460 «Про затвердження протоколів медичної сестри (фельдшера, акушерки) з догляду за пацієнтом та виконання основних медичних процедур та маніпуляцій»

Підлісна Віталія Василівна

викладач вищої кваліфікаційної категорії
викладач-методист

Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Каглюк Олена Сергіївна

викладач вищої кваліфікаційної категорії

Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

РОЛЬ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПРОФІЛАКТИЦІ РОЗВИТКУ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ II ТИПУ В РОЗРІЗІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Актуальність теми. Цукровий діабет II типу у світі та на території України зокрема за останні роки набуває значного поширення, при цьому згідно з статистичними даними близько 3 млн реєструється смертей від цього захворювання (кожні 10 с помирає 1 пацієнт з цукровим діабетом), що становить надзвичайно серйозну та актуальну проблему сьогодення.

Незважаючи на значний арсенал профілактичних заходів, медикаментозного ведення цукрового діабету, з кожним роком показники захворюваності та смертності погіршуються, що вимагає від дослідників подальшого пошуку більш досконалих схем індивідуального ведення цукрового діабету, враховуючи конкретні клінічні ситуації.

Підступність цукрового діабету II типу полягає у тому, що він дуже часто на початкових етапах перебігає у безсимптомно та призводить при цьому до розвитку важких ускладнень, які закінчуються інвалідизацією пацієнта або летальним наслідком.

Важливим та актуальним питанням залишається пошук профілактичних заходів з попередження розвитку цукрового діабету II типу та виявлення його на етапі предіабету з метою недопущення прогресування патологічного процесу.

Мета дослідження. На основі детального аналізу науково-медичної літератури, даних статистики ВООЗ, України з приводу поширеності цукрового діабету у популяції, узагальнити заходи профілактики розвитку цукрового діабету II типу шляхом зміцнення імунітету та пропагування здорового способу життя.

Методи дослідження. Аналіз літературних та наукових даних, результатів статистичних досліджень.

Результати дослідження. Згідно з статистичними даними ВООЗ, близько 25% населення не підозрюють наявності порушень вуглеводного обміну та наявності у них предіабету та діабету. До показників, які свідчать про це належать зрушення рівня глюкози натще (порушення толерантності), що дослідники відносять до ранніх порушень вуглеводного обміну, однак це ще не свідчить про наявність цукрового діабету та дана ситуація в будь-якому випадку вимагає детальної та ретельної діагностики, враховуючи індивідуальні особливості організму пацієнта.

При цьому статистичні дані свідчать про те, що впродовж останнього десятиріччя майже половина випадків виявленого предіабету переходить у клінічно виражений цукровий діабет II типу, чверть залишається на етапі предіабету та чверть може повернутися до абсолютної норми вуглеводного обміну.

У світовій медичній спільноті існує Міжнародна діабетична федерація – IDF, яка прописує профілактичні заходи з попередження розвитку цукрового діабету у світі, які мають на меті проведення первинних профілактичних заходів всім пацієнтам, які

становлять собою групу ризику по виникненню предіабету та клінічно вираженого цукрового діабету, дозування фізичних навантажень, корегування способу життя та при необхідності використання медикаментозних середників (наприклад, метформіну).

Доказовість профілактичних заходів базується на дослідженнях Програми з профілактики ЦД, де визначено, що зміна поведінки, використання метформіну – одні з найефективніших методів первинної профілактики прогресування патологічного процесу.

Найбільш ефективний метод первинного попередження цукрового діабету – зниження маси тіла близько на 7% від вихідного значення, дотримання суворої дієти з виключенням жирів у поєднанні з помірними фізичними навантаженнями протягом 150 хв на тиждень. Але при цьому було відзначено дослідниками, що прихильність до даного методу профілактики досить низька та її складно реалізувати у звичайному житті.

Поряд з модифікацією способу життя застосування Метформіну виявляється таким же ефективним, особливо в осіб до 45 років та значними величинами ІМТ (більше 35 кг/м²). Медичним працівникам первинної ланки надання медичної допомоги особливо ретельно необхідно виявляти пацієнтів із схильністю до розвитку цукрового діабету: наявність артеріальної гіпертензії, ожиріння, ішемічної хвороби серця, порушення ліпідного обміну, прояви ураження судин головного мозку, нижніх кінцівок, сітківки, ознаки патології нирок та нервової системи.

Групу ризику з виникнення цукрового діабету II типу становлять особи похилого та старечого віку, у зв'язку з чим до перерахованих вище симптомів приєднуються симптоми супутніх захворювань, не пов'язаних з цукровим діабетом, що необхідно враховувати при виставленні попереднього діагнозу та плануванні тактики ведення конкретного клінічного випадку з метою недопущення поліпрагмазії, яка може призвести до розвитку небажаних побічних ефектів.

Особливий момент у профілактиці цукрового діабету II типу – харчування. Здорова їжа повинна включати воду, каву, чай без цукру, обов'язковий компонент у щоденному раціоні – овочі та фрукти без крохмалю, зелені листові овочі, м'ясо птиці, морепродукти, горіхи, йогурт без цукру, ненасичені жирні кислоти, бобові.

Немедикаментозним методом профілактики виникнення ускладнень цукрового діабету являється лікувальна фізкультура внаслідок доведеного впливу її на чутливість периферичних тканин до інсуліну, покращення глікемічного контролю, підвищення ступеню поглинання глюкози тканинами, печінкою, знижуючи таким чином рівень інсулінорезистентності. Окрім того, регулярні фізичні вправи позитивно впливають на органи-мішені цукрового діабету: покращують стан серцево-судинної системи, знижують артеріальний тиск, ризик виникнення ускладнень та невідкладних станів, пов'язаних з серцево-судинною системою як однієї з основних причин летального наслідку при цукровому діабеті. Лікувальна фізкультура включає легкий біг, спортивну ходьбу, плавання, прогулянки на велосипедах, заняття на різноманітних тренажерах, що сумарно повинно становити близько 150 хвилин на тиждень.

Висновок. На основі проведеного аналізу епідеміологічних даних цукрового діабету II типу можна зробити висновок, що профілактика виникнення предіабету та цукрового діабету II типу займає провідну роль у веденні пацієнтів групи ризику, повинна включати нормалізацію, корекцію фізичної активності, поведінки пацієнта та його харчової поведінки для мінімізації можливості розвитку клінічно вираженого захворювання та його ускладнень з боку різноманітних систем та органів, що з одного боку призводить до інвалідазації, з іншого може призвести до смерті.

Список використаних джерел:

1. Горб, Ю. Г., Строна, В. І., & Комір, І. Р. (2019). Патогенетичні механізми та шляхи профілактики серцево-судинних ускладнень цукрового діабету 2 типу. *Український журнал медицини, біології та спорту*, (4, № 1), 8-20.

2. Козубенко, Ю. Л. (2023, April). ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ В ЛІКУВАННІ ТА ПРОФІЛАКТИЦІ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ. In *The 15th International scientific and practical conference “The main directions of the development of scientific research” (April 18–21, 2023) Helsinki, Finland. International Science Group. 2023. 405 p.* (p. 224).
3. Пархомчук, Є. А. (2022). ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ 2 ТИПУ. *EDITORIAL BOARD*, 749.
4. Сидоренко, А. Г., Луценко, Р. В., Коптев, М. М., Моїсєєва, Н. В., & Луценко, О. А. (2022). Харчування як складова профілактики цукрового діабету II типу.
5. Skurpuk, N. V. (2019). Огляд рекомендацій з профілактики цукрового діабету 2-го типу. *Ліки України*, (1 (227)), 30-33.

SECTION 20.

PHYSICAL CULTURE, SPORTS AND PHYSICAL THERAPY

Матійчук Вікторія Ігорівна

доктор філософії з фіз. культ. і спорту, доцент кафедри фізичного виховання
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Концепція емоційного інтелекту (ЕІ), введена в наукову літературу в 1990 році Майєром і Саловеєм і, безсумнівно, популяризована Д. Големаном [2], породила високий рівень суспільного та наукового інтересу. У структурі емоційного інтелекту виокремлюють два аспекти – внутрішньо особистісний і міжособистісний. Перший характеризується такими компонентами, як самооцінка, усвідомлення власних почуттів, упевненість у собі, терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм і гнучкість. Міжособистісний аспект містить емпатію, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципацію [1, 2].

На даний час аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє об'єднати всі існуючі моделі емоційного інтелекту у три групи: моделі здібностей, моделі характеристик/рис і змішані моделі [8]. У рамках різних моделей емоційний інтелект трактується як емоційно-інтелектуальні здібності [6]. Автори обґрунтовують модель здібностей, згідно з якою емоційний інтелект є набором властивостей “на перетині емоцій та інтелекту у сфері, де емоції конструктивно та адаптивно взаємодіють з інтелектом” і включають: ідентифікацію емоцій (identifying emotions); використання емоцій для підвищення ефективності мислення (emotional facilitation of thought); розуміння емоцій (understanding emotions); управління емоціями (managing emotions) [6]. Представниками змішаних моделей емоційний інтелект розглядається як сукупність розумових здібностей та особистісних рис, притаманних тій чи іншій людині. Всі моделі у цьому підході відрізняються тільки набором особистісних характеристик, які до них включено. Таке розуміння емоційного інтелекту поділяють, зокрема, Д. Гоулман, Р. Бар-Он та Д. Люсін [2,5]. До числа моделей характеристик рис належить модель емоційної само ефективності К. Петридіса та Е. Фернхема [7]. Великий обсяг досліджень підкреслив важливість ЕІ для прогнозу у таких важливих сферах як успішність у навчанні, ефективність в роботі, лідерство, стрес, покращення здоров'я.

Отже, не дивно, що інтерес до розвитку ЕІ в процесі фізичного виховання також суттєво виріс. Аналіз науково-методичної літератури показав, що у студентів, які займаються організованою руховою діяльністю і спортом виявлено більш високий рівень емоційного інтелекту, а також зв'язок з різними його складовими, зокрема, вони мали кращі здібності на внутрішньо особистісному та міжособистісному рівнях, кращий адаптивний потенціал, високу самооцінку в різних ситуаціях, як під час занять, так і в житті загалом [8]. Тому засоби та методи фізичного виховання і спорту є потужним інструментом розвитку ЕІ студентів. Наприклад:

- інтервальний;
- змагальний;
- ігровий;

- візуалізації;
- аутогенного тренування.

З огляду на вище сказане тема розвитку ЕІ в процесі фізичного виховання є актуальною і потребує подальших досліджень у даному напрямку.

Список використаних джерел:

1. Марченко А.О. Поняття емоційного інтелекту: теоретико-психологічні підходи, дефініції і структура. Вісник Національного університету оборони України. 2011; 20: 172-174.
2. Остап'як З. М. Емоційний інтелект і спорт / З. М. Остап'як, Б. М. Мицкан, Т. С. Мицкан, І. П. Випасняк, М. З . Лесів // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. - 2020. - № 35. - С. 64-78.
3. Ракитянская Л.П. Генезис та сучасний зміст концепту “емоційний інтелект”. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2019; 66: 168-172
4. Babic M, Morgan PJ, Ronald C, Plotnikoff RC, Lonsdale CC, White RL, Lubans DR. Physical Activity and Physical Self-Concept in Youth: Systematic Review and Meta-Analysis. *Sports Med.* 2014; 44(11): 1589- 601. DOI: 10.1007/s40279-014-0229-z
5. 20 Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI) *Psicothema.* 2006; 18: 13-25.
6. Mayer J, Salovey P, Caruso D. Emotional intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry.* 2004; 15(3): 197-215.
7. Petrides K.V. Trait Emotional Intelligence Theory. *Industrial and Organizational Psychology.* 2010; 3: 136-139
8. Salovey P, Mayer JD. Emotional intelligence. *Imaging Cognit. Personal.* 1990; 9: 185–211. Doi: 10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG.

SECTION 21. HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

Diana Yablonska

PhD in History,
Assistant Professor of the Department of World History,
Head of the department for monitoring the quality of training
and professional development of specialists
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Ukraine

THE FIGURE OF SEMEN SIDORIAK IN HISTORY KAMIANETS-PODILSKYI INSTITUTE OF PUBLIC EDUCATION (1920S)

One of the heads of the Kamianets-Podilskyi Institute of Public Education (hereinafter – IPE), as well as an active participant in Soviet educational construction in Podillia in the early 1920s, was the naturalist Semen Dmytrovych Sydoriak.

The teacher was born on August 2, 1870, in the village of Volivtsi, Horlytsia district, Galicia, into a poor peasant family [3, sheet 8]. At the age of thirteen, he worked for the director of the Horlytsia folk school and with his assistance received primary education. In 1894, he graduated from the state gymnasium in Nowy Sącz (now part of Poland) and for the next four years studied at Lviv University, Department of Natural History, Faculty of Philosophy. He did an internship at the Natural History Museum in Vienna and worked on comparative fish anatomy in Trieste (Italy). As a result of his discoveries, he prepared several scientific papers that were published abroad. Thanks to this, he successfully defended his dissertation and in 1898 was left as an assistant at the Department of Anatomy at Lviv University, where he worked for three years [3, sheet 8].

In 1901, he became a full member of the Taras Shevchenko Scientific Society and the Copernican Scientific Society [3, sheet 8 reverse]. The following year, the students and teachers of Lviv University were transferred to Ternopil, where they continued their work at the local Ukrainian state gymnasium. In view of the move, he worked as a professor of natural history and history. In particular, in the 1905/1906 academic year he was the head of the natural history classroom and the manager of the peasant bursa in the city, established in 1904 [8, p. 255]. He was a co-founder of the societies "Agriculture" and "Podillia" in Ternopil. The latter arose due to S.D. Sydoriak's friendly relations with I.M. Boberskyi, a theorist and practitioner of Ukrainian national physical culture. In 1913-1914 he was a delegate to the 1st and 2nd Plast congresses in Lviv [10].

During the First World War he lived in Vienna. In his autobiography, dated 1927, he explained his stay in Austria by the desire for scientific enrichment, and then he studied socio-economic disciplines to replenish his knowledge [3, sheet 8 reverse]. With the outbreak of the revolution in Eastern Galicia, he returned to his native land and took an active part in the creation of the Western Ukrainian People's Republic: in Ternopil he co-organized (with Andriy Muzychka) armed youth groups that disarmed the Austrian gendarmerie. Later he became the commissar (governor) of the city [7, p. 89].

In 1919, together with the Galician government and the army, he moved to Podillia. Here he was engaged in political education work. After the Galicians stopped participating in the armed

struggle for the Ukrainian state, he co-founded the Communist Party of Bukovyna and Galicia in December 1919 in Vinnytsia with a group of activists. He was elected deputy chairman of the First Committee of this political structure, a member of the regional committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine, and was part of the delegation during negotiations with M. Muralov and V. Zatonsky on the merger of the UGA with the Red Army [3, sheet 8 reverse]. From November 1920, he held the position of lecturer of political economy at the Higher Party School at the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine in Kharkiv [3, sheet 3 reverse], and later worked in Kyiv as deputy director of a research institute [8, p. 255].

In the fall of 1921, S.D. Sydoriak was appointed rector of the Kamianets-Podilskyi Institute of Education with the obligation to teach political economy courses to students at local universities - the Institute of Education and the State Agricultural Institute, as well as at the Drahomanov Labor Faculty and pedagogical courses [3, sheet 8 reverse]. A lecturer at the IPE, Sofia Fedorivna Rusova, spoke negatively about his work in this position. In her memoirs, she stated: "In August, the rector appointed from Kharkiv, a Galician named Sydoriak, arrived and immediately turned the university into a kind of farm institution, where no one mentioned scientific issues, but only all efforts were directed to obtaining food, cultivating the land, collecting food from the garden, and utilizing the garden. At the very first meeting of the professors' council (which was almost the last), the appointed rector frightened us all with the specter of famine, which seemed to be coming to Kamianets

In general, both the political committee and the rector despised the professors' council by all means. The professors' council convened only when Chaly or Sydoriak needed the council's sanction for their inventions. To speak out against these "bosses" meant to risk being thrown out of the professorial board, to be labeled a counterrevolutionary, an enemy of "Soviet Russia"

These university leaders (rector S.D. Sydoriak and vice-rector P.V. Chaly - Author) were completely unfamiliar with academic affairs. They took it upon themselves to give lectures on economic, biological, and social sciences. Sydoriak's lectures on comparative anatomy only made students laugh, and only 4-6 students attended...He became a laughingstock for students who posted mythical orders from him, signed by him: "Rector Se Durak" [9, p. 2-3].

Along with rectoring and teaching, S.D. Sydoriak led a Marxist-Leninist circle of members of the city's higher education institutions' party centers. Not enjoying respect among the scientific and pedagogical staff [1, sheet 9], due to unprofessionalism in the leadership of the Institute, misunderstandings with the political commissar regarding their administrative powers [5, p. 7], in the spring of 1922 S.D. Sydoriak was replaced by historian, Professor P.G. Klepatsky. Thus, he became the first rector to be elected publicly [2, sheet 11]. On May 27, 1922, he was officially admitted to the duties of the rector of the Institute [6, p. 3-7]. At the same time, S.D. Sydoriak moved to Kyiv, where from September 1923 he worked as a lecturer at the Soviet Party School, a professor at the Kyiv Institute of National Economy [3, sheet 4], and taught a course in political economy at the Architectural Institute and at pedagogical courses. Since 1926, he headed the section of political economy of the Marxist-Leninist Department at the Ukrainian Academy of Sciences [3, sheet 7]. He lived in the city at 21 Engelsa Street, apartment 9, with his wife Olena, son Bohdan, and daughters Oksana and Olena [4].

On July 15, 1935, sixty-five-year-old Semen Dmytrovych was arrested by the State Security Department of the NKVD of the Ukrainian SSR for anti-Soviet activities. The investigation into S.D. Sydoriak's case lasted six months. Already on January 1, 1936, he was convicted under Articles 54-11 and 54-6 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR (anti-Soviet activities) and exiled to Kazakhstan for 3 years by the indictment of a special meeting of the NKVD of the Ukrainian SSR [4]. On November 19, 1938, he was released by the decision of the Ural Region NKVD [11]. Later he worked as a doctor and lived in the city of Uralsk in the West Kazakhstan region [11]. Here he learned about World War II, which he survived and waited for the collapse of the Third Reich. He died in 1947 and was buried in Uralsk [7, p. 89].

On the basis of the Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of January 16, 1989 "On Additional Measures to Restore Justice to Victims of Repression that Took Place in the 30s, 40s, and Early 50s," on July 4, 1989, S.D. Sydoriak was rehabilitated as illegally repressed during the years of Stalin's totalitarian regime by the decision of the military prosecutor's office of the Kyiv Military District [4].

Thus, the figure of the naturalist and communist Semen Sydoriak is briefly associated with the history of the Kamianets-Podilskyi INO. His controversial managerial work at this university was most likely due to his affiliation with the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine and his willingness to eradicate anti-communist sentiments in a team that not so long ago supported the national revival of Ukraine. However, he was not destined to become a respected rector and authoritative teacher.

References:

1. State Archives of Khmelnytsky Oblast. F.S. 302, D. 1, R. 51, Sheets 9.
2. State Archives of Khmelnytsky Oblast. F.S. 302, D.1, , R. 228, Sheets 11.
3. Central State Archive of Higher Bodies of Power and Administration of Ukraine. F. 166, D. 12, R. 6972, Sheets 3-9.
4. Central State Archive of Public Associations of Ukraine. F. 263, D. 1, R. 64959 [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://archives.gov.ua/um.php?p=93&a=24&id=59739>.
5. Адамський, В. (2007). Радянський проект для вищої школи: виборювання автономії. *Педагогічний дискурс: зб. наук пр.*, (1), 6-14.
6. Завальнюк, О., Комарніцький, О. (2008). *Клепатський Павло Григорович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти*. Кам'янець-Подільський: Аксіома.
7. Лазарович, М. (2010). Активні діячі ЗУНР на Тернопільщині. *Незалежний культурологічний часопис*, (63), 78-90.
8. Пиндус, Б. (2008). Сидоряк Семен Дмитрович. *Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т.* Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», (3 : П-Я), 255.
9. Русова, С. (1921). В Кам'янецькому університеті: враження з останніх часів. *Українська Трибуна*, (194), 2-3.
10. *Сидоряк Семен Дмитрович. Тернопільщина: регіональний інформаційний портал*. (2018). Вилучено з <https://irp.te.ua/sy-doryak-semen-dmy-trovy-ch/>
11. *Сидоряк Семен Дмитриевич*. Вилучено з <http://lists.memo.ru/d30/f138.htm>.

Звонкова Галина Леонідівна

канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

ДУ «Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії імені Г.М. Доброва» НАН України, Україна

Доронина Галина Анатоліївна

канд. іст. наук, наук. співроб.

ДУ «Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії імені Г.М. Доброва» НАН України, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ МОРСЬКОГО ГІДРОФІЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ НАН УКРАЇНИ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

Історія діяльності інституту починається з 1929 року, з моменту створення на Південному березі Криму в селищі Кацівелі, Чорноморської гідрофізичної станції для проведення комплексних досліджень процесів у прибережній зоні моря. У 1948 р. на базі цієї станції і Морської гідрофізичної лабораторії АН СРСР у Москві був створений Морський гідрофізичний інститут (МГІ) АН СРСР. У серпні 1961 р. МГІ був переданий у систему Академії наук УРСР, а в 1963 р. перебазований у Севастополь [1, с. 220–221].

Перші наукові досягнення інституту були спрямовані на дослідження теплових явищ в океані, взаємодію між океанами, атмосферою і материками. Безпосередні спостереження штормових хвиль на Чорноморській гідрофізичній станції та їх моделювання в штормовому басейні заклали фізичні основи теорії морського хвилювання.

У 1950–1980-ті рр. дослідження спрямовувалися на розвиток вітчизняної гідроакустики. В Одесі була створена відповідна лабораторія АН УРСР. Її діяльність передбачала вирішення фундаментальних і прикладних проблем у галузі удосконалення передачі та обробки гідроакустичної інформації, а також вивчення і дослідження морського дна. У 1974 р. на базі цієї лабораторії створено Одеське відділення гідроакустики. [2, с. 92–93]. На протязі двох десятиліть вчені МГІ розробляли: теоретичну модель виникнення і розвитку течій у великомасштабному басейні, який розташований на сферичній Землі, яка наповнена бароклінною рідиною і має довільну берегову лінію і рельєф дна (А. С. Саркісян), теоретичну модель розрахунку екваторіальних течій (В. Ф. Шапкіна, О. Р. Лундберг). Були розраховані оптимальні межі несинхронності гідрологічних спостережень, які дозволяють відновити поля температур води, її солоності та щільності із заданою похибкою. Був розроблений й втілений у практику глибоковимірвальний комплекс ГАТ-5, за допомогою якого визначені масштаби турбулентних неоднорідностей на глибинах 800–3000 м, інтенсивність турбулентності на тих же глибинах, величина коефіцієнта турбулентності обміну, флуктуації температури в придонному шарі (А. Г. Колесников, Н. А. Пантелєєв). [6, с. 61]. У 1970 р. відповідно до спільних планів НДР вченими МГІ та Інституту біології південних морів АН УРСР проведені експериментальні та теоретичні дослідження течії Ломоносова та системи суміжних течій Тропічної Атлантики [3, ф.Р-2, оп. 13, спр. 5707, арк. 92]. У 1970-х рр. вчені МГІ продовжували дослідження Світового океану, спрямовані на забезпечення безпеки мореплавства, розробляли рекомендації із раціонального використання його ресурсів. Було проведено аналітичний і кількісний аналіз внутрішніх хвиль, які виникають в океані під впливом періодичних природних збурень, створено і випробувано комплекс апаратури для спільного дослідження просторово-часових характеристик поля температури води, швидкості потоку, показника послабленого напрямку світла. Під час 5-го рейсу науково-дослідного судна

«Академік В. І. Вернадський» проведені дослідження гідрологічних полів за допомогою гідрологічного комплексу «Исток-3», проведені комплексні виміри рельєфу дна і гравітаційного поля на чотирьох полігонах Індійського і Атлантичного океанів, а також по маршруту плавання, виконані камеральні обробки матеріалів спостережень. Досліджена статистична структура поля швидкості звуку шляхом автоматизованого вимірювального комплексу, що буксирується [3, ф.Р-2, оп. 13, спр. 6613, арк. 6]. Протягом 1980-х рр. Інститут вів спільні дослідження з науково-дослідними інститутами й організаціями зарубіжних країн. У 1983–1985 рр. були здійснені багаторівневі міжнародні експерименти «Чорне море – Інтеркосмос». Було складено методики контролю за станом чорноморського басейну за допомогою штучного супутника Землі, літака-лабораторії і науково-дослідних суден та океанографічної платформи. Відповідно до міжнародної Радянсько-Гвінейської угоди від 3 серпня 1973 р. у столиці Гвінейської республіки м. Конакрі розпочато будівництво і в 1983 р. введено до експлуатації науково-дослідний центр з питань океанографії, геліофізики та випробування конструкційних матеріалів в умовах тропічного клімату. Роль головної організації із забезпечення роботи науково-дослідного центру в Конакрі, а також підготовки гвінейських спеціалістів було покладено на Академію наук УРСР в особі МГІ [3, ф.1, оп. 15, спр.116, т. 1, арк.64–65].

У 1990-х рр. чл.– дослідження Інституту були спрямовані на теоретичний аналіз нестійкості системи зональних течій Атлантичного океану, визначення просторово-часових областей існування нестійких хвильових збурень (М. П. Булгаков, В. В. Єфімов і Г. К. Коротаєв). Проаналізовано трансформацію спектрів, викликану поверхневими течіями. Визначено залежності інтенсивності обрушення поверхневих хвиль від параметрів приграничних шарів атмосфери і океану. На основі аналізу даних виконано районування північної частини тропічної і субтропічної зон Атлантики за параметрами внутрішніх хвиль, виділено окремі кліматичні фронти у полі горизонтальних градієнтів густини північно-західної частини Тропічної Атлантики [4, с. 64–65].

На протязі останніх десятиліть Інститут активно брав участь у реалізації міжнародних програм ООН, Глобального фонду навколишнього середовища, ЮНЕСКО та ін.

Після російської анексії АР Крим, окупаційною владою Інститут було зараховано в структуру російської академії наук.

Список використаних джерел:

1. Національна академія наук України. 1918–2013. (2013). Київ: Фенікс.
2. Наука в Южном регионе (1971–2011). (2011). Київ: Фенікс.
3. Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України.
4. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР у 1990 році. (1991). Київ: Наук. думка.

Левченко А.В.

аспіранта першого року навчання, денної форми
зі спеціальності 034 – культурологія група ДКР-31-21
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Україна

СУЧАСНІ ВИМІРИ МЕДІАТИЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ ТА АНАЛІЗ ЇЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ

У сучасному світі медіапроцеси проникають у всі сфери життя людини, впливаючи на формування громадської думки, соціальну та політичну пропаганду, комунікацію та розваги. Медіа є швидким та доступним засобом передачі інформації, включаючи новини з різних медіаресурсів. Сучасні тенденції в культурі визначають важливий їх тематичний напрямок, а саме - медіатизацію культури, яка впливає на сприйняття світу людиною, формує її світобачення, культурні цінності, моральні норми, тощо.

Поняття "медіатизація культури" означає процес взаємодії між сферою культури та медіа в сучасному суспільстві. Цей процес впливає на спосіб сприйняття людиною світу через культурну мову та мистецтво. Медіатизація культури зумовлює зміни в соціокультурному просторі, враховуючи роль медіа в формуванні сучасного суспільства.

Дослідники в галузі культурних феноменів застосовують поняття "медіатизація" для визначення впливу медіа на розвиток суспільства та життя людини. Використання медіа як засобу конструювання соціокультурної реальності пов'язане з розвитком засобів масової комунікації протягом останніх століть. Історично медіатизацію можна поділити на ранні медіа, друковані медіа, електричні медіа (радіо, телебачення) та нові медіа (інтернет, соціальні мережі).

Концептосфера медіатизації культури включає такі аспекти, як взаємодія культури і медіа, зміни в культурному середовищі під впливом медіа, формування нових культурних візій та цінностей, а також вплив медіа на соціальну мобілізацію та політичні процеси. Вона об'єднує поняття, що описують зміни в культурному просторі, такі як культурна ідентичність, глобалізація культури, медіа-конвергенція та медіа-плюралізм.

Медіатизація культури має як позитивний, так і негативний вплив на соціокультурний простір. З одного боку, медіа надають можливість доступу до різноманітної культурної інформації, розширюють кругозір та сприяють культурному обміну між різними національностями і культурами. Вони сприяють популяризації культурних цінностей та традицій, сприяють розвитку мультикультуралізму. З іншого боку, медіа можуть викликати проблеми, пов'язані з культурним імперіалізмом, інформаційним перевантаженням та залежністю від медіа. Вплив медіа на формування культурних цінностей може бути суперечливим, оскільки вони можуть змінювати та замінювати традиційні культурні практики та цінності.

Отже, медіатизація культури впливає на соціокультурний простір, являючись складним і багатогранним процесом. Цей процес відображає взаємодію між культурою і медіа, формує нові культурні уявлення і цінності, а також має вплив на соціальну мобілізацію і політичні процеси. З урахуванням цього впливу, важливо приймати критичний підхід до сприйняття медіа та розвивати медійну грамотність, щоб зберегти культурну різноманітність і збалансувати позитивні та негативні наслідки, які медіа мають на суспільство.

Наконечна Ольга Павлівна

доктор філософських наук,

професор, завідувач кафедри філософії та культурології

*Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне,
Україна*

УНІВЕРСАЛІЗМ КУЛЬТУРИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Проблема універсалізму, універсальності культури має свої витoki в історії виникнення та розвитку культури як феномену, як невід'ємної складової становлення та піднесення людства. Тоді як її осмислення має багато різних аспектів, пов'язаних як з осмисленням, визначенням сутності культури, дослідженням її історичних етапів, так і взаємозв'язків культури і цивілізації, впливі на стан культури соціально-історичного, економічного, політичного тощо процесів. Тож в умовах бурхливого розвитку сьогодення з його глобалізацією, інформатизацією, масовізацією всіх сфер, різноманітних пост- ця проблема залишається актуальною з огляду на важливість міжкультурної комунікації, можливість ведення рівноправного діалогу, взаєморозуміння.

Концептуальна система, яка відображає процес вивчення та осмислення різних аспектів універсалізму, розгортається в таких поняттях як «культурні універсалії», «універсалії культури», «універсальна модель культури», «універсальна структура соціокультурних систем», «універсалізація культури» тощо.

Так що пошуки універсальних засад культури здійснюються на різних базових принципах: метафізичних, онтологічних, гносеологічних, антропологічних, аксіологічних і показує складність опанування цілісним поглядом на культуру.

Розглядаючи універсалізм культури в її смисловому вираженні дослідники опираються на проблемність, пов'язану з необхідністю кумулятивно поєднати синхронію і діахронію, стадіальність і полілінійність, цілісність і структурність, одиничність і множинність, парадигмальність і неповторність культури у багатовимірності її буттєвих проявів.

Виявленню елементів і зв'язків, які залишаються інваріантними при функціонуванні і розвитку багатоманітності культур, сприяє дослідження культурного процесу і виділення його типів (Л.А.Вайт, Б.Малиновський, А.Крьобер, Дж. Фейлбман). «Культурний процес, що охоплює матеріальний субстрат культури (тобто артефакти), соціальні зв'язки, які пов'язують людей (тобто стандартизовані способи поведінки) й символічні акти... являє собою щось цілісне, тобто самостійну систему», – слушно відмічає Б.Малиновський [1, с.52]. Динамізм виникнення і зміни культурних елементів і сталість культури як феномену викристалізовується через поєднання історичного, структурно-функціонального, еволюційного підходів і базується на взаємній додатковості принципів стадіальності, полілінійності та цивілізаційної дискретності історико-культурної послідовності (Ю. Павленко).

Дослідження соціокультурної динаміки з урахуванням процесів культурної дифузії, синтезу культур дозволяє виявити як модифікації, інновації рис культури в часі і просторі через вплив різнонаправлених зовнішніх і внутрішніх сил, так і виявити культурні універсалії як своєрідні інваріанти норм, цінностей, правил, традицій, котрі притаманні усім типам культури безвідносно до особливостей їх становлення в тих чи інших умовах (географічних, історичних, соціальних). Саме антропологічний базис, необхідність задоволення базисних потреб людини, до яких відносяться не лише біологічні, психологічні, соціальні, але й духовні потреби, допомагає визначити важливість культурних універсалій як змістовних «конфігурацій культурного зростання» (А.Крьобер). Таким чином, можна стверджувати, що складність виділення таких універсалій пов'язана з багатовіковим пошуком відповідей на питання про природу, сутність людини, людського, здатності людини до творення і перетворення світу і самої себе на основі пізнання і

самопізнання в культурі. Тож тривалі дискусії щодо сутності та існування людини, співвідношення природного, соціального і духовного в людському бутті, людини і надлюдини, основних вимірів людського існування, становлення людини як «випадку» і «антивипадку», відкритості і незавершеності людського буття і багато інших позицій обумовлюють і неоднозначність у виділенні культурних універсалій різними дослідниками. Тут ми можемо виділити ті, які позначаються найчастіше: виготовлення знарядь праці, прикрашання тіла, спільна праця, заборони кровозмішування, танці, релігійні обряди, спорт, мистецтво, мова, освіта-виховання, мораль, гра тощо.

На осмислення універсальності в сучасному світі значний вплив мають як динамічні зміни у всіх сферах буття, процеси глобалізації, так і постмодерний дискурс, що сприяв подоланню однобічності уявлень про цілісність світу в модернізаторському універсалізмі з його європо- й американо- центризмом. Для підкреслення нового смислового навантаження даного поняття вводиться необхідне уточнення «новий універсалізм». Втім, важливо наголосити, що новий універсалізм також опирається на проблемність людського буття в культурі й постулює цілісність світу / людства. При цьому увага акцентується на творчо активному індивіді, що своєю діяльністю, спілкуванням, розумінням впливає і навіть визначає ціле. Для індивідів і культур важливо зайняти критичну дистанцію по відношенню до себе, увібрати цінності інших консенсусів і культур, а головне – цінність згоди на розбіжності. Бути відкритими до концептуального осмислення стану множинності світу, того культурного різноманіття, яке формується в результаті процесів глобалізації, враховуючи ціннісний характер ідеалів інших культур. Адже глобалізація в її найширшому розумінні всеохопності і впливів на всі буттєві сфери в системі «людина – суспільство – природа» веде до «глобальної ойкумени» (У. Ганнерс), як простору взаємодії культур, обміну досвідом, традиціями та насичення універсальними зразками. Однак, ця взаємодія культур не є симетричною, веде до певної уніфікації, стандартизації, гібридизації, масовізації культур. Увага дослідників до аналізу цих процесів, осмислення можливих і (неможливих) тенденцій їх розгортання: А. Аппадурі, П. Бергер, У. Ганнерс, А. Сміт, М. Фезерстоун [2;3] дозволяє виявляти плюральність процесів, що відбуваються, можливісні лінії вибору серед різноманітних вірувань, цінностей, традицій, життєвих світів. Адже ми можемо виділяти і універсалії кожного типу культури як історично обумовленої системи осмислення світу в системі світогляду, способу життя, різних рівнів організації і передачі культурного досвіду від покоління до покоління, що глибоко вкорінені в історії народу і його культури. Саме ця картина світу певної культури забезпечує взаємодію універсального і локального, збереження мозаїчного різноманіття культур. Так що багатоманітність, нетотожність національних культур, традицій і цінностей є законом і принципом функціонування соціокультурної сфери, що сприяє взаємообміну, збагаченню різних типів культур, взаємодоповненню розгортання всіх творчих здатностей індивідів.

Отже, тенденціям нинішнього етапу глобалізації відповідає новий універсалізм, який не припускає повної підпорядкованості приватного та особливого, загального і цілого. Універсальність в контексті глобалізації розуміється як результат ускладнення міжцивілізаційних зв'язків. Така позиція характеризує ситуацію адаптації до відкритості та інноваційності, до рівності партнерів цивілізаційного розвитку, можливість ведення рівноправного діалогу. Саме в ракурсі такого розуміння універсалістського мислення можуть вирішуватися конкретні проблеми сучасного світу шляхом збереження різноманіття культур, сукупності розмаїтих взаємодоповнюючих підходів до формування «всесвітньої людини» відповідальної за власну самореалізацію і долю світу.

Список використаних джерел:

1. Гатальська С.М. Філософія культури. Київ: Либідь, 2005.- 328с.
2. Berger Peter L. Four Faces of Global Culture / P. Berger// The National Interest. – No. 49. – Fall 1997, pp. 23 -29.
3. Global Culture: Nationalism, globalization and modernity: A Theory, Culture & Society special issue / [edited by M. Featherstone]. – London: SAGE Publications, 1990. – 411 p.

Ковальчук Іван Васильович

канд. іст. наук, доцент кафедри історії України

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

УЧАСТЬ І. ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО В МІЖНАРОДНИХ КОНГРЕСАХ ІСТОРИЧНИХ НАУК: ОСОБИСТИЙ ДОСВІД ТА ЗАГАЛЬНЕ ВРАЖЕННЯ

Окремий аспект наукової біографії І. Лисяка-Рудницького складає його участь у Міжнародних історичних конгресах та поїздка до СРСР, зокрема й в Україну.

Загалом Міжнародні історичні конгреси (Міжнародні конгреси історичних наук) є всесвітніми конгресами дослідників історії та суміжних наук, які скликаються кожні 5 років, починаючи з 1900 р., за винятком двох світових воєн [2, с. 714–715]. І. Лисяк-Рудницький був членом XI, XII і XIII конгресів, які проходили у Стокгольмі, Відні та Москві в 1960, 1965 і 1970 роках відповідно. У своїх спогадах та статтях дослідник описав враження та знакові моменти зазначених заходів.

XI Міжнародний історичний конгрес проходив у Стокгольмі упродовж 21–28 серпня 1960 р. Окрім суто наукових і професійних зауваг цей конгрес не отримав відображення у творчій спадщині І. Лисяка-Рудницького. Вчений лише побіжно відзначив (з великим здивуванням. – Авт.), що учасник від Радянської України Володимир Голобуцький не володіє жодною західною мовою [4, с. 409–418; 5, с. 428].

Більш епістолярно представленим в описах вченого є XII Міжнародний історичний конгрес, що проходив 29 серпня – 5 вересня 1965 р. у Відні. І. Лисяк-Рудницький зробив фундаментальне порівняння цих двох конгресів: «Головна різниця між стокгольмським та віденським конгресами полягала не в цих технічних деталях, але в іншій політичній атмосфері. XI Міжнародний історичний конгрес стояв під знаком “холодної війни”. На ньому раз-у-раз доходило до ідеологічно-політичних сутичок... Тепер же у Відні історики зі східного б'юку радикально змінили тон... Вони продовжували захищати відому марксо-ленінську догматику, але принаймні їхній тон не був такий агресивний, як у минулому; вони часто закінчували свої виступи примирливою заявою, що, мовляв, обмін думок між ученими різних країн корисний, не зважаючи на розходження у світогляді» [5, с. 419–420].

На віденському конгресі І. Лисяк-Рудницький мав зустріч із членом радянської делегації, директором Інституту історії АН УРСР, професором Кузьмою Дубиною. Для нього ця подія і сама особа К. Дубини стали своєрідним віддзеркаленням радянської системи історичної науки та місця в ній української складової. Так, вчений відзначив: «маємо справу не з “чистим”, “кабінетним” ученим, а з “науковцем-політиком”». Правда він відразу ж відзначив, що «це тип, зрештою, добре знайомий з американського академічного світу» [5, с. 427].

«Про інтелектуальні кваліфікації К. К. Дубини, – його освіту й начитаність, – не можу сказати нічого, крім одного: він не володіє жодною західною мовою». Із цього І. Лисяк-Рудницький зробив промовисте і змістовне узагальнення: «Отже маємо тут справу з суспільством, яке навіть у своїй інтелектуальній верстві ізольоване від зовнішнього світу. Закордонні подорожі, особисті зустрічі й контакти з чужоземцями, а навіть користування чужомовною літературою й досі не стали для українського підрадянського науковця щоденним хлібом. Чи треба кращого доказу тієї жадливої провінційності, що на неї засуджене українське культурне життя в УРСР?» [5, с. 428].

Щодо особистих та професійних якостей радянського делегата, вказано наступне: «При цьому проф. Дубина виявив себе як досвідчений диспутант, що зручно відбивав

висунені закиди» [5, с. 428]. Підсумовуючи загальне враження від особистої зустрічі, І. Лисяк-Рудницький визначив: «Це людина з чималим практичним розумом та життєвим досвідом. Не було помітно в ньому ані заляканости й розублености, ані чванькуватости й грубіянства, що творять звичайні атрибути радянських людей в контактах з зовнішнім світом. <...> Було відчутно в ньому, що він належить до провідної верстви радянського суспільства і має відношення до сфери влади. Приємно було познайомитися з цим представником українського “червоного дворянства”» [5, с. 429].

Зустріч з представниками історичної науки УРСР, поїздка окрім Відня і до Праги, де І. Лисяк-Рудницький контактував із українськими емігрантами стали поштовхом до сміливої акції діаспорних вчених та громадських діячів. Мова йде про підготовку, впродовж 1966–1967 рр. та публікацію так званої «Заяви» – колективного «документу політичної думки», яка адресувалася до української громадськості як в УРСР, так і на еміграції. 2 листопада 1967 р. текст «Заяви», який підписали 35 американських професорів українського походження був надісланий найвищим державним і партійним діячам СРСР та УРСР [1, с. 89–90]. Офіційної відповіді на цей документ отримано не було.

Несподіваного продовження ця справа набула 1969 р., коли влітку до Нью-Йорка приїхав проректор із міжнародних зв'язків Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка Гліб Цветков. Він зустрівся із українськими діаспорними науковцями та обговорив можливість налагодження контактів між ними та радянськими науковцями в УРСР. Представником еміграційних кіл на цих переговорах виступив І. Лисяк-Рудницький. З ним Г. Цветков обговорював можливість приїзду групи американських професорів українського походження у Радянську Україну для читання лекцій та зустрічей з місцевими вченими. Деталі цієї подорожі мали узгодити під час участі І. Лисяка-Рудницького в XIII Міжнародному історичному конгресі в Москві та подальшої подорожі до Києва [3, с. 625].

Московський конгрес істориків відбувався 16–23 серпня 1970 р., у його роботі загалом взяли участь майже 3,5 тис. делегатів. Засідання конгресу проводилися у будівлях Московського державного університету імені М. В. Ломоносова. Робота конгресу була позначена конфронтацією між радянськими та західними істориками. Найчисельнішою, після радянської, була делегація вчених із США, членом якої був І. Лисяк-Рудницький. «Враження від радянського побуту: сірість, убожество, побутова відсталість» – такі нотатки зробив І. Лисяк-Рудницький після першого «знайомства» з радянською столицею [3, с. 626]. Окрім участі у засіданнях сесій конгресу, його організатори наповнили дозвілля делегатів рядом екскурсій, відвідувань культурно-мистецьких заходів. «Підсумки вражень від Конгресу: <...> – Рівень доповідей, які були розповсюджені заздалегідь, не здався мені надто високий, у всякому разі я не знаходив там відкриття і нових ідей. <...> Явно переважають науковці з СРСР та соціалістичних країн. <...> На Конгресі було мало визначних американських учених – точніше, якщо вони взагалі приймали участь у Конгресі, то тільки в ролі глядачів. – В галузі, яка мені близька – російська і східноєвропейська історія – читав доповідь тільки один американець, Richard Pipes (Річард Пайпс. – Авт.).

Загальні враження від Москви – технічна відсталість і бюрократична волокита; порядок, дисципліна, чистота; імперський стиль» [3, с. 633].

Після перебування у Москві, І. Лисяк-Рудницький вирушив до Києва у справі налагодження подальших контактів із українською стороною. Перебуваючи протягом тижня наприкінці серпня 1970 р. в Києві він провів численні переговори та мав офіційного та неофіційного рівня зустрічі з українськими радянськими науковцями. Врешті-решт у міністерстві вищої і середньої спеціальної освіти УРСР була узгоджена така програма візиту: «Поїздка групи професорів (15 осіб. – Авт.) відбудеться в червні 1971. Місця: Київ, Львів і, мабуть Харків» [3, с. 642].

Поїздка американських вчених українського походження до Радянської України, попередньо запланована на червень 1971 р. не була реалізована. Ініціативна група з американської сторони наприкінці грудня 1970 р. надіслала листа до представника Української РСР в ООН Івана Хміля із викладенням плану поїздки. Але радянська сторона відступила від попередніх домовленостей, а на початку березня 1971 р. з Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка надійшла негативна відповідь. «Була кинута ось така фраза в наш бік: “Они хотят пробить брешь в стене нашей крепости!”» [3, с. 91–92].

Отже, участь І. Лисяка-Рудницького у Міжнародних конгресах історичних наук, окрім наукових здобутків, стала цінним джерелом для розуміння загальної атмосфери цих заходів і опису громадянином США радянської повсякденної дійсності та соціальної системи.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я. Іван Лисяк-Рудницький (нарис інтелектуальної біографії). *Сучасність*. 1994. № 11. С. 73–96.
2. Ісаєвич Я. Д. Міжнародні конгреси істориків. Енциклопедія історії України: у 10 т. Т. 6: Ла–Мі / гол. редкол. В. А. Смолій. Київ: Наук. думка, 2009. С. 714–726.
3. Лисяк-Рудницький Іван. Щоденники / Програма дослідження модерної історії та суспільства України імені Петра Яцика; Інститут історичних досліджень львівського національного університету імені Івана Франка; Канадський Інститут Українських Студій Університету Альберти. Київ: Дух і Літера, 2019. 696 с.
4. Лисяк-Рудницький І. Дискусійні виступи на Міжнародному історичному конгресі. *Історичні есе*: в 2 т. Т. 2. / Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. С. 409–418.
5. Лисяк-Рудницький І. Довкола Міжнародного історичного конгресу у Відні. *Історичні есе*: в 2 т. Т. 2. / Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. С. 419–435.

SECTION 22. ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION

Мазурук Євген

Аспірант кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв НАОМА
Національна Академія Образотворчого Мистецтва і Архітектури, Україна

ВІД ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО БУНТУ ДО АРХІТЕКТУРНОГО КІТЧУ

Намагання теоретиків архітектури останніх десятиліть визнати постмодернізм чи не домінантним стилем в усіх проявах культурного буття суспільства—від архітектурних до лінгвістичних пошуків – попри неунікненність змін культурних парадигм і пов'язаних з цим явищем зламів свідомості і критеріїв в багатовіковому розвитку мистецтва, напрямів, течій, стилів неприпустиме ігнорування головної складової різкого дисонансу філософії і світосприйняття епохи модернізму і умонастроїв постмодернізму, що є лише однією із сторінок архітектурної книги 20 ст. Цією складовою є безапеляційне вторгнення в царину зорієнтованого на витончені смаки елітарного мистецтва аrogантної маскультури з її «канонами» поп-арту, втратою біблійного почуття міри, показною відмовою від шляхетного мінімалізму і утвердженням всеядності в умовах культурної втоми, зниження освітянського реєстру та естетичних вартостей і потреб в суспільствах останніх десятиліть, яскраво продемонстрованих, наприклад, масовою перевагою «репу» над музичною класикою чи мовного сленгу над поетикою.

На шляху свого становлення і розвитку постмодернізм проходить ряд напрямків і форм у зв'язку з його зверненням до двох різко відмінних аудиторій—професіоналів і широкої спільноти. Уявлення про архітектуру як специфічний тип комунікації, історичну іронію, архітектурну метафору тощо у дослідженнях Чарльза Дженкса стали відомими у числі тринадцяти принципів постмодернізму, що допускають найнесподіваніші інтерпретації, починаючи з альтернативного напрямку кінця 70—х рр. **деконструктивізму**, теоретиками якого вважаються Ж.Дерріда, Р.Барт, Н.Хомскі.

Художньою течією постмодернізму, яка в половині 20ст охопила різні види мистецтва США та інших країн, став **поп-арт**, як алюзія до англійського живопису 60—х років, перфоменси та інсталяції американських митців, які часто використовували в альтернативних формах мистецтва можливості високих цифрових технологій. Автором терміну став англійський критик Лоуренс Еллоуен, котрий у 1966р. визнав: «тоді я не вкладав у це поняття змісту, який воно має сьогодні. Я використав це слово нарівні з терміном «поп—культура», щоб охарактеризувати продукти засобів масової інформації а не твори мистецтва, для яких були використані елементи цієї «народної культури». Першою роботою, яка отримала статус «ікони поп-арту», став колаж Річарда Хамілтона «Що робить наші нинішні будинки такими різними і привабливими?». Поп-арт як заміна «абстрактного експресіонізму.» орієнтований на створення нової образності засобами реклами та масової інформації.

Опісля процес модуляції постмодернізму поповнюється в архітектурі **концептуалізмом**, згідно з постулатами якого мистецтво повинно звертатись не до емоційного сприйняття, а до інтелектуального осмислення побаченого. А згодом

архітектурний постмодернізм вбирає в себе ранній і сучасний **хай ---тек**, який, за висловом Ч. Дженкса, слід віднести до пізнього модернізму з його прагматизмом, технологічністю, анти- історичністю, монументальністю і відмовою від критики Вітрувія --тобто хай-тек можна вважати естетичним завершенням епохи модернізму в ситуації різнохарактерного постмодерністського бунту.

І врешті настає закономірне виродження постмодерністських експериментів в архітектурі у синонім псевдомистецтва, концентроване явище мас-культури, максимально віддалене від естетичних вартостей і одночасно найагресивніше із явищ примітивізації і несмаку в поп –арті—«його архітектурну і мистецьку ницість—**кітч**». Вважається, що назва походить від німецького verkitschen—вulgаризувати і виникла на мюнхенських художніх базарах у 70-х роках XIX ст. для означення дешевих картин і фігурок, що імпонували невишуканим емоціям і смакам нуворишів, які прагнули досягти статусу культурної еліти., котра була об'єктом їх відвертої зазвисті, за рахунок примітивного підлаштовування під виразні риси її культурних звичаїв. За останні роки, поряд з найвнішими намаганнями деяких культурологів надати проявам архітектурного кічу стильових ознак і вартостей щораз аргументованіше звучить критика кітчу як збочення в архітектурній діяльності, головним призначенням якої у всі часи вважалося творення великої Гармонії функції, тектоніки і форми як єдності Добра, Істини і Краси.

Кошель Владислав Андрійович

аспірант

Харківський національний університет імені О. М. Бекетова, Україна

Науковий керівник: Дудка О. М.

кандидат архітектури,

доцент кафедри Архітектури будівель і споруд

Харківський національний університет імені О. М. Бекетова, Україна

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНИХ ОБ'ЄКТІВ

Одним з головних питань при проектуванні та дослідженні архітектурно-містобудівних об'єктів є розуміння структури самого об'єкта проектування або дослідження відповідно, та його функціонування в архітектурно-містобудівному просторі. Для коректного відображення вищесказаного доцільним є створення структурно-функціональної моделі об'єкта.

Структурно-функціональна модель – це модель, яка графічно відображає функціональні особливості структурних елементів певного процесу[1].

Для представників архітектурної сфери структурно-функціональне моделювання є певною мірою знайомим, адже основою архітектурного проектування є створення архітектурно-містобудівного простору на основі поєднання структурних складових та функціональних процесів між ними згідно з проектним завданням.

Г. І. Лаврик та М. М. Дьомін у своїх роботах розробили структурні моделі середовища, де архітектурно-містобудівні об'єкти розглядаються як складові частини системи взаємодії населення з оточуючим його середовищем, що забезпечує необхідні для життєдіяльності людини умови та задовольняє його соціально-біологічні потреби. Загалом це середовище являє собою демоекосистему.

У моделі містобудівного об'єкта, як демоекосистеми, Г. І. Лаврика середовище представлено як система, що складається з людини та оточуючого її середовища (населення-середовище). Також середовище розділено на два основних типи – штучне (архітектурне) та природне, які в свою чергу мають прямі та зворотні зв'язки з населенням.

Модель М. М. Дьоміна, окрім взаємодії населення із середовищем має додаткову складову – діяльність. Тут містобудівний об'єкт, як демоекосистема, працює за схемою "населення – середовище – діяльність", які в об'єднують прямі і зворотні зв'язки. Середовище в моделі відображається як цілісна природно-техногенна система. Також в залежності від потреб населення (матеріальні, духовні чи соціальні) діяльність населення розділено на два типи: життєдіяльність та виробництво.

У роботі Е. Б. Алаєва сформовано модель формування ландшафту, в ній виділено три основних компоненти: людина, виробництво та природа [6]. Усі перелічені компоненти взаємно об'єднані або являються замкнутими самими на собі трудовими, природно-господарськими, соціальними, виробничими та іншими зв'язками.

У функціональних моделях графічно описуються основні види життєдіяльності людини, без яких організація повноцінного проживання населення в середовищі є неможливим.

В Афінійській хартії 1933 року, яка лягла в основу планування сучасного міста виділено чотири основні функції життєдіяльності в місті: житло, робота, відпочинок та переміщення.

У роботах А. В. Іконнікова визначено структуру будь-якого населеного пункту елементи якого поділено на чотири основних категорії: труд, побут, громадське життя та відпочинок. Всі вищеперелічені елементи об'єднуються комунікаціями, які також діляться на два типи: транспортні (для переміщення людей і речей) і інженерні (по яким переміщується енергія та інформація).

Модель Г. І. Лаврика складається з чотирьох основних процесів життєдіяльності населення: виробництво 1 роду (виробництво речового світу, енергії, інформації), виробництво 2 роду (обслуговування, виховання і формування людини), рекреація (відпочинок людей, відтворення їх здоров'я і працездатності), комунікації (взаємозв'язок, обмін речовиною, енергією та інформацією між вказаними групами процесів).

Шулик В. В. підсумовуючи всі наукові напрацювання вищевказаних авторів, розробив загальну структурно-функціональну модель середовища життєдіяльності людини, яка включає в себе чотири основних підсистеми: рекреаційну, обслуговування, виробництва та комунікацій⁷. В свою чергу кожна підсистема ділиться на: середовище, де функціонує підсистема; населення, яке задіяне у даній підсистемі та діяльність населення, задіяного в підсистемі [7,8].

У подальшій побудові структурно-функціональної схеми рекреаційної системи Шуликом В. В. було додано зовнішні та внутрішні зв'язки системи, тобто зв'язки, що об'єднують елементи системи між собою, та зв'язки, що об'єднують елементи системи із зовнішнім середовищем в якому функціонує система.

Підводячи підсумок, можна сказати, що для подальшого моделювання структурно-функціональної схеми того чи іншого архітектурно-містобудівного об'єкта доцільним буде використання в якості базової моделі, модель Шулика В. В., яка враховує 4 основні процеси життєдіяльності людини а також середовище, населення, яке задіяне в процесі та його діяльність.

Список використаних джерел:

1. Вакалюк, Т. А. (2017). Структурно-функціональна модель хмаро орієнтованого навчального середовища для підготовки бакалаврів інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (57), 322–339. Вилучено з <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1674/1190>
2. Демин, Н. М. (1991). *Управление развитием градостроительных систем*. Киев: Будівельник.
3. Лаврик, Г. И. (2006). *Методологические основы районной планировки. Введение в демоэколию: учебник для вузов*. Белгород: БГТУ им. В. Г. Шухова.
4. Лаврик, Г. И. (1979). *Методологические проблемы исследования архитектурных систем* (автореф. дисс. на доктора архитектуры)
5. Лаврик, Г. И. (1979). *Методологические проблемы исследования архитектурных систем* (дисс. доктора архитектуры)
6. Алаев Е. Б. (1977). *Экономико-географическая терминология*. Москва : Мысль.
7. Шулик, В. В. (2008). *Методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні*. (дис. доктора архітектури). Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Харків, Україна. Вилучено з http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2008/08svvrsu.zip
8. Шулик, В. В. (2012). Про формування комунікації в структурі рекреаційних систем. *Містобудування та територіальне планування*, (46), 661-665. Вилучено з https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis64r_81%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26Z21ID%3D%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%26MTP_2012_46_94.pdf&psig=AOvVaw1mFRkhaCOF5cusEbLAAefG&ust=1687344928089000&source=images&cd=vfe&ved=2ahUKEwjrtj19H_AhWnAxAIHTHnBaIQr4kDegQIARAn

SECTION 23. CULTURE AND ART

Матвіїшин Олег Тарасович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри режисури та хореографії факультету культури і мистецтв
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Плахотнюк Олександр Анатолійович

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри режисури та хореографії факультету культури і мистецтв
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ПОШУК САМОВИРАЖЕННЯ ТА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ЧЕРЕЗ ТАНЕЦЬ У ХОРЕОГРАФІЧНІЙ КАРТИНІ «РИТМ ВІДНОВЛЕННЯ»

У хореографічній картині «Ритм Відновлення» стикаємося з історією головного героя Майка, який знаходить силу волі та самовираження через танець. «Безперечним є той факт, що співпраця на всіх рівнях необхідна для розвитку науки, вона має й вирішальне значення для дослідників хореографічного мистецтва» [1, с. 259]. Це дослідження розкриває тему пошуку само ідентифікації та самовираження у контексті хореографічної картини, показуючи, як головний герой Майк знаходить свою унікальну магію та відновлює зв'язок з музикою, простежено ключові елементи хореографічної картини, рухову мову та вплив музики на процес самовираження героя.

Як зазначає мистецтвознавець О. Плахотнюк: «Танцювальний рух джаз-танцю це завжди гімн людського життя у його проявах та глибинах всіх сторін людського існування, що яскраво проявляється і в танцювальному мистецтві. Однією із основний світоглядною властивість джаз-танцю є швидко і досконало реагувати на всі суспільно-політичні та історичні процеси розвитку суспільства. Відображення катаклізмів, криз та скачки економічного розвитку, філігранно віддзеркалює трагедію війн та емоції її завершення від перемоги до поразки» [3, с. 105].

Застосування танцю як засобу самовираження та само ідентифікації в хореографічній картині «Ритм Відновлення» виявляється через кілька ключових аспектів. По-перше, Майк, головний герой, вірить у себе та свої здібності, що стає важливим фундаментом для пошуку свого самовираження. Він переконаний, що він здатний впоратися з перешкодами і знайти своє місце у світі танцю. Це демонструє його силу волі та рішучість, «...коли доводиться робити все більше і більше, щоб залишатися на місці» [4, с. 367].

Другим аспектом є використання танцю та уяви як інструментів для знаходження власної унікальності та магії. Майк відкриває нові рухи та виразність, коли він уявляє собі рухи, що виникають під час музики, яка звучить. Цей процес дозволяє йому виявити свою внутрішню сутність та творчість, розкриваючи свої сильні сторони та особливості, адже «коли вашій силі волі кинуть виклик, ви відчуваєте це фізично, всім тілом» [2, с. 105].

Третій аспект полягає у відновленні зв'язку з музикою через самовираження та танець. Майк відчуває, як його рухи стають сильними і виразними, коли він повністю погрузається у свою уяву під час останньої пісні. Цей момент відновлює його зв'язок із музикою, і він знову насолоджується її звуками без перебоїв. Це свідчить про силу музичного зв'язку та його вплив на самовираження, самоконтроль та само ідентифікацію Майка, бо «... життя постійно вимагає самоконтролю...» [2, с. 204].

В цілому, хореографічна картина «Ритм Відновлення» показує, що танець може бути потужним засобом пошуку себе, самовираження та само ідентифікації. Він допомагає Майкові виявити його унікальність, розкрити його сильні сторони та знайти внутрішню гармонію. Крім того, ця історія нагадує нам про силу волі та вміння протистояти перешкодам у пошуку своєї магії. Вона вдячно сприймає роль музики та танцю як засобів зміни життя та підкреслює значення самовираження та само ідентифікації у процесі особистісного розвитку.

Отже, хореографічна картина «Ритм Відновлення» розкриває тему пошуку самовираження та само ідентифікації через танець. Майк, головний герой, показує силу волі, вміння протистояти перешкодам та віру у свої здібності. Використання музики та уяви допомагає йому знайти свою унікальну магію та відновити зв'язок із музикою. Процес самовираження через танець дозволяє Майку виявити свої сильні сторони та виразити їх перед світом. Танець стає для нього способом само ідентифікації та знаходження внутрішньої гармонії. Ця хореографічна картина надихає нас бути вірними собі, вірити у свої здібності та шукати свою унікальну магію через музику та танець.

Список використаних джерел:

1. Plakhotnyuk O. Congress of the UNESCO international dance council in Lviv: significance and concept / зб. наук. ст. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : науковий журнал. Київ : Міленіум, 2018. № 2. С. 258–263. <https://www.webofscience.com/wos/author/rid/GSI-9473-2022> URL: <http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/issue/view/9742>
2. Декарло, М. (2010). Сила волі: Як досягти мети. Київ: Наш Формат. – с.105-204
3. Плахотнюк О. Світосприйняття джаз-танцю в мистецькому просторі сучасності / Baltic Journal of Legal and Social Sciences, 2022. №2. С. 157–162. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-26> URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/bjls/article/view/1858/1874>
4. Талеб Н. Антирихкість. Про (не)вразливе у реальному світі. Київ: Наш Формат, 2021. 400 с.

SCIENTIFIC PUBLICATION

WITH PROCEEDINGS OF THE IV INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**«SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT,
MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS»**

June 30, 2023 | Helsinki, Republic of Finland

English and Ukrainian

All papers have been reviewed. Organizing committee may not agree with the authors' point of view. Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Signed for publication 30.06.2023. Format 60×84/16.
Offset Paper. The headset is Times New Roman & Open Sans.
Digital printing. Conventionally printed sheets 11,74.
Circulation: 50 copies. Printed from the finished original layout.

Contact details of the organizing committee:

NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: scientia@ukrlogos.in.ua | URL: www.previous.scientia.report

Publisher [PDF]: Primedia E-launch LLC
TX 75001, United States, Texas, Dallas. E-mail: info@primediaelaunch.com

Publisher [printed copies]: NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.